CAPITOLUL XI

INFLUENŢA SEXELOR ASUPRA VEGETAŢIEI

i Din examinarea precedentă a sărbătorilor de primăvară şi vară în Europa putem conchide, că strămoşii noştri pri¬mitivi^ personificau forţele vegetaţiei ca bărbat şi femeie şi încercau, pe baza principiilor magiei homeopetice sau imitative, să g£ăbeascjtcreşterea arborilor şi plantelor prin reprezentarea căsătoriei divinităţilor pădurilor în persoana Regelui şi a Reginei de mai, a mirelui şi miresei Rusaliilor şi aşa mai departe. în consecinţă, asemenea reprezentări nu erau simple drame simbolice sau alegorice, piese pastorale destinate să distreze sau să instruiască un auditoriu de ţă¬rani. Ele.eiuu-vrăji Jiolosite pentru a face pădurile să. înverzească, iarba crudă să crească, grîul să încolţească, florile să înflorească. Şi era firesc să crezi că vraja va fi cu atit mai eficace cu cît căsătoria măştilor, îmbrăcate în frunze sau împodobite cu flori, reproduce mai fidel căsă¬toria reală a spiritelor pădurii. Putem presupune de ase¬menea, cu un grad de probabilitate destul de mare, că dez¬măţul ce însoţea în mod notoriu aceste ceremonii nu era, la origine, un exces întâmplător, ci o parte esenţială a ritu-, rilor şi că, potrivit credinţei celor ce le îndeplineau, căsă-

•

5

wffl/«| A

♦SZ0SQ2,

252075

■s.

toria arboi-ilor şi a plantelor nu putea.fi fertilă fără împe¬recherea reală a oamenilor. Am căuta probabil în zadar în zilele noastre, în Europa civilizată, obiceiuri de acest fel, practicate anume pentru a face vegetaţia să crească. Dar rase mai puţin civilizate, din alte părţi ale lumii, au folosit anume împerecherile dintre sexe drept mijloc de a face pămîntul să dea rod ; şi anumite ritualuri care se mai păs¬trează sau mai erau păstrate încă pînă nu demult pot fi explicate raţional numai ca fiind urme slabe ale unor prac¬tici similare-. Faptele ce urmează vor lămuri aceste lucruri. Gu patru zile înainte de însămînţare, pipilii din America Centrală se abţineau de la. orice relaţii cu soţiile lor „pen¬tru ca. în noaptea dinaintea semănatului să se poată deda cu frenezie patimii; se spune chiar că anumite persoane erau desemnate să îndeplinească actul sexual în clipa cînd se arunca prima sămînţă în pămînt". Preoţii porunceau bărbaţilor să se culce cu femeile lor ca o îndatorire reli¬gioasă, în lipsa căreia semănatul nu era legiuit. Singura explicaţie posibilă a acestui obicei pare a fi aceea că indienii confundau procedeul prin care fiinţele omeneşti îşi repro¬duc specia cu procedeul prin care plantele îndeplinesc aceeaşi funcţie, şi îşi închipuiau că, apelînd la primul pro¬cedeu,, îl promovau în acelaşi timp pe celălalt. în unele părţi din Java, în anotimpul în care orezul trebuie să înflo¬rească, ţăranul şi femeia lui se duc noaptea.la cîmp şi se culcă împreună pentru a face să crească recolta. în Leti, Sarmata, şi- în alte grupuri de insule aflate între partea occidentală a Noii Guinee şi nordul Australiei, populaţia păgînă priveşte soarele ca fiind principiul masculin care fertilizează pămîntul — principiul feminin. Insularii aceştia îl numesc Upu-lera sau Domnul Soare şi îl repre¬zintă sub forma unei lămpi făcute din frunze de cocos, ce poate fi văzută atîrnînd pretutindeni în colibe, ca şi pe ramurile smochinului sacru. Sub acest

arbore se află o imensă piatră plată care serveşte drept altar de sacrificiu, în unele insule, pe.această piatră se aşezau şi se mai aşază încă şi astăzi capetele duşmanilor ucişi. O dată pe an, la în¬ceputul sezonului ploilor, Domnul Soare coboară din smo¬chinul sacru pentru a fertiliza pămîntul şi, pentru a i se uşura coborîrea, i se pune'la dispoziţie o scară cu şapte trepte. Scara se aşază sub arbore şi se împodobeşte cu figuri cioplite, înfăţişînd nişte păsări al căror cîntec ţipător vesteşte apropierea soarelui la răsărit. Cu acest prilej, se-sacrifică o sumedenie de porci şi cîini ; bărbaţii şi femeile participă în aceeaşi măsură la saturnalii, iar unirea mistică a soarelui şi a pămîntului este reprezentată dramatic în public, în mijlocul cîntecelor şi al dansului, prin Împreu¬narea reală a sexelor sub arbore. Ni se spune că scopul ser¬bării este de a obţine de la Bunicul Soare ploaie, hrană şi băutură din belşug, precum şi nenumărate vite, copii şi avuţii. Ei cer soarelui să dea doi sau trei iezi fiecărei capre, să îngăduie oamenilor să se înmulţească, să înlocuiască porcii morţi cu porci vii, să umple coşurile de orez goale şi aşa mai departe. Pentru a-1 face să le îndeplinească cererile, îi oferă carne de porc, orez şi rachiu, poftindu-1 să mă-nînce şi să bea. în insulele Babar, se ridică un steag special la această sărbătoare, ca simbol" al energiei creatoare a soarelui ; steagul este din bumbac alb, înalt de vreo nouă picioare şi reprezintă un bărbat într-o ţinută adecvată. Ar

i. ■ •

m curente parţi ale europei, se ţin, atît primăvara cît şi la seceriş, obiceiuri bazate în mod clar pe- aceeaşi idee primitivă că relaţiile sexelor pot fi folosite pentru a grăbi creşterea plantelor. De exemplu în Ucraina, în ziua Sfîntu-lui Gheorghe (23 Aprilie), preotul, îmbrăcat în odăjdii şi urmat de ajutoarele sale, se duce la cîmp unde recolta începe să se ivească din pămînt, şi o binecuvântează. Apoi, tinerele perechi căsătorite se culcă pe cîmpul însămînţat şi se rostogolesc de mai multe ori pe pămînt, crezînd că prin acest procedeu vor face recoltele să crească. în anumite părţi din Rusia, femeile îl rostogolesc chiar pe preot peste . recolta ce încolţeşte, neluînd seama la noroiul şi la gropile peste care poate să dea ducîndu-se astfel de-a berbeleacul. Dacă păstorul se împotriveşte sau îi dojeneşte, turma sa murmură : „Părintele, nu ne doreşti cu adevărat binele, nu vrei, vasăzică, să avem grîu, cu toate că pofteşti să tră¬ieşti din griul nostru." în unele părţi ale Germaniei, la se¬ceriş, bărbaţii şi femeile care au secerat grîul se rostogo¬lesc înlănţuiţi pe cîmp. Rostogolirea lor pare a fi un obicei mai vechi şi mai primitiv, îmblînzit, destinat să transmită câmpului fertilitate prin metode asemănătoare celor la care recurgea odinioară populaţia pipil din America Centrală şi pe "care cultivatorii de orez din Java le aplică şi astăzi.

Pentru savantul care se străduieşte să urmărească dru¬mul întortocheat pe care 1-a urmat spiritul uman în bîjbî-ielile sale după adevăr nu este lipsit de interes să observe că aceeaşi credinţă teoretică în influenţa simpatetică a sexelor asupra vegetaţiei, care a condus unele popoare să dea frîu slobod instinctelor drept mijloc de a fertiliza pă-mîntul i-a îndemnat pe alţii să urmărească acelaşi ţel, folo-

&

'ii nedrept sa socoum acesit: uigu ^ o^.*^_ ,

- - unei pasiuni dezlănţuite ; este sigur că ele sînt organizate în mod deliberat şi solemn ca esenţiale pentru fertilitatea pămintului şi bunăstarea omului. --'*'

Aceleaşi mijloace, adaptate în acest fel pentru stimu¬larea creşterii recoltelor, sînt folosite şi pentru a asigura rodnicia arborilor. în unele părţi din Amboyna, cînd starea plantaţiilor arborelui de cuişoare arată că recolta va fi proastă, bărbaţii se îndreaptă goi spre plantaţii în timpul nopţii, şi încearcă să fertilizeze arborii întocmai cum ar fecunda femeile, cerînd în acelaşi timp cu glas tare : „Cît mai multe cuişoare !" Se crede că acest procedeu va face ca arborii să poarte rod bogat.
Populaţia baganda din Africa. Centrală crede cu atîta tărie că între relaţiile sexelor şi fertilitatea solului există o legătură intimă încît la ei o femeie sterilă este în general alungată, deoarece se presupune că ea împiedică pomii din grădina soţului să dea rod. Dimpotrivă, populaţia baganda crede că o pereche care s-a dovedit foarte prolifică, dînd viaţă unor gemeni, este înzestrată cu o putei-e corespunză-toai'e de a mări fertilitatea bananierilor care asigură acestei populaţii principala sa hrană. La cîtva timp după naşterea gemenilor se îndeplineşte o ceremonie avînd scopul de a transmite bananierilor puterea de reproducere a părinţilor. Mama se culcă pe spate, în iarba deasă din apropierea casei, şi pune între picioare o floare de bananier. Apoi soţul vine şi ridică floarea cu mădularul său genital. După aceea ru¬dele soţilor trec prin sat şi dansează in grădinile 'celor mai apropiaţi prieteni, probabil pentru a face ca/bananierii acestora să rodească mai bogat.

■HHHEB
sind mijloace cu desăvîrşire opuse. Din momentul în care semănau porumbul şi pînă în clipa culesului indienii din Nicaragua trăiau în castitate, abţinîndu-se de la orice ra¬porturi px femeile lor ş\ dormind despărţiţi. Nu mîncau sărat şi JIU beau nici cacao şi nici chicha, rachiu fermentat obţinut din porumb ; într-un cuvînt sezonul acesta era pentru ei, după cum observă istoricul .spaniol, o perioadă de abstinenţă. încă .şi'astăzi unele triburi indiene din Ame¬rica Centrală respectă castitatea pentru a ajuta prin acest mijloc creşterea recoltei. Ni se spune \ de exemplu, că, înainte de a semăna porumbul, indienii mekichi -dorm des¬părţiţi de femeile lor şi nu mănîncă carne timp de cinci zile, în timp ce la lanquineri şi cajaboneri perioada de ab¬ţinere de la aceste plăceri carnale durează, treisprezece zile. / De asemenea, printre unii nemţi din Transilvania se res-i pectă regula ca nici un bărbat ,să nu doarmă cu iemeia sa în tot timpul semănatului. Aceeaşi regulă se respectă şi la Kalathaszeg2 în Ungaria ; oamenii cred că, dacă ar încăl¬ca-o, neghina ar ataca griul. Un conducător al tribului kai-tish din centrul Australiei se abţine cu stricteţe de la orice raport marital cu soţia sa în tot timpul cît îndeplineşte cere¬monii magice, cu scopul -de a face să crească iarba păşu¬nilor, deoarece crede că încălcarea acestei reguli ar împie¬dica sămînţade iarbă să se dezvolte normal. In unele insule din Melanezia, cînd lujerii de ignam se trag pe spaliere, bărbaţii dorm în apropierea grădinii şi nu se apropie nici¬odată de femeile lor ; dacă ar intra în grădină după ce ar fi încălcat această regulă de abstinenţă fructele ar putrezi.
1 A. Heinrich, Agrarische Sitten...
* Cătata, sat în cam. Călăţele, jud. Cluj.

Dacă ne-am. întreba de ce credinţe asemănătoare conduc în mod. logic, la popoare diferite, către reguli de compor¬tare atît de opuse, cum. sânt stricta castitatepe de o parte şi orgiile mai. mult sau mai puţin publice pe de altă parte, răspunsul,, aşa cum. se impune unei. minţi primitive, nu tre¬buie căutat prea departe:. Dacă. primitivul se identifică

oarecum; cu natura însăşi ; dacă el nu reuşeşte să stabilească deosebirea dintre impulsurile şi procesele lui intime, pe de a parte, şi mijloacele prin care natura asigură reproducerea plantelor şi animalelor pe ide altă parte, totuşi mintea lui poate face un salt pînă la una din cele două concluzii. Va putea conchide fie că, satisfăcîndu-şi' propriile porniri, va ajuta la înmulţirea plantelor şi animalelor, fie că, neirosin-du-şi vlaga, pentru reproducerea speciei sale, va realiza, cum s-ar spune,, o rezervă de vigoare, pe care alte fiinţe o vor folosi într-un oarecare fel, spre a se înmulţi ele. Astfel, omul primitiv, din aceeaşi filozofie imatură şi din aceleaşi noţiuni naive despre natură, poate deriva, pe diferite căi, fie reguli de dezmăţ, fie reguli de asceză.

Cititorilor crescuţi într-o religie saturată -de idealismul ascetic al Orientului, explicaţia pe care am dat-o regulii de abstinenţă, respectată în anumite împrejurări de popoarele primitive sau - puţin civilizate, poate apărea forţată sa u puţin verosimilă. Ei pot crede că puritatea morală, atît de intim legată în. mintea lor de respectarea unei asemeni reguli, reprezintă o explicaţie suficientă a ei ; pot pretinde, în acord cu Milton, că abstinenţa în sine este o virtute nobilă şi că frîna pe care o- impune unuia dintre instinctele

li

- -..«»«.»., ^v_ a uu ^iut seama de ten

taţule imediate ale unor plăceri efemere pentru a obţine satisfacţu mai îndepărtate şi mai durabile. Cu cit se antre neaza mai mult această forţă, cu atît caracterul devine mai axes şi mai tare ; iar eroismul suprem este atins de cei care renunţa la bucuriile vieţii şi chiar la viaţa însăşi pentru a obţine sau a păstra pentru alţii, poate dintr-o epocă înde¬părtata, binefacerile libertăţii şi ale adevărului

■-..

cele mai puternice ale naturii noastre animaie n eviaen-zţiază pe cei cei se pot supune, ca fiinţe ce se "ridică peste mulţimea obişnuită, fiind, deci, demne să primească pecetea aprobării divine. Oricît de natural ne-ar apărea acest mod de gîndire, el este cu desăvîrşire străin .unui primitiv, care nu-1 poate înţelege. Dacă el rezistă ocazional instinctului sexual, nu o face îndemnat fiind de un înalt idealism sau de o aspiraţie ^eterată la puritatea morală, ci în vederea atingerii unui obiectiv ulterior, dar absolut definit şi con¬cret, pentru care este gata să sacrifice satisfacerea imediată a simţurilor sale.'

Exemplele citate sînt suficiente pentru a dovedi această afimaţie. Ele demonstrează că atunci cînd propriul instinct de conservare, care se manifestă în spe¬cial în căutarea hranei, intră în conflict, sau pare a intra în conflict, cu instinctul ăei perpetuarea speţei, cel dintîi, care este un instinct primordial şi cu deosebire fundamen¬tal, îl poate domina pe celălalt. Cu alte cuvinte, primitivul consimte să-şi stăpînească dorinţele sexuale pentru a-şi procura hrană. Un alt motiv pentru care consimte să-şi înfrîneze instinctele este victoria în război. Nu numai răz-\ boinicii pe cîmpul1 de luptă, ci chiar şi prietenii rămaşi acasă îşi înfrînează adesea poftele simţurilor, crezînd că astfel îşi vor înfrînge duşmanii cu mai multă uşurinţă. Fal¬sitatea unei asemenea credinţe, a credinţei că abstinenţa semănătorului are ca urmare creşterea grmelor sale, apare \, foarte limpede pentru noi; totuşi stăpînirea de sine pe care această credinţă şi altele asemănătoare, oricît de vane şi de greşite ar fi fost, au impus-o umanităţii, nu a rămas fără folos pentru vigoarea speciei. Căci tăria de caracter, a rasei ca şi a individului, constă în primul rînd în puterea de a

v

CAPITOLUL XII
CĂSĂTORIA SACRĂ
1. Di an a, zeiţa fertilităţii. După ettm-ajru văzut, potrivit unei credinţe foarte răspîndite şi care nu «ste lipsită de temei real, plantele îşi reproduc specia prin Unirea elementelor masculine cu cele feminine şi, potrivit principiului magiei homeopatice sau imitative, se crede că această reproducere este stimulată printr-o căsătorie, reală sau simulată, a bărbaţilor şi femeilor, care se travestesc cu acest prilej în spirite ale vegetaţiei. Dramele magice de acest fel au jucat un rol însemnat în sărbătorile populai'e ale Europei şi, cum se sprijină pe o concepţie foarte primi¬tivă asupra legilor naturii, este clar că trebuie să dateze dintr-o antichitate foarte îndepărtată. Nu riscăm, deci, să ne înşelăm presupunînd că îşi au originea într-o epocă în care strămoşii naţiunilor civilizate din Europa erau încă barbari, mînînîndu-şi turmele la păscut şi cultivîndu-şi griul în poienele marilor păduri ce acopereau în acele vremuri cea mai mare parte a continentului, de la Marea Medite-rană pînă la Oceanul Arctic. Dar dacă aceste vrăji şi far¬mece vechi, folosite pentru creşterea frunzelor şi a mugu¬rilor, a ierbii, a florilor şi a fructelor, au supravieţuit pînă
14
**T??^?T"',,t!lSBEBHHflHHN
in epoca noastră, sub forma unor spectacole pastorale şi a •unor .serbări populare, nu este oare raţional să presupunem că ele au -existat, sub forme mai puţin atenuate, pînă acum yreo două mii de ani, la popoarele civilizate ale antichi¬tăţii? Cu alte cuvinte, n-ar fi oare plauzibil ca în unele săr¬bători ale anticilor să putem descoperi echivalente ale săr¬bătorilor de 1 mai, de Rusalii, sau Sfintui Ioan Botezătorul, pe care le ţinem noi, cu deosebirea că în acele timpuri ceremoniile nu se reduceau la simple spectacole şi proce¬siuni, ci erau încă rituri magice şi religioase, în care actorii jucau în mod conştient rolul zeilor şi zeiţelor ? în primul capitol al acestei, cărţi am putut vedea că avem motive să credem că preotul purtător al titlului de Rege al pădurii la Nemi o avea ca soaţă pe zeiţa pădurii, adică pe Diana însăşi. Nu e <jare posibil ca amîndoi, socotiţi în chip serios ca rege şi regină a pădurii, să fie omologii măştilor vesele care joacă rolul Regelui şi al Reginei de mai în Europa mo¬dernă ? Şi n-ar fi oare posibil ca unirea lor să fi fost cele¬brată anual printr-o teogamie sau căsătorie divină ? Cum vom vedea acum, asemenea căsătorii cu caracter de spec¬tacol între zei şi zeiţe se celebrau ca rituri religioase în multe părţi ale lumii vechi; aşadar, presupunerea că pă¬durea sacră de la Nemi a fost scena unei ceremonii anuale de acest fel nu este întru nimic neverosimilă. Dovezi reale că ar fi astfel nu există, dar, aşa cum mă voi strădui să arăt, analogia pledează în favoarea acestei păreri.
Diana era în esenţă zeiţa pădurii, aşa cum Ceres era zeiţa griului, iar Bachus zeul vinului. Altarele ei se găseau adesea în dumbrăvi, la drept,vorbind, toate dumbrăvile îi
15
■
un sacrificiu anual zeiţei Artemis, de ziua naşterii sale ; ei cumpărau victima destinată sacrificiului din amenzile pe care le-au plătit trezoreriei acesteia pentru fiecare vulpe, iepure sau ciută pe care le-au ucis în cursul anului. Obiceiul presupunea cit se poate'de limpede că jivinele erau ale zeiţei şi că trebuia să i se dea o despăgubire pentru uciderea lor.
Dar Diana nu era numai patroana animalelor sălbatice, stăpîna pădurilor şi a colinelor, a poienelor singuratice şi a pîraielor şopotitoare ; imaginată ca fiind luna şi mai ales, după

cit s-ar părea, luna galbenă a secerişului, ea umplea hambarul gospodarului cu recolte bogate şi alina durerile femeilor aflate în chinurile naşterii. Am văzut că, în dum¬brava ei sfîntă de la Nemi, Diana era adorată mai ales ca zeiţă a naşterilor, care dăruia progenituri bărbaţilor şi fe¬meilor. Aşadar, Diana, ca şi grecească Artemis cu care a fost întotdeauna echivalată, poate fi reprezentată ca zeiţă a naturii în general şi a fertilităţii în special. Nu trebuie, deci, să ne mirăm dacă în sanctuarul ei de pe Aventin a fost înfăţişată printr-o imagine copiată după idolul cu mai mulţi sîni ai Artemisei din Efes, cu toate emblemele ei în¬cărcate de semnele fertilităţii exuberante. Putem înţelege astfel de ce o veche lege romană, atribuită regelui Tullus

1 Arrian (Flavius Arrianus) (aprox. 96 — aprox. 180) — isto¬ric şi filozof grec, pare oferă cea mai importantă sursă de infor¬maţie pentru cariera militară a lui Alexandru cel Mare, prin lu¬crarea sa Anabasis (Expediţia). Prieten al lui Epictet, adună notele prelegerilor acestuia sub titlul de Diatribai (Disertaţii) în !! vo¬lume, dintre care primul constituie principala autoritate pentru cu¬noaşterea eticii stoice, precum şi Manualul lui Epictet,

16 , l?

erau închinate, lai* zei\a esie asucuua auesea m UCUILU^ V.^ zeul pădurilor, Silvanus. Dar oricare ar fi fost origina ei, Diana nu era întotdeauna o simplă zeiţă a arborilor. Ca şi sora ei grecească, Artemis, se pare că Diana devenise o per¬sonificare a vieţii fecunde a naturii, atît animale, cît şi ve¬getale. Se credea bineînţeles că Diana, ca stăpînă a pădurii verzi, era şi stăpîna animalelor sălbatice sau domestice, ce străbăteau codrii, pîndindu-şi prada în adîncurile lor întu- . necoase, mestccînd frunzele verzi de pe crăci şi miădiţele sau păscînd în poiene largi şi în vîlcele. Diana a ajuns astfel zeiţa care îi'patrona pe vînători şi pe păstori, la fel cum Silvanus nu era numai zeul pădurilor, ci şi al vitelor. De asemenea, în .Finlanda, jivinele pădurii erau considerate turme ale zeului pădurii Tapio şi ale frumoasei şi mîndrei sale soţii. Nimeni nu putea ucide vx'eunul dintre aceste ani-\ male fără bunăvoinţa de a încuviinţa a stăpînilor lor divini. Aşa fiind, vînătorul înălţa rugăciuni către" divinităţile pădurilor şi se lega să le facă daruri scumpe dacă îi scot, vînatul în cale. Se pare că şi animalele se bucurau de pro¬tecţia acestor spirite ale pădurii, atît cele din staul, cît şi cele din păduri. înainte de a vîna cerbi, capre sau porci mis¬treţi cu ajutorul clinilor de vînătoare, populaţia gayo din Sumalra crede că trebuie să obţină îngăduinţa stăpînului nevăzut al pădurii. Aceasta se înfăptuieşte în conformitate cu forma prescrisă de către un om dotat cu o pricepere specială în arta cinegetică. El aşază o bucăţică de betel în faţa unui stîlp cioplit anume pentru a-1 reprezenta pe stâ-oînul pădurii şi, după aceasta, roagă spiritul să dea semn dacă încuviinţează sau refuză. în tratatul său despre vînă-

HostiKus, presciia că, în cazul unui incest, preoţii trebuiau să of ere sacrificii expiatorii în dumbrava Dianei. Ştim că, după cum se presupunea în general, crima incestului atrage după sine foametea ; de aceea era necesar ca păcatul să fie ispăşit faţă de zeiţa fertilităţii. Potrivit principiului că zeiţa fertilităţii trebuie să fie ea însăşi fertilă, se cuvenea ca Diana să aibă un partener bărbat. Acesta, dacă putem crede mărturia lui Servius, era acel Virbius care îşi avea reprezentantul sau, poate mai de¬grabă, incarnarea sa în Regele Pădurii de la Nemi. Scopul uniunii lor era să sporească fertilitatea pămîntului, a ani¬malelor şi a omenirii; şi se putea crede în mod firesc că acel scop ar putea fi atins mai sigur prin celebrarea căsătoriei sfinte în fiecare an, rolurile mirilor divini fiind jucate fie de imagini care să-i reprezinte, fie de persoane vii. Nici un scriitor antic nu menţionează

că această ceremonie s-ar fi îndeplinit în dumbrava de la Nemi ; dar avem atît de pu¬ţine cunoştinţe despre ritualul din Aricia încît lipsa noastră de informare în această privinţă nu poate fi considerată în nici un caz ca o obiecţie decisivă împotriva acestei teorii. în lipsa unei probe directe, sîntem siliţi să întemeiem teoria pe analogia cu obiceiuri similare practicate în alte părţi. în precedentul capitol am dat cîteva exemple moderne ale unor asemenea obiceiuri mai mult sau mai puţin degene¬rate. Vom cerceta acum cazurile similare din antichitate. 2. Căsătoria zeilor. — La Babilon, impunătorul sanctuar al lui Bel se înălţa ca o piramidă deasupra oraşu¬lui, cu cele opt turnuri sau etaje ale sale aşezate unul dea¬supra celuilalt. Pe ultimul turn, la care se putea ajunge pe . (» scară ce înconjura monumentul, se ridica un templu spa-
l»
ţios, şi în templu se afla un pat mare împodobit cu draperii şi perne luxoase, iar lîngă el o masă din aur. în templu nu se vedea nici o statuie şi nici o fiinţă omenească nu-şi pe¬trecea acolo noaptea. în afară de o singură femeie, care, după părerea preoţilor caldeeni, era aleasă de zeu dintre femeile Babilonului. Se spunea că divinitatea însăşi venea în templu noaptea şi dormea în patul cel mare, iar femeia, ca soţie a zeului, nu mai putea întreţine relaţii cu nici un muritor.

La Teba, în Egipt, o 'femeie dormea în templul lui Amon ca soţie a zeului şi, asemenea soţiei lui Bel din Babilon, se spunea despre ea că nu are relaţii cu nici un bărbat. în textele egiptene această femeie este menţionată adesea ca „soţie divină" şi de obicei nu era mai puţin un personaj decît regina Egiptului însăşi. După egipteni, regii lor erau în-realitate zămisliţi de zeul Amon care lua vremelnic în¬făţişarea regelui domnitor şi, astfel deghizat, avea relaţii cu regina. Procrearea divină este sculptată şi pictată în cele mai mici amănunte pe pereţii a două dintre cele mai vechi temple ale Egiptului, templele din Deir el Bahari şi Luxor ; inscripţiile ce însoţesc aceste picturi nu lasă nici o îndoială asupra semnificaţiei scenelor.

La Atena, în fiecare an, Dionysos, regele viilor, se căsă¬torea cu regina şi se pare că în cursul acestei ceremonii se reprezenta atît unirea divină cît şi îmbrăţişarea nupţială ; nu ştim însă dacă rolul zeului era jucat de un bărbat sau de o imagine. Aristotel ne spune că ceremonia avea loc în vechea reşedinţă oficială a regelui, cunoscută sub numele de Staulul vitelor, aflat lîngă Pritaneu sau primărie, pe
19
din Beoţia, celebrau, o dată la cîţiva ani, o sărbătoare nu¬mită Micile Dedalii, cînd doborau un stejar dintr-o pădure bătrână de stejari. Ciopleau apoi în arbore o statuie, o'îm-brăcau în mireasă, o aşezau într-un car cu boi alături de o domnişoară de onoare. Chipul era dus, se pare, pînă la malul rîului Asopus, apoi din nou pînă în oraş, însoţit de o mulţime numeroasă care juca în sunetele fluierelor. în Beoţia, se celebra o dată la şaizeci de ani sărbătoarea Ma¬rilor Dedalii ; se aduceau atunci în procesiune, în căruţe, pînă la rîul Asopus toate statuile, paisprezece la număr, care fuseseră adunate cu prilejul serbărilor mai mici, apoi ele" erau urcate în vîrful muntelui Cithaeron, unde erau arse pe un rug uriaş. Istorisirea spusă pentru explicarea sărbătorii sugerea.ză că ei celebrau astfel căsătoria lui Zeus cu Hera, reprezentată prin statuia cioplită, în straie de mi¬reasă. Anual în Suedia, se purta pe o căruţă o statuie, în mărime naturală, a lui Frey, zeul fertilităţii atît animale, cît şi vegetale. Statuia era însoţită de o fată tînără şi fru¬moasă numită soţia zeului. Ea oficia şi ca preoteasă în ma¬rele templu al lui Frey din Upsala. Pretutindeni pe

unda trecea căruţa cu statuia zeului şi cu tînăra şi frumoasa sa soţie, locuitorii se înghesuiau să o întâmpine şi îi ofereau daruri pentru a avea un an cu recolte bogate. Obiceiul de a căsători zei cu chipuri sau cu fiinţe ome¬neşti era foarte răspîndit la popoarele din antichitate. Ideile pe care se bazează "un astfel de obicei sînt prea necoapte pentru a ne permite să ne mai îndoim că babilonienii, egip¬tenii şi grecii,, popoare civilizate, le-ar fi moştenit de la strămoşii lor barbari sau primitivi. Această presupunere
21
versantul de nord-cct al Acropolei. Scopul căsătoriei nu ,i putea fi altul decît asigurarea fertilităţii viilor şi a pomilor fructiferi, al căror zeu era Dionysos. Astfel, atît prin formă cît şi prin sens, acest ritual corespunde cu căsătoria Regelui şi a Reginei de Mai.
/în marile mistere celebrate la Eleusis în septembrie, că¬sătoria zeului cerului, Zeus, cu zeiţa grînelor, Demeter, pare să fi fost reprezentată prin căsătoria hierofantului cu preoteasa lui Demeter, care jucau rolurile de zeu şi zeiţă. Dar unirea lor nu avea decît un caracter de spectacol sau simbolic, căci hierofantul se priva temporar de virilitate folosind în acest scop cucută. Se stingeau torţele, apoi pe¬rechea cobora într-un loc întunecos, în timp ce mulţimea credincioşilor aştepta îngrijorată rezultatul unirii mistice de care oamenii credeau că depinde propria lor mîntuire. După un timp, hierofantul reapărea şi, scăldat într-o lu-,. mină strălucitoare, arăta tăcut adunării un spic de grîu secerat, fructul căsătoriei divine. Apoi proclama cu glas tare : „regina Brimo a născut un băiat sfînt Brimos", ceea ce însemna : „Unicul atotputernic a dat naştere Puterii". In fapt, muma griului dăduse naştere copilului ei, grîul, şi în această dramă sfîntâ erau reprezentate durerile facerii. Revelaţia griului secerat pare să fi fost actul care încununa misterele. Astfel, dincolo de fascinaţia în care o poezie şi o filozofie mai târzii le învăluie, se mai întrevede încă în aceste ritualuri, ca un peisaj îndepărtat ivit dintr-o ceaţă aurită de soare, o simplă serbare rustică destinată să în¬carce cu recolte bogate întinsele cîmpii eleusine, prin casă- * toria zeiţei griului cu zeul celest care, cu ploile sale binefă¬cătoare, face pămîntul să rodească. Locuitorii din Plataea,
20
»
este întărită cînd întîlnim ritualuri asemănătoare răspîn-dite la; popoarele mai puţin civilizate. ' Ni se spune de exemplu, că" wotiakii din districtul Malmyz din Rusia au fost bîntuiţi odinioară de foamete din pricina mai multor recolte proaste. La. început, nu ştiau ce să facă, dar au tras pînă Ia urmă concluzia că Keremet, zeul lor puternic, dar răuvoitor, trebuie să fie- supărat din pricină că nu este că¬sătorit. O delegaţie de-bărbaţi mai în vîrstăs-a dus deci în vizită la' wotiakii din Cura şi s-au înţeles cu ei asupra acestui caz. S-au întors acasă, au adunat provizii mari de rachiu», apoi au pregătit o căruţă trasă de cai acoperiţi cu podoabe ţipătoare şi au pornit în dangătul clopotelor, ca şi cînd s-ar fi dus să aducă o mireasă, spre dumbrava sf întă din Cura. Au petrecut acolo-noaptea mîncînd şi bînd cu veselie mare şi a doua zi în zori au tăiat în dumbravă o brazdă de iarbă de forma unui pătrat şi au dus-o acasă. După aceasta totul a început să meargă bine pentru po¬porul din Malmyz, dar s-a întors în rău pentru cei din Cura ; la Malmyz pîinea era bună, la Cura era proastă. Drept urmare oamenii din Cura, care consimţiseră la căsă¬torie, au fost defăimaţi şi maltrataţi de către concetăţenii lor cuprinşi de indignare. „Nu este simplu să-ţi imaginezi care era pentru ei sensul acestei ceremonii, spune scrii¬torul care o povesteşte. Poate că intenţionau, cum crede Bechterew, să-1

căsătorească pe Keremet cu buna şi fertila Mukylcin, soţia pămîntului, pentru ca aceasta să aibă asu¬pra lui o influenţa binefăcătoare." în Bengal, cînd se sapă un puţ, se ciopleşte din lemn chipul unui zeu, care este căsătorit apoi cu zeiţa apei.
22 , '

Adesea mireasa^ hărăzită zeului nu este o buturugă sau un bulgăre de pămînt, ci o femeie în carne şi oase. Se ştie că indienii dintr-un sat din Peru măritau o fată frumoasă de"vreo paisprezece ani cu o piatră avînd forma unei fiinţe omeneşti, despre care credeau că este un zeu (huaca). Toţi sătenii luau parte la ceremonia căsătoriei care ţinea trei zile şi era însoţită de mari petreceri, Tînăra fată rămînea fecioară şi era sacrificată idolului, pentru binele poporului. I se arăta cea mai mare veneraţie şi era considerată divină. în fiecare an, pe la mijlocul lui .martie, cînd începea se¬zonul pescuitului cu năvodul, algonquinii şi huronii îşi căsătoreau plasele cu două fetiţe de şase sau şapte ani. La nuntă, se punea plasa între cele două fetiţe îndemnînd-o să fie curajoasă şi să prindă mult peşte. Se alegeau mirese atît de „tinere pentru a exista siguranţa că sînt virgine. Se spune că originea obiceiului este următoarea. Cîndva, în timpul pescuitului, algonquinii şi-au întins plasele ca de obicei, dar n-au prins nimic. Uimiţi de insuccesul lor, nu ştiau ce să facă ; pînă când sufletul sau geniul plasei (olci) s-a înfăţişat ca un bărbat înalt şi bine făcut, care le-a spus cu mare supărare : „Mi-am pierdut soţia şi nu pot găsi alta care să nu fi cunoscut alt bărbat în afară de mine, iată de ce n-aţi prins nimic, şi nici nu veţi mai prinde vreodată ceva dacă nu veţi face să-mi treacă supărarea". Algonquinii ţinură sfat şi hotărîră să liniştească spiritul plasei căsătorindu-1 cu două fete atît de tinere, încît el să nu mai aibă motiv să se plîngă în viitor. Făcînd aşa, în¬cepură să aibă din nou peşte după pofta inimii. Vecinii lor, huronii, auziră despre această întîmplare şi adoptară ace¬laşi obicei. Se dăruia întotdeauna o parte din peştele prins
23
c ua tiu îosi aaesea necredincioase. Obiceiul s-a păs¬ trat pînă oîind mwanga s-a convertit la creştinism. Popu¬ laţia akikuyu din Africa orientală engleză adoră şarpele dintr-un anumit rîu şi o dată la cîţiva ani căsătoresc zeul-şarpe cu femei, mai ales cu fete tinere. în acest scop se construiesc colibe la porunca vracilor. în care se consumă căsătoria sfintă cu credincioasele adoratoare. Dacă cumva nu se duc în aceste colibe de bună. voie şi în număr destul • de mare, tinerele fete sînt prinse şi tîrîte acolo pentru a fi supuse îmbrăţişărilor divinităţii. Se pare că copiii născuţi din aceste uniri mistice sînt socotiţi fii ai Zeului (Ngai) ; este sigur că la populaţia akikuyu există copii consideraţi drept'fii ai zeului. Se spune că, odată, cînd locuitorii din Cayeli din Buru — o insulă din India orientală —■ erau : ameninţaţi să fie nimiciţi de crocodili, au pus ameninţarea : pe seama dragostei prinţului crocodililor pentru o tânără I fată. L-au silit deci pe tatăl fetişcanei să o îmbrace în haine r de mireasă şi să o lase pradă îmbrăţişărilor adoratorului ei [■ crocodil. ' .

Se spune că un obicei de acelaşi fel a domnit în insulele I Maldive, înainte de trecerea locuitorilor la islamism. Vesti-i tul călător arab Ibn Batutah1 a descris acest obicei şi felul I în care el a luat sfîrşit. Mai mulţi indigeni demni de ere-I zare, ale căror nume le citează, ,i-au.confirmat că pe vre-

' Ibn Batîltah (Abu 'Abd Allah Muhamed ibn Abd Allcih) (1.004—1377) — călător şi geograf arab. Străbate Africa do Nord. sudai Rusiei, mare parte din Asia pînă în China (1349) ; npoi între¬prinde călătorii în Spania şi Sudan, ajungînd pînă la Tombuctu. A lăsat o relatare a călătoriilor sale.

ar.

—mmmmmwm<m

ale năvodului pentru întregul an.

/Oraonii din Bengal adoră Pământul ca pe o zeiţă şi celebrează anual căsătoria lui cu zeul soarelui, Dharme, în momentul cînd arborele săi este în floare. Ceremonia este următoarea. Toată lumea se îmbăiază, apoi bărbaţii se duc în pădurea sacră (sama), iar femeile se adună la locuinţa preotului din sat. Se sacrifică câteva orătănii zeu¬lui soarelui şi demonului dumbrăvii, apoi bărbaţii mănîncă şi beau. „Preotul este dus înapoi în sat pe umerii unui bărbat Voinic. Femeile îi aşteaptă pe bărbaţi în apropierea satului şi le spală picioarele. Bătând din tobe, cântând, dan¬sând şi ţopăind se îndreaptă cu toţii spre casa preotului care a fost âmpodobită cu frunze şi flori. Apoi preotul cu soţia sa îndeplinesc oficierea obişnuită a căsătoriei, care simbolizează presupusa unire a Soarelui şi a Pământului. După ceremonie toată lumea mănâncă, bea şâ se veseleşte ; toţi dansează şi cântă cântece deocheate, făcând până la urmă orgii dintre cele mai dezgustătoare. Scopul este de a face pămîntul-mumă să fie fertil." Astfel căsătoria sfântă a Soarelui şi a Pământului, reprezentată de preot şi de soţia lui, era celebrată ca o vrajă pentru asigurarea ferti¬lităţii solului ; potrivit principiului homeopatiei, poporul se deda în acelaşi scop orgiilor şi destrăbălărilor. /

Trebuie să spunem că fiinţa supranaturală CU care se mărită femeile este adesea un zeu sau un spirit al apelor. Astfel Mukasa, zeul lacului Victoria Nyanza, pe care popu¬laţia baganda incei'ca să şi-1 apropie ori de câte ori între¬prindea o călătorie lungă, avea fecioare care trebuiau să-] slujească ca soţii. Acestea erau obligate să respecte o strictă

mea cînd poporul insulei mai practica încă idolatria, li se înfăţişa în fiecare lună un spirit rău dintre djini, ce venea dinspre mare sub forma unei corăbii pline cu torţe aprinse.' Obiceiul locuitorilor era ca, de îndată ce zăreau corabia, să ia o tînără fecioară, să o încarce cu podoabe şi să o ducă la un templu păgîn ce se înălţa pe mal şi avea o fereastră ce dădea spre mare. Lăsau fata acolo noaptea şi cînd reve¬neau a doua zi dimineaţa o găseau moartă, cu fecioria pierdută. Trăgeau la sorţi în fiecare lună şi cel hotărît de destin îşi dăruia fiica dj inului mării. Ultima fecioară sa¬crificată în acest mod a fost salvată de un berber evlaviqs care, recitind Coranul, a reuşit să-1 alunge pe djin înapoi în mare. Această povestire a lui Ibn Batutah'în legătură cu ibov¬nicul demon şi cu miresele sale ucise se apropie mult de un tip binecunoscut de povestiri populare ale căror ver¬siuni au fost găsite din Japonia şi Alinam în răsărit, pînă în Senegambia, Scandinavia şi Scoţia, în apus. Detaliile di¬feră de la un popor la altul, dar în general povestirea-se desfăşoară după cum urmează. O ţară este pustiită de un şarpe cu mai multe capete, un balaur sau un alt monstru, care ar nimici întregul popor dacă nu i s-ar dărui periodic cîte o victimă omenească, de obicei o fecioară. Nenumărate victime pieriseră pînă atunci şi în cele din

urmă a venit rîndul însăşi fiicei regelui. Fata este lăsată în puterea monstrului, dar eroul povestirii, de obicei un flăcău cu origine umilă, aleargă să o apere, ucide balaurul şi pri¬meşte drept răsplată mîna prinţesei. In multe povestiri, • monstrul, înfăţişat uneori sub forma unui şarpe, trăieşte în apele mării, ale unui lac sau ale unei fîntîni. în alte versiuni, monstrul este un şarpe sau un balaur care pune stăpînire pe izvoare şi nu le lasă să curgă sau nu le îngă¬duie oamenilor să le folosească decît dacă i se jertfeşte o fiinţă omenească.
Ar fi probabil o greşeală să considerăm aceste istorisiri ca fiind pure născociri ale povestitorului. Putem presupune mai degrabă că ele reflectă obiceiul real de a sacrifica fete sau femei pentru a deveni soţii ale spiritelor apelor, ima¬ginate adesea sub forma unor şerpi uriaşi sau a unor balauri.

26
"H
;
t-
CAPITOLUL XUI
— 7
REGII ROMEI ŞI AI ALBEI
r.
le a
[1. Ku m a şi E g e r ia. Cercetarea de pînă acum a obiceiurilor şi legendelor ne îngăduie să tragem concluzia că multe popoare au celebrat căsătoria sacră a forţelor S vegetale şi acvatice cu scopul fertilizării pămîntului, feţtili- | zare de care depinde în esenţă viaţa animalelor şi a oameni- î lor, şi că în aceste ritualuri rolul mirelui sau al miresei I divine este jucat de un bărbat sau de o femeie. Aceste exemple sprijină deci în oarecare măsură presupunerea că în, dumbrava sfîntă de la Nemi, unde forţele vegetaţiei şi ale apei se înfăţişau sub forma plină de farmec a copacilor umbroşi, se rostogoleau în cascade, luau chip de lacuri cu faţa limpede ca oglinda, — acolo se celebra anual o căsă¬torie, asemănătoare cu cea a Regelui şi Reginei de mai| cunoscută la noi, între Regele Pădurii şi nemuritoarea Re-' gină a Pădurii, Diana. în legătură cu aceasta, o figură im¬portantă a dumbrăvii era nimfa apei, Egeria, pe care o adorau femeile însărcinate, deoarece putea, ca şi Diana, să le dăruiască o naştere uşoară. Se pare că. putem con¬chide din acestea cu destulă certitudine că, asemenea mul¬tor altor izvoare, se atribuia apelor Egeriei puterea d
conceperea copiilor, să fi fost dedicate Egeriei mai degrabă decît Dianei, sau am putea spune că nimfa Egeria nu este decît o altă formă a marii zeiţe a naturii, a însăşi Dianei, stăpîna durilor şopotitoare şi a pădurilor umbroase, care-şi avea sălaşul în apropierea lacului şi se privea în oglinda apelor sale calme, aşa cum replica ei grecească, Artemis, cerceta'cu mare plăcere heleşteele şi izvoarele. Identifi¬carea Egeriei cu Diana este confirmată de afirmaţia lui fpiutarh \ eaee spune că Egeria era una dintre nimfele ste¬jarului, despre care romanii credeau că stăpînea toate dum¬brăvile verzi de stejar ; căci, în timp ce Diana era o zeiţă a pădurilor în general, ea pare să fi fost intim legată în¬deosebi de stejari, mai ales în dumbrava ei sacră de la Nemi. Pe urmă, poate, Egeria era o zînă a unui izvor ce curgea sub un stejar sfînt. Se spune că un asemenea izvor ţîşnea sub poalele marelui stejar din Dodona şi că preo¬teasa prevestea viitorul din murmurul

său. Grecii credeau că o gură de apă băută din anumite izvoare sau fîntîni sacre te înzestra cu puteri profetice. Aceasta ar explica extraordinara înţelepciune pe care, potrivit tradiţiei, Egeria o insufla soţului sau amantului ei regal Numa. Dacă n<> amintim cît de des, în societatea primitivă, este considerat regele răspunzător de căderea ploii şi de rodnicia pămîntu-. lui, nu pare defel pripită presupunerea că' legenda căsă¬toriei lui Numa cu Egeria este reminiscenţa unei căsătorii sfinte, _pe care de regulă vechii regi ai Romei o contractau

1 Plutarh, Vitae parallelae. De lorlvnn roma-norum (Despre soarta romanilor). -

cu o zînă a vegetaţiei şi a apei pentru a-i da putinţa să-şi . Li transmită funcţiile divine sau magice. In acelaşi ritual rolul zînei putea fi jucat atît de o imagine cît şi de o femeie, şi dacă era jucat de o femeie, aceasta ,pare să fi fost regina. 1 Dacă există vreun sîmbure de adevăr în această ipoteză, putem presupune că regele şi regina Romei se deghizau în zeu şi zeiţă la nunta lor, la fel cum se pare că procedau şi regele şi regina EgiptuluijfEegenda despre Numa şi Ege-ria indică o pădure sacră mai degrabă decît o casă, ca scenă a unirii nupţiale care, asemenea căsătoriei Regelui şi a Re¬ginei de mai sau a zeului viilor cu regina din Atena, era poate celebrată anual ca o vrajă destinată a asigura nu numai fertilitatea pămîntului, ci şi a oamenilor şi a ani- m malelor. Ori, după unele istorisiri, locul căsătoriei nu era altul decît dumbrava sacră de la Nemi şi, pe baza unor raţionamente cu totul independente de acestea, am tras concluzia că în aceeaşi pădure Regele Pădurii se căsătorea cu Diana. Convergenţa celor două linii de cercetare su¬gerează că unirea legendară a regelui Romei cu Egeria a putut fi o reflectare sau o replică a unirii Regelui Pădurii ţ cu Egeria sau cu dublura ei, Diana. Aceasta nu înseamnă că regii Romei ar fi funcţionat vreodată ca Regi ai Păduri¬lor în dumbrava din Aricia, ci numai că ar fi putut fi, la origine, investiţi .cu atributul unei sacraliităţi de acelaşi tip şi că şi-ar fi putut îndeplini funcţiile care le reveneau în virtutea unor puteri analoage. Sau, pentru a fi mai expli¬ciţi, este cu putinţă ca ei să fi domnit nu pe baza dreptului naşterii, ci în virtutea presupusei lor divinităţi, ca repre¬zentanţi sau incarnări ale unui zeu şi, în această calitate., s-ar fi însoţit cu o zeiţă ; ei trebuiau să-şi dovedească ca-

^ i

♦

pacitatea de a-şi îndeplini funcţiile divine, angajîndu-se într-o grea luptă fizică care le putea fi adesea fatală, obli-gîndu-i să-şi cedeze coroana adversarului victorios. Ceea ce ştim.-despre regalitatea romană este mult prea puţin pentru âVne permite să afirmăm cu certitudine una sau alta dintre aceste ipoteze ; dar există cel puţin cîteva aluzii şi indicaţii răzleţe ce par să indice o similitudine, sub toate aceste raporturi, între preoţii de la Nemi şi regii Romei sau poate mai degrabă înaintaşii lor îndepărtaţi din întu¬necata epocă ce a precedat apariţia legendei.

2. Regele, .personificare a lui Jupiter. jSrar părea deci, în primul rînd, că regele roman întruchipa o divinitate nu mai puţin importantă decît însuşi Jupiter. Căci în epoca

imperială, generalii victorioşi care sărbăto¬reau un triumf şi magistraţii care prezidau jocurile în arenă purtau costumul lui Jupiter, împrumutat pentru acest pri¬lej de la marele său templu de pe Capitoliu ; şi s-a susţinut cu multă verosimilitate, atît de către cei vechi cît şi de către cei moderni, că, procedînd în acest fel, imitau îmbră¬cămintea tradiţională şi însemnele regilor romani. Ei tre¬ceau prin oraş într-un car tras de patru cai încununaţi cu lauri, în vreme ce toţi ceilalţi mergeau pe jos ; purtau tu¬nici de purpură brodate sau împodobite cu aur ; în mîna dreaptă ţineau o ramură de laur, iar în mîna stingă un sceptru din fildeş avînd în vîrf un vultur ; o cunună de lauri le încorona fruntea ; obrajii le erau rumeniţi cu pur¬pură, iar un sclav le ţinea deasupra capului o coroană grea >. din aur masiv săpat în forma unor frunze de stejar. în această înveşmîntare asimilarea omului cu zeul apare mai ales în sceptrul cu cap de vultur, în coroana din stejar şi
zentat toată descendenţa dinastiei Silviilor ca încoronata cu stejar. Se pare astfel că|o cunună din frunze de stejar a făcut parte din însemnele vechilor regi din Alba Longa şi ale succesorilor acestora, regii Romei ; în ambele cazuri ele îl desemnau pe monarh ca fiind reprezentantul uman al zeului stejarului. Analele romane ne spun că unul din regii Albei, pe nume Romulus, Remulus sau Amulius Silvius,
- pretindea că este zeu, egal cu Jupiter sau chiar superior acestuia. în sprijinul acestor' pretenţii şi pentru a-şi în¬fricoşa supuşii, el a corlstruit un mecanism cu care imita bubuitul tunetului şi strălucirea fulgerului. Diodor poves-
■ teste că în sezonul fructelor, cînd bubuitul tunetului este •, puternic şi frecvent, regele poruncea ostaşilor săi să aco¬pere vuietul canonadei cereşti izbind cu săbiile în scuturi. Dar şi-a ispăşit nelegiuirea : a pierit atît el cit şi familia sa, loviţi de trăznet în timpul unei furtuni înspăimîntă-toare. Apele lacului Alban, umflate de ploaie, i-au înecat palatul. Dar şi acum, spune un istoric antic, se mai pot vedea, cînd apele sînt mici şi cînd oglinda lor nu este încreţită de vînt, ruinele palatului cufundate în lacul lim¬pede. Această povestire, apropiată de cea a lui Salmoneus,
. regele Elidei, aminteşte un obicei real, respectat de regii Greciei şi ai Italiei de la care se cerea, cum s-a cerut şi de la semenii lor africani pînă în timpurile moderne, să aducă ploaia şi tunetul priincioase recoltelor. Regele-preot
(
Muma trecea drept specialist în arta de a face să coboare fulgerul din cer. Ştim că în timpurile moderne diferite po¬poare au folosit tunetele simulate ca vrajă pentru aducerea ploii ; de ce regii din antichitate nu ar fi procedat la fel ?
*
33 3 — Creanga de aur, voi. IX ■
In obrazul ciat cu I^J^U,
stejarul era arborele său sfînt, iar obrazul celui cc-1 în¬truchipa, stînd în carul tras de patru cai spre Capitoliu, era vopsit in mod regulat în roşu in zilele de sărbătoare ; se socotea chiar că este atît de important ca obrazul divin să fie bine sulemenit cu roşu, încît una dintre principalele îndatoriri ale cenzorilor era să încheie un contract privind această îndatorire. Şi cum alaiul triumfal se sfîrşea întot¬deauna la templul lui Jupiter de pe Capitoliu, era cit se poate de potrivit ca învingătorul să poarte pe cap o co¬roană din frunze de stejar, căci orice stejar era închinat lui Jupiter ; mai.mult chiar, se spunea că templul zeului de pe Capitoliu a fost înălţat de Romulus lingă un stejar sfînt, adorat de păstori, şi pe care regele îşi atîrna prada 'de război, cîştigată 'în bătălia împotriva unui general duş¬man. Ni se spune în mod expres că această coroană de stejar era dedicată lui

Jupiter Capitoiinul ; un pasaj din Ovidiu dovedeşte că ea era emblema specială a zeului. Potrivit unei tradiţii pe care nu avem nici un motiv să o contestam, Roma a fost fundată de coloniştii clin Aibă Lunga, o cetate situată pe coasta colinelor albane ce do¬minau lacul si Campagna. Aşadar, dacă regii Romei pre¬tindeau că sint reprezentanţii sau chiar incarnarea lui Jupiter, zeul cerului, al tunetului şi al stejarului, este firesc să presupunem că regii din Alba, din care se trăgea fonda¬torul. Romei, să fi avut aceeaşi pretenţie înaintea lor. Şi pentru că dinastia albană purta numele de Silvii, adică Pădureţii, nu poate fi lipsit de semnificaţie faptul că, în panorama gloriilor istorice ale Romei, dezvăluită lui Enea în lumea subpămînteană, Virgiliu, tot atît de priceput la

»

£Dacă regii din Alba şi din Roma l-au imitat pe Jupiter ca zeu al stejarului, purtînd o coroană din frunze de stejar, se pare că l-ar fi imitat şi în calitatea sa de divinitate a vremii, pretinzînd că iscă tunetele şi fulgerele. Iar dacă M este aşa, atunci e probabil că, la fel ca Jupiter în cer şi I ca mulţi regi pe pămînt, ei jucau rolul de aducători de -ploaie - publici, storcind, prin vrăjitoriile lor, şiroaie de I ploaie din cerul întunecat, ori de cîte ori pămîntul uscat de arşiţă tînjea după o umezeală binefăcătoare. La Roma o piatră sacră deschidea stăvilarele cerului şi ceremonia părea să fi făcut parte din ritualul lui Jupiter Elicius, zeul i care reuşea să aducă din nori fulgerul orbitor şi ploile torenţiale. Şi cine oare era mai indicat decît regele, repre¬zentantul aievea al zeului cerului, să îndeplinească această ceremonie ?

Dacă regii Romei îl maimuţăreau pe Jupiter Capitolinul, predecesorii lor, regii din Alba, îşi dădeau probabil toată osteneala să-1 imite pe marele Jupiter din Latium, care trona deasupra oraşului pe vîrful muntelui Alban. Latinus, legendarul strămoş al dinastiei, s-ar fi transformat, se spune, în Jupiter LatianuL după ce a dispărut din lume în modul misterios caracteristic vechilor regi latini. Sanctua¬rul zeului de pe vîrful muntelui era centrul religios al Ligii latine, la fel cum Alba era capitala sa politică, pînă cînd Roma a smuls hegemonia vechii sale rivale. Se spune că pe muntele său sfînt nu s-ar fi înălţat niciodată vreun templu în cinstea lui Jupiter, în sensul pe care îl dăm noi cuvîntului; ca zeu al cerului şi al tunetului, Jupiter pri¬mea veneraţia adoratorilor săi sub cerul liber. Zidul masiv,

. i
W ■•'
9
I
I
»

ale cărui ruine mai înconjură încă bătrîna grădină a mî-
năstixii pasioniştilor, pare să fi făcut parte din incinta
sacră pe care Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei,
a ales-o pentru adunarea anuală şi solemnă a Ligii latine.
Cel mai vechi sanctuar al zeului pe culmea înaltă a munte-:
lui a fost o dumbravă ; şi, amintindu-ne nu numai de fap¬
tul că stejarul era închinat lui Jupiter, ci şi de faptul că
tradiţionala coroană purtată de regii albani era din frunze
de stejar, precum şi de analogia cu Jupiter Capitolinul de

: la Roma, putem presupune că arborii acestei dumbrăvi erau stejari. Ştim că în antichitate muntele Algidus, o prelun¬gire a colinelor albane, era îmbrăcat în păduri întunecate de stejar şi că, printre triburile ce făceau parte în timpu¬rile străvechi din Confederaţia latină şi cărora le era în¬găduit să ia parte la împărţirea cărnii taurului alb sacrificat pe muntele Alban, se afla un trib ai cărui membri îşi dădeau numele de Oameni ai Stejarului, legat fără îndoială |- de pădurile în care locuiau. .,

Am greşi însă dacă ne-am imagina ţinutul ca fiind aco¬perit, în timpurile istorice, de o pădure neîntreruptă de stejar. Teofrast * ne-a lăsat o descriere a pădurilor din La-tium, aşa cum se înfăţişau în secolul IV î.e.n. El spune : „Ţara Latinilor este pe tot întinsul ei mlăştinoasă. Totuşi, pe cîmpii cresc lauri, mirt şi fagi minunaţi, din moment ce ei doboară arbori atît de mari încît un singur trunchi ajunge pentru construirea unei corăbii tireniene. Pe munţi -cresc pini şi brazi. Ceea ce se numeşte ţara vrăjitoarei Circe este un promontoriu acoperit cu păduri luxuriante

1 Teofrast, Historia Plantarăm (Istoria plantelor), V, 8.

o'statuie a Herei cioplită în lemn de stejar. Este probab;}, "cu toate că dovezile pozitive ne lipsesc, ca toate popoarele latine să fi celebrat anual nunta divină a luî Jupiter cu Junona, în timpul lunii iunie, lună a solstiţiului de vară care poartă numele zeiţei. Dacă* la o anumită dată a anului, romanii sărbătoreai! ' căsătoria sacră a lui Jupiter şi a Junonei, aşa cum grecii celebrau de obicei căsătoria similară a lui Zeus cu Hera, putem presupune că, în timpul Republicii, ceremonia se desfăşura qu ajutorul reprezentanţilor cuplului divin sau era jucată de Flamen Dialis şi de soţia sa, Flaminica. Fla-men Dialis era preotul lui Jupiter ; unii autori vechi şi moderni l-au considerat cu foarte multă probabillitate drept imaginea vie a lui Jupiter, incarnarea în om a zeului cerului. In timpurile mai vechi, regele roman, ca repre¬zentant al lui Jupiter, ar fi jucat bineînţeles rolul mirelui divin la nunta sacră, în timp ce regina ar fi fost mireasa divină, la fel cum în Egipt regele şi regina îşi atribuiau, deghizîndu-se, rolul divinităţilor şi ca la Atena, unde re¬gina se însoţea în fiecare an cu zeul vinului Dionyjsos. Fap¬tul că regele şi regina Romei jucau rolurile lui Jupiter şi al Junonei nu putea părea decît foarte firesc, deoarece aceste zeităţi purtau ele însele titlurile de Rege şi Regină.

Fie că era aşa sau nu, legenda lui Numa şi a Egeriei pare să păstreze reminiscenţa unei epoci în care însuşi re-gele-preot juca rolul mirelui divin ; şi, cum am văzut că ' avem motive să presupunem că regii Romei îl personificau pe zeul stejarului şi că, pe de altă parte, se spune în mod 'limpede despre Egeria că .este o nimfă a stejarului, rela¬tarea unirii lor în dumbrava sacră dă naştere presupunerii

•*mmmnmmm

■■ - :/

de stejar, nun şi laur. uocainicii spun ca L-irce locuia acoio şi ne arată mormînlul lui Elpenor, pe care creşte mirtul ,: din care sînt împletite cununi, în timp ce ceilalţi arbori de mirt sînt înalţL" Aşadai', priveliştea ce se deschidea de pe culmile muntelui Alban, în primele zile ale Romei, era desigur, în anumite privinţe, cu totul deosebită de ceea ce este astăzi. Fără îndoială, în acele vremuri Apeninii pur¬purii, cu veşnica lor nemişcare, şi

Mediterana sclipitoare, cu-veşnica ei frămîntare, ofereau oam acelaşi spectacol îne- ,•',; cat în soare sau întunecat de umbrele fugare ale norilor ; dar în,locul întinderilor cafenii, arse de fierbinţeala Cam-pagnei, străbătute de şiruri lungi de apeducte în ruină, semănînd cu arcadele distruse ale podului văzut în în¬chipuirea lui Mirza, privirea trebuia să cuprindă mai întâi ţinuturile împădurite ce se întindeau departe, pînă dincolo' de zări; pînă cînd verdele lor primăvăratic, cu mii de'nu-an|c,sau stacojiul şi auriul toamnei se-topeau pe nesimţite în azurul îndepărtat al munţilor şi al mării.

Dar 'Jupiter nu domnea singur pe culmea muntelui sacru. împreună cu el se afla consoarLa sa, zeiţa Junona, adorată aici cu acelaşi titlu, Monela, ca şi pe Capitoliu la Roma. Şi deoarece pe Capitoliu cununa de stejar era în¬chinată atît lui Jupiter cît şi Junonei, putem bănui că lu¬crurile se întîmplau la fel şi pe muntele Alban. de ţmde-şi trage origina cultul capitolin. în acest fel, zeul stejarului ar fi avut lingă si pe zeiţa stejarului în dumbrava divină de stejar. La Dodona, zeul stejarului,,Zeus, era însoţit de Diona, al cărui nume este, în afara unei simple deosebiri dialectale, cel al Junonei ; şi, după cum am văzut, el pare să fi fost cununat periodic pe vîrful muntelui Cithaeron cu

MmnHHMinnpnHK^'rwW

că la Roma, pe vremea regalităţii, se celebra periodic o ' ceremonie analo.agă celei practicate anual la Atena pînă în • timpul lui Aristotel. Căsătoria regelui Romei cu zeiţa ste¬jarului, ca şi cea a zeului vinului cu regina Atenei, trebuie să fi avut drept scop să facă vegetaţia să crească cu ajuto¬rul magiei homeopatice. Nu este nici un dubiu că, dintre cele două forme ale acestui ritual, cea mai veche a fost cea a romanilor şi că, mult înainte ca invadatorii din nord să fi descoperit viţa de vie pe coastele Mediteranei, strămoşii lor i-au căsătorit pe zeul şi zeiţa arborelui în vastele păduri de stejar ale Europei centrale şi septentrionale. în Anglia •! zilelor noastre cele mai multe păduri au dispărut, dar în multe sate lipsite de învăţătură şi pe multe drumuri de ţară o imagine palidă a căsătoriei sacre mai zăboveşte încă în rusticele cortegii sărbătoreşti ale zilei de 1 mai.

i

CAPITOLUL XIV ^0JjJMY\

SUCCESIUNEA LA TRON IN VECHIUL LAT1UM

în ceea ce-1 priveşte pe regele Romei,-ale cărui funcţii de preot erau moştenite de către succesorul său, Regele ri¬tualurilor sacre, discuţia precedentă ne-a condus la urmă¬toarele concluzii. [El îl reprezenta şi îl personifica într-ade¬văr pe Jupiter, ""marele zeu al cerului, al tunetului şi al stejarului, şi stîrnea, în această calitate, ploaia, tunetul şi trăznetul spre binele supuşilor săi, aşa cum făceau mulţi alţi.regi ai vremii în alte părţi ale lumii. în afară de aceasta, nu numai că 1-a imitat pe zeul stejarului, purtînd o cunună de stejar, precum şi alte însemne divine, dar a mai fost şi căsătorit cu b nimfă a stejarului, Egeria, ce pare să fi fost pur şi simplu o formă locală a Dianei, în rolul ei de zeiţă a pădurilor, a apelor şi a naşterii copiilor. Toate aceste con¬cluzii la care am ajuns, în principal prin luarea în consi¬deraţie a realităţii romane, pot fi aplicate cu mare proba¬bilitate şi celorlalte comunităţi latine. Este plauzibil ca şi ele să fi avut demult regi divini sau regi-preoţi, care le-au transmis succesorilor — Regii ritualurilor sacre — atribu¬ţiile religioase, fără puterile lor civile. I

muj;u iL-giemt-mau transmiterea regalităţii prin-gtre vechii latini, lucrurile au stat, în această privinţă, cam "aşa : centrul politic şi religios al fiecărei comunităţi ar fi fost focul

veşnic din vatra regală, vegheat de fecioarele vestale ale clanului regal. Regele ar fi fost un bărbat din-; tr-un clan, poate dintr-un alt oraş, sau chiar dintr-un alt neam, care se căsătorise cu fiica predecesorului său, pri¬mind regatul odată cu mîna soţiei sale. Copiii născuţi din această însoţire ar fi moştenit numele mamei, şi nu pe al său ; fetele ar fi rămas acasă, în timp ce fiii, odată ajunşi mari. ar fi plecat în lumea largă, s-ar fi însurat şi ar fi trăit pe meleagurile soţiilor, lor ca regi, ori ca oameni de rind. Unele fiice rămase acasă, sau poate toate, ar fi fost "consacrate ca fecioare vestale, pe o durată mai lungă sau mai scurtă, vegherii focului sacru, iar una dintre ele ar fi • devenit cîndva soţia celui care i-ar fi urmat la tron ta-, tălui ei. |

. Această ipoteză prezintă avantajul de a explica în mod simplu şi firesc unele trăsături nelămurite ale istoriei tra¬diţionale privind regalitatea latină. Astfel, legendele care ne povestesc cum se năşteau regii latini clin mame fecioare şi din taţi divini devin cel puţin mai inteligibile. Căci, epu¬rate de elementele lor fabuloase istorisirile de acest fel nu înseamnă mai mult decît faptul că o femeie a fost binecu¬vântată cu un copil de către un bărbat necunoscut şi această incertitudine privitoare la paternitate este mult mai com¬patibilă cu un sistem de înrudire care ignoră paternitatea, decît cu unul care o consideră de cea mai mare importanţă. Dacă la naşterea regilor latini, taţii lor ar fi fost într-adevăr necunoscuţi, faptul ar indica fie o destrăbălare generală în

succesiune la tron la vechile triburi latine ? După tradiţie, au fost cu totul opt regi ai Romei şi, în orice caz cu privire la ultimii pinci nu ne putem îndoi, de faptul, că ei au ocupat efectiv tronul şi nici de acela că istoria tradiţională a dom¬niilor lor este, în linii principale, corectă. Apoi, este demn de reţinut că în pofida tradiţiei care voia ca primul rege al Romei, Romulus, să fi fost descendent al casei regale .din Alba. in care regalitatea este reprezentată ca ereditară în linie masculină, nici unul din regii Romei nu a avut ca succesor imediat la tron pe fiul său. Cu toate că mulţi au lăsat după ei nepoţi. Pe de altă parte, unul dintre aceştia descindea dintr-un rege anterior prin mamă şi nu prin tată, iar alţi trei regi, adică Tatius, Tarquinius cel Bătrîn şi Ser-vius Tullius au avut ca succesori pe ginerii lor, care au fost toţi străini sau de origine străină. Aceasta sugerează că •tdreptul la regalitate se transmitea pe linie feminină şi că el era efectiv, exercitat de străinii care se căsătoreau cu prinţesele regale. Dacă e s-o transpunem într-un limbaj tehnic, la Roma şi. probabil, pretutindeni în Latium, succe¬siunea la regalitate parc să fi fost determinată de anumite reguli care au modelat societatea timpurie în multe părţi ale globului, şi anume exogamia, căsătoria beena şi rude¬nia pe linie feminină sau prin mamă. Exogamia este regula care obligă bărbatul să se căsătorească cu o iemeie din alt clan decit al său ; căsătoria beena este regula prin care el trebuie să părăsească casa in "care s-a născut, pentru a trăi în familia soţiei sale ; iar rudenia pe linie feminină sau prin mamă este sistemul de a stabili rudenia şi de a transmite numele de familie prin femei, şi nu prin bărbaţi. Dacă

v ■'v
♦
fff

familia regală, fie o slăbire a regulilor morale în anumite ■ ocazii, cînd femeile şi bărbaţii se înapoiau pentru o vreme » la libertinajul unor timpuri mai vechi. Asemenea saturnalii nu sînt neobişnuite pe anumite trepte ale evoluţiei sociale. Jn_ propria noastră ţară reminiscenţele lor au supravieţuit pînă târziuîn datinele zilei de 1 mai şi de Rusalii, dacă nu chiar şi în cele de Crăciun. Bineînţeles, paternitatea copii¬lor născuţi din relaţiile mai mult sau mai puţin promiscue ce caracterizau sărbătorile de acest fel era atiibuită zeului căruia îi era închinată sărbătoarea respectivă.

JJjn această ordine de idei poate fi semnificativ faptul că la solstitiul de vară era celebrată de către plebea şi sclavii din Roma o ^sărbătoare a voioşiei şi a beţiei şi că sărbă¬toarea era asociată în special cu regele Servius Tullius, cel născut din foc, căci se ţinea în cinstea Fortunei, zeiţa ce-1 iubise pe Servius, aşa cum Egeria îl iubise pe Numa. Dis¬tracţiile populare ce se desfăşurau cu acest prilej cuprin¬deau alergări şi întreceri cu bărcile ; Tibrul era împînzit de nenumărate bărci împodobite cu flori în care stăteau ti¬nerii sorbindu-şi vinul. Sărbătoarea pare să fi fost un fel de saturnalii ale solstiţiului de vară, corespunzătoare ade¬văratelor saturnalii ce se sărbătoreau la solstitiul de iarnă. în Europa modernă, cum vom afla mai tîrzlu, marea sărbă¬toare a solstiţiului de vară a fost, înainte de toate, sărbă¬toarea îndrăgostiţilor şi a focului ; una dintre principalele ei trăsături este că cei îndrăgostiţi formează perechi, care sar peste focuri aprinse în aer liber, ţinîndu-se de mînă, sau îşi aruncă flori prin flăcări. Şi multe prevestiri de dra¬goste şi de căsătorie se citesc în florile ce se deschid la acest timp njfetife Dar nevinovăţia şi frumuseţea unor asemenea

; sărbători în timpurile moderne nu trebuie să ne facă orbi Ja probabilitatea ca ele să fi purtat odinioară trăsături mai grosolane care "alcătuiau, pesemne, partea esenţială a ritua¬lurilor, într-adevăr, la ţăranii simpli din Estonia aceste tră-; saturi par să se fi păstrat pînă la cei din generaţia noastră, ! dacă nu chiar pînă astăzi. O altă caracteristică a celebrării romane a solstiţiului de vară merită să fie subliniată în mod special. Obiceiul plimbării pe rîu, în această zi, în bărci ■ împodobite cu flori, dovedeşte că era vorba într-o anumită ; măsură de o sărbătoare^ apei ; iar apa a jucat întotdeauna, •" pînă în epoca modernă, un rol considerabil în ritualurile solstiţiului de vară, ceea ce explică de ce Biserica, aruncîn-du-şi mantia peste vechea "sărbătoare păgînă, o consacră I Sfîntului loan Botezătorul."/

Ipoteza că regii latini âr fi fost zămisliţi cu ocazia unei sărbători anuale a dragostei nu este, bineînţeles, decît o presupunere, deşi naşterea lui Numa, conform tradiţiei, la sărbătoarea Parilia, cînd ciobanii săreau peste focurile de primăvară, aşa cum săreau îndrăgostiţii la solstiţiul de vară, pare să-i dea o oarecare probabilitate. Dar s-ar pu-; tea foarte bine ca incertitudinea în legătură cu taţii să nu fi apărut decît mult după moartea regilor, cînd fizio¬nomia lor începea să se topească în tărîmul de basm al ' legendei, primind înfăţişări fantastice şi culori bogate în \ clipa cînd treceau de la pămînt la ceruri. în cazul în care ! regii ar fi fost imigranţi, străini sau pelerini în ţara în ' care au domnit, era destul de firesc să li se fi uitat genea¬logia şi să li se fi dat alta care adăuga în strălucire ceea ce lipsea în autenticitate. Apoteoza finală în care erau re-

•

succesiune la coroană prin căsătorie cu o prinţesă de singe fv regal ; se spune că doi dintre cei mai vechi regi ai Atenei, I' Cecrops şi Amphictyon, s-au căsătorit cu fiicele

predece-I sorilor- lor. Această tradiţie se confirmă pînă la un anu-i'mit punct prin mărturii care duc la concluzia că la Atena E rudenia pe linie masculină a fost precedată de rudenia pe I linie feminină.

Pe lingă toate acestea, dacă am dreptate să presupun că I în Latiumul antic familiile regale îşi păstrau fiicele acasă I şi îşi trimiteau fiii pe alte meleaguri ca să se căsătorească | cu prinţese şi să domnească peste popoarele soţiilor lor, I rezultă că descendenţii bărbaţi domneau, în generaţii suc- f£ cesive, In regate diferite. Se pare că lucrurile s-au petre- K cut aşa în Grecia antică, precum şi în vechea Suedie ; Isinlem deci îndreptăţiţi să tragem concluzia că acesta era I'un obicej practicat de multe ramuri ale familiei ariene din B Europa. ^Nenumărate tradiţii greceşti relatează cum un jf prinţ şi-a părăsit patria dueîndu-se în ţări îndepărtate, unde Rs-a-căsătorit cu fiica regelui şi a urmat apoi la tron. Ve- Pchii autori greci au dat felurite explicaţii acestor migraţii i ale prinţilor. Cea mai frecventă era sughiunirea fiului de • rege drept pedeapsă pentru un omor. Aceasta explică toarte Fbine de ce ar fugi el din propria-i ţară. dar nu există nici j|un motiv care să explice cit de cât de ce ar trebui să devină Krege într-un alt regat. Putem bănui eă aceste argumente |;au fost născocite mai tîrziu de scriitorii care. obişnuiţi fiind |cu regula ca fiul să moştenească avuţia şi regatul tatălui RSău, cu greu puteau să lămurească atît do multe tradiţii Epolrivit cărora fiii regilor îşi părăseau locul de naştere H

prezentaţi regii, nu numai ca iii ai zeilor, ci ca imid ei:: înşişi zei incarnaţi, ar fi fost un pi- oces mult facilitat dacă* ei ar fi avut pretenţii la divinitate încă din timpul vieţii, aşa cum avem vădite temeiuri să credem că se şi. în-tîmpla.

Daca la latini femeile de sînge regal nu-şi părăseau niciodată ţara de origine, dar se căsătoreau cu bărbaţi de alt neam şi adesea străini de ţinut, care domneau ca regi în virtutea căsătoriei lor cu o prinţesă indigenă, lucrul] acesta ne face să înţelegem mai bine nu numai de ce străi¬nii au purtat coroana Romei, dar şi de ce se întîlnesc nume străine pe lista regilor albania Pe o treaptă a societăţii în care vina nobilă nu se transmite decît prin femei, cu alte cuvinte filiaţia maternă este totul, iar cea paternă nu re¬prezintă nimic, nu va exista nici o obiecţie faţă de căsă¬toria unor fete avînd cel mai înalt rang, cu bărbaţi de origine umilă, fie chiar străini sau sclavi, cu condiţia ea, prin ei înşişi, aceşti bărbaţi să fie demni de a fi consorţi. Ceea ce are importanţă cu adevărat este ca familia regală, de care se presupune că depinde prosperitatea, şi chiar existenţa poporului, să poată fi perpetuată înlr-o formă viguroasă şi eficientă ; iar în acest scop trebuia ca fe¬meia din familia regală să nască fii zămisliţi de bărbaţi cu însuşirile fizice şi militare conforme modelului accep¬tat de societatea primitivă pentru îndeplinirea importantei funcţii a procreării. Astfel, calităţilor personale ale re¬gilor, în această etapă a evoluţiei sociale, li se acordă, c importanţă vitală. Dacă se întâmplă ca aceşti suverani să fie de origină regală şi divină ca şi soţiile lor, cu atît mai bine, dar^nu'este esenţial să fie astfel.

pentru a se duce să domnească într-un regat străin. Intîl- j mm vestigii ale unor obiceiuri analoage in legendele scanai dinave. Aceasta întriicît citim despre soţii fiicelor care * primeau o parte a regatului socrilor lor, chiar şi atunci i cînd aceştia aveau ei înşişi im fiu ; de exemplu, în timpul celor cinci generaţii de dinaintea lui Harold cel Blond, membrii bărbaţi ai familiei Ynglingar, veniţi, se spune, din's Suedia, au obţinut, cum ne povesteşte Heirhskringla1 sau "ii Saga regilor norvegieni cel puţin şase provincii în Norve- " gia prin căsătoria lor cu fiicele regilor locali.

S-ar părea deci căjla unele popoare ariene, într-un anumit stadiu al evoluţiei lor sociale, se socotea că sîngele regal este transmis prin femei, nu prin bărbaţi, şi că exista obiceiul să se acorde regatul, la fiecare generaţie consecutivă, unui bărbat din altă familie şi adesea din altă ţară, care se căsătorea cu una dintre prinţese şi domnea peste poporul soţiei sale. Tipul comun de basm popular care ne înfăţişează un aventurier venind într-o ţară străină şi izbutind să obţină mîna fiicei regelui şi juma- . tate din împărăţie ar putea fi ecoul îndepărtat al unui obicei real.

Este lesne de înţeles că, acolo unde domnesc obiceiuri şi precepte de acest fel, regalitatea nu este decît apana¬jul-'acordat celui ce se căsătoreşte cu o prinţesă de sînge.

1 Heimskrlngla, operă a scaldului islandez Snorri Sfcurlusson (1179—1241). Este o relatare despre regii norvegieni — care are la bază o lucrare anterioară a lui Sturlusson, Saga lui Olaf —, începînd cu legendarul Ynglingar, vechiul legiuitor al suedezilor şi şfîrşind "cu domnia lui Magnus IV Erlingsson (mort în 11Ş4).

T**

Vechiul istoric danez Saxo Grammaticus expune cît se poate de limpede acest punct de vedere asupra regalităţii, prin cuvintele atribuite Hermubrudei, regina legendară a Scoţiei. „într-adevăr, ea era regină, spune Hermutrude; dar dacă sexul ei n-ar fi fost o piedică ar fi putut fi socotită rege ; inai mult (şi lucrul acesta este încă mai adevărat), orişicine considerat de ea vrednic să împartă cu diusa patul, devenea de îndată rege şi ea îi acorda regatul odată
'cu însăşi persoana ei. Astfel sceptrul şi mîna ei erau una." Aceste spuse sînt cu atîtimai semnificative cu cît reflectă obiceiurile reale ale regilor picţi. Ştim, după mărturia lui Bede1 că, odată ce exista un dubiu în legătură cu succe¬siunea, picţii îşi alegeau regele.mai degrabă din linia fe¬minină decît din cea masculină.

^însuşirile personale pe care trebuia să le aibă un băr-
; bat pentru a încheia o căsătorie regală şi pentru succe-
' siune la tron variau desigur potrivit mentalităţii populare a epocii şi potrivit caracterului regelui sau al înlocuito¬rului său, dar este firesc să presupunem că, în societatea primitivă, forţa fizică şi frumuseţea erau hotărîtoare. Ţ /Uneori, după cît se pare, dreptul la mîna unei prinţese
şi li tron atîrna de o competiţie, j Libienii alitemnieni acordau regatul celui mai iute alergător. La vechii prusaci

1 Bede (Baeda sau Beda, supranumit „Venerabilul") (G72 sau 673 — 735) — istoric şi teolog englez. Este autorul celebrei Historia ecclesiastica gentis Anglorum (Isteria ecleziastică a neamului en-zilor), care i-^ adus renumele de părinte al istoriei engleze,

operă de mare valoare informativă şi literară. Lucrările sale — cu su¬biecte \'ariate, de teologie, gramatică, cronologie etc. — au alcătuit o sumă a cunoştinţelor ştiinţifice în vestul european, iar influenţa Iui Bede asupra formaţiei intelectuale a unor învăţaţi, dincolo de graniţele ţinutului natal, a fost enormă.

47

ţitui'i numite polog. Fala porneşte prima şi scapă de mări¬tiş1 dacă poate trece prin toate despărţiturile fără să fie prinsă' de mire. Femeile din tabără ridică tot felul de ob¬stacole în calea bărbatului, îi pun piedecă, îl lovesc cu nuiele şi aşa mai departe, astfel încît are puţine şanse să reuşească, dacă fata nu-1 doreşte şi nu-1 aşteaptă. Se pare că obiceiuri asemănătoare au fost practicate la toate po¬poarele teutone, căci limbile germană, anglo-saxonă şi normandă au acelaşi cuvînt pentru căsătorie care înseamnă chiar întrecerea pentru mireasă. Dealtfel, vestigii ale aces-tui obicei s-au păstrat până în epoca modernăw Deci, /[după cît se pare, dreptul de a te căsători cu o fată şi mai ales cu o prinţesă a fost adesea răsplata unei lupte atletice. Nu este aşadar de mirare că înainte de a acorda mîna fiicelor, lor, regii romani recurgeau la acest vechi mod de testare a calităţilor personale ale viitoi'ilor gineri şi succesori. -Dacă teoria mea este corectă, regele şi regina Romei îi personificau pe Jupiter şi pe zeiasca sa soţie, iar rolul acestor divinităţi era jucat în cadrul cere¬moniei anuale a căsătoriei sacre, cu scopul ele a face recol¬tele să crească, iar oamenii să aibă progenitură bogată şi şi vitele prăsilă. Ei făceau astfel ceea ce în timpurile stră¬vechi, în ţări aflate mai la nord, se credea că fac regele şi regina de mai. Am văzut că dreptul'de a juca rolul re¬gelui de mai şi de a fi soţul reginei de mai era cîştigat uneori printr-o întrecere atletică, m*(â ales printr-o aler¬gare. Această luptă poate să fi fost' vestigiu! unui vechi

43

4

candidaţii la titlurile de nobleţe alergau în galop spre rege I şi primul sosit era înnobilat. Potrivit tradiţiei, primele I jocuri olimpice au fost instituite de către Endymion, care şi-a pus fiii să se întreacă într-o alergare pentru a cîştiga domnia. Se spune că punctul de plecare al concurenţilor a fost mormîritul regelui. Faimoasa povestire despre Pelops şi Hippodamia 1 nu este probabil, decît o altă versiune a legendei după care primele întreceri de la Olympia aveau ca recompensă nu mai puţin decît tronul.

Este foarte posibil ca aceste tradiţii să reflecte obice-. I iul real de a lupta într-o întrecere pentru o mireasă ; un asemenea obicei pare să fi fost într-adevăr cunoscut la di¬ferite popoare, cu toate că el a degenerat în practică, de¬venind o simplă formalitate sau un pretext. Astfel, „există j o întrecere, numită «cursa dragostei», care poate fi soco-.E tită drept o parte din ceremonia căsătoriei la kirchizi. Mi¬reasa, înarmată cu un bici uriaş, călăreşte im cal aprig şi este urmărită de toţi tinerii care se luptă pentru mîna ei. ! Ea va fi răsplata celui ce o va prinde ; dar ea are, în afară de dreptul de a goni calul cît îi stă în putere, şi pe acela ; de a folosi biciul, adesea destul de tare, pentru a ţine la distanţă pretendenţii ce nu-i sînt pe plac, şi îl va favoriza pe alesul inimii ei." întâlnim, o asemenea întrecere la popu-laţia koryak din nord-estul Asiei. Ea are loc într-un cort ' mare, în jurul căruia se fac în cerc continuu multe despăr- : ———*ţ—■. 1 Legenda spune că lui Oenomaus, regele Pisei, oracolul îi i proorocise că va muri de mîna ginerelui său ; aşa încît regele nu voia să-şi mărite fata, omorîndu-i pe rînd pretendenţii, in între- I cerile cu care. Dar Pelops, fiul lui Tantalus, regele Frigiei, reuşeşte 1 să-1

învingă pe rege prin vicleşug, cu ajutorul vizitiului regal, I Myrtilus, să-1 omoare şi să se căsătorească cu i'iica acestuia, Hippodamia.
♦

obicei de căsătorie, de felul celor pe care le-am studiat, un obicei instituit pentru a pune la încercare însuşirile impuse unui candidat la însurătoare. Este logic ca" unui rege, o asemenea încercare să-i fi fost aplicată cu o rigoare deosebită pentru a se obţine încredinţarea că nici un de¬fect personal nu l-ar face incapabil să îndeplinească ri¬tualurile şi ceremoniile sacre de care se presupunea că depind, ■ mai mult chiar decît de exercitarea îndatoririlor sale civile şi militare, fericirea şi prosperitatea comunităţii. Şi era firesc să i se ceară să se supună din nou, din cînd în cînd, aceleiaşi încercări pentru a se demonstra public că este încă în stare să-şi ducă la bun sfîrşit înalta che¬mare. îO rămăşiţă a acestei încercări a subzistat poate la Roma'Tin ceremonia Fugii regelui (regifugium), ţinută anual pînă în timpul Imperiului. La 24 februarie se ofe¬rea un sacrificiu în Comitium şi, de îndată ce era îndepli¬nit, Regele ritualurilor .sacre fugea din Forum. Putem for¬mula aici ipoteza că fuga regelui era, la origine, o între¬cere organizată în scopul decernării domniei anuale, ca răsplată acordată celui mai iute alergător. La sfîrşitul anului regele putea concura din nou spre a obţine un nou termen pentru funcţia sa, şi aşa mai departe pînă cînd era învins şi detronat, poate chiar omorî*;. în acest mod ceea ce a fost odată o întrecere tinde să se transforme într-o fugă şi o urmărire. Regele era cel care pornea primul, iar rivalii săi alergau după el ; dacă era întrecut, trebuia să cedeze coroana şi poate chiar propria-i viaţă celui mai iute de picior.şCu timpul un bărbat cu însuşiri de stăpînitor a reuşit' să-şi păstreze în mod permanent tronul şi să reducă întrecerea sau fuga anuală la o simplă formalitate, cum
M
pare să fi fost întotdeauna în timpurile istorice. Ritualul a fost interpretat "uneori drept comemorarea - expulzării ~ regilor din Roma, dar aceasta pare să fi fost doar un re¬flex ulterior, destinat să explioe o ceremonie a cărei veche semnificaţie fusese uitată. Este mult mai probabil că, ac-ţionînd în acest mod, Regele ritualurilor sacre nu făcea decît să perpetueze, un vechi obicei respectat, înaintea lui, în fiecare an de către regi. Care era rostul iniţial al ritua¬lului va rămîne probabil întotdeauna mai mult sau mai puţin un domeniu al presupunerilor. Explicaţia pe care o propunem este dată cu deplina conştiinţă a dificultăţilor şi obscurităţii care învăluie acest subiect.
Admiţînd că teoria mea este corectă, I fuga anuală a regelui roman era un vestigiu din timpurile cînd dom¬nia era o funcţie pe un an, acordată odată cu mîna unei prinţese, atletului sau gladiatorului victorios care, înce-pînd de atunci, reprezenta împreună cu mireasa sa, el un zeu, ea o zeiţă, într-o căsătorie sacră, menită să asigure' fertilitatea pământului cu ajutorul magiei homeopatice. Dacă presupunerea mea că în timpurile de demult vechii regi "latini personificau un zeu şi că în această calitate erau omorîţi în mod sistematic este justă,, vom înţelege mai bine sfîrşitul misterios sau crunt la care, se spune, au ajuns atîţia dintre ei. Am văzut că, potrivit tradiţiei, unul din regii albani a fost omorît de un trăznet pentru că, lip¬sit de pietate, a imitat tunetul lui Jupiter. Despre Romulus se spune că ar fi dispărut în chip misterios ca şi Enea, sau chiar că. ai' fi fost tăiat în bucăţi ■ de către patricienii pe care îi jignise, iar data de 7 iulie, ziua în care a pierit, era o sărbătoare avînd oarecari asemănări cu Satumaliile.

In amîndouă locurile regii sacri, reprezentanţii în carne •şi oase ai divinităţii, ar fi fost astfel pasibiJi să sufere detronarea şi moartea de mina oricărui bărbat dîrz care îşi putea dovedi dreptul divin la funcţia sfîntă, cu un braţ puternic şi cu tăişul spadei. Nu ar fi de .mirare dacă la la¬tinii primitivi pretenţiile ia domnie ar fi fost adesea solu¬ţionate prin lupte individuale ; căci, pînă în timpurile is¬torice, umbrienii îşi rezolvau în mod curent neînţelegerile personale prin ordaliile armelor, şi se socotea că cel care tăia adversarului beregata! îşi dovedea incontestabil prin aceasta dreptatea.
\
In această zi. femeilor sclave li se îngăduiau libertăţi ieşite din comun. Seîmbrăcau ea femeile libere, în veşminte de matroane sau de fete şi ieşeau din oraş, zeflemisind şi bat¬jocorind pe oricine întîlneau în cale, apoi se încăierau, lo-vindu-se şi aruncind cu pietre una în cealaltă: Un alt rege -roman care a pierit de moarte violentă era Tatius, omolo¬gul sabin al lui Romulus. Legenda spune că se afla la Lavinium. oferind un sacrificiu în public zeilor ancestrali, cînd, deodată, cîtiva bărbaţi care îl duşmăneau l-au trimis pe lumea cealaltă, folosind cuţitele şi vergelele pentru sa¬crificii, smulse din altar. împrejurările şi felul acestei morţi ne sugerează ideea că omorul ar fi putut fi mai de¬grabă un sacrificiu decît un asasinat. Se spunea despre Tulius Hoslilius, succesorul lui Numa, că ar fi pierit de trăsnet, dar mulţi susţineau că a fost asasinat la îndem¬nul lui Ancus Marcius, care a domnit după el. Vorbind despre mai mult sau mai puţin legendarul Numa, tipul de rege-preot, Plutai'h l spunea că ..faima lui a fost mă¬rită de soarta regilor ulteriori. Căci din cei cinci regi care au domnit după el, ultimul a fost detronat şi şi-a sfîrşit viata în exil, iar dintre ceilalţi patru nici unul nu a murit de moarte bună : trei au fost asasinaţi şi Tulius Hostilius a fost ucis de trăznet".
Aceste legende despre moartea violentă a regilor ro¬mani sugerează că, mai degrabă decît o simplă întrecere. competiţia pentru obţinerea tronului a putut fi uneori o luptă pe viaţă şi pe moarte. Dacă ar fi aşa. analogia pe care am stabilit-o între Roma şi Nemi ar fi şi mai strînsă.
1 Plutarh, Viiac paraUelae, Numa. 52

CAPITOLUL XV
, CULTUL STEJARULUI

(Cultul stejarului sau al zeului stejarului pare să fi fost împărtăşit de toate ramurile familiei ariene din Eu¬ropa. Grecii ca şi italienii asociau arborele cu numele celui mai mare zeu al lor, Zeus sau Jupiter, divinitatea cerului, a ploii şi a tunetului. Poate cel mai vechi şi cu siguranţă unul dintre celCmai vestite sanctuare ale Greciei era cel din Dodona,. unde Zeus era idolatrizat în stejarul oracular. I Furtunile despre care se spune că bîntuie la Dodona mai des decît oriunde în Europa făceau din acest loc un sălaş deosebit de potrivit pentru zeul a cărui voce putea fi auzită tot atît de bine în freamătul frunzelor stejarului, ca şi în bubuitul tunetului. Gongurile de- bronz pe care vîntul le făcea să răsune continuu în jurul sanctuarului aveau poate rolul să unite tunetul, care putea fi auzit atît de des, ros-togolindu-se şi bubuind în văgăunile munţilor aspri şi ple¬şuvi ce înconjurau valea posomorită. J în Beoţia, după cum am văzut, căsătoria sacră a lui Zeus cu Hera, zeul şi zeiţa stejarului, pare să fi fost celebrată, cu mare pompă, de către o federaţie religioasă de state. Şi pe muntele Lycaeus din Arcadia, rolul lui Zeus de zeu al stejarului şi al ploii

deopotrivă reiese limpede din vraja practicată de către preotul lui Zeus, care înmuia o ramură de stejar într-un izvor sacru. în această ultimă calitate, Zeus era zeul căruia grecii "îi înălţau regulat rugăciunile pentru ploaie. Nimic nu putea fi rnai firesc, căci deseori, dacă nu întotdeauna, zeul îşi avea lăcaşul în munţi, acolo unde se adună norii şi se înalţă stejarii. Pe Acropole, la Atena, se afla înfăţişat pământul, cerând lui Zeus ploaie./Iar în timpul secetelor, atenienii înşişi se rugau : „Ploaie, o, iubite Zeus, ploaie peşte lanurile de grîu ale atenienilor şi peste cîmpii".

[în afară de asta, Zeus stăpînea tunetul şi trăznetul, pre¬cum şi ploaia. La Olimpia, ca şi în alte părţi, era adorat sub numele de Tunătorul ; iar la Atena, pe zidul oraşu¬lui, se afla o vatră pentru sacrificii în cinstea lui Zeus, stăpânul fulgerului, unde cîţiva preoţi oficiali vegheau ivirea fulgerelor pe muntele Parnas, în anumite perioade ale anului. Mai mult decît atît, locurile lovite de trăznet erau împrejmuite întotdeauna cu un gard şi închinate lui Zeus Coborâtorul, adică zeului ce coboară pe pământ din ceruri, cu fulgerele. Se înălţau altare în cuprinsul acestor împrejmuiri şi se ofereau sacrificii?!'Se ştie, datorită unor inscripţii, că la Atena existau mai multe locuri de acest fel. Astfel, dacă regii greci pretindeau că se trag din Zeus, purtîndu-i cliiar numele, putem presupune în mod logic că încercau de asemenea să exercite şi funcţiile sale divine, stârnind tunetul şi ploaia spre binele poporului, sau pentru a vîrî groaza în duşmani şi a-i zăpăci. Sub acest aspect, legenda lui Salmoneus reflectă probabil pretenţiile unei întregi categorii de suverani mărunţi care au domnit cîndva, fiecare asupra micului său ţinut, în regiunile muntoase

55

nf/Dnamn"

acoperit*.' cu siejan tu^ wv^u. —~

de la confraţii lui-, regii irlandeza, să lie o sursă de rod-, nieie pentru pământ şi de fecunditate pentru vite ; şi cum şi-ar fi putut îndeplini ei mai bine sarcinile, decît juo'md colul lui Zeus, cel cu care se înrudeau, marele zeu al ste¬jarului, al tunelului şi al ploii ? Ei îl întruchipau, se pare, în acelaşi fel în oare regii Italiei îl întruchipau pe Jupiter. | Iu Italia anlică toţi stejarii erau închinaţi lui Jupiter, replică italiană a lui Zeus ; pe Gapitoliu, la Roma, zeul era adorat nu numai ca divinitate a stejarului, ci şi a ploii şi a tunetului. Opunînd pietatea frumoaselor vremuri I de demult scepticismului unei epoci în care nimeni nu mai credea că cerul e cer şi nu-şi mai bălea capul cu Jupiter, un scriitor roman ne istoriseşte că odinioară nobilele ma¬troane "urcau desculţe, cu părul despletit şi cu inima curată costişa cea lungă a Capitolului, rugîndu-1 pe Jupiter să trimită ploaie. Şi de îndată, spune el mai departe, ploaia începea să curgă şiroaie, iar toată lumea se întorcea acasă udă pînă la piele7"-„Dar astăzi, spune el, nu mai sîntem religioşi ; şi cîmpurile se pîrjolesc în soare.'"

Trecînd din Europa meridională în Europa centrală, îl mai Intîlnim pe marele zeu al stejarului şi al tunetului la arienii barbari ce locuiau în vastele păduri paleozoiee. Dintre celţii Guliei, druizii credeau că nimic nu este mai sacru decît vîseul şi stejarul pe care creşte acesta ; ei alegeau dumbrăvi de stejar ca scenă pentru ceremoniile lor solemne, şi.nu îndeplineau nici unul din ritualurile lor fără frunze de stejar. „Celţii, spune un scriitor grec *,

« Este" vorba despre Maxirrtus Tyrius. cu Uisertatiows, VIII.

■Stejar uriaş." Cuceritorii celţi, care s-au stabilit hi Asia secolul III î.e.n.t au adus cu ei cultul stejarului în patria
lor cea nouă, căci în inima Asiei Mici senatul Galatei se trunea într-un loc ce purta un nume pur celt, Drynemo-
um, „pădurea sacră de stejari" sau „templul stejarului". Specialişti competenţi socotesc că însuşi numele druizilor iu înseamnă altceva decît „oameni ai stejarului".
Veneraţia pentru pădurile sacre parc să fi fost pe pri¬iţi plan în religia vechilor germani şi, după Grimm ', incipalul lor arbore sacru era stejarul. Acest arbore pare fi fost închinat în special zeului tunetului, Donar sau unar, replica norvegiană a lui Thor, deoarece un stejar cru în apropiere de Geismar, în Hessa, pe care Bonifaciu a doborît în secolul al VUI-lea, purta la pagini numele le stejar al lui Jupiter (rqbur Jovis), ceea ce ar fi in gerana veche Donares eih, „stejarul lui Donar". Faptul că ui teutonic al tunetului, Donar, Thunar, Thor. era iden-icat cu zeul italian al tunetului, Jupiter, apare şi din vîntul .nostru Thursday, ziua lui.Thunar, care nu este
§|etit o redare.a latinului dies Jovis. Astfel, la vechii teugoni, ca şi la greci şi latini, zeul stejarului era şi zeul
1 Jacob Grimm (1785—1803) — filolog german de factură rontică, apropiat de cercul de la Heidelberg. Convins de forţa eatoare a poporului, se consacră cercetării textelor literare popue, întemeind astfel germanistica modernă. A aplicat în literaă metoda istorică. Opere principale : Deutsche RechtsaltertUmcr ^Antichitatea juridică germană), 1028, Deutsche Orammatik (Gramao germană), 1819—1837, Geschichte der deutsche Sprache (Istoria mbii germane), 1848 şi lucrarea de mare însemnătate, foarte adecitată de Frazer, Deutsche MythoJogic (Mitologia germană), m.

tunetului. Mai mult decît atît, el era privit ca majjj putere fertilizatoare, care trimitea ploaia şi făcea p tul să poarte roade ; căci Adam din Bremen * ne spune „Thor domneşte în văzduhuri ; el este cel ce stăpîne tunetul şi fulgerul, vîntul şi ploaia, timpul frumos şi coltele". Din acest punct de vedere, deci, zeul teutonic tunetului semăna cu replicile lui sudice, Zeus şi Jupi | Şi la slavi stejarul pare a fi fost arborele sacru al a lulTunetului, Perun, replica lui Zeus şi a lui Jupiter. spune că la Novgorod, Perun era înfăţişat sub chipul uni bărbat ţinînd în mînă un aerolit. Un foc din lemne de sb Zeus" şi Jupiter a fost subliniată adesea. Stejarii îi erau
laţi, iar cînd misionarii creştini doborau aceşti co¬
tei, poporul protesta cu energie, plîngîndu-se că i se disig divinităţile silvane. în cinstea lui Perkunas ardeau
mri veşnice, alimentate cu lemnul anumitor stejari ; dacă iul din aceste focuri se stingea, era aprins din nou prin rea lemnului sacru. Bărbaţii ofereau sacrificii stejari-
•, iar femeile teilor, pentru a obţine recolte bogate ; pudeduce deci că ei considerau stejarii ca masculini, iar ca feminini. în timp de secetă, cînd era nevoie de ploaie,

Se sacrificau, în adîncul pădurii, o viţea neagră, o capră
jar ardea, ziua şi noaptea, în cinstea sa ; dacă se întîmpl j^ şi un cocoş negru 2eului tunetului. La asemenea
să se stingă, cei ce trebuiau să-1 întreţină plăteau cu viat K2zii oamenii din satele învecinate veneau în număr mare,
lipsa lor de grijă. Perun pare să fi fost principalul zeu j fineau şi beau şi i se închinau lui Perkunas. Ei înconjurau
poporului său, ca şi Zeus şi Jupiter ; căci Procopius 2 n Je trei ori focul, purtînd un vas cu bere, apoi răspîndeau
spune că slavii „cred despre un singur zeu, cel ce aduc)ăutura în flăcări implorând zeul să trimită ploi toren-
trăsnetul, că este unicul stăpîn al tuturor lucrurilor, şi iate- Principala divinitate lituaniană prezintă aşadar o
sacrifică boi şi orice altă victimă". nare asemănare cu Zeus şi cu Jupiter, pentru că era zeul
Divinitatea principală a lituanienilor era Perkunas sa SeJanJiu. al tunetului şi al ploii.
Perkuna, zeul tunetului şi al fulgerului, a cărui asemăna, • Dhl analiza Precedentă reiese că un zeu al stejarului, al
, wnetului şi al ploii era adorat din vremuri străvechi de
1 Adam din Bremen (sec. al xi-iea) — istoric german, Li jătre toate principalele ramuri ale familiei ariene in Eu-
crarea sa fundamentată despre arhiepiscopiile de Hamburg-BrernaF- • i •
■• • -^ / ■,
(Cesta Hammaburgensis Ecclesiae Ponţificum) este una dintre m ^P3' ?J ca acesta era chiar divinitatea de căpetenie a pan-
rile cărţi ale geografiei medievale timpurii, cu referinţe la Ruşi eonului lor.
Ţările Baltice, Scandinavia, Islanda. Frazer îl citează cu Descript
insularum Aquilonis.
* Procopius (din Caesareea) (prima jumătate a sec. al Vl-le — istoric, bizantin ale cărui opere constituie o sursă indispensabi I de informaţie pentru cunoaşterea epocii sale. Participant la exp diţiile împotriva perşilor, a vandalilor, Procopius scrie despre aces ■ ••. evenimente în calitate de martor ocular ; sînt şi lucrările de ca se foloseşte Frazer în cartea sa (De Bello Persico^— Despre război cu perşii — şi De Bello Gothico — Despre războiul cu goţii).

CAPIXOMJL XVI
•')
DIANUS ŞI DIANA
^doreşte este un efect ai propriei sale dorinţe, iar reînloar-|berea întîmplărilor de care îi este teamă, un elect al vo-^inţei duşmanilor săi. Astfel, cauzele originare care pun în | mişcare uriaşul mecanism, deşi se află mult dincolo de ? orizontul cunoştinţelor noastre, învăluite fiind într-un mis-jter pe care nu putem spera să-1 pătrundem vreodată, i se fpar omului neştiutor a fi la îndemina sa ; el îşi închipuie că poate ajunge la ele şi că Je poate

folosi, cu ajutorul ar¬atei magice, spre propriul său bine sau pentru a aduce ne¬norociri duşmanilor săi. Cu timpul, primitivul începe să-şi
■dea seama că această credinţă e greşită : descoperă că ex-
în acest capitol îmi propun să recapitulez concluzii! ^ lucruri pe care nu le poate lace) plăceri pe care„nu le
la care ne-a condus cercetarea noastră pînă acum şi, stnţ t^ obtimv dureri pe cgJX nid m&aa magicianul cel mai
gînd laolaltă razele de lumină împrăştiate, să le proiect* Ljternic nu le poate goni Acum el pune fericirea cea de
asupra întunecatei figuri a preotului de la Nemi. j^^ rău] ^ de neînlătlu.a^ ^ seama lucrădi puterLlor
'nevăzute a căror bunăvoinţă înseamnă bucurie şi viaţă, a căror mînie e mizerie şi moarte. Astfel magia tinde să fie Mbcuită de religie, iar vrăjitorul de preot. în acest stadiu
Am stabilit că în zorile societăţii oamenii, necunoscîi) tainicele procese ale naturii şi limitele înguste în .cuprinşi cărora le puteau controla şi dirija, şi-au atribuit în gener. funcţii pe care în- stadiul actual al cunoştinţelor noastre < I
montelor acestui mare ciclu, sau mai bine spus a acest serii de cicluri, se întipăreşte curînd chiar şi în spirit
trebui să le considerăm supraomeneşti sau divine. Iluz ¥ Smdim' cauzele ultme ale ierurilor smt concepute ca a fost hrănită şi menţinută de înseşi cauzele care au creat- «* individualizate, multe la număr şi adesea cu carac-şi anume minunata ordine şi uniformitate cu care natui -tere potrivinice, împărtăşind natura şi chiar fragilitatea îşi conduce operaţiile ; roţile imensului eî mecanism i omului, cu toate că puterea lor este mai mare decît a sa, învîrtesc-atît de lin şi cu atît de mare precizie, încît u iar durata vieţii lor întrece cu mult pe cea a efemerei sale observator răbdător poate prevedea în general timpul, dai existenţe. Individualitatea lor bine conturată, trăsătui'ile nu chiar ora, cînd ele îi vor aduce realizarea dorinţelor si jor nete nu începuseră încă să se şteargă contopindu-se, îndeplinirea temerilor sale. Revenirea regulată a even şub acţiunea puternică a filosofiei, ca să devină acel unic
strat necunoscut al tuturor fenomenelor pe care, după în¬suşirile cu care-1 învesteşte imaginaţia noastră, îl întîlnira
mărginit al primitivului. El prevede revenirea eveniment* B
. . f , , , , v .- • „„„„„ sub atitea şi atîrea nume răsunătoare, născocite de spiritul
«1
lor şi, prevăzîndu-le, crede ca aceasta revenire pe care
«o

şi nu îi ridică deasupra lor la o înălţime de neatins, oamenă f pădurii de la Nemi, deşi deposedat de glorie într-o epocă
lor, puterile pe care se presupune că le stăpînesc sînt de fpiinea Diana în dumbrava din Aricia pare a dovedi că era
obicei cele ale predecesorului lor, magicianul. Ca şi magi^ ^cunoscută aici ca zeiţă ai fertilităţii şi mai ales ca divini-

cianului, li se cere să-şi apere poporul de vrăji ostile, să-i vindece pe bolnavi, să le dăruiască oamenilor urmaşi şi să le asigure hrană din belşug orînduind vremea şi îndeplinind şi celelalte ceremonii socotite de trebuinţă spre a asigura fertilitatea pămîntului şi înmulţirea vitelor. Fără îndoială, oamenii cărora li se atribuie puteri atît de debărbatului şi a femeii, dăruindu-le pline şi de bogate în consecinţe nu pot să nu ocupe primul uman ca să-şi ascundă ignoranţa. In consecinţă, atîta vreme] cît îi socotesc pe zei drept fiinţe asemănătoare cu ei înşişi;

u^ a zămislirii copiilor. Este aşadar logic să presupunem

f^ pentru satisfacerea acestor îndatoriri de seamă, zeiţa era

pajutată de preotul ei, cei doi întruchipîndu-i pe Regele şi

«Regina Pădurii într-o

Lveseli pămîntul cu florile

[pentru a bucura inima

jyţ^are sănătoase.

cred că aceia dintre dînşii care îşi întrec semenii pot ajunge la rang divin după moarte sau chiar în timpul vieţii. Acest tip de divinităţi întrupate în oameni se află, putem spune;' la jumătatea drumului dintre era magiei şi cea a religiei' Dacă poartă numele divinităţilor şi sînt preamărite aidoma

rang în ţară şi, atît timp cît fisura dintre sfera spirituală şi cea temporală nu s-a adîncit prea mult, ei exercită puterea supremă, atît în problemele civile cît şi în cele religioase ; într-un cuvînt sînt regi şi zei în egală măsură. Astfel, aura de divinitate a regelui are rădăcini adînc înfipte în istoria omenirii şi multe secole se vor scurge pînă cînd va fi în¬lăturată de o concepţie mai profundă asupra naturii şi asupra omului.

în epoca clasică a antichităţii greceşti şi romane, domnia regilor aparţinea în cea mai mare parte trecutului ; cu toate acestea, legendele privind descendenţa, titlurile şi drepturile pe care şi le reclamă sînt suficiente pentru a dovedi că şi ei susţineau că domnesc în virtutea dreptului

pivin şi sînt înzestraţi cu puteri supraomeneşti. în conse¬cinţă putem presupune, fără să ne hazardăm, că Regele

mai tîrzie şi ajuns să trăiască zile negre, reprezenta un şir Şiling de regi sacri, care s-au bucurat cîndva nu numai de

taiagiile, dar şi de adoraţia supuşilor lor, în schimbul nu¬meroaselor binefaceri pe care se presupunea că le împart.

Puţinul ce-1 cunoaştem despre funcţiile pe care le înde-

Dacă preotul din Nemi se dădea nu numai drept :*ege, ci şi drept zeu al dumbrăvii, rămîne să ne întrebăm : pe care dintre zeităţi o personifica ? Răspunsul antichităţii este acela că el îl întruchipa pe Virbius, soţul sau iubitul Dianei. Răspunsul acesta nu spune însă prea mult, căci despre Virbius nu ştim mai nimic în afară de nume. Cheia enigmei este poate dată de focul vestal ce ardea în dum¬bravă. Căci focurile sacre veşnice ale arienilor din Europa par să fi fost aprinse şi întreţinute de obicei cu lemne de stejar, şi chiar la Roma, la o dsp&ftare nu prea mare de Nemi, focul vestal era hrănit cu crengi sau butuci de stejar, aşa cum s-a dovedit, analizîndu-se la microscop cenuşa

MMNM
«MM
wwrM
HM
MgaBWM
acestui foc, descoperita de cane i-unm«i«««.~.-~ . in,cursul memorabilelor săpături pe care le-a condus i forul roman la sfîrşitul secolului al XlX-lea. Dar ritualul; în diferite oraşe din Latium pare a fi fost caracterizat prin-* Ir-o mare uniformitate, ceea ce îndreptăţeşte concluzia că pretutindeni unde se întreţinea în Latium un foc vestal, el era alimentat, la fel ca la Roma, cu lemne de stejar sacru. Dacă lucrurile se petreceau la fel şi la Nemi. faptul acesta ar fi un argument pentru ca dumbrava venerată să fi fost o dumbravă de stejar, iar arborele pe care Regele Pădurii trebuia să-1 apere cu.preţul propriei sale vieţi să fi fost un stejar ; într-adevăr, după Virgiliu, creanga de aur a fost ruptă de Enea dintr-un stejar veşnic verde. Dar stejarul era arborele închinat lui Jupiter, zeul suprem al latinilor. Urmează deci că Regele Pădurii, a cărui viaţă era într-un anume fel legată de un stejar, personifica o divinitate care nu era alta decît însuşi Jupiter. în tot cazul, dovezile, oricit de sărăcăcioase ar fi, par a indica această concluzie. Vechea dinastie,a Silviilor sau a Codrilor, cu coroanele lor de frunze de stejar, pare să imite modelul şi să rivalizeze cu puterea lui Jupiter Latianul. zeul ce sălăşluia pe vîrful muntelui alban. Nu este imposibil ca Regele Pădurii, care veghea stejarul sacru, puţin mai jos, la poalele muntelui, sa fi fost succesor legitim şi reprezentant al acestei vechi spiţe a Silviilor sau a Codrilor. Oricum, dacă presupunerea mea că Regele Pădurii era considerat a fi un Jupiter-om este justă, ar rezulta că Virbius, pe care legenda ii identifica

1 Giacomo Boni (1859—1925) — arhitect şi arheolog italian. Din 1898 conduce săpăturile în Forum, încununate de rezultate remar¬cabile.

'.CU ei, nu ai. AX iv

;derat poate sub înfăţişarea sa originară de zeu al pădurii. Ipoteza că într-o epocă mai tîrzie Regele Pădurii juca rolul zeului stejarului, Jupiter, este confirmată prin stu¬dierea rolului divinei sale consoarte, Diana. Două serii de argumente convergente demonstrează că, dacă Diana era •in general regina pădurilor, la Nemi ea era în special zeiţa stejarului. în primul rînd, ea purta titlul de Vesta şi în această calitate veghea focul veşnic, despre care avem mo¬tive să credem că era alimentat cu lemn de stejar. Dar o ; zeiţă a focului nu este fără legătură cu acea materie care ;.arde în foc ; într-adevăr, gîndirea primitivă nu deosebeşte prea clar între flacără şi lemnul care arde. în al doilea rînd, nimfa Egeria de la Nemi pare a nu fi fost decît o altă în¬făţişare a Dianei, iar despre Egeria se spune în mod cate¬goric că era o driadă, o nimfă a stejarilor. în alte părţi ale Italiei, zeiţa îşi avea sălaşul în munţii acoperiţi de stejari. Muntele Algidus, ramificaţie a colinelor albane, era acope-;rit în antichitate de păduri umbroase de stejari, cu frunze căzătoare sau veşnic verzi. în timpul iernii, zăpada îmbrăca aceste coline îngheţate, ale căror păduri întunecoase tre¬ceau pe atunci drept sălaşurile preferate ale Dianei, iar în vremurile moderne drept tainiţe de hoţi. De asemenea, muntele Tifata, o muchie prelungită a Apeninilor, ce pri¬veşte semeaţă peste cîmpia Campaniei, dincolo de Capua, era împădurit din vechime cu stejari veşnic verzi, care adă¬posteau un templu al Dianei. Aici a venit Sulla să aducă mulţumiri zeiţei, după victoiia obţinută asupra lui Marhn şi

oamenilor săi, în cîmpia de la poalele muntelui, arătîn-~du-şi recunoştinţa în inscripţii care multă vreme după

aceea au putut fi văzute în templu. In rezumat deci, con¬cluzia noastră este că la Nemi Regele Pădurii îl personificai pe Jupiter, zeul stejarului, şi că el se însoţea cu-zeiţa stejaj rului, Diana, în dumbrava sacră. Un ecou al unirii lor raia] tice a ajuns pînă la noi în legenda iubirii dintre Nuraa şi ■ Egeria care, după unii, îşi aveau locul de întîlnire în aceste păduri sacre.

Desigur se poate obiecta acestei teorii că soaţa divină a' lui Jupiter nu era DLana ci Junona *şi, dacă Diana ar fi avut în general un tovarăş de viaţă, el nu s-ar li numit Ju¬piter ci Dianus sau Janus, acest ultim nume nef iind decît o deformare a celui dintîi. Toate acestea .sînt adevărate, dar se poate răspunde obiecţiei ridicate că cele două perechi di¬vine — Jupiter şi Junona pe de o parte, Dianus şi Diana sau Janus şi Jana pe de altă parte — sînt una dubletul ce¬leilalte, numele şi furicţiile lor fiind identice ca substanţă şi origină. într-adevăr, cele patru nume derivă din aceeaşi rădăcină ariană DI, însemnînd „strălucitor", ce apare în numele zeităţilor greceşti corespunzătoare, Zeus şi vechea sa consoartă Diona. Cît priveşte funcţiile lor, Junona şi Diana erau amîndouă zeiţe ale fecundităţii şi ale naşterii copiilor şi amîndouă au fost identificate, mai devreme sau mai tîrziu, cu luna. în ceea ce priveşte adevărata natură şi funcţiile lui Janus, înşişi vechii autori erau nedumeriţi şi acolo unde ei ezitau nu putem noi decide cu certitudine. Dar opinia amintită de Varro, cum că Janus era zeul ceru¬lui, se^sprijină nu numai pe identitatea etimologică a nu¬melui său cu cel al zeului cerului, Jupiter, dar şi pe înru¬direa care pare să-1 fi unit cu cele două tovarăşe de viaţă ale lui Jupiter, Junona şi Jutuma. Căci epitetul „junonian"

m

Rgnferit lui Janus indică o unire matrimoniala între cele ;două divinităţi ; potrivit unei relatări, Janus era soţul nim- Jei apei, Juturna, pe care, după alţii, o iubea Jupiter. Mai mult decît atît, Janus, la fel ca Jupiter, era invocat în mod ■ curent' şi se vorbea despre el spunîndu-i-se Tată. într-ade¬văr, el era identificat cu Jupiter, nu numai de logica unul învăţat ca Sf. Augustin, "dar şi de evlavia unui adorator, pâgîn care a adus prinos lui Jupiter Dianus. O urmă a le¬găturii sale cu stejarul poate fi găsită în pădurile de stejar "de pe Janiculum, colină de pe malul A«pt al Tibrului, unde se spune că Janus a domnit ca rege în timpurile stră¬vechi ale istoriei Italiei. ;

• Astfel, dacă părerea mea este justă, aceeaşi pereche an¬tică de zeităţi era cunoscută sub nume diferite la popoarele din Grecia şi Italia : Zeu3 şi Diona, Jupiter şi Junona sau Dianus (Janus) şi Diana (Jana), nume de divinităţi în esenţă identice deşi variau ca formă după dialectul tribului care le adora. La început, cînd popoarele trăiau foarte aproape

unele de altele, deosebirea dintre zeităţi cu greu putea fi alta decît cea de nume ; cu alte cuvinte ea era aproape pur dialectală. Dar, împrăştierea treptată a triburilor şi rup¬ tura dintre ele au accentuat în chip firesc modul specific în care, în vechea lor vatră, fiecare Îşi imagina şi îşi adora zeii, astfel încît cu timpul tind să apară nepotriviri de mi¬ turi şi ritual şi să se Iacă dintr-o simplă deosebire de nume între zeităţi o deosebire efectivă. în consecinţă, odată eu progresul lent al culturii, cînd s-a depăşit lunga perioadă de barbarie şi izolare, şi cînd creşterea puterii politice a unei singure comunităţi viguroase a început să-i dirijeze şi

67 3* 3

irlandeză dorus, iar in iauna. ju> ^. ^

curent pentru poartă, pe care îl aveau latinii în comun eu toţi fraţii lor arieni, ei foloseau şi cuvîntul janua, care nu are un termen corespunzător în nici o limbă indo-euro-peană. Cuvîntul pare să fie o formă adjectivală derivată din substantivul Janus. Presupun că exista un obicei de a fixa . chipul sau un simbol al lui Janus pe poarta principală a casei, pentru a pune intrarea sub protecţia marelui zeu. Astfel apărată, poarta ar fi putut fi numită janua joris, adică o poartă januană, şi încetul cu încetul această expre¬sie ar fi putut fi prescurtată în januaA cuvîntul joris fiind ■ subînţeles, nu exprimat. De aici ar fi putut proveni, prin-E tr-o tranziţie simplă şi firească, termenul janua, pentru a ;' desemna o poartă în general, fie că era sau nu sub protec¬ţia imaginii tutelare a lui Janus.

Dacă această presupunere e cit de cît adevărată, ea poate soluţiona în modul cel mai simplu originea dublei feţe a lui Janus, care a pus atîta vreme la încercare iscu¬sinţa mitologilor. De îndată ce s-a încetăţenit obiceiul de a proteja intrarea caselor şi cea a oraşelor prin tr-o imagine a lui Janus, s-a putut considera necesar ca zeul-străjer să pri¬vească în amîndouă sensurile deodată, în faţă şi în spate, astfel încît nimic să nu scape ochiului său vigilent, căci, dacă divinul paznic priveghea întors doar într-un singur sens, e uşor de.închipuit cîte rele s-ar fi putut comite ne¬pedepsite în spatele său. Această interpretare a lui Janus cu două capete de la Roma este confirmată de idolul cu două capete pe care întotdeauna îl înălţau negrii boşimani din interiorul Surinamului pentru a păzi intrarea intr-un sat. Idolul este mvbloc de lemn cu obraz omenesc, sculptat

I

să-i contopească pe vecinii mai slabi într-o singură naţiune,^ popoarele care convergeau unele spre celelalte şi-au „arunci cat" într-un fond comun zeii şi graiurile ; aşa s-a putut face ca aceleaşi vechi zeităţi pe care odinioară, înainte de dis-persarea triburilor, strămoşii le adorau împreună, să ajungă, acum, după acumularea deosebirilor dialectale şi religioase, atît de diferite încît identitatea lor originară să nu mai poală fi recunoscută ; ele au fost aşezate în panteo¬nul naţional l, alămuri, ca divinităţi independente. • Acest fel de a dubla zeităţile, rezultat al fuziunii defi¬nitive a triburilor înrudite, care au trăit mult timp departe unele de altele, ar putea explica prezenţa în religia romană a lui Janus Ungă Jupiter şi a Dianei sau Janei lîngă Junbna. Cel puţin, această teorie pare mai verosimilă decît părerea acceptată de unii savanţi moderni, conform căreia Janus n-ar fi fost la origine altcineva decît zeul porţilor. Faptul că o divinitate atît de importantă şi cu un prestigiu atît de mare, pe care romanii o venerau ca zeu al zeilor şi tată al poporului său, ar fi început umil, dar desigur ! onorabil ca portar, pare bineînţeles foarte îndoielnic. Un

sfîrşit atît de măreţ cu greu corespunde unui atît de umil început. Este mult mai probabil că poarta (janua) îşi datorează numele lui Janus, decît că Janus i-1 datorează pe al său. Această părere se sprijină pe studiul cuvîntului janua însuşi. în toate limbile ariene, din India pînă în Irlanda, cuvîntul obişnuit pentru poartă este acelaşi : în sanscrită dur, în greceşte thura, în germană tur, în engleză door, în vechea
1 Fra/.er nu foloseşte „naţiune", „naţional" în accepţia mo¬dernă, ci în aceea de „popor", „neam".
CP
grosolan pe amîridouă părţile, aşezat sub un portal compusa din doi stupi şi o bară transversală. Lingă idol se găseştej de obicei o bucată de pinză albă menită să ţină diavolul de-$ parte, uneori şi un baston care pare să reprezinte o măciucă '\ sau un fel de armă. în afară de aceasta, pe bara transversală ţ atîrnă un mic buştean deosebit de util pentru a pocni în J cap orice spirit rău care ar încerca să păşească pe poarta. E ţ limpede că acest fetiş pe care satele de negri din Surinam îl aşază la porţi seamănă întocmai imaginilor cu două ca-' pete ale lui Janus care, înarmat cu un baston într-o mînă şi cu o cheie în cealaltă, stătea de strajă la porţile şi intră¬rile Romei; şi nu încape îndoială că, şi într-un caz şi în celălalt, capetele privind în două direcţii trebuie explicate la fel, ca exprimînd vigilenţa zeiescului străjer cu privirile aţintite înainte şi înapoi împotriva spiritelor rele, gata să le lovească cu măciuca. Ne putem deci lipsi de plicticoa¬sele şi nesatisfăcătoarele explicaţii cu care, dacă-i dăm, cre¬zare lui Ovidiu, Janus însuşi cel şiret ar fi înşelat pe un roman care-şi punea, neliniştit, întrebări.
Dacă aplicăm aceste concluzii în cazul preotului de la Nemi, putem presupune că, în calitatea sa de tovarăş de viaţă al Dianei, el îl reprezenta la origine mai degrabă pe Dianus sau pe Janus decît pe Jupiter, dar că deosebirea ce se făcea odinioară între aceste două divinităţi era doar de suprafaţă, referindu-se mai mult la numele lor şi, practic, neafectînd cu nimic funcţiile esenţiale ale zeului, cum ar fi puterea sa asupra cerului, tunetului şi stejarului. Era deci eît se poate de nimerit ca omul care îl reprezenta la Nemi să locuiască într-o dumbravă de stejar — şi am văzut moti¬vele care ne îndreptăţesc să credem că lucrurile în fapt se
70
şi petreceau astfel. Titlul său de Rege al Pădurii indică limpede caracterul silvan al zeităţii pe care o slujea ; şi, pentru că putea fi atacat numai de cel care a rupt ramura unui anumit arbore din dumbravă, se poate spune că pro¬pria sa viaţă era legată de cea. a arborelui sacru. în acest fel, el nu numai că-1 slujea pe marele zeu arian al stejarului, ci îl şi incarna, iar ca zeu al stejarului, trebuia să se înso¬ţească cu o zeiţă a stejarului, fie că se numea Egeria sau Diana. "Unirea lor, îri orice fel s-ar fi săvîrşit, trebuie să fi fost considerată esenţială pentru rodnicia pămîntului şi fe¬cunditatea oamenilor şi a vitelor. în afară de aceasta, în-trucît zeul stejarului era şi zeul cerului, al tunetului şi al ploii, se putea cere reprezentantului său uman, la fel ca altor,regi divini, să'■ adune norii, să poruncească tunetului să bubuie şi ploii să cadă în anotimpul dorit, pentru ca ogoarele şi livezile să dea rod bogat şi ierburi dese să aco¬pere păşunile. Omul, despre care se credea că deţine puteri atît de mari, trebuie să îi fost un personaj foarte impor¬tant ; ruinele clădirilor, ca şi ofrandele votive găsite în in¬cinta sanctuarului, precum şi mărturiile autorilor clasici dovedesc că pînă într-o epocă destul de tîrzie altarul său era unul .dintre cele mai populare şi mai mari din Italia. Chiar în vremurile 'vechi, cînd ţinuturile joase dimprejur mai erau împărţite între micile triburi care alcătuiau Liga Latină, dumbrava

sacră era cunoscută ca fiind un obiect al veneraţiei şi al grijii lor comune. Putem crede că, aşa cum regii Cambodgiei trimiteau ofrande regilor mistici ai Focu¬lui şi ai Apei pînă în adîncul întunecatelor păduri tropicale, tot .aşa de pe întreg cuprinsul cîmpiei Latiumului, pelerinii italieni îşi îndreptau ochii şi paşii spre locul unde. relieîîn-

*mm«mmmmimaimmîam

CAPITOLUL XVII
POVARA REGALITĂŢII

1. Tabuuri privind regii şi preoţii. Se fyll&dg adesea că pe o anumită treaptă a. societăţii timpurii ' regele sau preotul este înzestrat cu puteri supranaturale | sau este încarnarea unei divinităţi şi se presupune, în conse¬cinţă, că mersul naturii se află mai mult sau mai puţin sub controlul său, el fiind, deci, considerat răspunzător de vre-,-mea rea, de recoltele proaste şi de alte calamităţi de acelaşi fel. Se pare că se pleacă, pînă la un anumit punct, de la presupunerea că puterea regelui asupra naturii se exercită ^ la fel ca aceea pe care el o posedă asupra supuşilor şi scla¬vilor săi, prin acte .de voinţă categorice; aşadar, dacă bîn-1 tuie seceta, foametea, molima sau furtunile, poporul atri¬buie aceste calamităţi lipsei de grijă sau vinei regelui lor şi, ca urmare, îl pedepsesc, biciuindu-1 sau aruncîndu-1 în în¬chisoare, iar dacă monarhul rămâne neînduplecat este de¬tronat şi omorît. Unsori se presupune totuşi că mersul , naturii nu depinde decît parţial de voinţa regală. Persoana sa este considerată, dacă ne_ putem exprima astfel, drept I centru dinamic al universului din care radiază linii de forţă spre toate cele patru zări, astfel încît cea mai neînsemnată
du-se puternic în contrast cu linia Apeninilor, de un albas-" tru palid sau cu albastrul mai profund al mării îndepărtate, se înalţa în faţa lor muntele alban, sălaşul misteriosului preot de la Nemi, Regele Pădurii. Aici, printre pădurile verzi şi lingă apele liniştite dintre dealurile singuratice, vechiul cult arian al zeului stejarului, al tunetului şi al ce¬rului izroditor de ploaie, mai stăruia încă în vechea sa formă, aproape druidică, încă mult timp după ce o marc revoluţie politică şi intelectuală a strămutat capitala reli¬giei latine din codri în cetate, de la Nemi la Roma.

mişcare a sa — întoarcerea capului sau ridicarea uneia mîini — afectează în aceeaşi clipă o parte oarecare a nă^a turii şi poate provoca grave tulburări. ^Monarhul estej| punctul de sprijin care susţine cumpăna lumii şi cea mari neînsemnată lipsă de măsură de care el dă dovadă îi poate I răsturna acesteia delicatul echilibru. Trebuie deci, ca deo- | potrivă,'să i se acorde şi să-şi acorde el însuşi cea mai mare,\ atenţie ; iar întreaga sa viaţă, pînă în cele mai neînsemnate; amănunte, trebuie astfel cumpănită încît nici unul din-ac-*-l tele sale, voite sau lipsite de intenţie, să nu tulbure sau să" răstoarne- ordinea stabilită a naturii. fMicadoul sau Dairi, împăratul spiritual al Japoniei, este,*Sau mai degrabă era, un exemplu tipic al acestei categorii de monarhi. El este considerat incarnarea zeiţei

soarelui, divinitatea care dom¬neşte peste univers, atît peste zei cit şi peste oameni; o dată pe an toţi z<?ii vin să-i aducă omagii şi să petreacă o lună la curtea sa. în cursul acestei luni, al cărei nume în-" seamnă „fără zei", nimeni nu se mai duce în temple, despre care se crede că sînt părăsite. Micadoul primeşte de la po¬porul său titlul de „divinitate manifestă sau întrupată", titlu pe care şi-1 asumă în decretele şi proclamaţiile sale oficiale, pretinzînd că are o autoritate generală asupra zei¬lor Japoniei. De exemplu, într-un decret oficial din anul 648, împăratul este descris ca „zeul întrupat care guver¬nează universul".

Următoarea descriere a modului în care trăia micadoul a fost alcătuită acum aproximativ două sute de ani' :

1 Pentru descrierile modului de viaţă al micadoului Prazer a folosit relatările lui KaerapCer (History oft Japan — Istoria Japo¬niei) şi Caron (Account of Japan — Relatare despre Japonia), cu-

H

„Chiar pînă astăzi prinţii acestei familii, mai ales cei ce se află pe tron, sînt consideraţi ca fiind persoane deosebit de'sfinte în ele însele şi preoţi din naştere. Şi, pentru a păs¬tra vii în mintea supuşilor aceste noţiuni avantajoase, ei sînt obligaţi să aibă o grijă ieşită din comun faţă de per¬soanele lor sacre şi să facă anumite lucruri care, dacă ar fi apreciate potrivit obiceiurilor altor popoare, ar fi socotite ridicole şi nelalocul lor. Este bine să dăm cîteva exemple. Micadoul crede că pentru demnitatea şi sfinţenia sa ar fi foarte păgubitor să atingă pămîntul cu picioarele ; din această cauză, dacă d'oreşte să se ducă undeva, trebuie să fie purtat într-acolo pe umeri. Mai greu încă se suportă ca persoana lui sacră isă fie expusă în aer liber, iar soarele este nedemn să-i strălucească deasupra capului. Aceeaşi sfinţenie este atribuită tuturor părţilor corpului său, aşa. încît nu îndrăzneşte să-şi taie părul, nici barba sau unghiile. Totuşi, ca să nu aibă o înfăţişare prea murdară, îl pot cu¬răţa noaptea cîncl doarme, căci, se spune, ceea ce se ia trupu¬lui său în acest timp i-a fost sustras şi un asemenea furt nu poate prejudicia nici sfinţenia, nici demnitatea sa. Odini¬oară era obligat să se aşeze pe tron în fiecare dimineaţă timp de mai multe ore, cu coroana imperială pe cap şi să rămînă acolo ca o statuie, fără să-şi mişte picioarele sau .mîinile, capul sau ochii şi nici vreo altă parte a corpului, socotindu-se că prin aceste mijloace poate asigura pacea şi liniştea imperiului ; dar dacă din nefericire s-ar fi întors .prinse în lucrarea lui J. Pinkerlon, General CollecUon o/ Voyages and Travels (Colecţia generală o expediţiilor şi călătoriilor), VII, 1808—1814.

75

—■—■II "-i«.■■«unu i —^———_—, ! i'i.iii--
rrTiiiffiwiTin'iTinra»ag8Bli

Pe coasta occidentală a Africii se muiuc». ,. sau -mai degrabă regi-zei, la un nivel de barbarie incă şi mai coborît. La Punctul Rechinului în apropiere de capul Padron, în Guineea Inferioară, trăieşte singur în pădure regole-preot Kukulu. Nu are dreptul să atingă vreo femeie, nici să-şi părăsească casa ; nu poate nici măcar să se scoale de pe scaunul său, pe care trebuie să doarmă şezînd ; dacă s-ar culca, nici un vînt nu s-ar mai stîrni şi navigaţia s-ar opri. El stăpîneste furtunile şi, în general, menţine atmo¬sfera curată şi calmă. iPe muntele Agu, în Togo, există un fetiş sau un spirit numit Bagda, care are o mare însemnă¬tate pentru întregul ţinut învecinat. Lui i se atribuie pu¬terea de a aduce sau opri ploaia şi se crede că este stăpînul vînturilor, inclusiv al Harmattan-ului, vîntul uscat şi fier¬binte care suflă din interior. Preotul său locuieşte într-o casă pe

vîrfulcel mai înalt al muntelui, unde păzeşte vîntu-rile închise în burdufuri uriaşe. I se cere, de asemenea, să aibă înrîurire asupra ploii, iar cu comerţul de amulete, care constă în dinţi şi ghiare de leopard, face afaceri bune. Totuşi, cu toate că puterea lui este mare, iar- el este ade¬văratul şef al ţării, regula fetişului îi interzice să pără¬seascâ vreodată muntele şi trebuie să-şi petreacă întreaga viaţă pe vîrful acestuia. El poate coborî o singură dată pe an pentru a face cumpărături la tîrg ; dar nici atunci nu are voie să calce în coliba vreunui muritor şi trebuie să se întoarcă în aceeaşi zi la locul său de exil. Conducătorii subordonaţi, numiţi de el, guvernează satele. în regatul Congo, din vestul Africii, exista un pontif suprem numit Chitome sau Chitombe, pe care negrii îl socoteau zeu pe pămînt şi atotputernic în ceruri. De aceea, înainte de a
11

vîntr-o parte sau în alta, sau şi-ar fi aruncat o clipă privirile] în direcţia vreunuia din domeniile sale, era de temut că : .războiul, foametea, incendiul sau alte mari calamităţi sînt pe cale să-1 pustiască. Ulterior, descoperindu-se însă că toc¬mai coroana imperială era scutul care, rămînînd neclintit, poate păstra pacea imperiului, s-a socotit că este bine ca persoana lui imperială, hărăzită numai tihnei şi plăcerilor, să fie scutită de această neplăcută sarcină şi aşa se face că, ia prezent, se aşază în fiecare dimineaţă coroana pe tron timp de cîteva ore. Mîncărurile trebuie să-i fie pregătite, de fiecare dată în vase noi şi servite la masă în farfurii noi ; şi unele şi celelalte trebuie să fie foarte curate şi fă¬cute numai din argilă obişnuită, ca să poată fi puse de o parte sau aruncate, fără prea mare cheltuială, după ce au fost folosite o dată. în general, farfuriile se sparg de teamă ca nu cumva ele să cadă in mîinile vreunui laic, crezîn-du-se cu religiozitate că, odată ce un laic ar îndrăzni să mănînce din această veselă, i s-ar umfla şi încinge gura şi gîtul. Aceeaşi teamă există şi în legătură cu veşmintele saci-e ale lui Dairi ; potrivit credinţei, dacă un laic le-ar purta fără îngăduinţa sau ordinul împăratului, s-ar pomeni cu umflături şi dureri în tot trupul." O altă relatare despre micado spune : „Se considera că atingerea pămîntului cu picioarele ar fi o degradare ruşinoasă. Nu se îngăduia nici măcar soarelui sau lunii să-i strălucească deasupra capului. _Nu se înlătura nimic din ceea ce era de prisos pe corpul său, nu i se tăiau niciodată părul, barba sau unghiile. Tot ce mînca era pregătit în vase noi."
70

gusta din recoltele noi, i se ofereau trufandale, poporul;! temîndu-se de numeroasele calamităţi, care l-ar fi lovit.1! dacă ar- fi încălcat această regulă. Cind îşi părăsea reşe-'j dinţa pentru a vizita- alte locuri aflate sub autoritatea sa, '• toate persoanele căsătorite erau obligate să respecte cea j mai strictă abstinenţă în tot timpul cît era plecat ; se . presupunea că dovada cea mai mică de neînfrinare i-ar fi fatală. Se credea de asemenea că întreaga lame ar ■ pieri, iar pămîntul, pe care numai el îl susţine prin puterea şi virtuţile sale, ar fi nimicit în aceeaşi clipă, dacă ar muri. de moarte naturală. La popoarele pe jumătate barbare din Lumea Nouă s-au găsit, în epoca cuceririi spaniole, ierarhii şi teocraţii analoage cu cele din Japonia ; mai ales marele pontif al zapotecilorl avea o asemănare foarte strînsă cu micadoul. Rival puternic al regelui însuşi, acest stăpîn spi¬ritual guverna cu putere absolută Yopaa, unul din princi¬palele oraşe ale regatului. Este imposibil, ni se spune, a ridica la cote mai înalte veneraţia cu care era înconjurat. Era socotit, un zeu pe care pămîntul nu este demn să-1 poarte, nici soarele să-1 lumineze. îşi

profana sfinţenia fie şi numai atingmd pămîntul cu picioarele. Slujbaşii care îi purtau lectica pe umeri făceau parte din cele mai de vază familii Cu greu binevoia să-şi arunce privirile asupra vre¬unui lucru din1 jur ; toţi cei care ÎL întîlneau cădeau cu faţa la pămînt de teamă să nu-şi piardă viaţa, văzîndu-i chiar şi umbra. Preoţilor zapoteci şi mai ales marelui pontif li se impunea o regulă de abstinenţă ; dar „anual, în. anumite

1 Pentru descrierea sistemului teocratic la zapoteci Frazer a folosit lucrarea lui Brasseur de Bourbourg, Histoire des nations ci-vilisees du Mexique' et de l'Amerique Centrale (Istoria naţiunilor civilizate din Mea-ic si America centrală), III, 185T—1859.

'zile, celebrate în general .pan dansuri şi ospeţe, exista obi~ : cerul ca marele preot să se îmbete.' în această stare, în care părea că nu mai aparţine nici cerului şi nici pămintului, i se aducea una dintre cele mai frumoase fecioare dedicate slujirii zeilor"- Dacă copilul pe care ea i-1 dăruia era băiat, era crescut ca prinţ de sînge, primul născut urrhîndu-şi tatăl pe tronul pontifical. Nu se precizează care erau pu¬terile supranaturale atribuite acestui pontif, dar ele se asemănau probabil cu cele ale micadoului şi ale lui Chitome.

Este evident că pretutindeni unde se presupune, ca în Japonia şi în Africa occidentală, că ordinea naturii şi chiar existenţa lumii sînt legate de viaţa regelui sau a preotului, acesta trebuie privit ca izvor de infinite binefaceri şi de. infinite primejdii. Pe de o parte, poporul îi datorează recu¬noştinţă pentru ploaia şi soarele care fac să crească roadele pămintului, pentru vîntul care le aduce corăbiile la ţărmuri şi chiar pentru pămîntul solid de sub picioare. Dar ceea ce el dăruieşte poate .să şi refuze.; iar legătura naturii cu per¬soana sa este atît de strânsă, echilibrul sistemului de forţe ăl cărui centru este <el însuşi <este atit 'de delicat, încît cea mai slabă abatere din partea sa poate pricirrui un cutremur care să zdruncine lumea din temelii. Şi dacă cel mai ne¬însemnat act involuntar al regelui poate să tulbure mersul naturii, este uşor să ne imaginăm zguduirea pe care ar pri-cinui-o moartea sa. Se credea, după cum am văzut, că moartea-naturală a lui Chitome atrăgea după sine nimi¬cirea tuturor lucrurilor. Urmează limpede că, în afara grijii pentru propria lor siguranţă, siguranţă care putea i'i

putea să-1 ducă pe el, poporul său şi universul Lntr-o catastrofă comună. Departe de a-i înlesni traiul, aceste da¬tini, care îi stînjenese orice acţiune, îi anihilează libertatea, transformîndu-i uneori viaţa pe care urmăresc să i-o apere într-o pcvaiâ şi un chin.

Se spune despre regii din Loango, înzestraţi cu puteri supranaturale că, pe măsură ce un rege devine mai puter¬nic, tabuurile ce se cer respectate sânt mai numeroase. Ele rînduiesc toate acţiunile sale mişcarea ' şi repaosul, băutul şi mîncatul, somnul şi veghea. Moştenitorul tronu-

: lui este supus acestor constrîngeri încă din copilărie, dar cu cît înaintează în vîrstă, creşte şi numărul restricţiilor

| şi al ceremoniilor pe care trebuie să le respecte, „încît, în momentul în care urmează să se urce pe tron, este pierdut într-un ocean de ritualuri şi tabuuri". în craterul unui vulcan stins, înconjurat-din toate părţile de costişe înver¬zite, se află colibele resfirate şi cîmpurile de ignamă din Riabba, capitala regelui indigen din Fernando Po. Această fiinţă misterioasă trăieşte în adîncul craterului, înconju¬rat de un harem de patruzeci de femei, după cît se spune cu trupul acoperit cu vechi monezi de argint. Aşa primitiv şi gol cum este, el exercită în insulă o influenţă mult mai puternică decît cea a guvernatorului spaniol din Santa Isabel. în el s-ar încorpora, se pare, spiritul tradiţional al locuitorilor booby din

insulă. Niciodată nu şi-a aruncat pri¬virile asupra vreunui om alb ; indigenii booby sînt convinşi că vederea unei feţe palide i-ar pricinui subit moartea. De asemenea, nu-i este îngăduit să privească marea, nici mă¬car de la distanţă ; de aceea, îşi tîrăşte viaţa cu cătuşe la picioare în adîncul întunecatului său bordei. Este sigur că
i

Kmmmmimmm
81

•*•"
primejduită prin orice act nesocotit al regelui şi mai ales prin moartea sa, poporul îi va cere acestuia sau preotului să se conformeze deopotrivă, cu stricteţe, şi regulilor a căror respectare este socotită necesară pentru propria sa conservare şi, în consecinţă, pentru apărarea poporului şi a lumii. Ideea că regatele primitive sînt state despotice în care poporul există numai pentru suveran este cu totul
. inaplicabilă monarhiilor pe care le studiem. Dimpotrivă, suveranul nu există aici decît pentru supuşii săi ; viaţa sa' nu are preţ decît în măsura în care-şi îndeplineşte funcţiile la care rangul îl obligă, rînduind cursul naturii pentru bi¬ nele poporului său. De îndată ce nu-şi înfăptuieşte înda-
jp|■-. toririle, grija, devoţiunea, omagiile religioase care i se acordau pînă atunci încetează, făcînd loc urii şi dispreţu¬lui ; monarhul este alungat în mod ruşinos şi poate fi mul¬ţumit dacă scapă cu viaţa. Adorat ca zeu astăzi, el este ucis ca un criminal a doua zi. Dar, în ceea ce priveşte corn-' portarea schimbătoare a poporului, ea nu este întru nimic capricioasă sau lipsită de logică. Dimpotrivă, comportarea lui este cum nu se poate mai consecventă. Dacă regele este zeul lor, el este, sau ar trebui să fie, apărătorul poporului, şi dacă nu reuşeşte să-1 apere trebuie să-şi cedeze locul altuia care va fi în stare să o facă. Atît timp cit el cores¬punde aşteptărilor, poporul are cea mai mare grijă de suveranul care-1 guvernează şi îl sileşte să-şi poarte el însuşi de grijă. Un astfel de rege trăieşte strins în chin¬gile unui protocol, înconjurat de o reţea de oprelişti şi de datini, al căror scop nu este să contribuie la demnitatea şi cu atît mai puţin la bunăstarea sa, ci să-1 împiedice să acţioneze într-un fel care, tulburînd armonia naturii, ar
eo
niciodată n-a pus piciorul pe plajă. Nu foloseşte nimic dinS ce vine de la albi, în afară de cuţit şi flintă ; nici o îmbră¬căminte europeană nu i-a atins vreodată pielea şi dispre¬ţuieşte tutunul, romul, ba chiar şi sarea.

Pe Coasta Sclavilor, între popoarele de limbă ewc, „regele este în acelaşi timp mare preot. In această calitate, 1 mai ales în vremuri străvechi, nu le era îngăduit supuşilor ' săi să se apropie .de el. Putea să-şi părăsească locuinţa numai noaptea pentru a se îmbăia sau pentru alte nevoi. Nimeni nu putea sta de vorbă cu el, în afară de înlocuitorul său, aşa-numitul rege vizibil, şi trei bărbaţi în vîrstă, aleşi anume, dar chiar şi aceştia trebuiau să se aşeze pe o piele de bou cu spatele spre el. Nu îi era îngăduit să vadă vreun european sau vreun Cal, nici să privească marea, motiv pentru care nu-şi putea părăsi niciodată

capitala, nici chiar pentru scurtă vreme. Aceste reguli nu mai sînt- res¬pectate în zilele noastre."1 Aceeaşi interdicţie de a privi marea: trebuie respectată de regele din Dahomey precum şi de confraţii săi, regii din Loango şi Arară din Guineea. Marea este fetişul populaţiei eyeo din nord-vestul Daho-meyului ; preoţii le interzic tuturor, chiar şi regelui, sub ameninţarea morţii, să privească marea. Se crede că regele din Cayor, Senegal, ar muri cu siguranţă în mai puţin de un ah dacă ar traversa un rîu sau un braţ de mare. Pînă nu demult conducătorii din Mashonaland se fereau să treacă anumite cursuri de apă, mai ales riurile Rurikwi şi Nyadiri, şi acest .obicei a fost respectat cu stricteţe, cel

1 Pentru populaţia evre. G. Ziindel, Land und Volk der Ewccr auf dcr Sclaren Kiiste in West Afrika (Ţinutul si populaţia ewe pe Coasta Şelarilor în Africa de Vest, studiu din 11)77.

B "

puţin de un conducător, plnă. în anii din urmă. „Pentru nimic în lume conducătorul nu va trece peste rîu. Dacă trebuie neapărat să-1 traverseze, i se leagă ochii şi este dus pe cealaltă parte a rîului cu strigăte şi cîntece. Dacă ar trece rîul cu. piciorul, şi-ar pierde vederea sau chiar pata şi, bineînţeles-, calitatea de conducător." „De aseme¬nea, la populaţiile mahafaly şi sakalava din sudul Mada¬gascarului mi le este îngăduit unor regi să navigheze pe mare sau să treacă anumite rîuri. La sakalava conducătorul este considerat o fiinţă sacră, dar „este ţinut în frîu de o . sumedenie de restricţii, care îi rînduiesc acţiunile ca pe cele ale împăratului Chinei. El nu poate întreprinde nimic înainte ca vrăjitorii să declare-că prevestirile sînt priel¬nice ; nu trebuie să mănînce hrană caldă ; în anumite zile nu îi este îngăduit să-şi părăsească coliba şi aşa mai de¬parte." ' La anumite triburi de pe colinele Assamului, con¬ducătorul şi soţia, sa trebuie să respecte multe tabuuri în legătură cu hrana; de exemplu, nu au voie să mănînce carne de bivol, porc, cîine, pasăre şi nici roşii. Conducă¬torul, trebuie- să fie cast, soţ al unei singure femei, de care se va separa în ajunul respectării generale sau publice a unui tabu. într-un grup de triburi, se interzice conducă¬torului să mănînce într-un sat străin şi nu trebuie să ros¬tească niciodată vreun cuvînt injurios, chiar dacă este provocat. După cît se jpare, oamenii îşi închipuie să încăl¬carea vreunuia din aceste tabuuri de către un conducător .ar atrage nenorociri pentru întregul sat.

1 A van Geiinep, Tabou et totemisme â Mackigascar, 1904, sursă principală de Informaţie a lui Fvazer pentru insula Mada¬gascar.

;

i i i wmmmmmmmmmmmmmmmmtimi ,r; i ^

rind un cal sur şi chior la Ath Gallta, între doi sîlpi de marcaj. Regele din Ulster nu trebuia să se ducă la tîrgul de cai din Rath Line cu tinerii din Dai Araidhe, să asculte fîlfîitul stolurilor de păsări la Linn Saileach după apusul soarelui, să participe la sărbătoarea taurului din Dairemic-Daire sau să se ducă la Magh Cobha în luna martie, să bea apă din Bo Neimhidh la lumina zilei. Se credea că, dacă regii Irlandei respectau cu stricteţe aceste obiceiuri şi încă multe altele transmise din vechime, nu întîlneau niciodată nenorocul sau năpăstuita şi trăiau nouăzeci de ani fără să sufere, slăbiciunile bătrîneţii ; nici o molimă nu ar fi bîn-tuit în timpul domniei lor ; anotimpurile ar fi fost priel¬nice şi pămîntul încărcat cu roade bogate ; dar dacă n-ar fi ţinut seama de vechile obiceiuri, ciuma, foametea şi timpul neprielnic ar fi năpădit ţara.

|~Regii Egiptului erau adoraţi ca zei şi reguli precise, imuabile orînduiau pînă în cele mai mici amănunte desfă¬şurarea vieţii lor zilnice. „Viaţa regilor Egiptului, spune Diodor l, nu se aseamănă cu cea a altor monarhi caro n-au răspundere şi pot face tot ce vc r ; dimpotrivă, totul le este hotărît prin lege, nu numai îndatoririle lor oficiale, ci şi amănuntele vieţii de fiecare zi... Orele zi'ei şi ale nopţii erau ordonate astfel încît regele să facă nu ceea ce. îi plă¬cea, ci ceea ce îi ea. prescris . căci nu erau fixate numai intervalele de timp în care el putea negocia afaceri pu¬blice sau ţine judecăţile ; dar chiar şi ceasurile cînd se

1 Diodorus StctUus (aprox, sec. I, î.e.n.) — istoric grec. autor al lucrării Biblioteca historica, o istorie universala care narează eve¬nimentele, începînd cu perioada mitică şi marile migraţii ale tribu • rilor elenice şi nonelenice, pînă la primei3 campanii ale lui Cezar în'Galîa.

Vechii regi ai Irlandei precum şi regii celor patru pro¬vincii Leinster, Munster, Connaught Şi Ulster erau supuşi . unor tabuuri şi prohibiţii foarte bizare de care se presu¬punea că depinde prosperitatea poporului, a ţării, precum si propria lor bunăstare. Aşa de exemplu, soarele nu tre-î buia să răsară deasupra regelui Irlandei cînd se afla în patul său la Tara, vechea capitală a Erinului ; îi era inter¬zis să se ducă miercurea la Magh Breagh să treacă priiu Magh Cuillinn după apusul soarelui, să dea pinteni ca¬lului la Fan-Chomair. să se plimbe cu corabia în lunea după Bealltaine (1 mai) sau să lase vreo urmă, trecînd cu oastea pe Ath' Maighne în marţea de după Ziua Tuturor Sfinţilor. Regele din Leinster nu avea îngăduinţa să în¬conjoare Tuath Laighean, mergînd spre stînga într-o zi de miercuri, să doarmă, între Dotbair (Dodder) şi Duibhlinn, cu capul aplecat într-o parte, sau sa poposească pe timp de nouă zile pe cîmpiile Cualann, să călătorească lunea pe drumul Duibhlinnului, ori să călărească pe un cal murdar cu tişiţa neagră prin Magh Maistean. Se inter¬zicea regelui din Munster să ia parte la sărbătoarea de la Loch Lein de luni pînă luni, să chefuiască noaptea la în¬ceputul secerişului în faţa localităţii Geim din Leitreacha,, să poposească timp de nouă zile Ia Siuir sau să ţină sfat la frontiera Gabhranului. Cînd făcea pace, regele din Con¬naught nu putea încheia vreun tratat privitor la vechiul -său palat din Cruachan în Ziua Tuturor Sfinţilor, nici să străbată îmbrăcat pestriţ," călare pe un armăsar sur, cîm¬piile din Dai Chais sau să asiste la o adunare de femei la Seaghais, sau să se aşeze toamna pe tumulul funerar al soţiei lui Mâine, sau să se ia la întrecere cu cineva că-

8t
MMMMHfe
P;'..

plimba, cînd se îmbăia- sau dormea cu soţia sa, pe scurt, ~ îndeplinirea fiecărei acţiuni a vieţii ;sale era bine stator-* nicită. Obiceiul cerea să consume o hrană simplă ; nu îi era I îngăduită decît carnea de viţel şi de gîscă şi nu putea bea decât o anumită cantitate de vin." Există totuşi motive £fl credem că aceste reguli nu erau respectate de vechii fa-'-' raoni, ci de regii-preoţi care guvernau la Theba şi în Etiopia la sfîrşitul celei de-a douăzecea dinastii?|

/întîlnim la Roma un exemplu grăitor aî^fâbuurilor impuse preoţilor, în prescripţiile ce reglementau viaţa lui Flamen Dialis *, care a fost considerat ca fiind Imaginea vie a lui Jupiter sau o întrupare umană ă spiritului ceresc. Aceste prescripţii erau de felul celor care urmează : Fla¬men Dialis nu putea să călărească sau să atingă măcar vreun cal, nici-

să vadă trupe sub arme ; nu putea purta un inel, decît dacă acesta era rupt ; în îmbrăcămintea sa nu trebuia să existe nici un nod ; nici un foc în afară de focul sacru nu putea fi scos din casă ; nu putea să se atingă de făina de grîu sau de pîinea dospită ; nu putea -să atingă sau chiar să numească o capră, un câine, carnea crudă, 'fasolea şi iedera, nu putea să meargă pe sub o viţă de vie ; picioarele patului său trebuiau unse cu noroi ; doar un om liber îi putea tăia părul şi numai folosind un cuţit de bronz, iar părul şi unghiile sale tăiate trebuiau ' îngropate sub un arbore purtător de noroc ; nu putea să atingă un cadavru, nici să intre într-un loc unde se inci-

mmtit
1 Pentru descrierea restricţiilor impuse lui Flamen Dialis, Fra-zer se foloseşte de Aulus Gellus fîVocles Atticae — Nopţi atice), Plinju (NattiraVis Hiatoria — Istoria naturală) şi de Macrobius (SaturnaUa — SaturnuUilc).

Hi

haera ; în zile de sărbătoare nu- putea. să. vadă îndeplinindu-se ■ vreo muncă ; nu putea să. stea afară cu capul descoperit ; jdacă i se aducea în casă un om legat,, acesta trebuia dezlegat, iar funiile trebuiau scoase printr-o gaură a acoperişului şi lăsate să atîrne in stradă. Soţia sa, Fla-minicaj trebuia să respecte aproape aceleaşi reguli şi încă multe altele. îi era interzis să urce mai mult de trei trepte pe un anumit fel de scări numite scări greceşti ; cu pri¬lejul unei anumite sărbători nu putea să se pieptene ; pielea încălţărilor ei nu trebuia să provină de la un animal care a murit de rAoarte naturală, ci numai de la unul ucis sau sacrificat; dacă auzea tunetul^ ea intra sub tabu pînă cînd oferea un sacrificiu expiatorul. \
La populaţia Grebo din Sierra Leone^există un pontif purtînd titlul de Eodia, care a fost comparat, fără motive prea întemeiate, cu marele preot al evreilor. El este numit la porunca unui oracol. Cu prilejul unei ceremonii solemne este uns, i se pune un inel în jurul gleznei ca însemn al funcţiei sale, iar temeliile porţii de la casa în care locuieşte sînt stropite cu sîngele unui. ţap sacrificat. El are sarcina să se îngrijească de talismanele publice şi de idolii pe care îi hrăneşte cu orez şi untdelemn la fiecare lună nouă ; oferă în numele oraşului sacrificii morţilor şi demonilor. Teoretic puterea' sa este foarte mare, dar practic este foarte limitată ; el nu îndrăzneşte să-înfrunte opinia pu¬blică şi este considerat răspunzător de orice nenorocire care se abate asupra ţării, plătind-o uneori cu.viaţa. Se aşteaptă de la dînsul să facă pămîntul să dea roade bogate, să aducă sănătate locuitorilor, să alunge războiul şi să ferească populaţia de orice vrăjitorie. Viaţa.sa este împo-

^c».
mBmmmmmmmmaBcm\ ini1 mut ,1:
asista la.funeralii decît cu condiţia de a-şi părăsi funcţia şi de a abdica de la slăvită condiţie de lăptar pentru aceea de simplu muritor. Se pare că în vremurile străvechi, cînd

jnurea un membru al clanului său, lăptarul trebuia să re¬nunţe la însemnele funcţiei sale, care erau, de fapt, gă¬leţile. Dar aceste condiţii grele nu sînt impuse în totali-jţate decît lăptarilor care fac parte din cea mai înaltă dasă.
2. Divorţul dintre-puterea spirituală şi puterea i empor alâ.i împovărătoarele ritualuri legate de funcţia de rege sau deTpreot şi-au produs efectul 'firesc. Fie că oamenii au refuzat să accepte această funcţie -care tindea astfel să cadă în uitare, fie că cei care au ac¬ceptat-o deveneau sub apăsarea ci fiinţe apatice,' retrase, din ale căror mîini vlăguite frinele guvernării alunecau în mîinile mai viguroase ale unor oameni care se mulţumeau adesea să exercite suveranitatea reală, fără să pretindă şi titlul. Această fisură a puterii supreme a dus în unele ţări ^la o separare totală şi permanentă între puterea spirituală şi puterea temporală, vechile case regale păstrîndu-şi nu¬mai funcţiile pur religioase, în timp ce guvernarea civilă trecea în mîinile unei spiţe mai tinere şi mai viguroase. Iată unele exemple. Am văzut că. în Cambodgia, de multe' ori succesorii recalcitranţi trebuie constrînşi să-şi [ia în primire titlurile de Rege al Focului şi al Apei, şi că în Insula Sălbatică monarhia a luat sfîrşit din pricina lipsei de candidaţi la această demnitate primejdioasă.! în ^anumite părţi ale Africii occidentale, la moartea regelui se ţinea un consiliu de familie secret pentru a-1 desemna
0.9
SSSSSSSSSmBă
exemplu, nu poate dormi în altă parte decît în reşedinţa sa oficială, numită „lăcaşul miruit", din cauza miruirii ^ efectuate cu prilejul numirii sale. El nu poate bea apă pe 3 drumul principal. Nu poate mînca cit timp vreun cadavru se află în oraş, nu poate să jelească morţii. Dacă moare în timp ce oficiază, trebuie îngropat în toiul nopţii ; numai puţine persoane trebuie să afle despre funeralii şi nimeni nu are voie să poarte doliu cînd decesul său este cunoscut de toată lumea. Dacă a murit ca urmare a ordaliei otrăvii, bind o fiertură din lemn de sassy, trebuie înmormîntat sub j un curs de apă."; \
La populaţia toda din India meridională, lăptarul sacru, 1 care joacă rolul de preot al lăptăriei sacre, este supus la felurite restricţii penibile şi obositoare, tot timpul cît îşi ocupă funcţia, ceea ce poate dura mulţi ani. Astfel el tre-buie să locuiască în lăptăria sacră fără să se ducă vreodată la propria sa casă şi nici într-un sat obişnuit. Trebuie să | fie celibatar ; dacă este căsătorit, trebuie să-şi părăsească I soţia. Nici un muritor de rînd nu trebuie, sub nici un motiv, să atingă lăptarul sacru sau lăptăria sacră ; o asemenea atingere i-ar pîngări atît de mult sfinţenia, încît ar trebui să-şi părăsească funcţia. Un simplu profan se poate apropia de lăptar numai în două zile pe săptămînă, lunea şi mar¬ţea ; în celelalte zile, dacă are vreo treabă cu el, trebuie să rămînă la distanţă (unii spun la un sfert de milă) şi să strige de acolo ce are de spus. Mai mult decît atît, lăptarul sacru nu-şi taie niciodată părul sau unghiile atît timp cît este în funcţie ; nu trece niciodată un rîu pe un pod ; îl frece numai printr-un vad şi numai prin anumite vaduri ;
C3

pe succesor. Cel ales este fără veste înşfăcat, legat fedeleş şi aruncat în casa-fetiş, unde rămîne întemniţat pînă cîn^ consimte să accepte coroana. Uneori, moştenitorul găseşte; mijlocul de a scăpa de onoarea ce i se conferă ; se cunoaşte; cazul unui conducător feroce care umbla întotdeauna înar-' mat, hotărît fiind să se împotrivească cu forţa oricărei în¬cercări de a-1 înălţa pe tron. Primitivii timme din Sierra Leone, care-şi aleg regele, îşi rezervă dreptul de a-1 cio-; magi în ajunul încoronării ; ei folosesc cu atîta bucurie acest privilegiu legitimat prin constituţie, încît, uneori, nefericitul monarh nu mai ajunge să trăiască multă vreme după suirea sa pe tron. în consecinţă, cînd principalelor căpetenii nu le este cineva pe plac şi doresc să se desco¬torosească de el, îl aleg rege. Exista odinioară obiceiul ca înainte de a proclama pe cineva rege în Sierra Leone, candidatul să fie pus în lanţuri şi să i se tragă o bătaie zdravănă. I se scoteau, apoi lanţurile, era îmbrăcat în veş-mîntul regal şi piimea simbolul demnităţii regale, care nu era altceva decît securea călăului^Nu este deci de mirare dacă citim că în. Sierra Leone, unde aceste obiceiuri erau răspîndite,);cu excepţia populaţiilor mandingo şi 'suzee, puţini, regi sînt originari din ţările pe care le guvernează. Ideile lor sînt alît de diferite de ale noastre încît cei care solicită o asemenea Onoare sînt foarte puţini şi foarte rar se aude vorbrndu-se despre rivalitate." '

1 Autorii citaţi în legătură, cu încoronarea în Sierra Leone sînt: J. Matthews, Voyage to Sierra Leone {Călătorie în Sierra Leone), 1701 şi T. Wfriterbotfom, Account of the Nativa Africans in the Neighbourhood of Sierra Leone (Relat-arc despre africanii băştinaşi din vecinătatea Sierrei Leone), 1803.

■ .împăraţii Japoniei par a fi recurs foarte repede la ex¬pedientul de a trece onorurile şi sarcinile puterii supreme Kcpiilor lor avînd încă o vîrstă fragedă ;se spune" că mă¬reţia Ţycoonilor, multă vreme suveranii laici ai ţării îşi are originea în abdicarea unui anumit mieado în favoarea fiului său, în vîrstă de trei ani. Suveranitatea fiind smulsă finărului prinţ de-către un uzurpator, Yoritomo, un bărbat Ienergic şi activ şi-a luat asupră-şi apărarea cauzei mica-doului, 1-a răsturnat pe uzurpator şi "a redat micadoului umbra puterii, păstrîndu-şi pentru sine substanţa ei. Acesta lasă moştenire descendenţilor săi demnitatea ' pe care o cucerise, devenind astfel fondatorul familiei Tyco¬onilor. Tycoonii au fost cîrmuitori vrednici şi activi pînă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, dar au fost loviţi * de aceeaşi soartă ca şi micadoul. Prinşi în ochiurile ace-I leiaşi plase încurcate de obiceiuri şi legi, ei au ajuns simple fantoşe care de abia se urneau din palatul lor, învîrtin-du-se intr-un cerc perpetuu de ceremonii lipsite de cont i-nut, în timp ce consiliul de stat rezolva problemele reale ale guvernării. La Tonkin, monarhia a avut o evoluţie analoagă. Regele, care trăia ca şi predecesorii săi în moli¬ciune şi trîndăvic, a fost alungat de pe tron de către un aventurier ambiţios numit Mack, care din pescar a devenit

Mare Mandarin. Dar fratele regelui, Tring, 1-a înlăturat pe uzurpator şi a redat tronul regelui, păstrînd însă pentru el şi pentru descendenţii săi rangul de general al tuturor forţelor armate. începînd de atunci regii, deşi erau in¬vestiţi cu titlul şi se bucurau de toată pompa suveranităţii, au încetat să guverneze. în timp ce ei trăiau închişi în

90
-...

91

'.'- .....
palatele lor, generalii ereditari deţineau puterea politic reală.
în Mângâia, insulă din Polinezia, autoritatea ci vilă'ţa autoritatea religioasă se afla în mîini diferite, familia de] regi ereditari îndeplinea funcţiile spirituale, în timp oe guvernămîntul lumesc era încredinţat din timp în timp! unui comandant victorios în războaie, căruia totuşi regelej trebuia să-i dea învestitura. De asemenea, la Tonga, io; afara regelui civil, al cărui drept la tron era în parte ere-v ditar, iar în parte datorat reputaţiei sale de războinic şjj numărului luptătorilor săi, mai exista un mare preot care! se ridica în rang deasupra regelui şi a altor cîrmuitom deoarece se credea că el se trage din una. dintre zeităţile de vază. O dată pe an i se ofereau trufandale în cadrul, unei ceremonii solemne şi se credea că, de nu i s-ar fi■ oferit aceste daruri, răzbunarea zeilor mîniaţi s-ar fi abă-§ tut asupra poporului. Cînd se vorbea despre el, se foloseau' forme de vorbire deosebite care nu se aplicau nimănui altcuiva şi tot ce atingea el devenea sacru sau tabu. Cînd se întîlnea cu regele, monarhul trebuia să se aşeze pe pămînt în semn de respect pînă cînd sanctitatea sa trecea. Deşi j se bucura de o veneraţie atît de adîncă, datorită originii sale divine, acest personaj sacru nu poseda nici cea mai mică autoritate politică şi, dacă voia să se amestece în afacerile de stat, risca să fie apostrofat de rege, care po¬seda puterea reală şi reuşea în cele din urmă să scape de rivalul său spiritual.
In 'unele părţi ale Africii occidentale domnesc doi regi, deodată, un rege-fetiş sau religios şi un rege civil, dar regele-fetiş este într-adevăr forţa supremă. El stăpîneşte
92
#remea şi aşa mai departe şi poate opri în loc totul. Acolo, gtnde îşi aşază el toiagul-roşu pe pămînt, nimeni nu mai ■poate trece. Pretutindeni unde adevărata cultură neagră a rămas intactă, putem întîlni această împărţire a puterii Jîntre un rege sacru şi un rege secular, dar acolo unde ^forma societăţii negre a fost tulburată, ca în Dahomey şi în Ashantee, există tendinţa ca aceste două puteri să se întrunească în mîinile unui singur rege.
în unele părţi ale insulei Timor din Indiile orientale se jntîlneşte o diviziune a puterii, asemănătoare cu cea re¬prezentată de regele civil şi de regele-fetiş în Africa occi¬dentală. Unele triburi din Timor recunosc doi rajahi, ra-jahul obişnuit sau civil, care guvernează poporul, şi rajahul-fetiş sau tabu, însărcinat cu conducerea tuturor ■lucrurilor.ee privesc pămîntul şi produsele sale. Acesta din urmă are dreptul de a declara tabu caice luciu ; tre¬buie să obţii permisiunea sa înainte de a cultiva terenuri noi, şi el este obligat să îndeplinească anumite ceremonii în timpul muncilor. Dacă seceta sau mălura ameninţă re¬colta, i se cere ajutorul pentru a o salva. Deşi rangul său este inferior faţă de cel al rajahului civil, el exercită o considerabilă influenţă asupra cursului evenimentelor, confratele său mirean fiind obligat să-1 consulte în toate problemele importante. în unele insule Învecinate. • ca Rotti, şi în estul insulei Flores, un conducător spiritual de acelaşi ţip este desemnat prin nume indigene diferite, care

înseamnă toate „stăpînul pămîntului". De asemenea, în districtul Mekeo din Noua Guinee britanică există doi con¬ducători. Locuitorii se împart în două grupuri, după fa-
03
;'
*
milia din cai-e fac parte, şi fiecare grup are un conducător»' Unul dintre aceştia este conducătorul în caz de război celălalt este conducătoruL tabu. Funcţia acestuia din urmai este ereditară; el trebuie să instituie tabuul asupra ori-jl cărui fel de recoltă, cum ar fi nucile de cocos şi nucile î areca, ori de cîte ori socoteşte că e bine să interzică foia-,. sirea lor. Putem probabil discerne în funcţia sa prima formă a unei dinastii sacerdotale, cu toate că ea se leagă mai mult de magie decît de religie, de vreme ce se preocupă de f controlul recoltelor, iar nu de cîştigarea bunăvoinţei pu¬terilor supreme.

_ CAPITOLUL XVIII

PERICOLELE SUFLETULUI _" i

il.'\Ş u jleiul manechin] Exemplele date mai înainte ne-au arătat că funcţia regelui sau a preotului este însoţită adesea de o serie de restricţii sau de tabuuri ne¬plăcute al căror scop principal pare să fie păstrarea vieţii omului divin pentru binele poporului său. Dar, dacă scopul tabuurilor este să-i salveze viaţa, se pune întrebarea în ce mod respectarea lor poate duce la realizarea acestui scop ? Pentru a înţelege acest lucim trebuie să cunoaştem natura primejdiei care ameninţă viaţa regelui şi împotriva căreia trebuie să-1 apere aceste curioase restricţii. Să ne între¬băm deci : ce înţelege omul primitiv prin moarte ? Căror cauze o atribuie ? în ce mod crede el că te poţi apăra îm¬potriva morţii ?

fLa fel cum explică de obicei cursul naturii neînsufle-ţiteppresupunînd că este cauzat de fiinţe vii care acţio¬nează înăuntrul fenomenelor sau în spatele lor, tot aşa explică primitivul, şi fenomenele vieţii însăşi. Dacă ani¬malul trăieşte şi se mişcă, el crede că acest lucru se în-tîmplă, fiindcă înăuntrul lui se află un mic animal care îl

u

,
or.
•
mişcă ; dacă omul trăieşte şi se mişcă lucrul acesta e numai;, pentru că înăuntrul lui se. află un mic om sau animal care; îl face să acţioneze. Un animal într-un animal, un om" într-un om, iată sufletul. Iar dacă mişcările unui animaF; sau ale unui om se explică prin prezenţa sufletului, cam mul somnului ori al morţii se explică prin absenţa acestuia,: somnul sau transa fiind o absenţă temporară, moartea 9 absenţă perpetuă. Dacă moartea este absenţa perpetuă a« sufletului, mijlocul de apărare contra ei este fie să îm-~ piedici sufletul să părăsească trupul, fie, dacă 1-a părăsit,-să obţii siguranţa că va revenit Precauţiile pe care le iau* primitivii pentru a atinge unufsau celălalt din aceste două scopuri.iau forma anumitor prohibiţii sau tabuuri, care nu; sînt altceva decît reguli ce urmăresc să asigure fie pre-; zenţa permanentă, fie reîntoarcerea sufletului. Pe scurt,1 ele sînt mijloace care păstrează sau apără viaţa. Vom' ilustra aceste observaţii generale prin cîteva exemple.

f_Un misionar european ', vorbind cu cîţiva negri din Australia, le-a spus : „Eu nu sînt unul, cum credeţi voi, ci doi". Auzind acestea ei începură să rîdă. „Puteţi ride cît vreţi,

continuă misionarul, vă spun că eu sînt doi în unul ; acest corp mare pe care îl vedeţi este unul ; înăun¬tru se mai află un altul mic care nu poate fi văzut. Corpul cel mare moare şi este înmormîntat ; dar cel mic îşi ia zborul cînd celălalt piere." La acestea cîţiva negri au răs¬puns : „Da, da. Şi noi sîntem doi şi noi avem un corp mic în piept." La întrebarea unde se duce acest corp mic după

1 Misionarul european este R. Salvado, din a cărui lucrare, Memoires historiques sur VAustralie (Memorii istorice despre Aus¬tralia), 1854, Frazer citează un fragment.

ac

/
r

'. '4. moarte, unu au răspuns ca se uucu m tun?, a.iyn <_<* ^ duce în mare, iar alţii că. nu ştiu. După huroni su-JPfletul are un cap şi un corp, braţe şi picioare, într-un cu-vînt este în mic un model complet al omului însuşi. Eschi¬moşii cred că „sufletul are aceeaşi formă ca şi corpul căruia îi aparţine, dai- are o natură mai subtilă şi mai eterică". Populaţia nootka crede că sufletuhare forma unui omuleţ l'al cărui sălaş este în creştetul capului. Atît timp cît stă I drept, posesorul său este sănătos şi zdravăn, dar cînd, dintr-un motiv sau altul, îşi pierde poziţia verticală, min-I tea omului se rătăceşte!La triburile indiene de pe cursul ţ- inferior al rîului Fraser se crede că omul are patru suflete, sufletul principal are forma unui manechin, celelalte trei ■ fiind umbrele lui. Malaezii îşi închipuie sufletul uman ca i un mic om, de obicei invizibil, avînd mărimea unui deget, | care corespunde exact ca forma, proporţii şi chiar în ceea ce priveşte culoarea feţii cu omul în corpul căruia se află. Acest manechin este rarefiat şi lipsit de substanţă, dar este destul de palpabil pentru a putea provoca deplasarea dacă pătrunde într-un obiect fizic şî poate zbura cu re¬peziciune dintr-un loc în altul ; el este temporar absent din corp în cursul somnului, transei şi bolii, iar după moarte absenţa sa este permanentă. Asemănarea dintre manechin şi om, cu alte cuvinte
ţdintre suflet şi trup este atît de exactă, încît la fel cum
**cxistă trupuri dolofane şi trupuri slăbănoage, există şi
suflete grase şi suflete slabe ; după cum există trupuri
I- grele şi trupuri uşoare, trupuri lungi şi trupuri scurte, există şi suflete grele şi suflete uşoare, suflete lungi şi suflete scurte. Locuitorii din Nias cred că, înainte de naş-

■
I

^;^zn.r;.~:~::7i:^..:,,. -■
■

m-
i bolnav, astfel încît dacă sufletul lui ar
tere, fiecare om este întrebat cît de mare sau cît de greq|
vrea să-i fie sufletul, şi i se dă un suflet avînd mărimea!» »„, să plece, s-ar agăţa şi ar fi ţinut pe locjm orneo

fir
& .
şi greutatea cerută. Sufletul cel maigreu^^re_afost dat; vreodată cântăreşte vre"o zece grame. Lungimea vieţii unui
• om~esle proporţională cu lungimea sufletului său ; copiii care mor de mici au suflete scurtei Modul în care fijienii îsi imaginau sufletul ca un om în miniatură apare cu clari-]
. tate în obiceiurile respectate cu prilejul morţii unui con-ducător din tribul nakelo. Cînd moare un conducător, anu- ' miţi oameni, care se ocupau din tată în fiu de funeralii, îl strigă cînd este întins pe rogojini fine, uns şi împodobit, spunînd : „Scoală-te, stăpîne, mai mare al nostru şi lasă-ne să plecăm. Ziua a coborît pe pământ." Apoi îl duc la malul râului, mide luntraşul-fantomă trece fantomele din tribul nakelo pe celălalt mal. Cînd îşi însoţesc astfel conducătorul în ultima sa călătorie, ei îşi ţin marile evantaie foarte-aproape de pămînt pentru a-1 ocroti, deoarece, aşa cum explica unul dintre ei unui misionar, „sufletul său nu este decît un copilaş". Locuitorii din Pundjab, care se tatuează,, cred că la moarte sufletul, „micul bărbat întreg sau mica femeie întreagă", care se află în învelişul muritor, va merge în ceruri împodobit cu aceleaşi desene care îi împodobeau corpul şi în timpul vieţii. Uneori, totuşi, aşa cum vom ve¬dea mai tîrziu, sufletul omului este conceput nu sub formă de om, ci sub formă de animal.
f 2. Absenţa şi readucerea sufletului. De obicei, se presupune că sufletul iese prin orificiile natu¬rale ale corpului, mai ales prin gură şi nări. în Celebes se fixează uneori cârlige de undiţă pe nasul, buricul şi pi-
os

ca duhul său sa nu

pe malurile fluviului Baram, un turik refuza să se despartă de cîteva pietre ce semănau cu nişte cârlige de undiţă, deoarece ele ţineau sufletul agăţat de trup, împiedicând partea spirituală să se separe de cea materială. Cînd se efectuează iniţierea unui vrăjitor sau doftor din populaţia maritimă dyak, se presupune că .degetele acestuia trebuie înzestrate cu cârlige de undâţă, cu cave va prinde mai târ¬ziu sufletul omului gata să,-şi ia zborul şi îl va reda corpu¬lui celui bolnav. Evident, aceste' cârlige pot fi folosite ca I, să prindă la fel de bine şi sufletele duşmanilor şi pe cele ale prietenilor. Acţionind pe baza acestui principiu, vână¬torii de capete din Borneo agaţă cârlige de lemn ■ lingă craniile duşmanilor omorâţi, crezând că acest procedeu îi va ajuta să taie şi'alte capete in incursiunile lor de pradă. Una din uneltele unui vraci haida este un os gol, în care închide sufletele ce-şi iau zborul şi le restituie posesorilor lor. Când cineva cască în prezenţa lor, hinduşii pocnesc întotdeauna din degete, crezând că împiedecă astfel sufle¬tul să iasă prin gura deschisăJLoeuitorii din insulele Mar¬chize aveau obiceiul să ţină închise gura şi nasul unui muribund pentru a-1 menţine in viaţă, impiedicând astfel sufletul să scape]; se povesteşte că acelaşi obicei este res¬pectat în Nouă"Caledonie ; şi în acelaşi scop populaţia bagobo din Insulele Filipine înfăşoară inele din sârmă da alamă în jurul încheieturii mîiniî şi în jurul gleznelor bolnavilor. Pe de altă parte, itonamezii din America de Sud astupă ochii, nasul şi gura unui muribund, de teamă scape, atrăgând şi altele după el ; pen-
»9

'
fixeze. Expresiile populare din limba unor popoare civili¬zate, ca, de exemplu, a avea inima în gură sau sufletul pe buze sau în nas, arată' cît de firească este ideea că sufletul poate să scape prin gură sau prin nări.
[Adesea sufletul este închipuit ca o pasăre gata să-şi ia zboruL|0 asemenea concepţie a lăsat probabil urme în majoritatea limbilor şi se regăseşte în poezie ca metaforă. La malaezi concepţia păsării-suflet apare într-un mare nu¬măr de obiceiuri bizare. Dacă sufletul este o pasăre gata să-şi ia zborul, el poate fi momit cu boabe de orez şi îm¬piedicat astfel să plece saiu. readus înapoi din zborul său primejdios. în Java, cînd copilul este aşezat pentru prima dată pe pămînt (clipă pe care oamenii fără cultură par să o socotească deosebit de primejdioasă), el "este închis într-un coteţ de păsări şi mama scoate un piuit ca şi cînd \ar chema puiLÎLa Sintang, un ţinut din Borneo, cînd ci¬neva, bărbat, femeie sau copil, a căzut de pe casă sau din pom şi a foet adus .acasă, soţia lui ori 'altă femeie din familie aleargă cît poate de repede la locul,accidentului, unde presară orez vopsit în galben şi rosteşte cuvintele : „Pui, pui, suflete ! Cutare se află din nou acasă. Pui, pui, suflete !" Ea ■ adună apoi orezul într-un coş, îl duce la bolnav şi lasă boabele să cadă unul după altul pe capul acestuia, rostind în continuare : „Pui, pui, suflete !" Evi¬dent intenţia este aici să ademenească pasărea-suflet hoi¬nară şi s-o readucă în capul posesorului ei.
f Se presupune că sufletul unei persoane care doarme ii părăseşte corpul şi se duce să vadă locurile şi oamenii, să săvârşească faptele la care visează: De exemplu, cînd un indian din. Brazilia sau din Guiana se trezeşte dintr-un

101
tris un motiv similar locuitorii din Nias, cărora le este I teamă de spiritele celor morţi de curînd şi le identifică I cu răsuflarea, încearcă să închidă sufletul rătăcitor în ta-.l bernacolul lui pămîntesc, astupînd nările sau legînd făl- ^ cile cadavrului. înainte de a părăsi cadavrul, "populaţia wakelbura din Australia îi vîra acestuia tăciuni aprinşi în v urechi pentru a sili duhul să rămînă în corp . pînă cînd reuşeau să plece şi să ajungă destul de departe, pentru ca acesta să nu-i mai poată prinde din urmă. In sudul arhipe¬lagului Celebes, pentru a împiedeca sufletul unei femei .' aflate în chinurile naşterii să scape, cel ce o îngrijeşte leagă o panglică cît maf strîns cu putinţă în jurul trupului mamei însărcinate. "Minangkabauerii din Sumatra respectă,: un obicei similar : se leagă uneori un ghem de aţă sau o bucată de sfoară în jurul încheieturii mîinii sau în jurul mijlocului unei femei gata să nască, astfel încît, cînd sufletul ei încearcă să scape în timpul facerii, să găsească ieşirea închisă. Şi, de teamă ca sufletul pruncului să nu scape şi să se piardă de îndată ce este născut, alfoorii din Celebes au grijă, cu o clipă înaintea naşterij, să închidă toate deschizăturile din casă chiar şi gaura cheii ; şi astupă toate deschizăturile şi crăpăturile din pereţi. Ei leagă gura tuturor animalelor din casă şi de primprejur, de teamă ca vreunul dintre ele să nu înghită, sufletul copilului. Din aceeaşi cauză toţi cei aflaţi în casă, chiar şi mama, sînt obligaţi să ţină gura închisă în tot timpul naşterii. Cînd au fost întrebaţi de ce nu se ţin şi de nas de teamă ca sufletul copilului să nu intre în vreunul dintre ei, au răspuns că răsuflarea fiind nu numai inspirată ci şi expirată prin nări, sufletul ar fi eliminat înainte de a avea timpul să se
100
Iau

f ,
somn adînc, el este ferm convins că sufletul său s-a dus de fapt să vîneze, să pescuiască, să taie arbori şi să facă" tot ceea ce a visat că face, în timp ce corpul său a rămas nemişcaa culcat în hamac. Un întreg sat bororo a fost cuprins ae panică şi aproape părăsit pentru că cineva vi¬sase că îi văzuse pe duşmani apropiindu-se pe furiş. Un indian macusi cu sănătate şubredă, care visase că stăpînul său 1-a silit să tragă barca printr-un şir de cataracte grele, îşi mustră dimineaţa stăpînul pentru lipsa lui de grijă, pînă jntr-atît încît să pună un biet invalid să iasă şi să trudească toată noaptea. Indienii din Gran Chaco sînt au¬ziţi adesea spunînd poveşti de necrezut ca fiind lucruri văzute şi auzite de ei înşişi ; iar străinii care nu-i cunosc prea bine trag grăbiţi concluzia că aceşti indieni sînt nişte mincinoşi. De fapt, ei sînt ferm convinşi de adevărul celor povestite, ,căci minunatele aventuri sînt chiar visele lor, pe care nu le disting de realităţile din starea de veghe. #Dar absenţa sufletului în timpul somnului este primej¬dioasă ; căci, "dacă dintr-o cauză sau alta sufletul este ţinut necontenit departe de corp, persoana lipsită astfel de prin¬cipiul vital trebuie să moară. După o credinţă germană, sufletul iese prin gura celui adormit' sub chipul unui şori¬cel sau al unei păsăruici şi oprirea animalului sau a păsării să se întoarcă este fatală celui care doarme.' In Transilvania se spune că nu trebuie să laşi un copil cu gura deschisă ; altfel sufletul său va fugi sub forma unui şoarece şi copilul nu se va mai trezi niciodată. Sufletul celui care doarme poate fi ţinut departe din mai multe cauze. El poate în-tîlni sufletul unei alte persoane care doarme şi cele două

-ÎOX
suflete se pot lua la bătaie*; dacă un negru din Guineea se trezeşte dimineaţa cu dureri în oase, el crede că sufletul său a fost snopit în bătaie de un altul în timp ce dormea. Sau poate întîlni sufletul unei persoane care tocmai a murit şi poate fi răpit de acestai; în insulele Ara, locuitorii unei case nu dorm noaptea după un deces, deoarece se presupune că sufletul defunctului se mai află în casă şi se tem să nu-1 întâlnească în vis. De asemenea un accident sau o forţă fizică poate împiedeca sufletul celui care doarme să se .reîntoarcă în corpi Cînd un dyak visează că a căzut în apă, el presupune că acest accident s-a întîmplat cu adevărat spiritului său, şi cheamă un magician care pes.-cuieşte cu o mică plasă într-un vas cu apă pînă prinde sufletul şi-1 dă înapoi proprietarului|"Santalii povestesc că un om a fost cuprins de o mare set'e'în timp ce dormea ; 1 ';■ \ ' sufletul său'a părăsit corpul sub forma unei şopîrle şi a intrat într-o cană cu apă, să bea. S-a întîmplat că tocmai '•••'■>" in acea clipă proprietarul cănii a acoperit-o ; sufletul nu s-a mai putut reîntoarce: in corp şi omul a murit. în timp ce prietenii săi se pregăteau să-i ardă corpul, cineva a dat . la o parte capacul de pe ctteă ca să ia apă. Şopîrla a putut să scape şi să se reîntoarcă m corpul care a revenit pe

dată la viaţă ; omul s-a ridicat şi şi-a întrebat prietenii .
de ce plîng. Aceştia i-au spus că l-au crezut mort şi că
erau gata să-i ardă corpul ; iar el le-a răspuns că a fost
în fundul unui puţ ca să bea apă, dar i-a fost greu să mai
iasă şi că tocmai se întorsese.[împrejurarea a fost înţeleasă
dejoţi. |—*
|_Q_regulă respectată de toate popoarele primitive inter¬zice să trezeşti o persoană caro doarme, pentru că sufletul

103
m

HHIK
| jDar, pentru ca sufletul unui om să-şi părăsească trupul, ■Keste neapărat necesar ca omul să doarmă. Sufletul îl toate părăsi şi cînd se află în stare, de veghe, iar atunci armează boala, nebunia sau moarteaf/Un bărbat din tribul ţrurunjeri din Australia se afla în ceasul morţii deoarece ii părăsise sufletul. Un vraci a plecat în căutarea lui şi 1-a prins de mijloc tocmai în clipa cînd se pregătea să se bifunde în strălucirea apusului de soare, care este licărirea îâspîndită de sufletele morţilor cînd se duc şi vin din lumea bbpămînteană, acolo unde merge soarele să se odihnească. Vraciul, cupă ce a capturat spiritul rătăcitor, 1-a adus Jnapoi sub pelerina tui de oposum, s-a culcat peste muri¬bund şi a introdus iarăşi în el sufletul, aşa încît după o [dipă omul şi-a revenit la viaţă. Karenii din Burma sînt ^•eşnic neliniştiţi pentru sufletele lor, de teamă să nu se [rătăcească departe de trup, lăsîndu-i pe posesori să se sfîr-
şească.i'Cînd cineva are motive să se teamă că sufletul său ţ. F. ■
e gata să facă pasul acesta fatal, se îndeplineşte o ceremo-;iiie pentru a-1 reţine sau a-1 readuce, la care toată familia .trebuie să ia parte. Se pregăteşte o cină alcătuită dintr-un cocoş, o găină, o anumită mîncare de orez şi o legătură de banane. Capul familiei ia vasul în care s-a fiert orezul şi spune, lovind de trei ori în capătul scării casei : „Prrrroo 1 Vino, suflete, înapoi, nu zăbovi pe afară ! Dacă plouă, te uzi, dacă arde soarele, te înăbuşi. Musculiţelc or să te înţepe, lipitorile or să te muşte, tigrii or să te mă-nînce, trăznetul o să te lovească ! Prrrroo î Vino, suflete, înapoi. Aici o să fie bine-de tine. De nimic n-o să duci lipsă. Vino şi mănîncă, la adăpost de vînt şi furtună." Apoi familia ia paxte la masă, şi ceremonia se termină,
105
ei se află departe şi s-ăr putea să nu aibă timp să se reîn-^|
toarcă ; cînd omul s-ar trezi fără suflet, ar cădea bolnav. |Ş
Dacă este absolut necesar să trezeşti o persoană care -3
doarme, trebuie să o trezeşti încetul cu încetul pentru ca 9
sufletul ei să aibă timp să revinăXUn fijian din Matuku,"
trezit brusc din moţăiala de cineva care 1-a călcat pe'
picior, a fost auzit strigîndu-şi sufletul şi implorindu-1 să se reîntoarcă. Tocmai visase că se afla departe la Tonga şi -
fusese cuprins de o mare spaimă, trezindu-se deodată şi aflîndu-şi corpul la Matuku. Moartea îi stătea în faţă, dacă sufletul său nu putea fi convins să revină grabnic peste

mare. redîndu-i viaţa proprietarului părăsit. Omul ar fi
murit probabil de frică dacă nu s-ar fi aflat acolo un mi¬
sionar care să-1 liniştească. *■
/încă şi mai primejdios este, în credinţa omului primi¬tiv, să mişti pe cineva care doarme sau să-i schimbi as¬pectul exterior, căci sufletul, la întoarcerea sa, nu ar mai " fi în stare să găsească sau să-si recunoască trupul şi omul ar murifiDupă minangkabaueri nu trebuie să înnegreşti sau să murdăreşti obrazul cuiva care doarme, de teamă ca su¬fletul absent să nu pregete să reintre într-un corp sluţit. Populaţia malaeză din Patani îşi închipuie că, dacă suleme¬neşti obrazul cuiva care doarme, sufletul ce 1-a părăsit nu-1 mai recunoaşte şi omul continuă să doarmă pînă cînd i se spală obrazul. La Bombay schimbarea înfăţişării unui om care doarme, boindu-i, de exemplu, faţa în culori neobiş¬nuite sau-făcîndu-i unei femei mustăţi, este privită ca o faptă echivalentă cu un omor, căci, la întoarcere, sufletul nu şi-ar mai recunoaşte corpul şi persoana ar muri.
104
fiecare legîndu-şi la încheietura mîinii drepte o sforicică vrăjită de un vrăjitor/ De asemenea, populaţia lolo din; sud-vestul Chiiiei crede că sufletul părăseşte corpul lovitjj de o boală cronică. într-o asemenea împrejurare ei citesc' un fel de litanie complicată, chemînd sufletul pe nume şi/ rugtndu-1 să revină de pe coline, din vîlcele, de pe malu¬rile durilor, din păduri, de pe cîmpii sau din orice loc pe unde .ar rătăci. Se pun în acelaşi timp ceşti cu-apă, vin .şi orez la poartă pentru ca spiritul rătăcitor şi obosit să prindă puteri. După terminarea ceremoniei, se leagă o sfoară rdşi,e de braţul bolnavului pentru a-i înlănţui sufle¬tul, iar el o poartă pînă cînd ea se strică de tot şi cade singură. 'le triburi din Congo cred. că în timp ce omul e-bolnav, sufletul i-a părăsit corpul şi hoinăreşte prin alte părţi. într-un asemenea caz se recurge la ajutorul vrăji¬torului ca să prindă spiritul hoinar şi să-1 dea înapoi bol¬navului^ în general, tămăduitorul spune că a reuşit să go¬nească sufletul în craca unui arbore. După acestea tot oraşul se adună şi-l însoţeşte pe tămăduitor pînă la arbore, unde ■ bărbaţii cei mai puternici primesc sarcina să rupă creanga în care se crede că se află sufletul bolnavului. După ce bărbaţii au rupt craca, o duc în cătun, clind să se înţeleagă prin gesturile lor că povara este grea şi ane¬voie de cărat. După ce au adus creanga în coliba bolnavu¬lui, acesta e ridicat în picioare lingă ea, iar vrăjitorul face vrăjile prin care se crede că sufletul îi poate fi restituit. Batakii din Sumatra atribuie lîncezeala, boala sau sta¬rea de teroare şi moartea lipsei sufletului din trup. Ei în¬cearcă mai întti să readucă sufletul călător prin semna
108
Sji.să-1 ademenească, ca pe un pui, împrăştiind'orez. Apoi £g Tostesc de obicei următoarele cuvinte : „Vino, suflete, înapoi de pe unde rătăceşti, de prin păduri, de pe dealuri, Eje (prin vîlcele ! Iată, te chem cu un toemba bras, cu un tu al păsării Rajah vioelija, cu cele unsprezece frunze tămăduitoare. TMu-1 ţineţi, lăsaţi-1 să vină drept aici, nu-1 ţineţi în pădure, pe dealuri sau în vîlcele. Asemenea lu¬cruri nu trebuie să se întîmple. întoarce-te drept acasă !" Odată, cînd un cunoscut călător părăsea un sat kayan, .mamele, de teamă ca sufletele copiilor lor să nu plece după el la drum, i-au adus seîndurile pe care-şi purtau copiii şi i-au cerut să se roage ca sufletele celor mici să se în¬toarcă la scîndurelele de acasă şi să nu plece cu dînsul ,spre ţări îndepărtate. De fiecare seîndură era legată o frînghie cu un laţ la capăt pentru a priponi spiritele hoi¬nare ; mamele treceau cîte un deget durduliu de-al fie¬cărui copilaş prin laţ, ca să se asigure că micul său suflet nu va pleca pribeag.

într-o poveste indiană 1, un rege îşi trece sufletul. în trupul mort al unui brahman, iar un cocoşat şi-l trece în trupul părăsit al regelui. Cocoşatul este acum rege, iar regele este brahman. Totuşi cocoşatul este îndemnat să-şi arate iscusinţa, făcînd ca sufletul său să treacă în trupul mort al unui papagal, iar regele foloseşte acest prilej pen¬tru a reintra în.stăpînirea propriului său corp. Malaezii ■cunosc o poveste asemănătoare, doar cu cîteva amănunte schimbate. JJn rege nechibzuit îşi trece sufletul într-o mai¬muţă, iar vizirul cel abil îşi trece propriul său suflet în

1 Frazer foloseşte pentru această exemplificare Panchatantra, în traducerea autorizată a lui Th. Benfey.

corpul regelui, înstăpînindu-se astfel pe regină şi pe regat,! } mormînUuui, ţinînd fiecare într-o mină

in timp adevăratul rege tînjeşte pe la curte sub înfăţişarM^J ^^ ^ lung iar în cealaltă un beţigaş ; fie-

maimuteh Dar, într-o zi, falsul rege, care ţintea a1* ' si înfige bambusul în mormînt şi, plimbînd beţigaşul

de sus, lua parte la o luptă de berbeci şi întimplarea al | J crestăturii arată sufletului celui mort că în

făcut ca animalul pe care pusese rămăşag să cadă mort. [,> ^ '. .^ din mormînt cu uşurinţă. în

Toate străduinţele de a-1 readuce la viaţă au fost zadar- ; ; ^ aruncă pămîntul, beţele de bambus sînt trase

mec, pînă cînd falsul rege, cu patima unui adevărat juca-! >T °1 LmTca sufletele să nu fi intrat în ele şi să fie

tor, şi-a trecut propriul său suflet în corpul berbecului aUld' cte le , - .

.,,, ,^15» ;ar cînu se duc

doborît Şi astfel lupta a reînceput. Adevărll rege, afla fc^i^de^an^ S ~ Z S

m corpul maimuţei, a folosit prilejul şi, cu o deosebită; ^ ^^^ ^ a înl. fi(Le karen se înarmează

in-

I toarcere, se face că-1 înhaţă cu cîrligul, apoi înfige cîrligul în pămînt. Se procedează astfel pentru a împiedica sufletul celor vii să rămînă în urmă cu sufletul morţilor. Cînd karo-batakii îngroapă pe cineva şi umplu mor'mîntul cu

I pămînt, o vrăjitoare aleargă încoace şi încolo, lovind aerul

cu băţul. Rostul acestei acţiuni este să alunge sufletele

' celor vii, căci, dacă vreunul din aceste suflete ar alun°ca

în mormînt şi ar fi acoperit cu pămînt, posesorul său ar

deceda.

în Uea, una din insulele -Loyalty, se pare că s-ar fi atribuit sufletelor celor-morţi puterea de a răpi sufletele viilor. într-adevăr, cînd un om era bolnav, vraciul care avea în grijă sufletele se ducea la cimitir însoţit de o mul¬ţime de bărbaţi şi femei. Acolo bărbaţii cîntau din fluiere, iar femeile fluierau încetişor pentru a ispiti sufletul să se reîntoarcă acasă. După un timp, se forma o procesiune şi mulţimea se îndrepta spre casă, bărbaţii cîntînd din fluiere, iar femeile fluierînd tot timpul, conducînd astfel înapoi

prezenţa de spuns-a grăbit să reintre în corpul său, pe, ™ l'/^Zelci £Jte din ranluri de copac şi, chemînd

care vizirul, lipsit de chibzuinţă, fi părăsise în pripă. Re-i cu tiei cuilge \ ' .. . - , „__«. nP drumul de î
gele a redevenit el însuşi, iar impostorul, rămas în corpulf la intel'vale SCUrte SpmtUl ^ ^^ P ■
îşi părăsea corpul şi se ducea să hoinărească de colo pînă colo, aducînd prietenilor ştiri despre cele văzute în călă¬toriile sale ; dar într-o zi, pe cînd sufletul era departe, duşmanii au reuşit să pună mîna pe corpul său părăsit şi l-au aruncat în flăcări.
| Sufletul nu pleacă întotdeauna de bunăvoie. El poate fi răpit din corp, împotriva voinţei sale, de stafii, demoni sau vrăjitorii De aceea, cînd un convoi mortuar trece prin faţa casei îor, karenii îşi leagă copiii cu un fel de frînghie specială, într-un anumit loc al casei, de teamă ca sufletul lor să nu părăsească corpul, dueîndu-se în cadavrul care trece. Copiii rămîn legaţi pînă cînd convoiul nu se mai vede. Iar după ce cadavrul a fost aşezat în mormînt, şi înainte să se arunce pămînt înăuntru, rudele şi prietenii
berbecului, şi-a aflat soarta binemeritată. Grecii povesteau de asemenea că sufletul lui Hermotimus din Clazomene
100
109
:

k,aprinde apoi un ioc ia wuuua ^m^>~ -
• tele. Dă mai întîi la o parte sufletele morţilor, în general mai numeroase, căci dacă ar da suflet de mort unuia care trăieşte, acesta ar muri pe loc. Adună apoi sufletele tutu¬ ror celor de faţă şi, punîndu-i pe toţi să se aşeze jos în faţa lui, ia sufletul fiecăruia în chip de aşchii de os, de lemn sau scoică şi, aşezîndu-1 pe capul posesorului său, îl îmbunează cu nenumărate rugăminţi şi plecăciuni pînă ce sufietul.coboară în inimă, reluîndu-şi astfel locul cuvenit.:?
'- \ Dar nu numai fantomele sau demonii, ci şi oamenii, mai " ale*s" vrăjitorii, pot răpi isufîetele din corpurile lor sau le pot împiedica să rătăcească! în Fiji, dacă un criminal re¬ fuza să mărturisească, conducătorul cerea să i se aducă o fîşie de pînză cu care „să zmulgă sufletul acestui infam". Văzînd sau numai auzind de fîşia de pînză, vinovatul spu¬ nea tot ce avea pe suflet. Căci de nu, fîşia era invîrtită deasupra capului său pînă ii prindea sufletul, apoi era ,
■- împăturită cu grijă şi prinsă de prova unei canoe a căpete¬niei, iar vinovatul, lipsit de sufletul său, se prăpădea în¬cetul cu încetul şi murea. Vrăjitorii din insula Danger aveau obiceiul să pună capcane pentru prins suflete. Cap¬canele erau făcute din frînghii foarte tari, de cincispre¬zece pînă la tmzeci de picioare lungime, avînd la capete ochiuri de felurite nărimi pentru a se potrivi diferitelor dimensiuni ale sufletelor ; pentru suflete voluminoase ochiurile erau mari ; pentru cele mai firave erau mici.

a*Dacă un om, pe care vrăjitorii îl duşmăneau, era bolnav,
"""aceştia puneau capcanele de suflete în apropierea casei sale şi-i pîndeau zborul sufletului. Dacă sufletul se prindea
113
mum
reastra a unui vas atârnat de o Iunie, cu care se peş-3 cuieşte sufletul, pînă cînd este prins în vasul ce se tragă apoi înăuntru. La acelaşi popor, cînd preotul aduce înapoil sufletul unui bolnav pe care 1-a prins într-o cîrpă, înain-<j tea lui merge o fată care ţine, ca pe o umbrelă, deasupra: capului, o frunză foarte mare a unui anumit palmier, pen¬tru ca preotul, şi împreună cu el sufletul, să nu se ude^j dacă plouă ; el este urmat de un om care învîrteşte o sabie < deasupra capului ca să împiedice orice încercare a altor -suflete de a-1 salva pe cel prins.
jcîteodată, sufletul rătăcit este readus sub forme per-; ceptîbile. Indienii salish sau Cap-turtit din Oregon cred că sufletul unui om poate fi despărţit de trup un timp, fără a-i pricinui moartea şi fără ca omul să-şi dea seama că 1-a pierdut. Totuşi, este necesar ca sufletul dispărut să fie regăsit destul de repede şi redat posesorului său, căci altfel acesta ar muri. Numele omului care şi-a pierdut sufletul este destăinuit în vis vraciului, care se grăbeşte să informeze victima de pierderea suferită. De regulă, mai mulţi păgubaşi dau în acelaşi timp de acelaşi necaz. Nu¬mele tuturora au fost destăinuite vraciului şi cu toţii îl angajează să le regăsească sufletele. Toată noaptea aceşti oameni părăsiţi de sufletul lor hoinăresc prin sat, din colibă în colibă, dansînd şi cîntînd. Spre revărsatul zorilor, intră într-o colibă izolată şi bine închisă din toate părţile, spre a fi cufundată cu totul în întuneric. Se face o mică gaură în acoperiş, prin care vraciul primeşte sufletele în chipul unor bucăţi de oase, aşezate pe o împletitură de rogojină, şi le trage înăuntru cu im pămătuf de pene. Se
112
',
în capcana sub forma unei păsări sau insecte, omul murea a fără scăparea în unele părţi ale Africii occidentale, magi-1 cicnii se îndeletnicesc permanent cu pusul capcanelor pen¬tru prins sufletele ce-şi părăsesc corpul în timpul somnu¬lui ; iar cînd au prins unul, îl atîrnă deasupra focului şi, în timp ce sufletul se zbîrceşte de căldură, posesorul său cade bolnav., Ei procedează astfel, nu pentru că ar purta ■ duşmănie victimei, ci pur şi simplu pentru cîşlig. Magi¬cianul se sinchiseşte prea puţin de persoana căreia îi apar¬ţine sufletul pe care 1-a prins şi este gata să-1 restituie proprietarului, cu condiţia să-i plătească./Unii vrăjitori ţin adevărate azile pentru sufletele rătăcite, şi dacă cineva şi-a pierdut sufletul poate .obţine un altul de la azil, plă¬tind taxa curentă. Cei ce ţin azile sau pun capcane suflete¬lor hoinare nu sînt condamnaţi in nici un fel.;JE meseria lor şi o practică fără a fi împinşi de cruzime sau de senti¬mente neprieteneşti. Dar mai există şi ticăloşi care pun capcane şi momeli numai din ură sau din poftă de cîştig, cu scopul premeditat de a prinde sufletul unui anumit om ; iar în fundul blidului lor .se găsesc, acoperite de mo¬meală, cuţite şi cîrlige ascuţite care taie şi sfişie sărmanul suflet, ucigîndu-1 pe loc, ori schilodindu-1 în aşa fel încît ruinează sănătatea proprietarului său atunci cînd sufletul reuşeşte să scape şi să se întoarcă-la el. Domnişoara King-sley ' cunoştea un kruman foarte speriat pentru sufletul său, căci mai multe nopţi la rînd simţise în vis un miros

I
1 Mary H. Kingsley este citată mai ales cu Travels in West Africa (Călătorii în Africa de Vest), 1097.
t
114
■JtMMMtiiiH. !■*■■ .nr. i
[savuros de raci afumaţi, drcşi cu piper roşu. Era limpede ; că un răuvoitor pusese sufletului care visa o capcană avînd | ca momeală asemenea bunătăţi, cu gindul dea-i pricinui ; o grea vătămare -trupească sau mai degrabă spirituală. în ■ nopţile următoare şi-a dat din greu osteneala ca să-şi îm-! piedice sufletul să hoinărească în timp ce el dormea. în căldura înăbuşitoare a nopţii tropicale se ascundea, asu¬dând şi horcăind, sub o pătură, cu nasul şi gura legate cu o cîrpă, păzindu-şi sufletul preţios să nu-i scape. în Hawai, existau vrăjitori care prindeau sufletele celor în viaţă, le închideau în tigve de dovleac şi le dădeau oamenilor să le mănînce. Strîngînd cu uşa un suflet capturat, ei des¬copereau locul unde au fost îngropaţi oamsmi în taină,
fi
[{Nicăieri, poate, arta de a răpi sufletele oamenilor nu a fost cultivată cu mai multă grijă sau ridicolă la o desă-vîrşire mai mare ca in peninsula MalaccaVJAici metodele folosite de vrăjitor pentru a-şi pune gîridul în aplicare sînt tot atît de variate pe cît sînt şi motivele sale^Cîteedată doreşte să nimicească un duşman, alteori să dobîndească dragostea unei frumuseţi reci sau sfioase. Astfel, ca exem¬plu al acestui ultim fel de vrajă, se dau următoarele in¬strucţiuni pentru a stăpîni sufletul cuiva pa care vrei să-1 zăpăceşti. Cînd luna abia se iveşte roşie dinspre răsărit, ieşi afară şi, stînd în picioare în bătaia ei, pui degetul mare de la piciorul drept peste cel de la piciorul stîng, .faci mîna pîlnie la gură şi rosteşti următoarele cuvinte :
1 Pentru loate obiceiurile legate de suflet in Peninsula Ma-lacca, Frazcr citează pe W. W. STseat, Malay Magic (Magia ma-laezâ), 1900.
a -
s*
I Cînd ploaia cade, aminteşte?ţi de mine ; ,Cînd cocoşul cînlă, aminleşte-ţi de mine ; I Cînd măcăleandrul îşi deapănă poveştile, aminleşte-ţi de
mine ; I Cînd priveşti spre soare, aminleşle-ţi de mine ;
Cînd priveşti spre lună, aminleşlej-ţi de mine,
Căci lot acolo mă aflu şi eu.
Pui, pui, suflete al Cutăreia, vino aici la mine. ■ Nu vreau să te las să-mi iei sufletul, '. Să vină sufletul tău aici, la al meu.
i
îţi fluturi apoi capătul turbanului spre lună, de şapte <jri
în fiecare noapte. Te întorci acasă şi ţi-J pui sub pernă, iar dacă vrei să-1 porţi în timpul zilei, arzi târaiie şi spui : „Nu port turban la brîu, ci sufletul Cuiva".
Indienii de pe rîul Nass, din Columbia Britanică, cr^d cu tărie că medicul poate înghiţi din greşeală sufletul pa¬cientului său. Medicul despre care se crede că ar fi înghi¬ţit sufletul bolnavului este silit de către confraţii de me¬serie să se aplece asupra pacientului,- şi în^acest timp unul dintre ei îi vîră răpitorului de suflete degetele pe gît, altul îi frămîntă stomacul cu pumnii, iar al treilea îl loveşte pe spate. Dacă, după toate acestea, sufletul nu se găseşte în el şi dacă s-a aplicat acelaşi procedeu, fără succes,

tuturor medicilor de faţă, se trage concluzia că sufletul trebuie să fie în cutia mai marelui lor. Di-ept aceea, un grup de doc¬tori ii aşteaptă acasă la dînsul şi îl roagă să le arate cutia.' După ce le-a arătat-o şi i-a rânduit conţinutul pe o rogo¬jină nou, ei îl înşfacă pe discipolul lui Esculap, îl ţin de călcîie, cu capul în jos, vîrît într-o gaură din pardoseală.'
m
OM K îmi arunc săgeata, o arunc şi norii acoperă luna/t
O arunc, şi soarele se stinge.
O arunc, şi stelele se întunecă.
Dar nu ţintesc spre soare, nici spre lună, nici spre stele,-"^
Ci in inima acestei fiice a obştei, Cutare.
Pui, pui, suflet al lui Cutare, vino şi păşeşte lingă mine,
Vino şi şezi lingă mine,
Vino să dormi şi să împărţi cu mine perna.
Pui, pui, suflete !
Repeţi aceste cuvinte de trei ori şi de fiecare dată sufli prin mîna făcută pîlnie.lDar mai poţi prinde sufletul şi în turban. Ieşi în noaptea cu lună plină şi în următoarele două nopţi, te aşezi pe un muşuroi de furnici cu faţa spre lună, arzi tămîie şi rosteşti următoarea vrajă :
îţi aduc o frunză de belel pentru mestecat,
Unge-o cu var, o, Prinţ feroce,
Pentru ca Cineva, fiica Prinţului Nebunie, s-o mestece.
Pentru ca Cineva, la răsăritul soarelui, să fie nebună de
dragoste pentru mine, Pentru ca Cineva, la apusul soarelui, să fie nebună de
dragoste pentru mine. Aşa cum îţi aminteşti de părinţi, aminteşle-ţi de mine ; Aşa cum îţi aminteşti casa şi pridvorul casei tale,
aminteşle-ţi de mine ; Cînd tunetul bubuie, aminteşle-ţi de mine ; Cînd vîntul ş-uieră, aminteşte-ţi de mine ;
1 In tehnicile spirituale mantra, monosilaba OM este socotită sursă a vibraţiei originare şi simbol sonor al Unităţii. Aici este, pesemne, folosită ca formulă magică.

în această poziţie i se spală capul şi „toată apa rămasă de.' la spălat se strînge şi se toarnă peste capul bolnavului". Nu încape îndoială că sufletul pierdut se află în apă. I !3..
Sufletul, umbră şi reflectare. Dar primejdiile ce ameninţă sufletul enumerate de nune -im sLnt singurele care-1 copleşesc pe omul primitiv. El îşi con-eideră adesea umbra ori chipul oglindit ca fiind sufletul său ori, în orice caz, o parte vitală din el însuşi ; ca atare acestea sînt neapărat şi o sursă de pericol pentru dînsul. Dacă umbra sa este călcată în picioare, lovită sau stră¬punsă, omul va simţi rana ca şi cînd ar fi suferit-o propriul său corp ; şi dacă este despărţită de el în întregime (fapt pe care îl crede posibil), va muri.!în insula Wetar există magicieni ce pot îmbolnăvi un om, străpungîndu-i umbra cu o suliţă sau tăind-o în bucăţi cu sabia. După ce Sankara i-a nimicit pe budiştii din India, a făcut, după cit se spune, o călătorie în Nepal, unde a avut unele neînţelegeri cu Marele Lama. "Pentru a-şi dovedi puterile supranaturale, s-a înălţat în văzduh. Dar în timp ce urca, Marele Lama, zărindu-i umbra cum se legăna fluturînd pe pămînt, şi-a înfipt cuţitul într-însa, iar Sankara s-a prăbuşit şi şi-a rupt gîtul.

în insulele Banks se găsesc pietre cu forme deosebit de lunguieţe denumite „duhuri mistuitoare", deoarece se crede că anumite duhuri puternice şi primejdioase se adă¬postesc în ele. Dacă umbra unui om cade pe vreuna dintre aceste pietre, duhul îi răpeşte sufletul, aşa încît omul va muri. De aceea se pun în casă astfel de pietre pentru a o păzi ; un mesager "trimis într-o casă de către proprietarul absent va rosti cu glas tare numele celui ce 1-a trimis, de

.'.teamă ca duhul vigilent din piatră, să nu-şi închipuie că a venit cu intenţii duşmănoase şi să-i i'acă vreun rău. în China, la funeralii, cînd se aşază capacul pe sicriu, cea mai mare- -parte- din cei de faţă, cu excepţia celei mai apro¬piate rude, se dau înapoi cu cîţiva paşi sau se duc in altă cameră ; deoarece se crede că cineva care îngăduie ea .umbra să-i fie închisă în coşciug îşi primejduieşte sănăta¬tea. Iar cînd totul e pregătit pentru a coborî coşciugul in mormînt, cei-mai mulţi se retrag la oarecare depărtare, de teamă ca umbrele să nu le cadă în groapă şi astfel să li se vatăme corpul. Geomantul cu ajutoarele sale stau pe partea mormîntului ferită de soare, iar groparii şi cei ce poartă coşciugul îşi leagă foarte strîns umbrele de trup, înfăşu-rîndu-şi. bine mijlocul cu o bucată de' pînză. Nu numai oa¬menilor le pot fi rănite sufletele prin intermediul umbrei. Animalele se află şi ele oarecum în aceeaşi situaţie neplă¬cută. Se crede că un melc mic, ce trăieşte în apropierea dealurilor calcaroase din Perak, suge sîngele vitelor prin umbra lor ; din această cauză animalele slăbesc şi pier cîteodată pierzând sînge. Cei vechi credeau că, în Arabia, dacă hiena calcă peste umbra unui om, acesta îşi pierde facultatea de a vorbi şi a se mişca, iar dacă un cîine stă pe acoperiş sub clar de lună lăsîndu-şi umbra pe pămînt, va cădea ca tras de funie dacă o hienă calcă peste dînsa. Evi¬dent, în aceste cazuri, umbra, dacă nu este echivalentă întru totul cu sufletul, este considerată cel puţin o parte vie a omului sau animalului, astfel încît orice vătămare a umbrei este resimţită şi de unul şi de celălalt ca fiind su¬ferită de propriul corp.

no

.-

teuitor din Noua Britanic este : „Domnule, sa. u<^ ^._ soacră-mea, dacă nu spun adevărul" Dacă se crede că umbra este atit de legată de viaţa ului, incit pierderea ei atrage slăbiciunea sau moartea, te firesc să te aştepţi ca descreşterea umbrei să fie pri¬ită cu grijă şi teamă, căci este semnul unei scăderi respunzătoare a energiei vitale a posesorului ei. în Am-iyna şi Uliase, două insule din apropierea ecuatorului, de la amiază umbrele sini mici sau lipsesc cu totul, oa-lenii se feresc să iasă din casă în miezul zilei, ca nu Mmva să-şi piardă umbra sufletului. Mangaianii povestesc jiespre un războinic foarte puternic, Tukaitawa. a cărui Iforţă .creştea sau scădea, odată cu lungimea umbrei sale. «Dimineaţa, cînd umbra lui avea cea mai mare lungime şi el avea puterea cea mai mare, dar pe măsură ce umbra icădea spre miezul zilei şi puterea lui se micşora, pînă cînd, la prînz, ajungea la punctul ei cel mai slab ; după-amiază, pe măsură ce umbra se mărea, îşi recîştiga forţa. Un erou

J

oarecai'e a descoperit taina puterii lui Tukaitawa şi 1-a omorît în miezul zilei. Primitivilor besisi din peninsula Malacca le este teamă să-şi îngroape morţii la amiază, deoarece îşi închipuie să scurtimea umbrelor lor în acel ceas le-ar scurta, pe cale simpatetică, propria lor viaţă. fNicăieri, poate, echivalenţa dintre umbră şi viaţă sau suflet'nu apare mai limpede decît în unele obiceiuri practi¬cate încă şi astăzi în sud-estul Europei. în Grecia

modernă, dnd se pune temelia unei clădiri noi se taie un cocoş, un berbec sau un miel, iar sîngele lor este lăsat să curgă peste piatra de temelie, sub care se îngroapă apoi animalul. Scopul sacrificiului este să facă clădirea stabilă şi solidă.

121

In schimb, dacă umbra este o parte vitală a omului saul animalului, în anumite împrejurări atingerea ei poate fi lall fel de primejdioasă ca şi a persoanei său animalului respec-*| tiv. De aceea primitivul evită din principiu umbra anumitor persoane pe care, din diferite motive, le socoteşte sursă de influenţe nefaste. El consideră de obicei drept nefaste-f ersoanele îndoliate şi femeile în general, dar mai ales pev'; soacra sa. La , indienii shuswap, potrivit credinţei, dacă peste cineva cade umbra unei persoane îndoliate, aceasta îl îmbolnăveşte. La kurnaii din Victoria se atrăgea novici¬lor atenţia, la iniţiere, să nu lase umbra vreunei femei să cadă pe ei, fiindcă ar ajunge slabi, leneşi şi proşti. Se spune că un indigen din Australia era odată să moară de spaimă rlnd umbra soacrei sale i-a atins picioarele în timp ce aţipise'. sub un arbore..Teroarea amestecată cu veneraţie cu care primitivul îşi priveşte soacra este unul dintre faptele cele mai familiare ale antropologiei. La triburile yuin. din New South Wales regula care interzicea bărbatului să aibă în vreun fel de-a face cu mama soţiei sale era foarte strictă. El nu trebuia s-o privească, sau măcar să se uite în acea parte în care se afla ea. Dacă întîmplător umbra sa o atingea pa soacră, faptul acesta putea fi motiv de divorţ ; într-un asemenea caz, el trebuia să-şi părăsească soţia, iar ea se întorcea la părinţi. în Noua Britanie, imaginaţia in¬digenilor nici nu poate cuprinde întinderea şi natura cala¬mităţilor ce s-ar produce, dacă un bărbat s-ar adresa din întîmplare mamei soţiei sale ; sinuciderea unuia sau a amîndorura ar fi probabil singura cale de urmat. Forma cea mai solemnă a unui jurămint pe care îl poate rosti un
120
etele lor. In Noua Caledonie bătrânii ci*ed că imaginea va din "apă sau dintr-o oglindă este sufletul acestuia ;
cei mai tineri, instruiţi de preoţii catolici, susţin că este
reflectare şi nimic mai ; "" ~x " --1™-:<»-
lor în'apă. Sv. .tîmpină cam
află un animal care le răpeşte imaginile, pricinuindu-ks moartea. Membrii populaţiei basuto spun despre crocodili că au puterea să omoare un om, trăgîndu-i imaginea sub apă. Cînd un basuto moare subit şi fără o cauză vlJ"
flgtul în timp ce omul traversa un rîu. In insulele Saddle, din Malaezia, se află un loc „în care, dacă te uiţi, spiritul
Uneori, in k>c să se omoare un animal, constructorul atr. un ora la locul unde se află piatra de temelie, îi maso; pe ascuns corpul, o parte din corp, sau umbra şi îngroa; măsura sub piatra de temelie ori aşază piatra de tem< peste umbra omului. Se crede că omul va muri în cur:
mult, la fel ca reflectarea palmie-aflîndu-se în afara omului,

Bor-în'apă. Sufletul-imagme,

JLpinâ cam aceleaşi .pericole ca şi sufletul-umbra. Zu-anului. Românii din Transilvania » cred că cel a cărai^ m ^ uită într-o baltă întunecată, crezând ca acoio sa umbră se zideşte în acest fel va murrpînă în patruzeci &E zile ; aşa încît, cei ce trec pe lîngă o clădire în construcţiei, pat auzi im strigăt de alarmă: „Fereşte, să nu-ţi'ia umbrajj Pînă nu demult mai existau negustori de umbre a cărorLpa oulu. ^ „ ., meserie era să procure arhitecţilor umbrele trebuitoare cMmAP\e sale spun că fără îndoială un crocodil i-a răpit su
să asigure trăinicia zidurilor. In aceste cazuri, măsura umbrei este considerată ca fiind echivalentă cu umbra
"•■din IVltU-ClC^-"^; ^~ — " (.. ii „
fletului omului, care, lipsit de el, trebuie să moară. Obi-1 ceiul a înlocuit astfel vechea practică de a zidi un om viu,| sau de a-1 zdrobi sub piatra de temelie a unei clădiri noi, 1 pentru a-i da soliditate şi stabilitate sau, mai exact, pen-J tru ca spiritul mînios să hălăduiască prin acel loc şi să-lf păzească împotriva duşmanilor, f
VAşa ciun unele popoare cred că sufletul unui om se aflai în umbra sa, altele (sau tot aceleaşi) cred. că sufletul stă în] chipul reflectat în apă sau într-o oglindjy Astfel „locuitorii insulelor Adamane nu îşi consideră umbra, ci chipul oglin¬dit ca fiind sufletul lor". Cînd membrii populaţiei motu-motu din Noua Guinee şi-au văzut, pentru prima oară, imaginea în oglindă, au crezut că reflectările sînt înseşi
însăşi, iar îngroparea ei însemna îngroparea vieţii sau su-|răufăcător îţi ia viaţa prin intermediul imaginii wic
flectate în apa . « r .,
[Putem înţelege acum de cefrn India precum şi mGieua
an ică, exista o maximă potrivit căreia nu trebuia sa-ţi
£ taaghJ în apă si de ce grecii considerau visul m
Ze cineva se vedea oglindit în apă ca o pr^eda
moartelLe era teamă că spiritele apei duc in adine ima-
Snea omului sau sufletul său ; şi, lăsîndu-1 astfel fără«u-
fleXo-ul -dea pradă morţii. Aici îşi are P-babnongmea
legendaclasică a frumosului Narcis care, priwndu-şi chipul
foi apă, aînceputsălîncezeascăşiamurit.
ÎMai'-mult, acum putem explica obiceiul foarte răspîn-
dit "de a. acoperi .oglinzile sau de a le întoarce cu faţala
perete după ce s-a întîmplat un deces m casa. Exista teama
1 Pentru superstiţiile umbrei la românii din Transilvania Fra-f -„flitul ieşit din om sub forma imaginii sale in oglinda,
zer se referă la lucrarea lui W. Schmidt, Dos Jahr und seine Tage, ^ suiit-L'ulv »
j„*,i„/*i,ltii d«?nre care se pre-
in Meinung und Brauch der Romanen Siebenbiirgens (Anul şi zilelv să nu fie răpit de fantoma derunciuiui, u«t,p^ sale {71 credinţa şi datina românilor transilvăneni), 1B66.
123
122
tar^jrObic'eiul acostae paralel întru totul cu obiceiul pop laţîeT aru de a nu dormi într-o casă după un deces, 1 teamă ca sufletul proiectat' în afara corpului în timp. ■ unui vis să nu întilnească fantoma decedatului şi să nu fi luată de aceasta.j Tot atît de clar devine motivul pentr,, care bolnavii nu trebuie să se privească în oglindă, prfr-« cum şi de

ce se acoperă oglinzile din camera unui bolnav ;J în timpul bolii, cînd sufletul poate fugi atît de lesne, este deosebit de primejdios să-1 proiectezi în afara corpului prinL reflectarea într-o oglindă. Regula este deci cu totul ana-« loagă aceleia, respectată de anumite popoare, de a nu îri-J gădui bolnavilor să doarmă ; căci în timpul somnului,] sufletul este proiectat în afara corpului, şi există întot¬deauna riscul să nu se mai întoarcă, f
|.Cu portretele se întîmplă la fel ca şi cu umbrele şL chipurile reflectate ; se crede adesea că ele conţin sufletul | persoanei reprezentate* £ei care împărtăşesc această ere , dinţa refuză, bineînţeles^ să li se facă portretul ; căci, dacă. portretul este sufletul sau cel puţin o parte vitală a per¬soanei pictate, oricine îl posedă poate exercita o influenţă .- fatală asupra originalului^ Astfel eschimoşii din strîmtoa- 1 rea Bering cred că cei ce se îndeletnicesc cu vrăjitoria au puterea de a sustrage umbra unei persoane, astfel încît ea îşi pierde puterile şi moare. Odată, într-un sat de pe cursul inferior al rîului Yukon, un explorator şi-a instalat apara¬tul pentru a fotografia locuitorii în timp ce aceştia se miş¬cau în jurul caselor lor. în timp ce îşi regla aparatul, căpe¬tenia satului sosi şi ceru cu insistenţă să se uite sub pînză. Dindu-i-se această îngăduinţă, el privi cu atenţie cîtva
121
timp figurile ce se mişcau pe geamul aparatului, apoi îşi jetrase brusc capul, strigînd din toate puterile oamenilor săi : „Are toate umbrele voastre în această cutie". Grupul [fu cuprins de panică şi, într-o clipă, intrară cu toţii claie peste grămadă în case. Tepehuanii din Mexic erau înspăi-mîntaţi de moarte în faţa aparatului de fotografiat şi au fost necesare cinci zile de persuasiune pentru a se lăsa fotografiaţi. Cînd, în cele din urmă, au fost de acord, ,aveau aerul unor osîndiţi gata de a fi executaţi. Credeau că artistul, fotografiind oamenii, poate să ia cu dinsul su¬fletele lor şi să le înfulece cînd n-arc ce face. Spuneau că, atunci cînd fotografiile vor ajunge în ţara lui. el vor muri, sau vor fi loviţi de o altă mare năpastă. Cînd doctorul Cătat şi cîţiva dintre însoţitorii săi explorau ţara Bara de pe coasta de apus a Madagascaruluil, locuitorii au devenit deodată ostili. în ajun călătorii fotografiaseră, cu destule dificultăţi, familia regală, şi erau acuzaţi acum că iau su¬fletele indigenilor, pentru a le vinde la întoarcerea lor în Franţa. Orice tăgadă a fost zadarnică. în acord cu obiceiul ţării, călătorii au fost obligaţi să prindă sufletele şi să le pună într-un coş, doctorul Cătat, poruncindu-le apoi să se întoarcă la posesorii lor.
Unii săteni din Sikhim erau cuprinşi de o teamă cum¬plită şi se ascundeau de îndată ce se îndrepta spre ei lentila ;vreunui aparat de fotografiat, sau „ochiul cel rău al cutiei", cum îl numeau ei. Credeau că li' se lua sufletul o dată cu imaginea, dînd astfel putinţa posesorului foto¬grafiilor să facă vrăji, şi pretindeau că fotografierea îm-
1 Frazer face aluzie la relatările dr. Calat, publicate în revista Le Tour du Monde (Ocolul pămîntului), LXV, 1893.
125

;3L

■ ■
r ■ 1

prejurimilor secătuia locul. Pînă la domnia răposatului reg^ al Siamului, nici o monedă siameză nu purta imaginea? regelui, „căci în acea perioadă exista o prejudecată foarte răspîndită împotriva portretelor făcute în orice fel. Pînă şi azi, dacă. europenii care călătoresc în junglă îndreaptă aparatul fotografic spre mulţime, oamenii se împrăştie pe dată. Cind fixezi chipul unei persoane şi-1 iei cu tine, o parte din viaţa acelei persoane pleacă odată cu imaginea Suveranul, în afară de cazul că ar fi fost blagoslovit cu anii lui Matusalem, cu greu ar fi îngăduit să i se împartă astfel viaţa în mărunţiş, odată cu monedele regatului". fCredinţe de acelaşi fel se mai întîlnesc şi astăzi în diverse părţi ale Europei. Nu demult nişte bătrîne din insula grecească Carpathos erau foarte necăjite pentru că li se făcuse portretul, crezînd că, drept urmare, se vor stinge cu încetul şi vor muri. Există in vestul Scoţiei per¬soane „care refuză să li se facă portretul, de teamă ca îceastă faptă să nu le aducă nenorociri ; şi dau de exemplu cazul unor prieteni care nu au mai fost nici măcar o singură zi sănătoşi după ce au fost fotografiaţi", js
w

CAPITOLUL XIX
ACŢIUNI TABU

1. Tabuuri in relaţiile cu străinii. Atît am avut de spus despre concepţiile primitive asupra sufle¬tului şi pericolele la care-este el expus. Aceste concepţii nu sînt limitate la un singur popor sau la o singură ţară ; cu unele variaţii ele pot fi regăsite în întreaga lume şi, după cum am văzut, mai supravieţuiesc în Europa modernă. Credinţe atît de adînc înrădăcinate şi atît de răspîndite au contribuit în mod necesar la formarea tiparului în care a fost turnată regalitatea primitivă. Căci, dacă fiecare se străduia să-şi salveze propriul suflet de pericolele care îl ameninţau din toate părţile, cit trebuie să fi fost de mare grija faţă de el, de a cărui viaţă depindea bunăstarea şi
i
chiar existenţa întregului popor, şi a cărui păstrare consti¬tuia deci un interes comun ? Ne putem aştepta, aşadar, să vedem viaţa regelui ocrotită printr-un sistem de precau-ţiuni şi măsuri de prevedere mult mai numeroase şi mal amănunţite decît acelea pe care în societatea primitivă tot omul le lua pentru salvarea propriului său suflet. Şi, într-a¬devăr, viaţa regilor primitivi este reglementată — aşa cum am arătat şi voi arăta încă mai complet acum — da
n

să ne exprimăm astfel, atmosfera otrăvită de care se ie. că sînt înconjuraţi. Astfel, cînd ambasadorii trimişi . Justin al II-lea, împărat al Răsăritului *, pentru a icheia pace cu turcii, au ajuns la destinaţie, au fost pri-liţi de şamani, care i-au supus unei ceremonii de purifi-ire pentru a alunga orice influenţă răufăcătoare. După au aşezat bunurile aduse de ambasadori într-un loc -.coiperit, aceşti vrăjitori au pus în jurul lor ramuri de ibori de tarmie aprinse, în timp ce trăgeau clopotul şi băteau tamburina, răsufllndi din greu şi căzînd într-o Jstare de frenezie în sforţările- lor de a împrăştia forţele ■răului. După aceea i-au purificat şi pe ambasadorii înşişi, ■ţecîndu-i prin flăcări.! în insula Nanumea (sudul Pacifi-■icului) nu se îngăduiS^străinilor de pe vase sau din alte insule să ia legătura cu locuitorii, înainte de a fi conduşi cu toţii, sau numai cîţiva care-i reprezentau pe toţi ceilalţi, la fiecare din cele patru temple ale insulei, unde se înălţau rugăciuni pentru ca zeul să binevoiască să îndepărteze orice boală sau perfidie pe care aceşti străini ar fi putut-o aduce ou ei. Pe altare erau întinse ofrande de carne. înso¬ţite' de

cîntece şi dansuri în cinstea zeului. în timpul acestor ceremonii toţi, în afară de preoţii şi slujitorii acestora, stăteau ascunşi. La populaţia ot danom din Bor-neo există obiceiul ca străinii sosiţi pe aceste meleaguri [să plătească indigenilor o anumită sumă, destinată sacri-

1 Justin al II-lea (? — 578), împărat al Răsăritului (565—578) — nepot şi urmaş la tron al lui Justinian. Domnia sa a fost mar¬cată de încercările tot mai disperate de a ţine piept invaziilor po¬poarelor migratoare care amenințau integritatea şi liniştea Im¬periului.

dar că în realitate aceste legi sînt înseşi măsurile de sigu¬ranţă pe care ne aşteptăm să le găsim adoptate în scopi apărării vieţii regelui ? Studierea regulilor înseşi confirmai această presupunere. In urma acestei cercetări reiese îai tr-adevăj că unele reguli respectate de regi sînt identicei cu cele pe care le urmau şi muritorii de rînd în apărarea] sufletelor lor şi că multe, dacă nu chiar toate, din cele a par a fi numai ale regelui se pot explica mult mai uşor,^ dacă plecăm de la ipoteza că nu sînt altceva decît măsuri-' de protecţie sau siguranţă pentru viaţa monarhului. Voi; enumera unele dintre aceste reguli sau tabuuri privitoare^ la rege, adăugind pentru fiecare comentarii şi explicaţii," menite să scoată la lumină scopul originar al regulii" respective.

£Scopul tabuurilor regale fiind acela de a-1 pune pe' rege la adăpost de orice sursă de pericol, consecinţa lor ge-' nerală este de a-1 constrînge la o stare de singurătate mai mult sau mai puţin absolută, potrivit numărului şi rigorii regulilor ce trebuie respectate. Ori, dintre toate sursele de. pericol, cel mai mult primitivul se teme de magie şi vrăji¬torie şi bănuie pe toţi străinii că practică această^ artă neagră. De aceea apărarea împotriva influenţei nocive exercitate cu sau fără voie de străini reprezintă pentru primitivi Tin principiu de prudenţă elementar. De aceea, înainte de a permite străinilor să intre într-un ţinut, sau cel puţin înainte de a-i lăsa să intre în contact liber cu locuitorii, indigenii ţării respective îndeplinesc adesea anumite ceremonii, în scopul de a-i lipsi pe străini de pu¬terile lor magice, de a combate influenţa nefastă despre

■

.

ficării bivolilor sau porcilor, în cinstea spiritelor pămîntu4 lui şj apei, în scopul de a le împăca cu prezenţa străinilorj şi de' a le face să nu-şi retragă bunăvoinţa faţă de poporul: ţării, ci, dimpotrivă^ să binecuvînteze recolta de orez şi; aşa mai departe. într-un ţinut din Borneo, bărbaţii, temîiK du-se să privească un călător european, ca nu cumva să cadă bolnavi, îşi preveneau soţiile şi copiii să nu se apro¬pie de el. Cei care nu-şi puteau învinge curiozitatea tăiau găini pentru a îmblînzi spiritele rele şi se ungeau cu sîn-gele lor. „Şi mai temute decît spiritele rele din vecinătate, spune un călător prin centrul insulei Borneo ', sînt spiri¬tele rele sosite de departe care îi însoţesc pe călători. Cînd un grup de oameni sosiţi de pe cursul mijlociu al fluviului Mahakarn m-au vizitat cînd mă aflam printre blu-u kayani, In anul 1897, nici o femeie nu a îndrăznit să iasă din casă fără un mănunchi de scoarţă de plehiding aprins, al cărui fum rău mirositor alungă spiritele rele."

Pe cînd Crevaux 2 călătorea prin America de Sud, a intrat înir-unul din satele indienilor apalai. La cîteva clipe după sosirea sa, cîţiva indieni i-au adus o mulţime de furnici uriaşe negre, o specie a cărei muşcătură este foarte dureroasă, fixate pe frunze de palmier. Apoi toţi locuitorii satului, fără deosebire de sex sau vîrstă i s-au înfăţişat, el trebuind să-i înţepe pe toţi cu furnicile pe faţă, pe pulpe şi pe alte părţi ale corpului. Uneori, cînd

1 Călătorul prin centrul insulei Borneo este A. W. Nieuvvenhuis (Qucr durch Borneo), II, 1904—1907.

3 Jules-Nicolas Crevaux (1847—1802) — explorator şi medic francez. Călătoreşte în Guyana, Bazinul Amazonului, Columbia, traversează Cordilierii orientali şi întreprinde o expediţie în Bo¬livia occidentală, unde este asasinat de indigeni. Relatările sale au apărut postum într-un volum.

punea furnicile cu prea multă blândeţe, i se striga : „încă 1 ncă !': şi nu erau mulţumiţi pînă cînd pielea nu li se icopereu în întregime cu băşicuţe asemenea arsurilor pro-[iuse de biciuirea cu urzici. Scopul acestei ceremonii se lămureşte prin obiceiul respectat la Amboyna şi Uliase de a presăra peste bolnavi mirodenii iuţi, cum sînt ghimbirul] $i cuişoarele, pisate fin, pentru ca senzaţia de usturime să I alunge demonul bolii care poate să se prindă de persoana \ tor. în Java, un remediu popular pentru lecuirea gutei sau $ a reumatismului este introducerea de piper spaniol sub | unghiile degetelor de la mîini şi de la picioare ale bolna-•j vului ; se crede că guta şi reumatismul nu pot suporta j usturimea piperului şi, în consecinţă, bolile dispar în ; grabă. Astfellpe Coasta Sclavilor, mama unui copil bolnav 1 crede uneori că" un spirit rău a pus stăpînire pe corpul 1 copilului, şi, pentru a-1 goni, ea face mici crestături pe I corpul micului bolnav şi introduce piper verde sau alte J mirodenii în răni, crezînd că va răni prin acest procedeu spiritul- cel rău, obligîndu-1 să plece. Bineînţeles, bietul copil ţipă de durere, dar mama îşi oţeteşte inima, soco¬tind că demonul suferă şi el tot atît de mult. «

Este probabil că aceeaşi teamă de străini, mai mult decît dorinţa de a-i onora, este motivul anumitor cere1-monii ce se respectă uneori cu prilejul primirii lor, dar a căror intenţie nu este indicată direct. în insulele Ongtong din Java, locuite de polinezieni, preoţii sau vrăjitorii par a avea o mare influenţă. Principala lor sarcină este de a convoca sau goni spiritele pentru a preveni sau alunga boala şi de a aduce vînturi prielnice, pescuit bogat şi aşa • mai departe. Cînd în insulă debarcă străini, aceştia sînt

primiţi mai întîi de vrăjitori, sînt stropiţi cu apă, unşi aM
■ untdelemn şi încinşi cu un brîu din frunze uscate de pan*
1 danus. In acelaşi timp, ei aruncă în cele patru zări nisia
şi apă. şi îl freacă pe noul venit precum şi barca sa ca
frunze verzi. După această ceremonie, vrăjitorii îi duc pe
schimbată, veniţi să ne omoare Nu putem să vă primim-. Jhci un argument nu a putut să-i convingă şi grupul a .trebuit să plece în satul următor."
străini la căpeteniile lor. în Afganistan şi în unele părţi ale
T5"""""": "*"" ra în sat este primit
Persiei, -călătorul, înainte de a intri

adesea cu sacrificarea unui animal sau a unor alimente,] ori cu foc şi tămîie. Misiunea pentru frontierele din Afga-" nistan, trecând prin satele din această ţară, era întâmpinaţi adesea cu foc şi tămîie. Uneori se arunca sub copitele, calului călătorului o tavă cu tăciuni aprinşi, cu cuvintele 1
„eşti binevenit". Intrînd într-
un sat din Africa Centrală-f
Emin Paşa l a fost primit
cu sacrificarea a doi ţapi; sîngele
lor a fost răspîndit pe drum, iar căpetenia a păşit peste
sînge pentru a-1 saluta pe Emin. Cîteodată teama de străini şi de magia lor este atît de mare, încît ei nu sînt primiţi | sub nici un motiv. Astfel cînd Speke 2 a ajuns la un anu¬mit sat, indigenii s-au încuiat în case, „pentru că nu mai văzuseră pînă atunci nici un alb şi nici cutii metalice din cele pe care le cărau oamenii : «Cine ştie ? spuneau ei, aceste cutii sînt chiar jefuitorii watuta
Teama pe care o inspiră călătorii străini este adesea reciprocă. Primitivul care soseşte pe alte meleaguri simte că păşeşte pe pămînt vrăjit, şi ia măsuri pentru a se feri împotriva demonilor ce hălăduiesc pe acolo şi împotriva şiretlicurilor magice ale locuitorilor săi. Astfel, cînd maorii intrau pe un teritoriu străin, îndeplineau anumite cere¬monii pentru a-1 face „obişnuit", de teamă să nu fi fost mai înainte „sacru". Cînd ' baronul Mikluho-Maklai1 . se apropia de un sat de pe coasta Maklai din Noua Guinee, unul dintre indigenii care îl însoţeau a rupt o cracă dintr-tm, arbore şi, retrăgîndu-se mai la o parte, i-a şoptit ceva o bucată de vreme ; apoi, apropiindu-se de fiecare membru al grupului, i-a scuipat ceva pe spate şi 1-a lovit decîteya • ori cu craca. In cele din urmă, indigenul a intrat în pădure şi a îngropat craca sub frunze uscate în partea cea mai | deasă a junglei. Se credea că această ceremonie apăra grupul împotriva oricărei perfidii şi primejdii în satul de
cu înfăţişare s şi Mehmet) (1040—1892) _
1 Emin Paşa (Edvard Schnitzer zi< aventurier german. Pr'

care se apropiau. Ideea era probabil aceea că influenţele vătămătoare erau scoase din oameni şi intrau în cracă, fiind apoi îngropate odată cu ea în adîncul pădurii. In Australia, cînd un trib străin este invitat într-un ţinut şi se apropie de tabăra tribului care stăpîheşte ţinutul,
în împrejurări obscure.
1 Nicolai Mikluho-Maklai (1846—1888) — călător rus. După studii universitare în medicină şi ştiinţele naturii, îl însoţeşte pe Haeckel într-o călătorie în Madeira, apoi pleacă în insulele Ca¬nare şi Maroc. întreprinde studii de etnografie şi antropologie în Australia, iar între 1070 şi 1881 explorează Noua Guinee.
a
Es
icii centrale, este omorît în Congo 2 John Hanning Speke (1827—1864) — explorator engl î dezlegat enigma izvoarelor Nilului, descoperind Lacul \ iste primul european care a vizitat Uganda. Jurnalul său lătorie, preţios pentru cunoaşterea populaţiilor cu care a v contacl,i a fost publicat în 1863.

„străinii poartă în mină scoarţe de copac aprinse sau beţe'." care ard, în scopul, spun ei, de a limpezi şi purifica aerul". Cînd membrii populaţiei toradja^se află la vînătoare de capete şi pătrund în ţara duşmanului nu trebuie să mănînce nici un fel de fructe plantate sau animale crescute de duşman, înainte do a comite un act de ostilitate, de exemplu să aprindă o casă sau să omoare un om. Ei cred că, o dală încălcată această regulă, ar primi ei înşişi ceva din sufletul sau din esenţa spirituală a duşmanului, ceea ce ar distruge puterea mistică a talismanelor lor.

«De asemenea, se crede că o persoană care a fost plecată în călătorie a contractat poate un rău magic de la străinii cu care a avut de-a facej De aceea, după ce s-a întors acasă şi înainte de a fi admis din nou în .societatea tribului şi a prietenilor săi, trebuie să treacă prin anumite cere¬monii purificatoare. Astfel, bechuananii „se curăţă sau se purifică după călătorie, răzîndu-şi capul etc, de teamă să nu fi contractat de la străini vreun rău prin magie sau vrăjitorie", lîn unele părţi ale Africii Occidentale, cînd cineva se întoarce acasă după o absenţă îndelungată, înainte de a i se îngădui să-şi vadă soţia, trebuie să se spele cu un lichid special, iar vrăjitorul trebuie să-i facă un anumit semn pe frunte, pentru a combate efectul ori¬căror vrăji magice pe care o femeie străină i le-ar fi putut face în timpul absenţei sale şi care ar putea fi transmise prin intermediul său femeilor din satlDoi ambasadori in¬dieni, pe care un prinţ indigen îi trimisese în Anglia, au fost socotiţi, la întoarcerea acasă, atît de pîngăriţi de con¬tactul lor cu străinii, încît numai printr-o nouă naştere

•

şi-ar putea reciş'aga puritatea. „în scopul regenerării se cere să se facă o statuie din aur curat, reprezentînd pu¬terea feminină a naturii, fie sub forma unei femei fie sub cea a unei vaci. Persoana care trebuie regenerată se în¬chide in această statuie, de unde este scoasă apoi pe calea obişnuită. Deoarece o statuie de aur curat şi de dimen¬siuni potrivite ar fi prea costisitoare, este suficient să se facă o statuie a lui Yoni cel sacru, prin care persoana în cauză trebuie să treacă." Din porunca regelui s-a execu¬tat o statuie din aur curat de acest fel şi ambasadorii săi se născură din nou, traşi fiind prin acea statuie.

Dacă se iau asemenea măsuri de precauţie, în folosul poporului în general, împotriva influenţei- răufăcătoare pe care se crede că o răspîndesc străinii, nu este de mi¬rare dacă se iau măsuri speciale, pentru a-1 pune pe rege la adăpost de acelaşi pericol perfid. în evul mediu, tri¬mişii la hanul tătar trebuiau să treacă printre două focuri înainte de a i se înfăţişa, iar darurile aduse trebuiau să fie trecute şi ele printre focuri. Motivul atribuit acestui obicei era acela că focul îndepărtează orice influenţă ma¬gică pe care străinii ar fi vrut să o exercite asupra hanu¬lui. Cînd căpeteniile supuse veneau cu suitele lor în vi¬zită la Kalamba (puternicul conducător al bashilangilor din bazinul fluviului Congo) pentru prima dată sau după o rebeliune, trebuiau să se îmbăieze, bărbaţi şi femei laolaltă,. în două pîraie, două zile la rînd şi să petreacă noaptea sub cerul liber în piaţa tîrgului. După a doua îm¬băiere, se duceau cu desăvîrşire goi la casa lui Kalamba, care le făcea fiecăruia cîte un semn alb şi lung pe piept şi

luO

fimanelo din Madagascar îşi încuie uşile cînd mănîncă, şi foarte rar îi poate vedea cineva mîncînd. Populaţia warua nu îngăduie nimănui să-i vadă cînd mănîncă şi beau, cu atît mai mult dacă persoana ar fi de sex opus. „A trebuit să plătesc un om pentru ca să-mi îngăduie să-1 văd bînd, dar nu am putut obţine ca un bărbat să permită unei fe¬mei să-1

vadă cînd bea." Cînd li se oferă o băutură, ei cer adesea să se atîrne o pînză care să-i ascundă în timp ce beau.
Dacă acestea sînt măsurile de precauţie luate de^ oa¬menii de rînd, cele luate de regi sînt extraordinare./Re¬gele din Loango nu trebuie văzut cînd bea sau mănîncă de vreun alt om sau de vreun animal, sub pedeapsa cu moartea. Cînd cîinele favorit a intrat pe neaşteptate în camera unde mînca regele, acesta porunci ca animalul să fie omorît pe loc. Odată, chiar fiul regelui, un băiat de doisprezece ani, îl zări din greşeală pe rege bînd. Regele porunci de îndată ca băiatul să fie împodobit cu veşminte bogate şi ospătat, iar apoi să fie tăiat în bucăţi şi purtat prin oraş, făcîndu-se cunoscut că 1-a văzut pe rege bînd. „Cînd regele are chef să bea, i se aduce un pahar cu vin ; cel care îl aduce vine cu un clopoţel şi, de îndată ce a dat paharul regelui, *se întoarce cu spatele şi sună din clo¬poţel ; în această clipă toţi cei prezenţi cad cu faţa la pă- • mînt şi rămîn în această poziţie pînă cînd regele a ter¬minat de băut... El mănîncă tot cam în acelaşi fel, avînd în acest scop__p__casă anume, unde i se pune mîncarea pe o . masă sau(bens<A- regele intră în casă şi închide uşa după ce a terminaîTbate la uşă şi iese. Astfel niciodată nimeni
137

^>e frunte. Apoi, se întorceau în piaţă şi se imbrâcaujj după care trebuiau să treacă prin ordalia piperului. Se; punea piper în ochii fiecăruia şi, în acest timp, victima' trebuia să-şi mărturisească toate păcatele, să răspundă la toate întrebările ce i se puneau şi să-şi exprime unele dorinţi. Cu aceasta, ceremonia se sfîrşea şi străinii erau liberi să se instaleze în oraş pentru oricît timp ar fi voit' să stea.
2. Tabuuri privind mîncatul şi b autul. După părerea primitivilor, mîncatul şi .băutul sînt ur¬mate de un pericol deosebit ; căci în aceste clipe su¬fletul poate să scape pe gură sau poate fi smuls cu ajutorul magiei de către vreun duşman prezent. La popoarele de limbă ewe de pe Coasta Sclavilor „se pare că,' potrivit unei credinţe încetăţenite, spiritul care se află în corp îl părăseşte şi se întoarce în el prin gură ; de aceea, în cazul în care 1-a păi'ăsit, omul trebuie' să fie foarte prudent cînd deschide gura, ca nu cumva un spirit lipsit de adăpost să folosească acest prilej şi să-i intre în corp. Credinţa spune, că un asemenea lucru se poate întîmpla mai ales cînd omul mănîncă". De aceea, se iau măsuri de prevedere împotriva acestei pri¬mejdii. Astfel, se povesteşte despre bataki că, „deoarece sufletul poate părăsi corpul, ei au întotdeauna grija de a-şi împiedica sufletele să hoinărească tocmai atunci cînd au mai mare nevoie de ele. Dar nu îţi poţi împiedica su¬fletul sa umble de colo-cofo, decît atunci cînd te afli în casă. In^ consecinţă, în timpul ospeţelor poţi găsi toată casa închisă, pentru ca sufletul să rămînă şi să se bucure de toate bunătăţile ce-i sînt puse în faţă". Populaţia za-
136
nu-i vede cînd mănîncă sau cînd bea. Se crede că de l-ar zări cineva, regele ar muri pe loc." Resturile din mîncare se îngroapă, fără îndoială ca să nu cadă pe mîna vrăjito¬rilor, care, folosindu-se, i-ar putea face monarhului vrăji fatalej Regele vecin din Cacongo respecta reguli simi¬lare ; se credea că regele ar muri dacă vreunul dintre su¬puşii săi l-ar vedea bînd. Să-1 vezi pe-regele din Dahomey ' cfad* mănîncă înseamnă să comiţi o ofensa capitală. Cînd regele bea în public, ceea ce face numai în ocazii foarte rare, el se ascunde după o perdea sau i se atîrnă batiste în jurul capului şi toată lumea se, aruncă cu faţa la pă-mint. Cînd regele din Bunyoro, din Africa Centrală, se ducea să bea lapte la lăptărîe, toată lumea trebuia să pă¬răsească reşedinţa regală, iar femeile trebuiau să-şi

aco¬pere capul pînă la reîntoarcerea sa. Nimeni nu putea să-l •vadă bînd. Una dintre soţiile sale îl însoţea la lăptărie şi îi dădea cana cu lapte, dar, în timp ce regele o golea, ca îşi întorcea faţa.

3. Tabuuri care interzic să-fi arăţi faţa. în unele cazuri de mai sus, intenţia pentru care se mănîncă şi se bea într-o izolare absolută este poate mai degrabă aceea de a împiedica influenţele rele să pătrundă în corp, decît aceea de a împiedica sufletul să scape. Acesta este cu siguranţă mobilul unor obiceiuri ale in¬digenilor din regiunea Congo în legătură cu băutul. Despre aceşti indigeni ni se spune, de exemplu, că „nu există nici un localnic care să îndrăznească să soarbă vreun lichid fără să invoce mai întîi spiritele. Unul dintre ei sună dintr-un clopoţel tot timpul cît bea ; altul se ghe-

muieşte şi îşi pune mîna stingă pe pămînt ;■ altul îşi aco¬peră capul cu un văl ; iar altul îşi pune un fir de iarbă sau o frunză în păr, ori îşi trage pe frunte o dungă de ar¬gilă. Acest obicei fetişizat îmbracă forme foarte diferite. Pentru a le explica, negrul se mulţumeşte să spună că este un mod eficace de a invoca spiritele". în acest colţ de lume căpetenia sună de obicei din clopoţel la fiecare sor¬bitură de bere şi, în aceeaşi clipă, un flăcău care stă în faţa ei ridică suliţa în văzduh „pentru a ţine în frîu spi¬ritele ce-aii putea încerca să se strecoare în corpul bătrî-nului conducător pe aceeaşi cale cu berea". \\Un motiv identic, şi anume adăpostirea de spiritele rele, explică probabil şi obiceiul de a-şi ascunde faţa cu un văl, res¬pectat de unii sultani din Africa. Sultanul din Darfur îşi acoperă faţa cu o bucată de muselină albă pe care o în¬făşoară de mai multe'ori în jurul capului, ascunzîndu-şi mai întîi nasul şi gura, apoi fruntea, astfel încît numai ochii mai pot fi văzuţi. Se spune că acelaşi obicei de a-şi acoperi faţa ca semn al suveranităţii este respectat şi în alte părţi ale Africii Centrale. Sultanul din Wadai vor¬beşte întotdeauna de după o perdea ; nimeni în afară de prietenii săi intimi şi încă de cîteva persoane favorizate nu-i pot vedea faţa. |

4. T abuur• i în legătură cu părăsirea casei. Printr-o extindere a unei asemenea precauţiuni, li se interzice uneori regilor să-şi părăsească vreodată palatele ; sau, dacă li se îngăduie s-o facă, li se interzice supuşilor să-i vadă în afara palatului. Regele fetiş din Benin, pe care supuşii îl adorau ca pe o divinitate, nu îşi

Sabaea sau Sheba, ţara mirodeniilor din Arabia, nu le era îngăduit să iasă din palatul lor ; dacă ieşeau, mulţimea îi ucidea cu pietre. Dar în partea cea mai de sus a pala¬tului se afla o fereastră de care atîma un lanţ. Dacă cineva credea că a suferit o nedreptate trăgea, de lanţ, iar regele, Zărindu-l, îl chema la el pentru a-i face dreptate.

5. T abuuri în leg ătur ă cu r ărnăşiţele de aliment e. De asemenea, se poate provoca rău unei persoane cu ajutorul magiei, folosind rămăşiţele ali¬mentelor pe care aceasta1 le-a mîncat sau farfuriile pe care le-a folosit. Potrivit principiilor magiei simpatetice, între mîncarea pe care un om o are în stomac şi rămăşi¬ţele de care nu s-a atins continuă să existe o legătură reală ; astfel încît, vătămînd aceste rămăşiţe, poţi piicinui simultan un rău celui care le-a lăsat. La populaţia nar-rinyeri, toţi adulţii caută tot timpul oase de animale, de păsări sau de peşte, a căror carne a fost mîncată de cineva, pentru a lega, cu ajutorul lor, vrăjile aducătoare de moarte. De aceea, fiecare are grijă să ardă oasele

anima¬lelor pe care le-a mîncat, de teamă să nu cadă în mina vreunui vrăjitor. Totuşi, adesea, vrăjitorul reuşeşte să pună mina pe asemenea oase şi atunci crede că este stăpîn pe viaţa şi moartea bărbatului, femeii sau copilului care au mîncat din carnea animalului. Pentru ca vraja să acţio¬neze, vrăjitorul face o pastă cu ocini roşu şi untură de peşte, introduce în ea un ochi de batog sau o bucată din carnea unui cadavru ; face apoi din toate acestea un co-_ coloş pe care îl prinde de capătul osului. După ce ameste-

putea părăsi palatul. După încoronare, regele din Loango este închis în palatul său, de unde nu îi mai este îngăduit | să iasă. Regele din Onitsha ,nu-şi părăseşte casa pentru a se duce în oraş dacă nu se face un sacrificiu uman spre a-i îmbuna pe zei ; din această cauză, el nu trece nici¬odată dincolo de hotarele terenurilor sale". într-adevăr, ni se spune că el nu-şi poate părăsi palatul decît sub pe¬deapsa cu moartea ori numai dacă îngăduie să se sacrifice In prezenţa sa unul sau mai mulţi sclavi. Cum bogăţia ţării sale constă în numărul sclavilor, regele are multă grijă să nu încalce această lege. Totuşi, o dată pe an, la Sărbătoarea IgnameJor, i se permite regelui, şi chiar obi¬ceiul îi impune, să danseze în faţa poporului dincolo de zidurile din chirpici ale palatului. In timp ce dansează, regele poartă în spinare o greutate destul de mare, de cele mai multe ori un sac cu pămînt, pentru a dovedi că este încă în stare să suporte greutatea şi grijile statului. Dacă nu izbuteşte să.îndeplinească această sarcină, este gonit de îndată de pe tron, ba chiar poate fi ucis cu pietre. Regii Etiopiei erau adoraţi ca zei, dar trebuiau să stea îndeobşte închişi în palatele lor. Pe coasta muntoasă a Pontului locuia în antichitate un popor feroce şi iubitor de războaie numit mosyni sau mosynoeci, prin a căror ţară accidentată au trecut cei zece mii în faimoasa lor retra¬gere din Asia spre Europa. Aceşti barbari îşi păzeau bine regele închis în vîrful unui turn înalt, de unde, după ale¬gerea sa, nu i se mai permitea să coboare vreodată. De acolo, regele împărţea dreptate supuşilor săi ; dar dacă îi jignea, aceştia îl pedepseau, nedîndu-i de mîncare o zi în-

cui uiUi iasat cîtva timp într-un cadavru, pentru ca să dobindească putere dătătoare de moarte, prin contactul cu putreziciunea, acest instrument magic se aşază în apro¬pierea unui foc şi, pe măsură ce cocoloşul se topeşte, se stinge de boală şi persoana împotriva căreia este îndrep¬tată vraja ; dacă el se topeşte cu totul, victima moare. Dacă cel în cauză află despre farmecele ce i s-au făcut, se străduie să cumpere osul de la vrăjitor şi, dacă îl obţine, ■nimiceşte vraja, azvîrlind osul într-un rîu sau într-un lac. în ,Tana, una dintre Noile Hebride, oamenii îngroapă res¬turile de alimente sau le aruncă în mare, de teamă să nu cadă în mîinile aducătorilor de boală. Căci, dacă vreunul dintre aceştia găseşte resturi • de mîneare, de, exemplu coaja unei banane, o ia şi o arde la foc potolit. în timp ce coaja arde, persoana care a mîncat banana cade bolnavă şi trimite pe cineva la aducătorul de boală, oferindu-i da¬ruri ca să înceteze arderea cojii de banană. în Noua Guinee, indigenii au cea mai mare grijă să ascundă co¬jile ori alte resturi de hrană, de teamă ca duşmanii lor să nu le găsească şi să nu le folosească pentru a răni sau nimici pe cei ce au mîncat alimentele. în consecinţă, ei ard resturile de mîneare, le aruncă în mare sau le scot pe orice cale din faţa primejdiei.

Fără îndoială, din aceeaşi teamă de vrăjitorie nimeni nu îndrăzneşte să se atingă de alimentele pe care regele din Loango le lasă pe farfuria sa ; aceste resturi se îngroapă în pămînt. Şi nimănui nu îi este îngăduit să bea din cupa regelui. în antichitate, romanii spărgeau pe loc cojile de ouă şi-cochiliile melcilor pe care îi mîncau, pentru a-şi îm-

..... m».i' «^
■■■■■ „_.
piedica duşmanii să le folosească in scopuri magice, wbi-• ceiul curent, pe care îl mai respectăm şi noi, de a sfărîma cojile după ce am mîncat ouăle, şi-a avut poate originea în aceeaşi superstiţie.
Teama superstiţioasă că s-ar putea folosi magia împo¬triva cuiva, utilizînd resturile mîncarii sale a avut efectul binefăcător de a-i face pe mulţi primitivi să distrugă aceste rămăşiţe care, clacă ar fi fost lăsate să putrezească, ar fi putut foarte bine deveni o cauză reală, şi nu numai închipuită, de. boală şi moarte. Dar nu numai condiţiile sanitare ale unui trib au cîştigat de pe urma acestei super¬stiţii ; în mod destul de straniu, aceeaşi teamă neîntemeiată, aceeaşi falsă noţiune a cauzalităţii a întărit indirect legă¬turile morale ale ospitalităţii, onoarea şi buna credinţă la oamenii care o împărtăşeau. Căci este evident că, odală ce o persoană doreşte să producă o vătămare cuiva, făcînd să acţioneze magia asupra resturilor mîncarii saleţ această persoană nu va consuma nici ea aceste resturi, din cauză că, potrivit principiilor magiei simpatetice, dacă ar face-o, ar suferi şi ea la fel ca duşmanul său de răul inoculat res¬turilor de mîncare. Aceasta este ideea care, în societatea primitivă, dă un caracter sacru legăturii ce se creează atunci cînd mai multe persoane mănîncă împreună ; împăr¬ţind aceleaşi alimente, doi oameni dau chezăşie unul altuia că se vor purta bine şi fiecare garantează celuilalt că nu va pune la cale nimic rău împotriva lui, deoarece fiind unit cu el fizic prin hrana comună pe care amîndoi o au în stomac, orice rău pe care l-ar pricinui tovarăşului său ar cădea asupra lui însuşi, lovindu-1 cu aceeaşi putere cu care
■ 143
y
-

CAPITOLUL XX
PERSOANE TABU

1. Că p e t enii şi regi tabu. Am văzut că min-carea micadoului se pregătea în vase noi şi i se servea în farfurii noi în fiecare zi ; atît vasele cît şi farfuriile erau făcute din argilă pentru a putea fi sparte sau puse la o parte, după ce au fost folosite o dată. în general erau sparte, căci, după credinţă, dacă cineva ar mînca din aceste farfurii sacre, i s-ar umfla gura şi gîtlejul. Se credea că acelaşi rău l-ar lovi şi pe cel care ar purta hainele mi¬cadoului fără îngăduinţa acestuia; trupul i s-ar umfla_ şi durerile l-ar chinui în toate mădularele. în Fiji există un nume specific (kana lama) pentru boala despre care se crede că loveşte pe cineva, din cauză că a mîncat din far¬furiile căpeteniei sale sau a purtat hainele sale. „Gît¬lejul şi corpul lui se umflă şi nelegiuitul moare. Am pri¬mit în dar o rogojină frumoasă de la o persoană care nu îndrăznea să o folosească, pentru că fiul cel mai mare al lui Thakombau se aşezase pe ea Exista întotdeauna o fa¬milie sau un clan de oameni de rînd care erau scutiţi de acest pericol. I-am vorbit într-o zi despre acest lucru lui Thakombau. «Ah da ! spuse el. Vino, cutare, şi scarpină-mi
.

10
r.—;—m,
145

a căzut pe capul victimei sale. Totuşi, potrivit unei logici stricte, legătura simpatetică nu durează decît atît cit ali¬mentele se află în stomacul fiecărui partener. Astfel legă-/ mîntul făcut de două persoane ce mănîncă împreună este mai puţin solemn şi mai puţin durabil decît legămîntul în¬cheiat, prin trecerea sîngelui fiecăruia dintre cei doi în vinele celuilalt, căci această transfuzie a sîngelui pare să-i unească pe viaţă. /^

spinarea.»'Omul îl scărpina ; era unul dintre cei ce o pu-Jregele a ales-o pentru propria lui folosinţă, această per
teau face fără primejdie." Numele oamenilor care se bucuri rau de acest înalt privilegiu era ndulta ni sau gunoiupf căpeteniei.
de noroc ; nu trebuie numai
în efectele rele despre care se crede că ar urma dacă j cineva foloseşte vesela sau îmbrăcămintea mikadoului sau a unui conducător fijian vedem cealaltă parte a naturii 1 omului-zeu asupra căreia am mai atras atenţia. Persoana 1 divină este o sursă de pericol în măsura în care este sursă f
sa o aperi, ci şi să te aperi J
împotriva ei. Organismul său sacru, atît de sensibil încît | chiar o atingere îl poate îmbolnăvi, este de asemenea, ca să spunem astfel, încărcat electric cu o mare forţă magică sau spirituală ce se poate, ea însăşi descărca, cu un efect fatal, împotriva a tot ce vine în atingere cu el. Astfel, izo¬larea omului-zeu este necesară atît pentru siguranţa ce¬lorlalţi cît şi pentru a sa proprie. Puterea sa magică este contagioasă în sensul cel mai strict al cuvîntului ; divinita¬tea sa este un foc, care, dacă este stăpînit cum se cuvine, aduce binefaceri fără limite, dar dacă este atins imprudent sau dacă i se dă frîu liber, arde şi distruge tot ce atinge. De aci decurg efectele dezastruoase care se presupune că urmează după violarea unui tabu ; .vinovatul şi-a vîrît mîna.în focul divin, acesta îl usucă şi îl mistuie pe loc. Populaţia nuba, de exemplu, care locuieşte în ţinuturile împădurite şi fertile din Jebel Nuba, Africa Orientală, crede că membrii ei vor muri dacă intră în casa regeiui-preot ; dar pot evita pedeapsa pentru intrarea lor nedorită, dezgolindu-şi umărul stîng şi cerîndu-i regelui să-şi pună mina pe el. Iar dacă cineva,s-ar aşeza pe o piatră pe care
140
soană moare chiar în cursul acelui an. Populaţia cazembe din Angola îşi socoteşte regele atît de sacru, încît nimeni nu-1 poate atinge fără să fie ucis de forţa magică ce o emană persoana sa sf întă. Dar, cîteodată, contactul nu poate fi evitat, şi s-a găsit un mijloc cu'ajutorul.căruia cel care a păcătuit poate scăpa cu viaţă. Vinovatul îngenunchează în faţa regelui şi atinge dosul mîinii regale cu dosul mîinii sale, apoi pocneşte din degete, 'după care îşi pune palma In palma regelui, apoi pocneşte din nou din degete. Cere¬monia se repetă de patru sau cinci ori, ind'epărtînd primej¬dia morţii. în Tonga 1 se crede că o persoană care se hră¬neşte cu mîna, după ce a atins persoana sacră a unui conducător supei'ior sau orice aparţine acestuia, se umflă şi moare ;

sacralitatea conducătorului, la fel ca o otravă puternică, infestează .mîinile inferiorului şi, transmiţîndu-se prin ele alimentelor, îl ucide pe cel ce le-a mîncat. Un om de rînd care era ameninţat de acest pericol se putea dezin-festa îndeplinind o anumită ceremonie ; trebuia să atingă, călcîiul unui conducător cu palma şi cu dosul mîinilor sale, iar apoi să-şi clătească mîinile în apă. Dacă nu se găsea apă prin apropiere îşi freca mîinile cu tulpina zemoasă a unui bananier sau cu o banană. După această ceremonie putea să mănînce cu propriile mîini, fără" să fie ameninţat de boala care ar fi urmat dacă ar fi mîncat cu mîini tabu sau sfinţite. Dacă dorea să mănînce înainte de a fi înde¬plinit ceremonia expiatoare sau înainte de a se fi dezinfec¬tat, trebuia fie să se lase hrănit de altcineva, fie să înge-

1 Relatările privitoare la populaţia tonga sînt după W. Ma¬rinei- The Natives o/ the Tonga Island (Băştinaşii din Insula Tonga), 1818.

10*

in altă .arte, că, la propriii noştri strămoşi îndepărtaţi, scrofu'.oza a putut primi numele de" Boala Regelui de la o credinţă anaioagă cu cea a populaţiei tonga, potrivit căreia boala era cauzată de contactul cu majestatea divină a re¬gilor şi putea fi vindecată tot printr-un asemenea contact, în Noua Zeelandă teama de sacralitatea conducătorilor era cel puţin tot alît de mare ca şi în Tonga. Puterea lor spirituală, provenind de la un duh ancestral, se răspîndea prin contagiune peste tot ce,atingea şi putea lovi mortal pe toţi cei care intrau în contact cu ea din nebăgare de seamă sau' fără vrere. De exemplu, s-a îhtîmplat odată în Noua Zeelandă ca un conducător de rang înalt şi de o mare sfin¬ţenie să-şi lase resturile cinei pe marginea drumului. Un sclav, un flăcău voinic şi lihnit de foame, sosit după ple¬carea conducătorului, a zărit cina neterminată şi a mîncat-o fără să-şi mai facă probleme. De-abia terminase de mîncat, că un martor, cuprins de groază, i-a spus că mîncase din resturile lăsate de conducător. „îl cunoşteam bine pe nefe-rîcitul făptaş. Era vestit pentru curajul lui, şi se distinsese în războaiele purtate de tribul său", dar, „de îndată ce a auzit nenorocita veste a fost cuprins de convulsii înspăi¬mântătoare şi de crampe la stomac care nu au încetat decît odată cu moartea sa, spre apusul soarelui. Era un bărbat foarte puternic, în floarea vîrstei, şi dacă un liber cugetător pakeha [european] ar fi susţinut că el n-a fost ucis de tapu-ul conducătorului, transmis prin'contact mîncării, ar fi fost ascultat cu un sentiment de dispreţ pentru neştiinţa sa şi pentru incapacitatea de a înţelege un lucru atît de

——.—_^~™_, Bm

animal. Nu îi era îngăduit să folosească nici măcar un be-ţigaş, dar putea conduce o altă mină care să ţină beţiga-şul în locul său. Populaţia tonga suferea de o boală de ficat şi de anumite forme de scrofuloză, şi punea adesea aceste boli pe socoteala faptului că nu se îndeplinise ce¬remonia de expiere după atingerea din greşeală a vreunui, conducător sau obiect ce aparţinea acestuia. De aceea ei îndeplineau adesea ceremonia ca simplă precauţiune, fără să se ştie a fi comis vreun fapt care s-o facă necesară.' Regele din Tonga nu putea refuza să-şi joace rolul în acest ritual şi îşi punea piciorul la dispoziţia celor ce doreau să-l atingă, chiar dacă i s-ar fi cerut acest lucru într-un moment nepotrivit. Se putea ^vedea cîteodată un rege dolofan şi greoi, care, observînd că supuşii săi se apropiau de el cu această intenţie, în timp ce se plimba pe afară, o lua la fugă cit putea de repede, împleticindu-se ca să dispară din cajea lor şi ca să scape de expresia supărătoare şi nu întotdeauna dezinteresată a omagiului lor. Dacă cineva îşi închipuia că a mîn'cat, i fără

să-şi dea seama, cu mîini tabu, se aşeza în faţa conducătorului şi, luîndu-i piciorul, şi-1 apăsa pe pîn-tece pentru ca alimentele aflate în stomac să nu-1 vatăme, să nu se umfle şi el să moară din această pricină. Deoarece scrofuloză era considerată de către membrii populaţiei tonga o consecinţă a faptului că s-ar fi mîncat cu mîird tabu, putem presupune că persoanele bolnave de scrofu¬loză recurgeau adesea la atingerea sau apăsarea piciorului regelui ca tratament pentru boala lor. Analogia pe care acest obicei o prezintă cu vechea practică engleză de a aduce scrofuloşii la rege pentru a-i vindeca prin atingere
148

simplu şi de evident." l Acesta nu este un caz izolat. O tea I meie maori, care mincase dintr-un fruct şi care aflase mai,; tîrziu că fructul fusese cules dintr-un loc tabu, striga că spiritul conducătorului, a cărui sacral itate fusese profanată, o va ucide. Aceasta se întâmpla după-amiază, iar a doua zi la ora~prînzului femeia era moartă. Cutia în care un condu¬cător maor îşi păstra iasca a pricinuit odată moartea mai multor persoane ; conducătorul o pierduse, şi oamenii care au găsit-o şi au folosit-o pentru a-şi aprinde pipele au murit de groază aflînd cui îi aparţinuse. De asemenea, îmbrăcă- j mintea unui conducător din Noua Zeelandă ucide pe oricine o poartă. Un misionar a văzut pe un conducător aruncînd în fundul unei prăpăstii o pătură care i se părea prea greu d ? purtat. Fiind întrebat de ce nu o lăsase pe un arbore pentru ca un alt călător să o poată folosi, conducătorul a răspuns că „a aruncat-o în prăpastie de teamă ca nu cumva s-o ia cineva, căci, dacă cineva s-ar folosi de ea, tapu-ul 'său" (adică puterea sa spirituală, transmisă prin contact păturii şi prin ea omului) „ar ucide acea persoană".'Pentru un motiv asemănător un conducător maori nu stinge un foc suflînd în el ; căci suflarea sa sflntă ar transmite propria lui sacralitate focului ; aceasta trece în oala de pe foc, iar de aici în carnea din oală şi, în sfîrşit, la omul care ar gusta* carnea din oala care a stat pe focul în care a suflat conducătorul ; şi astfel cel care a mîncat carnea ar muri cu siguranţă infestat fiind, prin aceste mijloace, de suflarea conducătorului.
în acest mod, la. popoarele polineziene, din care fac parte maorii, superstiţia ridica în jurul persoanei conducă-
150
1 Pakeha Maori, Old New Zeeland, 1884.
torului o barieră sacră reală, deşi deopotrivă absolut ima--ginară, a cărei nerespectare atrăgea moartea celui ce a în¬călcat legea, cînd acesta devenea conştient ele faptul comis Această putere fatală a imaginaţiei acţionînd prin terori superstiţioase nu este cîtuşi de puţin limitată la o singură rasă. Ea se întîlneşte adesea la primitivi. Astfel la băştinaşii din Australia, un indigen moare din pricina celei mai ne¬însemnate zgîrieturi dacă crede că arma care 1-a rănit a fost deseîntată şi deci înzestrată cu putere magică. Se culcă, refuză orice hrană şi se stinge încet. De asemenea, la unele triburi indiene din'Brazilia, dacă vraciul prezicea moartea cuiva care 1-a ofensat, „nefericitul se culca imediat în hamacul său, atît de convins că va muri, încît nu mînca şi nici nu bea, iar prezicerea era de fapt o condamnare pe care credinţa o ducea la îndeplinire în mod efectiv."
2. Tabuuri privind persoanele în doliu. Considerîndu-se şi regii şi conducătorii sacri înzestraţi cu o forţă spirituală misterioasă care, dacă putem spune aşa, explodează la atingere, primitivul îi înscrie printre catego¬riile primejdioase ale societăţii şi le impune constrîngeri analoage cu cele pentru ucigaşi, femei în perioada menstru-aţiei şi alte

persoane penare le priveşte cu oarecare teamă şi repulsie. De exemplu, nu se permitea regilor sacri şi preo¬ţilor din Polinezia să atingă alimentele cu mîinile, din care cauză trebuia să fie hrăniţi de alţii ; de asemenea, după cum am văzut, era interzis, sub ameninţare cu boala sau moartea, să le foloseşti vesela, îmbrăcămintea sau alte bunuri ce le aparţineau. Ori, unii primitivi pretind respec¬tarea aceloraşi reguli de la tinerele fete la prima lafc'-B&eA-struaţie, de la femei după naştere, de la ucigaşi. dftjfe;^Fi
m
! unsuroa^; ^e tîra pînă la vreo cocioabă mizera um frunze şi gunoaie, unde aţipea lihnit de foame, în murdărie şi frig, ' şi petrecea, urmărit în vis de fantome, o noapte de chin şi --suferinţe, preludiu al unei alte zile nenorocite. Aşa se în¬făţişa singura făptură omenească socotită demnă de a în¬tinde hrana celui care a adus morţilor ultimul semn de res¬pect şi prietenie. Şi, dacă la sfîrşitul înspăimîntătoarei izolări persoana îndoliată avea din nou permisiunea de a relua legătura cu ai săi, se spărgeau cu grijă toate farfu¬riile /de care se servise ,în singurătate,, hainele pe care le purtase erau aruncate cît mai departe, de teamă să nu transmită şi altora necurăţia, la fel cum se distrugeau sau se aruncau, pentru aceleaşi motive, vasele şi hainele regi¬lor sacri şi ale' conducătorilor. Atît de cuprinzătoare este, sub aceste aspecte, analogia pe care primitivul o stabileşte între curenţii spirituali ce emană de la divinităţi şi cei ce emană de la morţi, încît merge de la mireasma sfinţeniei pînă la duhoarea corupţiei.

Regula care opreşte persoanele ce au fost în contact cu morţii să atingă cu mîinile alimentele se pare că a fost răs-pîndită peste tot în Polinezia. Astfel, în Samoa, „cei ce aveau grijă de morţi erau foarte atenţi să nu atingă ali¬mente şi, timp de mai multe zile, se lăsau hrăniţi de alţii, ca şi cînd ar fi fost copii mici. Se credea că pierderea pă¬rului şi a dinţilor este pedeapsa impusă de zeii domestici, dacă încălcau regula".' De asemenea, în Tonga. „nimeni nu poate atinge un conducător mort fără a deveni tabu timp de zece luni lunare, cu excepţia unor conducători care sînt

1 G. Turner, Samoa, a hundred years ago and long before (Samoa cu o sută de ani în urmă si cu mult înainte), 1884.

soanele în doliu şi de la toţi cei ce au fost în contact 'cai morţii. Pentru a începe, de exemplu, cu această ultimă ca-; tegorie : la maori, oricine a fost în contact cu un cadavru^ a ajutat să se ducă un mort la groapă, sau a atins oasele; mortului nu mai putea avea relaţii şi i se tăia aproape, orice legătură cu ceilalţi oameni. O asemenea persoană nu J putea să intre într-o casă, nici să se atingă de vreo fiinţăj şi nici măcar de vreun obiect, fără să le pîngărească defiV; nitiv. Nu putea nici măcar atinge alimentele cu mîinile*' s'ale, lovite de un tabu atît de îngrozitor sau devenite atît I de impure, încît nu mai serveau la nimic. I se punea mîn-carea pe pămînt, iar el se aşeza pe jos sau îngenunchea, ţi-nîndu-şi cu multă grijă mîinile la spate, şi apuca alimentele cu gura cum putea mai bine. Uneori era hrănit de altcineva care îşi întindea braţele străduindu-se.să nu atingă omul tabu ; dar această persoană era ea însăşi,supusă unor nu-] meroase restricţii severe, aproape tot atît de împovărătoare ca şi cele impuse celuilalt. In aproape fiecare sat cu popu¬laţie densă trăia ci te un asemenea nenorocit declasat, ulti- : mul dintre cei din urmă, care îşi cîştiga o hrană mizeră ser¬vind în acest fel pe cei pîngăriţi. îmbrăcat în zdrenţe, uns din cap pînă în picioare-cu ocru roşu, răspîndind o duhoare de grăsime de rechin, întotdeauna singur şi tăcut, de cele mai multe ori bătrân, sălbăticit, zbîrcit, pe jumătate nebun, putea fi Văzut ziua întreagă stînd departe de drumurile bă¬tute sau de

cele ce străbăteau satul, privind, cu ochii săi spă¬lăciţi, freamătul activităţii la care el nu mai putea lua parte niciodată. De două ori pe zi i se arunca pe jos un tain pe care îl înfuleca pe cît îi sta în putinţă fără a se servi de mîini; iar noaptea, înfăşurîndu-şi pe lîngă trup zdrenţele.

152

i

tabu numai timp de'două, trei, sau cinci luni, după gradul defunctului. O excepţie este şi corpul lui Tooitonga [marele conducător divin]. în rest chiar şi cel mai mare conducător este tabu timp de zece luni... Cit timp o persoană este tabu, ea nu trebuie să se hrănească cu propriile mîini, ci trebuie să o hrănească altcineva ; nu îi este îngăduit să se folo¬seascâ singur de un beţigaş, dar poate conduce m'îna unei alte persoane oare îl ţine. Dacă flămînzeşte şi nu se află nimeni în apropiere care să-i dea să mănînce, trebuie să se Urască în patru labe şi să-şi culeagă alimentele de jos cu gura ; iar de încalcă vreuna din aceste reguli este sigur că trupul său se va umfla şi va muri."

La populaţia shuswap din Columbia Britanică, văduvele şi văduvii în doliu sînt izolaţi şi li se interzice să-şi atingă propriul cap sau corp ; nimeni altul nu poate folosi ceştile şi vesela pe care o folosesc ei. Trebuie să-şi construiască o baie de abur în apropierea unui pîrîiaş, să asude acolo toată noaptea şi să se îmbăieze cu regularitate, apoi să-şi frece corpul cu ramuri de molid. Ramurile nu trebuie folosite decît o singură dată iar după folosire trebuie înfipte în pă-mînt în jurul colibei. Nici un vînător nu se apropie de ase¬menea îndoliaţi, căci prezenţa lor aduce nenorocire. Dacă,, umbra lor ar cădea asupra cuiva, acesta s-ar îmbolnăvi pe dată. Jeluitorii folosesc tufişuri de mărăcini drept culcuş, pentru a alunga umbra defunctului ; iar în jurul patului se aşază alte tufişuri de mărăcini. Această ultimă măsură de prevedere arată limpede care e pericolul spiritual ce duce la excluderea unor asemenea persoane din societatea obiş¬nuită ; este pur şi simplu teama de fantoma despre care se crede că pluteşte în văzduh pe'lingă ei. în ţinutul Mekeo

154

' "■■■'-- ■-' „'litiu -■"-■•" - . . ~^_

din Noua Guinee britanică, un văduv îşi pierde toate drep¬turile civile şi este proscris, devenind obiect de teamă şi eroare, ocolit de toată lumea. El nu poate cultiva grădina, nici să se arate în public, nici să treacă prin sat, nici să meargă pe drumuri şi poteci. Trebuie să se furişeze întoc¬mai ca jivinele prin ierburi înalte şi tufişuri ; iar dacă vede sau aude pe cineva venind, mai ales o femeie, trebuie să se ascundă după un pom sau într-un desiş. Dacă vrea să vîneze sau să pescuiască, trebuie să se ducă singur şi nu¬mai noaptea. Dacă vrea să ceară sfatul cuiva, chiar şi al misionarului, trebuie să-1 ceară numai noaptea şi pe ascuns ; arată ca şi cum şi-ar fi pierdut graiul, şi vorbeşte numai în şoaptă. Dacă s-ar alătura unei cete de vînâtori sau pescari, prezenţa sa le-ar purta nenoroc ; fantoma soţiei sale decedate ar speria peştele sau vînatul. Văduvul umblă peste tot şi tot timpul purtînd cu sine o măciucă pentru a se apăra nu numai de mistreţii din junglă, dar şi de spiritul înspăimântător al soţiei sale dispărute, care l-ar umple de groază dacă ar putea ; căci toate sufletele morţilor sînt duşmănoase şi singura lor plăcere este să facă rău celor în viaţă.

3. Tabuuri privind femeile în perioada menstr naţiei şi a naşterii. Putem spune, în ge¬neral, că interdicţia de a se servi de veselă, de îmbrăcămin¬tea şi de alte obiecte ale anumitor persoane, precum şi efec¬tele despre care se crede că urmează după încălcarea regulii sînt identice, fie că persoanele cărora le aparţin obiectele sînt sacre, fie că sînt ceea ce am putea numi impure sau ■nătate. La fel cum hainele care au fost atinse de un con-

155
4
la starea nunucuu. .
femeie în perioada menstruaţiei este socotită impură. JNu poate utiliza ca vase decît frunze de bananier pe care, după ee le-a folosit, le aruncă în. vreun loc singuratic ; dacă o vacă le-ar găsi şi le-ar mânca, s-ar îmbolnăvi şi ar muri. Din aceeaşi cauză, tînăra fată bea dintr-un vas special; căci, dacă cineva ar bea după dînsa din aceeaşi ceaşcă, ar muri cu siguranţă.
La multe popoare, femeilor lehuze li se impun restricţii asemănătoare şi după cit se pare clin aceleaşi motive ; se presupune că în asemenea perioade femeile se află într-o stare primejdioasă şi ar infecta orice persoană sau orice obiect pe care l-ar atinge ; din această cauză ele sînt puse în carantină pînă cînd, recăpătîndu-şi sănătatea şi forţa, pericolul imaginar dispare. în Tahiti, femeile erau izolate după naştere timp de două sau trei săptămâni într-o colibă clădită provizoriu pe un teren sacru ; în tot cursul izolării femeilor nu le era îngăduit să mănânce singure şi altcineva , trebuia să le hrănească. Mai mult decît atît, dacă cineva atingea copilul în acest timp, persoana care 1-a atins era supusă aceloraşi restricţii ca şi mama, pînă cînd se înde¬plinea ceremonia purificării ei. La fel, în insula Kacliak din Alasca, o femeie gata să nască se retrage într-o co¬cioabă mizerabilă făcută din trestie, unde trebuie să, ră-mînă timp de douăzeci de zile după naşterea copilului, ori¬care ar îi anotimpul, şi este considerată atît de impura încît
1 A. G. Morice, The Canadian Denes (Populaţia Dene din Ca¬nada), în Annual Archeotogical Report (Llaport anual de arheo¬logie) (Toronto), 1905.
151

care le-a atins o femeie în timpul menstrualei au aceiaşi efect. Un negru din Australia care a descoperit că femeii sa s-a culcat pe pătura lui în timpul menstruaţiei a ucis-o şi a murit el însuşi de groază în mai puţin de două săptă-mîni. Femeilor australiene le este interzis sub ameninţa¬rea pedepsei cu moartea să atingă în timpul menstruaţiei orice obiect pe care îl folosesc bărbaţii, ba chiar să pă¬şească pe drumul pe care umblă vreun bărbat. Lehuzele BÎnt izolate, iar vasele pe care le-au folosit în perioada izolării sînt arse. în Uganda, oalele atinse de o femeie în timpul naşterii sau în perioada menstruaţiei trebuie dis¬truse ; lăncile şi scuturile pe care ea le-a pîngărit nu se distrug, dar se purifică. „La populaţia dene şi la multe alte triburi americane, nu există vreo fiinţă care să inspire atîta teamă ca o femeie în perioada menstruaţiei. De în¬dată ce semnele acestei stări apăreau la o fată tînără, ea nu mai putea avea contact decît cu femeile şi trebuia să trăiască izolat, într-o colibă mică, departe de privirile să¬tenilor sau ale bărbaţilor din ceata nomadă. Atîta vreme cit se afla în această stare groaznică, fata trebuia să se fe¬rească să atingă orice lucru aparţinînd unui bărbat, un tro¬feu de vînătoare sau vreun animal, pentru a nu le pîngări şi a-i condamna astfel pe vînători la nereuşită, din cauza miniei vînatului faţă de care s-a dat dovada unei asemenea' lipse de respect. Peştele afumat îi era hrana şi apa rece, sorbită printr-un pai, singura ei băutură. Mai mult decît atît, deoarece chiar faptul de a fi zărită de cineva era pri¬mejdios pentru colectivitate, o căciulită specială, din piele, cu ciucuri ce cădeau pe faţa ei aproape pînă la piept, o.
158
nimeni nu o atinge, iar mîncarea i se aduce pe vîrful unui
băţ. Indienii bribri socotesc pîngărirea provocată de naş¬

tere ca fiind mult mai primejdioasă decît cea a menstrua- 1
ţiei. Cînd femeia simte că se apropie clipa naşterii, îşi în¬
ştiinţează soţul, care construieşte în grabă pentru dînsa o
/ colibă, într-un loc singuratic. Ea trebuie să trăiască acolo
singură, fără a vedea pe altcineva afară de mama ei sau o altă femeie. După naştere, vraciul o purifică, suflind şi punînd peste ea un animal oarecare. Dar această ceremonie nu are drept scop decît s-o facă mai puţin impură, trecînd-o într-o stare socotită deopotrivă cu cea a unei femei în pe¬rioada menstruaţiei ; încă o lună de zile femeia trebuie să trăiască departe de familia ei, respectînd aceleaşi reguli privind mîncarea şi băutura ca în cazul menstruaţiei. Lu¬crurile stau însă şi mai rău, prihana este şi mai gravă, dacă a avortat sau dacă a născut un copil mort. în acest caz nu se poate apropia de nici un om viu, chiar atingerea obiec¬telor pe care le-a folosit este deosebit de primejdioasă : i se întinde hrana pe capătul unui băţ lung. Această situaţie ţine în general trei săptămîni, după a căror trecere femeia se poate întoarce acasă şi nu mai este supusă decît res- -tricţiilor unei lehuzii obişnuite.
Unele triburi bantu au păreri şi mai exagerate asupra infecţiei virulente pe care o răspîndeşte o femeie care a lepădat copilul şi a ascuns acest fapt. Un observator foarte documentat al acestor popoare ne spune că sîngele ce pro¬vine de la naştere „este socotit de sud-africani mult mai impur decît lichidul menstrual. Soţul este îndepărtat din colibă timp de opt zile din momentul în care soţia a căzut la pat, de teamă să nu fie contaminat de această secreţie.
153
El nu îndrăzneşte să ia copilul în braţe primele trei luni după naştere. Dar secreţia este deosebit de funestă clnd este rezultatul unui avort, mai aies al unui avort tăinuit. în această împrejurare, nu numai bărbatul este ameninţat sau omorît, ci ţara întreagă, cerul însuşi suferă. Printr-o curioasă asociaţie de idei, un fenomen fiziologic produce tulburări cosmice !" în legătură cu efectul dezastruos pe care îl poate avea un avort asupra întregii ţări, voi cita cuvintele unui vraci aducător de ploaie din tribul ba-pedi : „Dacă o femeie a lepădat copilul, i-a curs sîngele şi a as¬cuns progenitura, toate acestea sînt suficiente pentru ca să bată vînturile arzătoare şi să se usuce ţarina. Ploaia nu mai cade, căci buna rînduială a pămîntului s-a stricat. Cînd ploaia vine spre locul unde se află sîngele^ nu îndrăzneşte să se apropie. îi este teamă şi se ţine departe. Această fe¬meie a făptuit un păcat greu. Ea a adus nenorocire peste întreg ţinutul căpeteniei, căci a ascuns sîngele care nu era încă destul de închegat pentru a forma un om. Sîngele acesta este tabu. El nu trebuie să curgă niciodată pe drum. Căpetenia îşi va aduna oamenii şi le va spune : «Totul merge bine în satele voastre ?» Cineva răspunde : «Cutare sau cutare femeie era însărcinată şi nu am văzut pînă acum copilul adus pe lume». Atunci ei se duc, prind femeia şi îi spun : «Arată-ne unde l-ai ascuns». Oamenii sapă in locul arătat, stropesc groapa cu o fiertură din două feluri de ră¬dăcini, pregătită într-un vas special. Iau puţin pămînt din acest mormînt, îl azvîrle în rîu, apoi aduc apă din rîu şi stropesc cu ea locul unde fusese-răspîndit sîngele. Femeia
159
iii VlciniAii^, _
oaselor" ; cît despre conducătorul expediţiei, de acesta nu te poţi apropia în nici un fel. Cînd izraeliţii plecau la război, erau obligaţi să asculte de anumite reguli de puritate ri¬tuală, identice cu cele respectate de către maori şi negrii australieni care se duceau să

lupte. Vasele pe care le fo¬loseau erau sacre ; trebuia să rămînă căşti şi să respecte obiceiuri de curăţenie personală, al căror motiv originar, dacă judecăm după cel declarat de primitivii care se supun aceloraşi obiceiuri, era teama ca duşmanul să nu pună cumva mina pe resturile şi murdăriile rămase de la ei şi să-i poată nimici prin magie. La anumite triburi indiene din America de Nord, tînărul luptător trebuia să se con¬formeze în prima sa campanie anumitor obiceiuri, dintre care două erau identice cu regulile pe care aceiaşi indieni le impuneau tinerelor fete la prima lor menstruaţie : ni¬meni nu avea voie să atingă vasele din care luptătorul băuse şi mîncase, şi îi era de asemenea interzis să se scarpine cu degetele în cap sau în orice altă parte a corpului ; dacă nu mai putea răbda mîncărimeă, trebuia să se scarpine cu un băţ. Această din urmă regulă, ca şi aceea care interzicea unei persoane să mănînce ajutîndu-se de propriile degete, pare să se ba'zeze pe presupusa stare de sfinţenie sau de pîngărire — oricum ne-am hotărî să o numim — a mâi¬nilor tabu. Mai mult decît atît, la aceste triburi indiene, bărbaţii plecaţi la război trebuie să doarmă noaptea în¬totdeauna cu faţa întoarsă spre propria lor-ţară ; oricît de neplăcută ar fi această poziţie ei nu şi-o pot schimba în nici o împrejurare. Nu le este îngăduit să se aşeze pe pă-mîntul gol, mici să-.şi ude picioarele sau să păşească pe
161
H — Creanga de aur, voL II

tul va ti umezit din nou (prin ploaie). Apoi noi (vracii) adunăm femeile din ţinut ; le spunem să frămînte un bul¬găre din pămîntul umezit de sînge. Ele ne aduc bulgărul în zori. Dacă vrem să pregătim un leac cu care să stropim tot ţinutul, fărîmiţăm pămîntul pînă ajunge praf ; după cinci zile trimitem băieţi şi copile, fete încă neştiutoare de cele femeieşti, care nu au cunoscut încă bărbat. Punem leacul în coarne de bou, iar copiii se duc la toate vadurile, ia toate intrările din ţinut. O fetiţă scormoneşte pămîntul cu o să-păligă, ceilalţi vîră o cracă în corn şi îl deşartă în gaură • spunînd : «Ploaie ! ploaie !» Astfel. îndepărtăm nenorocirea pe care -femeile au pricinuit-o ; ploaia va putea veni. Pă¬mîntul este purificat !"
<LLuptători tabu. Primitivii cred, de asemenea, că luptătorii se mişcă, ca să spunem aşa, într-o atmosferă de pericole de esenţă spirituală, care îi constrînge să res¬pecte felurite datini superstiţioase de o natură cu totul de¬osebită de acele precauţii raţionale pe care le adoptă, în chipul cel mai firesc, împotriva unor duşmani în carne şi oase. In general, ţinta acestor datini este de a pune luptă¬torul, atît înainte cît şi după victorie, în aceeaşi stare da izolare sau de carantină spirituală în care omul primitiv, pentru a se pune la adăpost, îşi ţine oamenii zeificaţi şi pe ■ celelalte personaje periculoase. Cînd maorii pornesc la luptă, ei sînt sacri sau tabu în cel mai înalt grad şi, atît ei cît şi prietenii lor rămaşi acasă, trebuie să respecte cu toată stricteţea felurite obiceiuri curioase dincolo de nenumă¬ratele tabuuri ale vieţii obişnuite. Ei deveneau, în limbajul lipsit de condescendenţă al europenilor care i-au cunoscut
100
mite leacuri sau talismane pe care le poartă cu ei pentru! * da de a nu ^ scărpina în cap cu degetele'şi de a se
drum bătut dacă pot evita acesj lucru ; dar dacă nu găsesc altă soluţie în afară de aceea de a merge pe un asemenea 1 drum se străduiesc să combată efectele rele ce pot rezultai dintr-o asemenea faptă, doftoricindu-şi picioarele cu anu

asemenea întîmplări. Nici unui membru al cetei de luptători nu-i era îngăduit să păşească peste picioarele, mîinile sau trupul altuia care ar şedea sau ar fi culcat întîmplător pe jos ; tot aşa era interzis să treacă peste pătura, arma de foc, securea sau orice alt obiect ce aparţine acestuia. Dacă această regulă a fost încălcată fără voie, bărbatul peste al cărui corp sau peste ale cărui bunuri s-a păşit este obligat să-1 trîntească pe celălalt la pămînt, iar acesta să se lase itrîntit fără să opună nici un fel de rezistenţă. Vasele din care luptătorii îşi mîncau mâncarea erau de obicei mici străchini din lemn sau din scoarţă de mesteacăn, însem¬nate diferit pe cele două buze ; cînd îşi părăseau casa, in¬dienii beau întotdeauna pe o parte a străchinilor, iar la întoarcere pe cealaltă. Cînd, pe drumul spre casă, se aflau la cale de o zi de satul lor, îşi agăţau blidele în copaci sau le* aruncau departe în prerie, fără îndoială pentru a evita ca sfinţenia sau prihana acestor vase să se transmită cu efecte dezastruoase prietenilor lor, la fel cum am văzut că sînt distruse sau aruncate, pe motiv similar, vasele şi hai¬nele pe care le-a folosit sacrul mikado, cele ale lehuzelor şi femeilor în timpul menstruaţiei, precum şi ale persoa¬nelor pîngărite prin contactul cu morţii. Apaşul care pleacă la război trebuie să se abţină, în timpul primelor sale patru expediţii, de a-şi scărpina capul cu degetele, iar apa nu trebuie să-i atingă buzele. De aceea, pentru a se scărpina

162

în cap apaşul foloseşte un băţ şi îşi soarbe băutura printr-o trestie seacă. Băţul şi trestia sînt legate laolaltă cu o curea de piele şi atîrnă la cingătoarea luptătorilor. Luptătorii objebway respectau cu sfinţenie, cînd plecau la război,
servi în acest scop de un băţ.

In legătură cu indienii creek şi cu triburile înrudite, ni se spune că „nu coabitează, în cursul războiului cu fe- . mei ; şi se abţin cu religiozitate de la orice relaţii chiar cu soţiile lor trei zile şi trei nopţi înaintea plecării lor la luptă, precum şi trei zile şi trei nopţi după întoarcerea acasă, deoarece trebuie să devină sacri. La triburile ba-pedi .şi ba-tonga din Africa de Sud, nu numai războinicii, ci şi toţi cei rămaşi acasă trebuie să respecte aceeaşi abstinenţă ; ei cred că orice desfrîu şi lipsă'-cle stăpînire din partea lor ac face să crească spini în calea luptătorilor .şi astfel expediţia nu şi-ar atinge ţelul.

Nu ştim de ce mulţi primitivi şi-au făcut o lege din a se feri de femeie în timpul războiului, dar putem presu¬pune că motivul era teama superstiţioasă ca nu cumva, po¬trivit principiilor magiei simpatetice, contactul intim cu femeile să-i contamineze de slăbiciunea şi laşitatea fe¬minină. Unii îşi Închipuie, în mod similar că atingerea cu o lehuză moleşeşte războinicii şi le slăbeşte tăria armelor. într-adevăr, haianii din Borneo merg atît de departe, încît pretind că atingerea unui gherghef sau a unei haine feme¬ieşti ar slăbi atît de mult un bărbat, încît acesta n-ar mai avea nici un succes la vânătoare, pescuit şi în război. De aceea, uneori, luptătorul primitiv se fereşte nu numai să aibă relaţii'sexuale cu femei, ci are grijă să evite cu de-

103

,

11*

•

savirşire orice coniaci cu ei«. /îauci ia uii/uiu-s unv n»— iese pe colinele din Assam, li se interzice bărbaţilor nu numai coabitai'ea eu soţiile lor în timpul sau după o incursiune, dar

nu au nici măcar voie să mănînce mâncăruri gătite de o femeie, ba chiar nu le este îngăduit nici să adreseze vreun cuvînt propriilor lor soţii. O femeie care a încălcat odată, fără să vrea, această. regulă, vorbind so¬ţului ei cînd acesta se afla sub tabuul războiului, s-a îm¬bolnăvit şi a murit cînd a aflat îngrozitoarea crimă pe care o săvîrşise.
5. Ucigaşi tabu. Dacă cititorul continuă să se în¬trebe în ce măsură regulile de comportare pe care le-am expus sint întemeiate pe temeri superstiţioase sau sînt dictate de o prudenţă raţională, îndoielile sale se vor risipi probabil cînd va afla că reguli de acelaşi fel sînt impuse adesea,' cu şi mai multă severitate, luptătorilor după ce actoria a fost cîştigată şi nu mai trebuie să se teamă de duşmanul în carne şi oase. In astfel de cazuri, unul din^ motivele acestor restricţii supărătoare impuse învingăto¬rilor după triumful lor este probabil teama de spiritele mînioase ale celor omorîţi ; iar faptul că teama de spiritele răzbunătoare influenţează purtarea celor ce i-au ucis este exprimat adesea cît se poate de clar. Finalitatea generală a tabuurilor impuse conducătorilor sacri, îndoliaţilor, lehu-zelor, bărbaţilor plecaţi la război şi aşa mai departe este separarea sau izolarea persoanelor tabu de lumea de rînd, ea fiind atinsă printr-o varietate de reguli care obligă pe bărbaţi sau pe femei să trăiască în colibe separate sau sub cerul liber, să evite orice relaţie sexuală, să nu folosească
de altă parte, acelaşi lucru se realizează pun mănătoare în cazul luptătorilor victorioşi, mai ales al celor ce au vărsat efectiv sîngele duşmanilor lor. în insula Timor, cînd o expediţie de război se întoarce triumfătoare aducînd capetele duşmanilor învinşi, religia şi obiceiul in¬terzic conducătorului expediţiei să intre de îndată în casa sa. I se pregăteşte o colibă specială în" care trebuie să lo¬cuiască două luni, supunîndu-se unei purificări corporale şi spirituale. în tot acest timp nu trebuie să-şi vadă soţia, nici să se hrănească singur ; altcineva îi pune hrana în gură. Pare sigur că aceste reguli sînt dictate de teama de spiritele morţilor ; dintr-o altă istorisire a unor ceremonii efectuate în aceeaşi insulă la întoarcerea unui vînător de capete victorios, aflăm că se oferă cu acest prilej sacrificii pentru a linişti sufletul omului al cărui cap a fost tăiat ; poporul crede că o, nenorocire l-ar lovi pe învingător dacă nu ar fi făcut aceste sacrificii. Dealtfel, o parte a ceremo¬niei constă dintr-un dans, însoţit de un cîntec în care se deplînge moartea omului ucis, cerîndu-i-se iertare. „Nu fi supărat", i se spune, „căci capul tău se află aici, cu noi ; dacă am fi avut mai puţin noroc, capetele noastre ar fi fost acum înşirate la vedere în satul tău. Am adus jertfa pentru a te împăca. Acum spiritul tău se poate odihni şi ne poate lăsa în pace. De ce ai fost duşmanul nostru ? N-ar fi fost mai bine să' fi rămas prieteni ? Atunci sîngele tău n-ar fi curs şi capul tău n-ar fi fost retezat." Locuitorii din Paloo, din centrul insulei Cetebes, taie, în război, ca¬petele duşmanilor lor şi împacă apoi în temple sufletele celor omorîţi.
105

J64
-.„ --;.;-„■; .,.., ---.- -.-. :_"_:_:-:..■ .Jl. ■_!
La triburile care trăiesc la gurile fluviului Wanigela, în Noua Guinee, „bărbatul care a ucis este socotit impur pînă ce îndeplineşte anumite ceremonii ; cît poate mai re--' pcde, după fapta sa, el se curăţă pe sine şi îşi curăţă arma. După ce toate acestea au fost îndeplinite cum se cuvine, omul se duce în satul său şi se aşază pe butucii altarului de sacrificiu. Nimeni nu se apropie de el, şi nici nu îl ia în seamă. I se pregăteşte o casă ce se încredinţează, pen¬tru îngrijire, la doi sau trei băieţi, ca servitori. Nu îi este' îngăduit să

mănînce decît banane prăjite şi numai miezul lor — capetele se aruncă. în a treia zi a izolării sale, prie¬tenii îi pregătesc o mică serbare şi îi croiesc noi centuri perineale. Este ceea ce se numeşte ivi poro. A doua zi, omul îşi pune cele mai frumoase podoabe şi talişmane care-i ocrotesc viaţa, şi se plimbă înarmat pînă în dinţi şi ţanţoş prin tot satul. în ziua următoare, se organizează o vînă-toare şi, din vînatul capturat, se alege un cangur. Vînatul este despicat şi se freacă spinarea omului cu ficatul şi splina animalului. Omul se îndreaptă apoi solemn spre locul cel mai apropiat unde se găseşte o apă şi, se spală, stînd cu picioarele desfăcute. Toţi tinerii războinici care n-au pri¬mit botezul focului îi trec înot printre picioare. Se pre¬supune că această acţiune le aduce curaj şi forţă. A doua zi, în zori, omul se năpusteşte afară din casă, înarmat, şi strigă cu glas tare numele victimei. Asigurîndu-se în acest fel- că a vîrît spaima în spiritul mortului, se întoarce în casă. Un alt mod de a speria spiritul mortului este de a lovi în scîndurile podelei şi a aprinde focuri. Peste o zi purificarea sa ia sfîrşit. El poate reveni acum în casa so¬ţiei sale."
lOfl
■I, „-M. ■„„—
La windessii, din Noua Guinee olandeză, eînd o ceată de vînători de capete se apropie victorioasă de casă, vâ¬nătorii îşi vestesc întoarcerea şi izbînda suflînd în cochilii de triton. Canoele sînt împodobite cu crengi. Feţele celor ce au adus cu ei un cap se înnegresc cu mangal. Dacă mai mulţi au luat parte la uciderea aceleiaşi victime, capul se împarte între ei. Vânătorii îşi potrivesc mersul aşa încît să ajungă acasă întotdeauna în zorii zilei. Sosesc vîslind spre sat, cu larmă mare, iar femeile îi aşteaptă pregătite să danseze pe prispele caselor. Canoele trec prin faţa unei room sra, adică o casă locuită de bărbaţi tineri, iar cei ce au ucis aruncă în perete sau pe acoperiş beţe ascuţite, tot atîtea cîţi duşmani au fost omorîţi. îşi petrec ziua în mare „linişte" : la anumite răstimpuri bat toba sau suflă într-o scoică mare, la altele lovesc pereţii caselor, seoţind strigăte puternice pentru a goni fantomele celor ucişi. Yabimii clin Noua Guinee cred că spiritul celui omorît îl urmăreşte pe ucigaş, încereînd să-i facă rău. De aceea, ei alungă spiritul cu strigăte şi cu bătăi de tobă. Cînd fijienii înmormântau un om de viu, ceea ce făceau nu arareori, stîrncau, la că¬derea nopţii, o larmă asurzitoare folosind bambuşi, trom¬pete din cochilii şi altele de acelaşi fel spre a speria spiritul mortului şi'a-1 alunga dacă ar încerca să se reîntoarcă"la vechiul său lăcaş. Iar pentru a-i face locuinţa cît mai puţin atrăgătoare, o despuiau şi o acopereau cu tot ce li se părea mai respingător. în seara zilei în care au ucis un prizonier în torturi, indienii americani aveau obiceiul să alerge prin sat scoţînd răcnete mspăimîntătoare, izbind cu beţe obiec¬tele <«snke, pereţii şi acoperişurile colibelor ca să împie-

pe care soţul ei 1-a ucis, dacă vrea. La angoni, la nord de fluviul Zambezi luptătorii cârd1 au omorît duşmani într-o expediţie îşi ung corpul şi faţa cu cenuşă, îşi atîrnă bucăţi din hainele victimelor pe, ei şi îşi înfăşoară în jurul gîtului frînghii din scoarţă de copac ale căror capete le cad pe umeri şi pe piept. Poartă acest strai timp de trei zile după întoarcere şi, sculîndu-se cînd se crapă zorii, aleargă prin sat scoţînd urlete înfricoşătoare ca să alunge spiritele celor omorîţi, care, dacă nu ar fi izgonite din case, ar aduce boală şi nenorociri locuitorilor,.
în unele dintre aceste povestiri nu se spune nimic des¬pre o izolare silită, măcar după cei- emonia de purificare, dar unele triburi sud-africane pretind celui care a ucis în război un duşman foarte viteaz să trăiască departe de soţia şi de familia sa timp de zece zile, după

ce şi-a spălat trupul în apă curgătoare. El primeşte de asemenea de la doftorul tribului un leac pe care îl mestecă odată cu mîncarea. Dacă un nandi din răsăritul Africii a ucis un membru al unui alt trib, el îşi vopseşte o parte a corpului, a suliţei şi a săbiei în roşu, iar cealaltă parte «ralb. Timp de patru zile după omor este socotit impur şi nu se poate duce acasă. I se cere să-şi ridice un mic bordei în apropierea unui rîu şi să se adăpostească acolo ; îi este interzis să-şi aducă soţia sau iubita şi nu îi este îngăduit să mănînce altceva decît fier¬tură'de ovăz, came de vită sau de capră. După a patra zi, el trebuie să se purifice înghiţind o curăţenie puternică făcută din scoarţa arborelui segelet şi bînd lapte de capră amestecat cu sînge. La triburile bantu din Kavirondo, cînd un om a omorît un duşman în război, îşi rade capul la în¬toarcerea acasă, iar prietenii săi îl freacă pe tot corpul cu

■

dice .spiritul mînios al victimei să se stabilească acolo şi să se răzbune pentru suferinţele la care i-a fost supus corpul. „Odată", spune un călător, „apropiindu-mă în cursul nopţii de,un sat cu populaţie ottawa am găsit locuitorii în mare frămîntare : se străduiau din toate puterile să facă un zgomot asurzitor şi cît se poate de strident. întrebînd, am aflat că de curînd avusese loc o bătălie între tribul ottawa şi tribul kickapoo şi că scopul acestui vacarm în¬grozitor era să oprească întoarcerea în sat a spiritelor lup¬tătorilor căzuţi." La populaţia casuto „se fac, după întoarcerea din luptă, abluţiuni speciale. Este absolut necesar ca luptătorii să se cureţe cît mai curînd cu putinţă de sîngele vărsat, altfel spiritele victimelor i-ar urmări fără răgaz şi le-ar tulbura somnul. Ei se duc în procesiune, purtîndu-şi toate armele, la riul cel mai apropiat. Cu o clipă înaintea intrării în apă, un ghicitor, aşezat mai sus, aruncă în rîu substanţe puri¬ficatoare. Totuşi nu e ceva absolut necesar. Suliţele şi to¬poarele de luptă trebuie şi ele spălate." La populaţia ba-geshu din răsăritul Africii, un om care a ucis pe un altul nu se poate întoarce acasă în aceeaşi zi, dar poate intra în sat şi îşi poalfe petrece noaptea în casa unui prieten. El omoară o oaie şi îşi unge pieptul, braţul drept şi capul cu măruntaiele din pîntecele animalului. I se aduc copiii pe care îi unge în acelaşi mod. Freacă apoi poarta casei pe ambele feţe cu praporele şi intestinele şi, la urmă, aruncă ceea ce a mai rămas pe acoperişul casei. O zi întreagă nu poate atinge mîncarea cu mîmile ; o ridică cu două beţigaşe şi o duce cu ajutorul lor la gură. Soţia lui nu este supusă acestor restricţii. Ea poate chiar să poarte doliu după omul

o alifie făcută de obicei din excremente de capră, pentru I a împiedica spiritul celui ucis să-1 chinuie. Un obicei iden¬tic este respectat din acelaşi motiv de populaţia wageia din Africa de răsărit. La populaţia jaluo din Kavirondo obiceiul este oarecum diferit. La trei zile după întoarcerea din război, luptătorul îşi rade capul. Dar înainte de a putea intra în sat, el trebuie să-şi atîrne de gît o găină vie, cu capul în sus ; se taie gîtul păsării, lăsîndu-i-se capul" ' să atîrne de gît. La puţin timp după întoarcerea învingă¬torului, se face un ospăţ în cinstea celui omorît, pentru ca spiritul acestuia să nu-1 chinuie pe ucigaş. în insulele Pelevv, cînd bărbaţii se întorc dintr-o expediţie războinică în care au omorât pe cineva, tinerii luptători care s-au bătut pentru prima dată precum şi toţi cei care l-au atins pe cel ucis sînt închişi în marea sală a sfatului şi devin tabu. Nu le este îngăduit să părăsească clădirea, să se îm-băieze, să atingă o femeie, să mănînce peşte ; hrana lor se limitează la nuci de cocos şi melasă. Se freacă cu frunze descîntate şi mestecă betel

descîntat. După trei zile se duc împreună să facă baie într-un loc cît mai apropiat de locul unde a fost ucis omul.
La indienii natchez din America de Nord tinerii jrăzboi-nici care aduceau primele scalpuri trebuiau să respecte anumite reguli de abstinenţă timp de şase luni. Nu le era îngăduit să se culce cu soţiile lor sau să mănînce carne ; singura lor hrană era peştele şi fiertura de cereale. Se credea că, dacă ar fi încălcat aceste reguli, sufletul celui ucis le-ar fi adus moartea cu ajutorul magiei, ei nu şi-ar mai fi învins niciodată duşmanii, iar cea mai mică rană le-ar fi fost fatală. Cînd un choctaw ucidea un duşman
170
luîndu-i-scalpul, purta doliu o lună ; în tot acest timp nu trebuia să se pieptene şi dacă îl mînca pielea capului nu se putea scărpina decît cu un beţigaş pe care îl purta prins în acest scop la încheietura mîinii. Acest doliu ritual pen¬tru duşmanii ucişi nu era un lucru neobişnuit la indienii din America de Nord.
. Constatăm astfel că luptătorilor care au luat viaţa unui duşman în război li se interzice, pe o anumită perioadă, orice relaţie liberă cu semenii lor şi mai ales cu soţiile lor ; ei trebuie să treacă prin anumite ceremonii purifica¬toare înainte de a fi admişi din nou în colectiv:tale. Or, dacă scopul izolării lor şi al ritualurilor expiatorii pe care trebuie să le îndeplinească nu este altul, aşa cum am ajuns ■ să credem, decît acela de a se descotorosi de spiritul su¬părat al celui ucis, de a-1 speria sau îmbuna, putem con¬chide cu toată liniştea că purificarea analoagă a ucigaşilor şi criminalilor care îşi mînjiseră mîinile cu sîngele unui membru al tribului avea la origine aceeaşi semnificaţie şi că ideea unei regenerări morale sau spirituale simbolizată prin ablaţiuni, post etc. nu este decît o interpretare ulte¬rioară a vechiului obicei, datorată celor care au depăşit formele primitive de gîndire în care obiceiul îşi avea ori¬ginea. Ipoteza noastră se confirmă dacă putem arăta că primitivii au impus, în fapt, anumite oprelişti celui ce a omorît un membru al tribului lor, oprelişti instituite de teama ca acesta să nu fie urmărit de către spiritul victi¬mei sale. Putem obţine această dovadă la populaţia pmaha din Ameiica de Nord. La aceşti indieni, rudele persoanei asasinate aveau 'dreptul să-1 omoare pe ucigaş, dar uneori
171

ceremonii de purificare. Daca se mumpia ta vicuua »a J.I fost un străin, ucigaşul trebuia să evite ţara celui ucis ca şi propria sa ţară. Legenda paricidului Oreste, care rătă¬cea din loc în loc urmărit de Furiile mamei ucise şi cu care nimeni nu voia să stea la masă sau să-1 primească în casă pînă la purificare, reflectă fidel teama reală pe care o re-simţeau grecii faţă de cei urmăriţi de un spirit mînios.
6-. Vînători şi pescari tabu. în societatea primitivă, vînătorul şi pescarul trebuie să respecte adesea reguli de abstinenţă şi să se supună unor ceremonii de pu¬rificare asemănătoare celor impuse luptătorilor şi autori¬lor unui omor şi, cu toate că nu putem deosebi întotdeauna Ecopul exact căruia se presupunea că-i servesc aceste re¬guli şi ceremonii, putem totuşi admite, în chip destul de verosimil că, aşa cum motivul de căpetenie al izolării şi purificării războinicului care speră să ia viaţa duşmanilor, sau le-a şi luat-o, este spaima de spiritele lor, tot astfel vînătorul sau pescarul, care respectă obiceiuri similare, o face îndemnat mai ales de teama faţă de spiritele anima¬lelor, păsărilor sau peştilor pe care i-a ucis, sau pe care are de gînd să-i ucidă. Căci, de regulă, primitivul îşi închipuie că animalele sînt înzestrate cu un suflet şi o inteligenţă ase¬mănătoare cu a sa şi le tratează în consecinţă cu acelaşi respect. La fel cum se •

străduieşte să potolească spiritele oamenilor pe care i-a omorît, el încearcă să cîştige bună¬voinţa spiritelor animalelor pe care le-a ucis. Vom descrie, mai tîrziu, ceremoniile de împăciuire ; aici trebuie să ne ocupăm în primul rînd de tabuurile pe care le respectă vî¬nătorul şi pescarul, înainte sau în cursul sezoanelor de vî-nătoare sau de pescuit; şi în al doilea rînd, de ceremoniile

173

ele renunţau la dreptul lor un schimbul unor daruri. Cînd viaţa ucigaşului era cruţată, el trebuia să se supună timp de doi sau patru ani unor reguli foarte severe. Trebuia să umble desculţ, să nu mănînce mîncare caldă, să nu-şi ri¬dice vocea sau să privească în jur. Era obligat să se acopere cu mantia şi să o'poarte strînsă la gît chiar şi pe căldurile cele mai mari ; nu îi era îngăduit s-o lase desfăcută sau să fluture pe lingă el. De asemenea nu îi era permis să dea din mîini, ci trebuia să le ţină permanent lipite de corp. Părul nu trebuia să fie pieplenat, sau zbîriit de vînt. Cînd tribul mergea la vînătoare, cortul lut trebuia să fie aşezat cam la un sfert de milă de corturile celorlalţi membri ai tribului, „de teamă ca spiritul victimei să nu ridice un. vînt puternic1 şi dăunător". Un singur membru al familiei sale avea îngăduinţa să stea cu el. Nimeni nu voia să mă¬nînce cu el, pentru că se spunea : „Dacă vom mînca cu el, cel urît de Wakanda, atunci Wakanda ne va urî pe noi". .Cîteodată rătăcea în noapte, tînguindu-se şi deplîngîndu-şi crima. La sfîrşitul izolării sale îndelungi, rudele victimei auzeau plînsetele şi spuneau : „Ajunge. Du-te şi umblă printre oameni. Pune-ţi mocasini şi îmbracă-te cu o haină frumoasă". Aici motivul invocat pentru a ţine pe ucigaş la o anumită distanţă lămureşte toate celelalte oprelişti ce i-au fost impuse : era urmărit de strigoi şi deci periculos. Vechii greci credeau că sufletul unui om ucis de curînd era pornit împotriva ucigaşului său şi îl chi¬nuia ; din această cauză, era necesar ca ucigaşul să pără¬seascâ ţara, chiar şi în cazul unui omor involuntar, timp* de un an, pînă cînd furia celui ucis a trecut ; şi nu se putea întoarce înainte de a fi oferit sacrificii şi de a fi îndeplinit

172

»

de purificare pe care aceşti oameni trebuie să le îndepli¬nească în clipa cînd se întorc cu prada după o vînătoare în¬cununată de succes.

Deşi primitivul respectă mai mult sau mai puţin su¬fletele tuturor animalelor, el respectă cu deosebire spiri¬tele acelora care îi sînt foarte folositoare sau de care se teme din cauza mărimii, forţei sau ferocităţii lor. Ca ur¬mare, vînatul sau pescuitul acestor animale preţioase şi periculoase sînt supuse unor reguli şi ceremonii mai com¬plicate decît uciderea unor vieţuitoare mai puţin folosi-. toare sau neînsemnate. Indienii din Nootka Sound se pre¬găteau pentru pescuitul balenelor postind timp de o săp-tămînă, perioadă în care mîncau foarte puţin, se îmbăiau de mai multe ori pe zi, cîntau, îşi frecau corpul, membrele şi faţa cu cochilii şi mărăcini, pînă cînd ajungeau să arate ca sfîrtecaţi de spini. Li se impunea de asemenea să se abţină de la orice raport cu femeile lor în cursul aceleiaşi perioade, iar această din urmă condiţie era socotită drept esenţială pentru succesul lor. Se ştie că un conducător care nu a reuşit să prindă o balenă a pus nereuşita sa pe seama călcării regulii de castitate de către oamenii săi. Trebuie să observăm că purtarea prescrisă ca pregătitoare pentru vînătoarea de balene este exact aceeaşi cu aceea impusă, . la acelaşi trib de indieni, celor care plecau la război. Re¬guli analoage sînt, sau erau odinioară respectate de vînă-torii de balene malgaşi. Timp de opt zile înainte de a se îmbarcat echipajul unei ambarcaţiuni care vîna balene postea, se abţinea de la raporturi

sexuale şi nu consuma băuturi spirtuoase ; bărbaţii îşi spovedeau unul altuia vi¬nile cele mai secrete, şi, dacă se afla că vreunul a păcătuit

174
grav, nu i se îngăduia să ia parte la expediţie. în insula Mabuiag, castitatea era impusă atît înainte de a pleca la vînătoarea de morse, cît şi în timpul împerecherii broaşte-lor ţestoase. Perioada se întinde, parţial, între lunile oc¬tombrie şi noiembrie ; potrivit credinţei lor, dacă persoa¬nele necăsătorite întreţineau raporturi sexuale în acest in¬terval, atunci cînd canoele se apropiau de broaştele ţes¬toase ce pluteau pe ape., masculul s-ar fi despărţit de fe¬melă cufundîndu-se fiecare în altă direcţie. La Mowat, în Noua Guinee, bărbaţii nu au relaţii cu femeile în perioada împerecherii broaşteloi1 ţestoase, cu toate că, în rest, mo¬ravurile locale sînt foarte libere. în insula Uap din arhi¬pelagul Carolinelor, bărbatul care se duce la pescuit este supus unui tabu foarte sever, pe toată perioada pescuitu¬lui, care durează şase pînă la opt săptămîni. Cît timp se află la ţărm, el trebuie să-şi petreacă zilele între bărbaţi ; sub nici unvmotiv nu se poale duce acasă; sau nici măcar privi faţa nevestei sale sau a vreunei alle femei. Dacă ar arunca chiar şi cea mai fugară privire spre o femeie, noap¬tea peştele zburător i-ar străpunge negreşit ochii. Dacă nevasta, mama sau fiica pescarului vin să-i aducă vreun dar sau să-i vorbească, ele trebuie să se întoarcă cu spa¬tele spre sălaşul bărbaţilor, către ţărm. Atunci pescarul poate_ să iasă şi să-i vorbească sau, stînd întors cu spatele, să primească darurile aduse. Apoi trebuie să se întoarcă pe dată 4a riguroasa sa privaţiune. Pescarilor nu le este nici măcar îngăduit să se amestece seara printre prietenii din adunare ca să danseze sau să cînte ; ei trebuie să rămînă singux'atici şi tăcuţi. în provincia Mirzapur, cînd se aduc în
175
,
interzis să aibă raporturi cu vreo femeie, căci auiei xoaia munca lor s-ar dovedi zadarnică. Acest obicei de a respecta o strictă castitate drept con¬diţie a succesului vînătorii şi pescuitului este foarte răs-pîndit la popoarele primitive ; exemplele citate ne îndrep¬tăţesc să credem că întotdeauna această regulă se bazează mai degrabă pe o superstiţie, decît pe presupunerea că o încălcare a ei ar putea pricinui o slăbiciune temporară vî-nătorului sau pescarului. Se constată, în general, că reaua urmare a neînfrînării nu era atît faptul că împuţina pu¬terea, cît faptul că, pentru un motiv sau altul, jignea ani¬malele care, în consecinţă, nu se lăsau prinse. Un indian carrier din Columbia Britanică se despărţea întotdeauna de femeia lui cu o lună înainte de a pune capcane pentru urşi şi, în cursul acestei perioade, nu putea bea din acelaşi vas cu nevasta sa, ci trebuia să folosească un pahar făcut anume din scoarţă de mesteacăn. Neglijarea acestor pre-cauţiuni ar fi permis vînatului prins în capcană să scape. Dar cînd indianul se pregătea să vîneze. jderi, perioada de abstinenţă se reducea la zece zile.
■Examinarea numeroaselor cazuri în care primitivul îşi înfrînge pasiunile şi rămîne cast din motive de superstiţie ar fi instructivă, dar nu mă încumet să o fac acum. Voi adăuga doar cîteva exemple diferite privind acest obicei, înainte de a trece la ceremoniile de purificare pe care vînătorul şi pescarul le respectă după sfîrşitul vînătorii şi al pescuitului. Lucrătorii din salinele de lîngă Siphoum, în Laos, trebuie să se abţină de la orice raport sexual la locul unde muncesc şi nu le este îngăduit să-şi acopere capul sau să se apere de razele fierbinţi ale soarelui sub o um-

• '■- ■ - i " •- " .: ■ ■-•■ — -• —
casa seminţele viermilor de mătase, indigenul kol sau bhuiyay le pune, pentru a aduce noroc, într-un loc spoit, cu grijă, cu bălegar sfînt de vacă. Din această clipă, pose¬sorul seminţelor de viermi de-mătase are grijă să evite orice impuritate rituală. Trebuie să renunţe la coabitarea cu soţia sa ; nu poate dormi în pat, nici să se bărbierească, nici să-şi taie unghiile, nici să se ungă cu ulei, nici să mă-nînce mîncăruri pregătite cu unt, nici să spună minciuni; sau să facă price ar putea fi socotit ca nepotrivit. El făgă¬duieşte lui Singarmati Devi că, odată -ce viermii se vor naşte aşa cum trebuie, îi va aduce un prinos. Cînd coconii se deschid şi < apar viermii, el adună femeile casei care cîntă acelaşi cîntec ca la naşterea unui copil ; apoi cărările din părul tuturor femeilor măritate din împrejurimi se ung cu miniu de plumb. Cînd fluturii se unesc, bucuria e mare ca la o nuntă. Astfel, viermii de mătase sînt trataţi pe cît se poate ca fiinţe omeneşti. Obiceiul care interzice orice relaţie sexuală cînd viermii ies din gogoaşă nu este poate decît o extindere prin analogie a regulii, respectate de multe popoare, care interzice soţilor să coabiteze cu so¬ţiile în timpul sarcinii şi alăptatului.

în insula Nias, vînătorii sapă cîteodată gropi, le acoperă uşor cu crengi, cu iarbă şi cu frunze, apoi gonesc vînatul într-acolo. în timp" ce sapă gropile, ei trebuie să respecte anumite tabuuri. Nu au voie să scuipe, pentru că vînatul s-ar îndepărta cu scîrbă de gropi. Nu au voie să rîdă, căci pereţii gropii :s-ar surpa. Nu trebuie să mănînce sărat, să pregătească lăturile pentru porci sau să se scarpine în groapă, căci pămîntul s-ar afîna şi pereţii gropii s-ar pră¬buşi, in noaptea care urmează după săpatul gropii, le este

■^i
brelă. La kachinii din Birmania două femei, trase la sorţi, pregătesc drojdia folosită la facerea berii ; în timpul celor trei zile cît durează prepararea, ele nu au voie să mănînce acru sau să aibă raporturi sexuale cu soţii lor ; se crede că altfel berea ar ieşi acră. La populaţia masai, hidromelul se pregăteşte de un bărbat şi o femeie care locuiesc înlr-o co¬libă singuratică construită anume pentru ei, pînă cînd băutura este gata de băut. Dar le este strict interzis să aibă raporturi sexuale între ei în acest timp ; se consideră esenţial să păstreze castitatea două zile înainte de începe¬rea fierberii şi în toată perioada de şase zile cît durează fierberea. Masaii cred că atunci cînd perechea ar încălca regula castităţii, nu numai hidromelul ar fi de nebăut dar şi albinele care au produs mierea şi-ar lua zborul. Ei pre¬tind, de asemenea, ca omul care prepară otrava să doarmă singur şi să respecte şi alte tabuuri care fac din el aproape un proscris. Tribul wandorobbo, care locuieşte în aceleaşi regiuni cu tribul masai, crede că simpla prezenţă a unei femei în vecinătatea unui bărbat care prepară otrava va anula efectuL preparatului şi acelaşi lucru s-ar întîmpla dacă soţia aceluia ar comite un adulter, în timp ce el pre¬pară otrava. Este evident că, în acest din urmă caz, nu se poate da nici o explicaţie raţională tabuului. Cum s-ar pu¬tea ca pierderea virtuţii otrăvii să fie urmarea palpabilă a faptului că soţia celui ce o pregăteşte şi-a pierdut virtu¬tea ? Este limpede că presupusul efect al adulterului asu¬pra otrăvii este un caz de magie simpatetică : necredinţa soţiei influenţează, pe cale simpatetică, asupra soţului care lucrează la distanţă. Ne este, deci, îngăduit să conchidem cu destulă certitudine că regula abstinenţei, impusă însuşi

.....

celui ce pregăteşte otrăvuri, este şi ea un simplu caz de magie simpatetică, iar nu, cum ar fi înclinat să presupună un cititor civilizat, o precauţiune înţeleaptă pentru ca nu cumva soţul să-şi otrăvească, din întîmplare, soţia.
La triburile ba-pedi şi Sa-thonga din Africa do Sud, 'cînd s-a ales locul pentru aşezarea unui nou sat şi cînd a început clădirea caselor, nu se permite persoanelor căsă¬torite să aibă relaţii conjugale. Dacă s-ar descoperi că vreuna din perechi a încălcat această regulă, construirea caselor ar fi imediat oprită şi s-ar alege un alt loc pentru sat. Aceste triburi cred într-adevăr că încălcarea regulii castităţii ar dăuna satului ce se clădeşte, conducătorul şi-ar pierde puterile şi, poate, ar muri, iar femeia vinovată nu ar mai avea niciodată copii. La populaţia cham din Cochinchina, cînd se construieşte sau se repară un dig pe un rîu pentru irigare, conducătorul care face sacrificiile şi imploră divinităţile să acorde protecţie acestei opera¬ţiuni trebuie să stea tot timpul într-o cocioabă mizerabilă din paie, să nu ia parte la muncă şi să respecte cea mai strictă abstinenţă, căci poporul crede că, odată neres¬pectată abstinenţa de către conducător, digul s-ar rupe. în acest din urmă exemplu este clar că nu poate fi vorba de menţinerea bunei stări fizice a conducătorului, care nu dă nici măcar o mină de ajutor la îndeplinirea muncii.
Dacă tabuurile sau opreliştile respectate de vînători şi de pescari înainte şi în cursul vânătorii sînt dictate, aşa cum am văzut că putem crede, de motive superstiţioase şi mai ales de teama de a" nu jigni sau speria vieţuitoarele a căror ucidere se urmăreşte, ne putem aştepta ca inter¬dicţiile impuse după ucidere să fie tot alît de stricte, uci-

j

12*
170
muri. Se interzice chiar, în sat, folosirea oricărei unelte de fier în timpul celor patru zile.

Aceiaşi eschimoşi celebrează o mare sărbătoare anuală, în decembrie, cînd se duc în casa de întruniri a satului băşicile tuturor focelor, balenelor, morselor şi urşilor albi ucişi în cursul anului. Ele rămîn acolo mai multe zile, timp în care vînătorii evită orice raport cu femeile, spunînd că încălcarea acestei reguli ar nemulţumi umbpe!esanima-lelor moarte. în mod asemănător, la aleuţii din Alaska, vî¬nătorul care a lovit o 'balenă cu un harpon descmtat nu îl mai poate folosi, ci trebuie'să se întoarcă de îndată acasă şi să trăiască despărţit de familia sa într-o colibă anume construită în acest scop unde rămîne timp de trei zile fără mîncare şi băutură, fără să atingă vreo femeie, şi nici mă¬car să-i arunce vreo privire. în această perioadă de izo¬lare, el horcăia în răstimpuri, pentru a imita balena ră¬nită de moarte şi a o împiedica să părăsească ţărmul. în a patra zi ieşea din recluziune şi se spăla în mare, scoţind strigăte înfiorătoare eu glas răguşit şi bătînd apa cu mîi-nile. Apoi, însoţit de cineva, se ducea la ţărm la locul unde bănuia că va găsi împotmolită balena. Dacă animalul era mort, tăia imediat carnea în locul unde fusese lovit de moarte. Dacă balena mai trăia, se întorcea acasă şi con¬tinua să se spele pînă cînd ea murea. Aici vînătorul imită balena rănită probabil în scopul de a pricinui moartea ani¬malului prin magie homeopatică. Sufletul temutului urs polar este şi el jignit dacă nu se respectă tabuurile ce îl privesc. Acest suflet zăboveşte trei zile în apropierea lo¬cului

unde şi-a părăsit corpul şi, în acest răstimp, eschi¬moşii au mare grijă să se conformeze cu toată stricteţea
gasul şi prietenii săi avînd acum să facă faţă şi groazei de spiritele furioase ale victimelor sale. în schimb, acceptînd ipoteza că respectivele oprelişti, inclusiv cele ale mîncării, băuturii şi somnului, nu sînt decît simple precauţiuni sa¬nitare menite să menţină oamenii solizi şi puternici spre a-şi îndeplini munca, este limpede că respectarea acestora după ce lucrul a fost făcut, adică după uciderea vînatului şi prinderea peştelui, devine cu desăvîrşire nefolositoare, absurdă şi inexplicabilă. Dar, aşa cum voi arăta acum, aceste tabuuri se întăresc în continuare ba chiar devin şi mai stricte după-moartea animalelor, cu alte cuvinte după ce vînătorul sau pescarul şi-a atins ţinta, umplîndu-şi tolba cu vînat sau plasa cu peşte. Din această cauză teoria raţionalistă este în întregime dărâmată, teoria superstiţiei-rămînînd în mod clar singura valabilă.
La inuiţii sau eschimoşii din strîmtoarea Behring, „vî¬nătorul care a ucis trebuie să trateze cu cea mai mare grijă leşurile feluritelor animale pentru ca umbrele lor să nu fie jignite şi să aducă nenorocire, sau chiar moartea sa şi a poporului său". Astfel vînătorul unalit care a aju¬tat la omorirea unei balene, albe sau a participat la scoa¬terea ei din plasă nu este lăsat să facă vreo muncă în cursul următoarelor patru zile, acesta fiind timpul în care se presupune că umbra sau spiritul balenei rămîne în corp. în acelaşi timp nimeni în sat nu are voie să folosească vreun instrument ascuţit, sau cu vîrf, de teamă să nu ră¬nească umbra balenei, despre care se crede că pluteşte in¬vizibilă prin vecinătate ; şi toţi se feresc să facă vreun zgomot de teamă să nu,rănească sau să sperie fantoma. Oricine taie corpul unei balene cu un topor de fier va
180
legilor tabuului, deoarece se crede că cine păcătuieşte îm¬potriva sufletului unui urs îşi va primi pedeapsa mult. mai repede decît cel ce a păcătuit împotriva vieţuitoarelor marine.
. Cînd kayanii ucid una dintre atît de temutele pantere dîn Bomeo, sînt foarte îngrijoraţi de soarta sufletelor lor, deoarece cred că sufletul panterei este aproape mai puter¬nic decît propriul lor suflet. De aceea ei păşesc de opt ori peste hoitul animalului rostind descîntecul : „Panteră, su-' fletul tău sub sufletul meu !" La întoarcerea acasă, se ung şi îşi ung cîinii şi armele cu sînge de pasăre în scopul de a-şi linişti sufletul şi a-1 împiedica să fugă, căci plăcîn-du-le carnea de pasăre, socotesc că sufletele lor au aceeaşi, preferinţă.. După aceea, trebuie să se imbăieze opt zile la rînd, ziua şi noaptea, înainte de a pleca din nou la vână¬toare. La hotentoţi, cel care a doborît un leu, un leopard, un elefant sau un rinocer este socotit un erou foarte mare, dar trebuie să zacă în casă trei zile, în cursul cărora fe¬meia sa nu trebuie să se apropie de el ; iar ea este supusă la rîndu-i unui regim riguros, nefiindu-i îngăduit să mă-nînce decît atît cît îi trebuie ca să se ţină pe picioare. Pentru laponi cea mai mare glorie este să ucizi un urs, ursul'fiind pentru ei regele animalelor. Cu toate acestea, toţi cei care au luat parte la ucidere sînt socotiţi impuri şi trebuie să trăiască izolaţi trei zile într-o colibă sau în-tr-^un cort făcut anume pentru ei ; acolo taie în. bucăţi şi fierb leşul, ursului. Timp de un an, nici unei: femei nu-i " este îngăduit să mîne renii care au tras sania cu animalul ucis ; într-adevăr, potrivit unei povestiri, nimeni nu tre.t
182
♦

buie să folosească sania în acest timp. înainte de a intra în cortul în care sînt izolaţi, bărbaţii îşi scot hainele pe care le purtau cînd au ucis ursul iar soţiile lor le scuipă pe faţă o zeamă roşietică făcută din scoarţă de anin negru. Ei intră în cort printr-o deschizătură aflată în spatele lui şi nu prin intrarea obişnuită. După ce se termină gătitul cărnii de urs, doi bărbaţi duc o porţie femeilor, care nu se pot apropia de cortul bărbaţilor în timpul gătitului. Băr¬baţii spun că sînt nişte străini ce aduc daruri din ţări în¬depărtate ; femeile se fac a crede şi făgăduiesc să lege fire roşii în jurul pulpelor acestor străini. Carnea de urs nu trebuie adusă femeilor prin intrarea obişnuită în cort, ci printr-o, deschizătură care se face anume ridicîndu-se în-velitoarea cortului. Cînd cele trei zile de izolare au trecut şi bărbaţii au dreptul să se întoarcă la neveste, ei aleargă unul după altul în jurul focului, ţinînd în mînă lanţul de care atîmă oalele. Acest dans este considerat ca o formă de purificare ; acum bărbaţii pot ieşi pe uşa obişnuită şi se pot duce la soţiile lor. Dar conducătorul cetei trebuie să mai aştepte două zile pentru a se putea atinge de femeia sa.
Se spune şi despre cafri că le este foarte teamă de şarpele boa constrictor sau de un alt şarpe uriaş asemănă¬tor cu acesta ; „şi, sub influenţa anumitor idei supersti¬ţioase, le este chiar teamă să-1 omoare. Cel care a ucis şar¬pele în legitimă apărare sau din alte motive trebuia să se culce ziua în apă curgătoare, mai multe săptămîni în şir ; şi în cătunul său "era interzis să se ucidă vreun animal pînă cînd această îndatorire nu er-a îndeplinită. Şarpele era luat atunci şi îngropat cu grijă într-un şanţ săpat în apro¬pierea ţarcului de vite, unde rămăşiţele sale erau păstrate

nind aceleaşi ritualuri pe care le-ar respecta ca maestru de funeralii şi moştenitor al unei rude. El îşi îmbracă veş¬mintele de doliu, pălăria de pai, haina albă cu mîneci lungi suflecate precum şi toate celelalte dichisuri purtate cu ocazia doliului. Ca şi ruda cea mai apropiată a defunctu¬lui, el prezidează riturile funerai-e. Se ard esenţe parfu¬mate, se aprinde tămâie, se imprăştie foiţe de aur şi argint, se aruncă pocnitori. După ce carnea a fost tăiată şi s-a extras untura se îngroapă rămăşiţele cadavrului în nisip. Apoi se ridică un şopron şi se aduc ofrande. De obicei, cîtva timp după înmormîntare, spiritul balenei moarte pune stăpînire pe o pereoană din sat şi spune, prin gura acesteia, dacă este de sex masculin sau feminin.
wc a»u mainte netuiourate, ca ale unei căpetenii. Din feri- • cire, perioada de pedeapsă a fost redusă acum la cîteva zile, j ca şi în cazul doliului după morţi". în Madras uciderea unui şarpe cobra este un păcat greu. Dacă un asemenea lucru se întîmpla, oamenii ardeau în general corpul şarpelui la fel cum ardeau corpurile oamenilor. Cel ce a ucis şarpele se consideră el însuşi prihănit timp de trei zile. A doua zi se varsă lapte peste rămăşiţele cobrei. în a treia zi nenoro¬citul păcătos este curăţat de întinare.
în aceste din urmă cazuri, animalul a cărui ucidere tre¬buie ispăşită este sacru, adică intră în rîndul acelora care trebuie cruţate îndeobşte din motive superstiţioase. Com¬portarea faţă de cel care, ucigînd, a comis un sacrilegiu se aseamănă atît de mult cu aceea faţă de vînătorul sau pescarul care a omorît animale pentru hrană urmînd le¬gile firii, încît ideea pe care se bazează ambele categorii de obiceiuri poate fi, în esenţă, considerată aceeaşi. Dacă am dreptate, este vorba de respectul pe care primitivul îl resimte faţă de sufletele animalelor, mai ales faţă de ace¬lea deosebit de preţioase sau temute, şi de spaima care îl stăpîneşte faţă de spiritele lor^răzbunătoare. Acest lucru este confirmat în oarecare măsură de ceremoniile îndepli¬nite de pescarii din Annam, cînd cadavrul unei balene este spălat pe mal. Ni se spune că poporul acesta de pescari cinsteşte balena din pricina

foloaselor pe care le trage de pe urma ei. Aproape nu există sat pe malul mării care să nu aibă mica sa pagodă cu scheletul mai mult sau mai puţin autentic al unei balene. Cînd o balenă moartă este aruncată pe mal, i se face o înmormîntare solemnă. Cel care a zărit-o primul conduce ceremonia de doliu, îndepli-
184
♦
CAPITOLUL XXI
OBIECTE TABU
1. Semnificaţia tabu ui ui. Astfel, în socie¬tatea primitivă regulile purităţii rituale, respectate atit de regii şi de conducătorii divini cit şi de către preoţi, se aseamănă sub multiple aspecte cu regulile ce se impun ce¬lor ce au săvîrşit omor, persoanelor în doliu, lehuzelor, fetelor la pubertate, vânătorilor v şi pescarilor şi aşa mai departe. Pentru noi, natura şi situaţia acestor felurite categorii de persoane sînt cu totul diferite ; le-am nu¬mit pe unele sacre, le-am socotit pe celelalte prihănite şi impure. Dar primitivul nu face astfel de deosebiri morale între ei, în mintea sa noţiunile de sacru şi de profan încă nu se deosebesc. Pentru el trăsătura co¬mună a tuturor acestor persoane este faptul că ele constituie surse de pericol, sînt ele însele în primejdie iar acest pericol; în care se află şi Ta care expun şi pe alţii, l«am putea numi spiritual sau fantomatic şi, deci, imaginar. Totuşi pericolul nu este mai puţin real numai pentru că este imaginar ; imaginaţia acţionează asupra omului'tot atit de efectiv ca şi gravitaţia, şi îl poate omorî cu aceeaşi certitudine ca o doză de acid prusie. Scopul ta-
100
buurilor pe care aceste persoane trebuie să le respecte este de a le separa de restul lumii astfel incit temutul pericol spiritual să nu le atingă şi nici să nu fie răspindit de ele. Tabuurile acţionează deci, ca să zicem aşa, cu nişte izolatori electrici care împiedică forţa spirituală cu care aceste persoane sînt încărcate să sufere sau să răspîndească influenţe rele prin contactul cu lumea exterioară.
Aceste principii -generale au fost ilustrate cu ajutorul exemplelor pe care le-am dat pînă acum ; vom adăuga unele noi, în primul rînd din clasa obiectelor tabu şi în al doilea rînd din clasa cuvintelor tabu ; -deoarece. în cre¬dinţa primitivului, atît obiectele cît şi cuvintele pot fi în¬cărcate sau electrizate ca şi oamenii, temporar sau perma¬nent, cu misterioasa virtute a tabuului, şi trebuie deci eli¬minate, pe o durată mai lungă sau mai scurtă din viaţa de zi cu zi. Vom alege exemplele legate mai ales de con¬ducători, regii şi preoţii care, mai mult decît oricine, trăiesc înconjuraţi de tabuuri, ca de un zid. Vom da exem¬ple de obiecte tabu în acest capitol ; cuvintele tabu vor fi prezentate în capitolul următor.
2. Fier tabu. In primul rînd, putem constata că te¬mutul caracter sacru al regilor duce firesc la interzicerea atingerii persoanei lor sfinte. Astfel nu era îngăduit nimă¬nui să atingă cu mîna un rege spartan ; nimeni nu putea atinge corpul regelui sau al reginei din Tahiti ; este inter¬zis sub pedeapsă de moarte să-1 atingi pe regele din Siam, iar regele Cambodgiei nu poate i'i atins sub nici un motiv fără ordinul său special. în iulie 1874, regele a fost aruncat din caleaşca sa şi a rămas întins pe pămînt fără cunoş¬tinţă, dar nimeni din suita sa n-a îndrăznit să-1 atingă ; un
187
.

se îngăduia să poarte o sabie cu care sacrmca un laur. J?I pînă în zilele noastre preotul hotentot nu foloseşte nici¬odată, pentru a sacrifica un animal sau pentru a circum-cide un băiat, cuţit de fier, ci o aşchie ascuţită de cuarţ. La populaţia ovambo din sud-vestul Africii, obiceiul cere ca băieţii să fie circumcişi cu o cremene tăioasă ; dacă nu se găseşte nici o cremene la îndemînă, operaţia poate fi efectuată cu un obiect de fier cu condiţia ca apoi fierul să fie îngropat. La tribul moqui din Arizona, cuţitele şi topo-riştele din piatră care nu mai sînt folosite pentru treburile zilnice continuă să fie păstrate pentru ceremoniile religi¬oase. După ce populaţia pawnee a încetat .să mai utilizeze curent capetele de săgeţi din piatră, le mai foloseau în continuare cu ocazia sacrificiilor, pentru a omorî pe cei luaţi prizonieri, taurii şi cerbii. La evrei, nu s-a folosit nici un obiect de' fier la • construirea templului din Ierusa¬lim şi nici la înălţarea vreunui altar. Vechiul pod de lemn din Roma (Pons Sublichis), socotit sacru, a fost clădit şi reparat fără a se folosi fierul sau bronzul. S-a dat în mod expres o lege pentru ca templul lui Jupiter Liber, din Furfo, să poată fi reparat cu unelte din fier. Camera de consiliu din Cyzicus era construită din lemn, fără nici un cui de fier, grinzile fiind cioplite astfel încît puteau fi scoase şi înlocuite.

Superstiţia ce interzicea folosirea fierului datează poale din începuturile istoriei societăţii, cînd fierul era încă o noutate pe care mulţi o priveau, în consecinţă, cu bănuială şi neplăcere. Căci tot ce e nou poate inspira primitivului uimire şi teamă. „O superstiţie ciudată" — spune unul din¬tre primii călători în Borneo — „este aceea a dusunilor,

european, care trecea pe acolo, a' dus monarhul rănit la palatul său. Odinioară nimeni nu-1 putea atinge pe regele Coreei, iar dacă regele binevoia să atingă pe vreunul din-, tre supuşii săi, locul atins devenea sacru şi persoana astfel' onorată trebuia să poarte la vedere un semn (în general un cordon din mătase roşie) tot restul zilelor sale. Mai ales nici un obiect din fier nu trebuia să atingă corpul regelui. în 1800 regele Tieng-tsong-tai-oang • a murit din cauza unei tumori pe spate, nimănui nu i-a trecut' prin gînd să folosească o lanţetă, care i-ar fi salvat probabil viaţa. Se spune că un rege a suferit îngrozitor din cauza unui abces la buză, pînă cînd medicul său a. chemat un măscărici ale cărui giumbuşlucuri l-au făcut pe rege să rîdă cu atîta poftă încît abcesul s-a spart, Preoţii romani şi sabini nu se puteau bărbieri decît cu brjc'o sau foarfeci din bronz, nu din fier ; şi ori de cîte ori se aducea în dumbrava sacră a Fraţilor Arvali1 din Roma o unealtă de cioplit din fier pentru a săpa o inscripţie în piatră, trebuia să se ofere, ca sacrificiu expiatoriu, un miel şi un porc, iar acest sacrificiu trebuia repetat cînd unealta de cioplit se scotea din dumbravă. O regulă generală impunea să nu se introducă fier în sanctuarele greceşti. în insula Creta se ofereau sacrificii lui Menedemus fără să se folosească fier deoarece, după o legendă, Menedemus fusese omorît în războiul troian cu o armă de fier. Arhontele din Plătea nu trebuia să atingă fierul ; dar o dată pe an cu prilejul co¬memorării anuale a celor căzuţi în bătălia de la Plătea, i

1 Fraţii Arvali (Arvales fratres), colegiu de 12 preoţi îndeplinind cultul Zeiţei Dea Dia (divinitate agricolă). Atestat din epoca regală pînă în vremea împăratului Galienus (253—2G8 e.n.).

care atribuie tot ce li se întîmplă, bine sau rău, favorabil sau nefavorabil, noului care a apărut în ţară. De exemplu, prezenţa mea la Kindram a pricinuit o vreme deosebit de caldă cum nu a mai fost de mult. Ploile excepţional de abundente care s-a întîmplat să

cadă în iarna 1886—87 după măsurătorile topografice efectuate de englezi în insu¬lele Nicobar au fost atribuite de către indigenii alarmaţi mîniei spiritelor la vederea teodolilelor, a nivelelor bon-doace şi altor instrumente ciudate instalate în numeroasele locuri unde ele sălăşluiau de obicei, şi unii au propus să se liniştească spiritele, sacrificîndu-se un porc. în secolul al XVII-lea un şir de recolte proaste a provocat o răz¬meriţă la ţăranii estonieni care au pus răul pe socoteala neplăcerilor pricinuite unui rîu de o moară de apă care îi domolea curgerea. In Polonia, cînd s-a folosit pentru prima dată plugul cu brăzdar din fier şi a urmat un şir de recolte proaste, ţăranii le-au pus pe seama brăzdarelor din fier pe care le-au părăsit revenind la cele vechi din lemn. Chiar şi astăzi populaţia primitivă baduwi din Java, care trăieşte mai ales din agricultui-ă, nu foloseşte unelte din fier pentru a lucra cîmpul.

Această repulsie generală faţă .de inovaţie care se ma¬nifestă întotdeauna puternic în sfera religiei ajunge pen¬tru a explica aversiunea superstiţioasă faţă de fier pe care o nutresc regii şi preoţii, atribuind-o zeilor ; este posibil ca în multe locuri această aversiune să îi fost mărită din-, tr-o cauză accidentală, ca de exemplu şirul recoltelor proaste care au discreditat brăzdarele de fier în Polonia. Dar oropsirea fierului de către zei şi preoţii lor prezintă şi vin alt aspect. Antipatia lor faţă de metal îi înzestrează

»

pe slujitorii oameni cu o armă care ar putea fi folosită îm¬potriva spiritelor, dacă nevoia ar cere-o. Deoarece se pre¬supune că aversiunea lor faţă de fier este atît de puternică, încît nu îndrăznesc să se apropie de persoanele sau de obiectele protejate de acest metal respingător, este limpede că fierul poate fi folosit pentru a alunga fantome şi alte spirite răufăcătoare. Şi de multe ori chiar este folosit în acest scop. Astfel, în regiunea muntoasă din Scoţia, prin¬cipalul mijloc de apărare împotriva neamului elfilor este fierul, sau, încă şi mai bine, oţelul. Metalul sub orice formă, 'sabie, cuţit, puşcă şi'aşa mai departe este atotputernic în acest scop. Ori de cîte ori intri în locuinţa unei zîne trebuie să ai grijă să înfigi în uşă o bucată de oţel, cum ar fi un cuţit, un ac, sau un cîrlig de undiţă ; ca urmare, elfii nu vor putea închide uşa pînă cînd nu vei fi ieşit. De aseme¬nea, dacă-ai ucis un cerb şi îl aduci acasă noaptea trebuie să nu uiţi să înfigi cuţitul în cadavru, ceea ce împiedică zînele să-şi lase greutatea pe el. Un cuţit sau un cui în buzunar ajunge pentru a împiedica zînele să te răpească noaptea. Cuiele bătute la capul patului apără lehuzele şi pruncii lor împotrtiva elfilor ; dar, pentru a fi şi mai sigur, e bine să pui fierul de călcat sub pat şi o seceră la fereastră. Dacă un taur a căzut de pe o stîncă şi a murit, cuiul înfipt în el îi va apăra carnea împotriva zânelor. Muzica execu¬tată la drîmbă îl apără pe vînător împotriva zânelor, deoa¬rece coarda instrumentului este din oţel. In Maroc, fierul este privit ca un mijloc puternic de apărare împotriva de¬monilor; de aceea se obişnuieşte să se pună un cuţit sau un pumnal sub perna bolnavului. Singhalezii cred că sînt înconjuraţi întotdeauna de spirite răuvoitoare care stau

nasss&s^z

cît se crede că spiritul celui decedat se află în apropiere, de teamă să nu-1 rănească. La eschimoşii din strîmtoarea Behring „în ziua în care a murit cineva. în sat, nimănui nu-i este îngăduit să lucreze, iar rudele nu au voie să lu¬creze nimic nici în următoarele trei zile. în această peri¬oadă este mai ales oprit să tai ceva cu o unealtă tăioasă, cum ar fi cu un cuţit sau un topor ; şi folosirea instrumen¬telor ascuţite, cum sînt acele sau sula, este

de asemenea in¬terzisă. Opreliştea a fost instituită, se spune, pentru a evita tăierea sau rănirea umbrei care ar putea fi în această pe¬rioadă prezentă în orice moment, şi, dacă printr~o întîm-plare, vreunul din aceste obiecte ar răni-o, aceasta s-ar înfuria rău şi ar pedepsi populaţia cu moarte sau boală.
‚De asemenea, rudele trebuie să bage bine de seamă să nu facă în acest timp zgomote mari sau stridente care pot speria sau supăra umbra. Am văzut că, după uciderea unei balene albe, eschimoşii nu folosesc instrumente tă¬ioase sau ascuţite timp de patru zile, de teamă să nu taie sau să împungă din nebăgare de seamă spiritul ba¬lenei. Ei respectă cîteodată acelaşi tabu cînd în sat se află un bolnav, probabil de teamă să nu-i rănească umbra care, desprinsă poate de corp, se roteşte în jurul acestuia.
• După un deces românii din Transilvania 1 au grijă să nu lase cuţitele cu tăişul în sus cît timp mortul se află în casă, „căci altfel sufletul este silit să călărească pe lamă". în timpul celor şapte zile ce urmează după un deces, corpul defunctului fiind încă în casă, chinezii se feresc să folo¬seascâ cuţite şi ace, şi chiar beţişoarele pentru mîncat, şi
1 Pentru obiceiurile legate de deces în Transilvania v. W, Schmidt, Das Jahr und seine Tage...

I
ia pîndă ca să le facă rău. Un ţăran n-ar îndrăzni să trans¬porte mâncăruri gustoase, de exemplu prăjituri sau came friptă, dintr-un loc în altul fără să pună deasupra lor un cui de fier, pentru a împiedica demonii să se înstăpâ¬nească pe alimente şi să-1 îmbolnăvească pe cel ce le va mînca. Nici" un bolnav, bărbat sau femeie, n-ar îndrăzni să iasă din casă, fără să ţină în mînă o legătură de chei sau un cuţit, căci fără un asemenea talisman i-ar fi teamă ca nu cumva vreun diavol să profite de starea lui de slăbi¬ciune şi să i se strecoare în corp. Iar dacă cineva area o rană mare pe corp, el încearcă să ţină o bucată de fier pe rană ca pavăză împotriva demonilor. Pe Coasta Sclavilor, dacă o mamă îşi vede copilul prăpădindu-se cu încetul, îşi închipuie că un demon a intrat în corpul copilului şi ia măsurile cuvenite. Pentru a îndepărta demonul din corpul progeniturii sale ea oferă un sacri¬ficiu constînd din alimente, şi în timp ce diavolul le înfulecă ea leagă inele de fier şi clopoţei de gleznele co¬pilului şi îi alîrnă de git lanţul de fier. Se crede că zăngănitul fierului şi clinchetul, clopoţeilor împiedică demonul care şi-a terminat ospăţul să intre din nou în corpul micuţului bolnav. De aceea, în această parte a Afri¬cii, se pot zări mulţi copii împovăraţi cu podoabe din fier. 3. Arme tăioase tabu. La nord de Zengwih, în Birmania, există un rege-preot pe care populaţia Sotih îl adoră ca pe cea mai mare autoritate spirituală şi laică şi în casa căruia este interzis să aduci o armă sau un instrument tăios. Poate că această regulă se explică prin-tr-un obicei respectat de diferite popoare după un deces ; ele se feresc să folosească instrumente tăioase atîta vreme

Vi
mănîncă cu degetele. In.a treia., a şasea, a noua şi a patru-' zcea zi după funeralii prusicnii şi lituanienii aveau obi¬ceiul să pregătească o*masă, la caro, stînd în picioare în pra¬gul uşii, pofteau sufletul defunctului. La aceste prînzuri. ei se aşezau tăcuţi în jurul mesei şi nu foloseau cuţite ; de asemenea, nu foloseau cuţite nici femeile care aduceau mîncârurile. Fărîmifurile care căđeau de pe masă erau lăsate pe jos pentru sufletele singuratice care nu aveau -rude sau prieteni în viaţă pentru a le hrăni. După termi¬narea

p'rînzului, preotul lua o mătură cu care alunga su¬fletele afară din casă spunînd : „Dragi suflete, aţi mîn-cat şi aţi băut. Plecaţi de aici,«plecaţi". Putem înţelege acum de ce nici un instrument tăios nu putea fi adus în casa pontifului birman. Probabil el este privit, asemeni altor regi-preoţi, ca divinitate şi din această cauză nu este drept Ca spiritul său sacru să fie expus pericolului de a fi •tăiat sau i rănit ori de cîte ori îşi părăseşte corpul ca să plutească nevăzut în aer sau să-şi ia zborul spre vreo ţintă îndepărtată.

4. Sînge tabu. Am văzut că Flamen Dialis nu avea îngăduinţa să atingă carnea crudă .şi nici chiar să-i ros¬tească numele. Din cînd în- cînd dascălul brahman nu tre¬buie să vadă . came crudă, sînge sau oameni cărora li s-au tăiat mîinile. în Uganda, tatăl unor gemeni este tabu ciitva timp după naşterea lor ; printre alte reguli, este oprit să omoare vietăţi sau să vadă sînge. în insulele Pe-lcw, după i ce luptătorii au făcut o incursiune de pradă, într-un sat, şi au adus cu ei un cap, rudele celui omorît sînt tabu şi trebuie să se supună anumitor reguli pentru a scăpa de mînia spiritului său. Ele sînt închise în casă, nu

se ating'de carne.crudă şi mestecă bctel descîntat de ma¬gician. După acestea, fantoma celui ucis se duce pe tărîmul duşmanului pentru a-1 urmări pe ucigaşul său. Acest tabu se sprijină probabil pe credinţa obişnuită că sufletul sau spiritul animalului se află în sînge. Deoarece se crede că persoanele tabu se află primejduite ■— de exemplu rudele persoanei care a fost ucisă sînt expuse atacului fantomei furioase —, este neapărat necesar să fie ferite de contactul cu spiritele ; aici îşi are originea opreliştea de a atinge carne crudă. Dar, ca de; obicei, tabuul nu este decît o anu¬mită aplicar-e a unui precept general ; cu alte cuvinte se ordonă respectarea lui mai ales în împrejurări care pai" să pretindă de urgenţă aplicarea lui, dar, în afara unor ase¬menea împrejurări, interzicerea se respectă, deşi mai puţin strict, caregulă obişnuită de viaţă. Astfel, unii estonieni nu vor să guste sînge, deoarece conţine, cred ei. sufletul animalului, care ar pătrunde în cel ce l-ar gusta. Unele triburi indiene din America de Nord ,.refuză cu holătirc, din motive religioase, să consume sîngele vreunui animal, deoarece conţine viaţa şi spiritul animalului". Vînătorti evrei scurgeau sîngele vînatului ucis şi îl acopereau cu ţa¬rină. Ei nu voiau să guste din sînge, crezînd că sufletul sau chiar viaţa animalului se afla în sînge sau era chiar sîn¬gele însuşi.

O regulă curentă interzice vărsarea sîngclui unui rege pe pămînt. De aceea, cînd trebuie ucis un rege sau un. membru al familiei sale, se foloseşte un mijloc de execu¬ţie prin care să nu se verse pe pămint sînge regesc. în ju¬rul anului 1688, generalisimul armatei s-a răsculat înpo-triva regelui Siamului şi 1-a ucis „în felul în care sînt ucişi

vărsat sînge de om este blestemat şi va rămme sterp pen¬tru totdeauna. La unele popoare primitive, cînd trebuie vărsat sîngele vreunui membru al tribului, acesta nu este lăsat să curgă în jos, ci trebuie să se scurgă pe corpurile celorlalţi membri ai tribului. Astfel, în unele triburi din Australia, băieţii care sînt circumci.şi sînt aşezaţi pe o platformă din corpurile vii ale membrilor tribului ; şi, , cînd unui băiat i se scoate un dinte, ca ceremonie de ini¬ţiere, este aşezat pe umerii unui bărbat iar sîngele curge pe pieptul acestuia, de. unde nu trebuie şters. „Galii aveau obiceiul să bea sîngele duşmanilor şi să se sulemenească cu el. Se scrie că irlandezii aveau -acelaşi obicei, şi i-am vă¬zut pe unii făcînd astfel, dar nu cu sîngele duşmanilor, ci cu cel al prietenilor ; de exemplu la executarea unui ves¬tit trădător la Limerick, numit Murrogh O'Brien, am vă-. . zut-o pe bătrîna care îi fusese doică luîndu-i capul retezat şi sorbind tot sîngele ce curgea,

deoarece, spunea că pă¬mîntul nu era demn să-1 soarbă ; în acelaşi timp femeia . . îşi uda faţa şi pieptul cu sînge, îşi smulgea părul şi scotea strigăte şi ţipete îngrozitoare." La populaţia latuka din
I
Africa centrală pămîntul pe care a căzut o picătură de sînge cu. ocazia unei naşteri se scoate cu grijă cu o lopată de fier, se pune apoi într-o oală împreună cu apa folosită la spălarea mamei şi se îngroapă la o anumită adîncime în afara casei, pe partea stingă. în vestul Africii, dacă a căzut cuiva pe pămînt o picătură de sînge, trebuie acoperită cu grijă, şi frecată cu piciorul pînă ce pămîntul o suge ; dacă'a picat pe o canoe sau pe un arbore, - partea mînjită se taie şi aşchiile se distrug. Unul din motivele acestor obi¬ceiuri, africane este poate dorinţa ca sîngele să nu cadă

criminalii regali sau prinţii de sînge vinovaţi de o crimă capitală, adică punîndu-i într-un cazan mare de fier în: care sînt zdrobiţi cu pLsăloage de lemn ; căci, după religia lor, murdărirea sîngelui divin prin amestecarea lui cu pă¬mîntul ar constitui o impietate gravă". Cînd hanul Kublai ■ 1-a învins şi 1-a prins pe unchiul său Nayan, care se răscu-lase împotriva sa, 1-a ucis învelindu-1 într-un covor şi azvîrlindu-1 dintr-o parte într-alta pînă cînd a murit, „de¬oarece nu voia să vadă sîngele neamului său imperial văr¬sat pe pămînt sau expus vederii Cerului şi dinaintea soa¬relui". „Călugărul Ricold aminteşte următoarea maximă tătărească : «Un han poate omorî alt han pentru a pune mina pe tron, dar va avea o grijă deosebită să nu-i verse sîngele. Căci, spun ei, este cu totul nepotrivit ca sîngele marelui han să fie vărsat pe pămînt ; de aceea ei îşi su¬grumă victima prin variate mijloace». Aceleaşi sentimente stăpîneau curtea birmană unde prinţii de sînge sînt exe-; cutaţi într-un anumit fel, fără vărsare de sînge,"
.Oroarea de a vărsa sînge regal pare a nu fi decît uri caz particular al aversiunii generale faţă de sîngele vărsat sau şiroind pe pămînt. Marco Polo ' ne spune că pe vre¬mea lui persoanele surprinse pe străzile din Cambaluc (Pekin) la oixv neîngăduite erau arestate şi, dacă erau gă¬site vinovate de vreun delict, erau bătute cu băţul. „Oa¬menii mureau cîteodată în urma acestei pedepse, dar ea era folosită pentru a evita vărsarea de sînge, căci Bacsis-ul lor spune că este un lucru rău să verşi sînge de om." In vestul comitatului Sussex se crede că pămîntul pe care s-a
1 Frazei' foloseşte traducerea lui H. Yule a Cărţii lui Marco Polo, 1073.

*
♦
pe mîna unui magician care ar putea să-1 folosească în sco-'* puri rele. După cum se ştie, aceasta este cauza anumitor reguli respectate în Africa o-ccidenUilă, unde oamenii fac una cu ţarina orice picătură de singe căzută pe sol sau taie orice bucata de lemn muiat cu sînge. Şi dintr-o teamă asemănătoare de vrăjitorie, indigenii din Noua Guinee au grijă să ardă beţele, frunzele sau cîrpele pătate cu sînge ; iar dacă sîngele a curs pe pămînt, ci răscolesc solul, şi, clacă se poate, aprind un foc în acel loc. Aceeaşi teamă explică funcţiile curioase pe care le îndeplinesc o categorie de oa¬meni numiţi ramanga sau „sînge albastru" la populaţia

betsilco din Madagascar. Sarcina lor constă în a mînca toate rămaşi fele de unghii tăiate şi a linge sîngele vărsat al nobililor. Cînd nobilii îşi taie unghiile, aceşti ramanga adună rămăşiţele pînă la ultima bucăţică şi le înghit. Dacă resturile sînt prea mari, le taie mărunt şi astfel le înghit. De asemenea, dacă un nobil se răneşte, de exemplu' tăindu-şi unghiile sau călcînd pe ceva, ramanga ling sîngele cit pot de iute. Nobilii de rang înalt aproape nu se duc nicăieri fără aceşti servi umili ; dar "dacă, din întîmplare, nu c nici unul la faţa locului, unghiile tăiate şi sîngele răspîndit sînt strînse cu grijă urmînd să fie înghiţite ulterior de ramanga. Aproape nu există nobil cu oarecari pretenţii care să nu respecte cu stricteţe acest obicei, intenţia lor fiind probabil aceea de a evita ca aceste fărîme din per¬soana lor să cadă în mîna vrăjitorilor, care, după princi¬piile magiei contagioase, ar putea să le folosească pentru a face rău. , , .*

Explicaţia generală a ororii de a vărsa sînge pe pă¬mînt poate fi găsită pi'obabil în credinţa că sufletul se află

193

în sînge .şi că, în consecinţă, orice loc pe care cade singe devine în mod necesar tabu sau sacru. în Noua Zeelandă orice obiect pe care ar cădea chiar o singură picătură din sîngele unei căpetenii importante devine tabu sau sacru pentru el. Astfel, un grup de indigeni iii vizitează condu-* cătorul într-o barcă nouă şi frumoasă, acesta se urcă în ea şi o aşchie de lemn îi intră în picior iar pe barcă picură singe-şi aceasta devine de îndată sacră pentru el. Proprie¬tarul sare^din barcă, o trage la mal în faţa casei conducă¬torului şi o lasă acolo. Cu; alt prilej, un conducător, intrind în casa unui misionar, se loveşte cu capul de o grindă şi sîngele începe sa curgă. Indigenii spun că, altă dată, casa ar li trebuit să intre în stăpînirea conducătorului. Aşa cum se întâmplă de obicei cu tabuurile universal aplicate, opre¬liştea de a răspîndi pe pămînt sîngele unui membru al tri¬bului se aplică cu deosebită stricteţe conducătorilor şi re¬gilor şi, în cazul lor, ea se respectă încă multă vreme după ce a încetat să mai fie respectată de toţi-ceilalţi.

5. C a p v. I t ab u. Multe persoane consideră capul ca fiind cu deosebire sacru ; caracterul sacru particular ce i se atribuie se explică uneori prin credinţa că în el se află un spirit deosebit de sensibil la orice vătămare sau lipsă de respect. Populaţia yoruba pretinde că orice om are trei locatari spirituali : primul, numit Olori, sălăşluieşte în cap şi este protectorul, păzitorul şi ghidul omului. Acestui spi¬rit i se aduc ofrande, mai ales păsări, şi apoi populaţia i-i freacă fruntea cir puţin din sîngele acestora amestecat cu ulei de palmier. Karenii cred că o fiinţă numită t&o se află în partea superioară a capului şi că, atîta vreme cît stă acolo, persoana respectivă nu poate fi atinsă de nici un rău din

190

său. Să păşeşti peste capul lui era dovaaa unei iipa^ v^ respect de neiertat." Fiul unui mare preot din insulele Marchize a fost văzut tăvălindu-se pe jos într-o criză de furie şi deznădejde chemîndu-şi moartea' deoarece cineva — stropindu-i cîteva picături de apă în păr — i-a profanat capul, privîndu-1 de caracterul lui sacru. Dar nu numai conducătorii insulelor Marchize aveau capul sacru. Capul fiecărui locuitor din aceste insule era tabu, şi

nimeni nu putea să-1 atingă'sau să treacă peste eh: nici tatăl nu pu-' tea trece peste capul copilului său cînd dormea ; le era interzis femeilor să poarte sau să pună mina pe vreun obiect care a atins sau, pur şi simplu a atîrnat deasupra capului soţului sau tatălui. Nimănui nu-i era îngăduit să fie aşezat mai sus decît capul regelui din Tonga. în Tahiti oricine ar fi stat deasupra regelui sau reginei, ori şi-ar fi trecut mîinile peste capul lor, putea^ fi ucis. Un copil tahi-tian era tabu pînă cînd nu se îndeplineau unele ritualuri ; orice atingea capul său, cînd se afla sub tabu, devenea sacru şi era depus într-un loc sfînt aflat în casa copilului şi împrejmuit in acest scop. Dacă o ramură de copac atingea capul copilului, copacul trebuia tăiat ; iar dacă, în cădere, ramura ar fi vătămat scoarţa unui arbore învecinat şi acesta trebuia tăiat ca fiind impur şi nepotrivit pentru orice între¬buinţare. După ce se îndeplineau toate aceste ritualuri, ta¬buurile luau sfîrşit ; dar capul unui tahitian era întotdeauna sacru ; tahitianul nu purta niciodată-ceva pe creştet şi atin¬gerea lui de către cineva era considerată o jignire. Capul unui conducător maori era atît de sacru încît numai ..dacă şi l-ar fi atins cu degetele, trebuia să şi le ducă imediat la nas şi să aspire sfinţenia pe care o căpătaseră prin atin-

partea celor şapte Kelahi sau pasiuni întrupate. „Dar dacă tso-ul nu este atent, sau îşi pierde puterea, persoana în cauză va fi lovită de o nenorocire oarecare. De aceea capul este înconjurat cu cea mai mare grijă, şi se face tot ce este cu putinţă pentru a-1 înzestra cu înveliş şi podoabe ' pe placul tso-ului.) Siamezii cred că un spirit,'numit khuăn sau kwun, sălăşluieşte în capul omului, al cărui păzitor este. Spiritul "trebuie apărat cu grijă de orice vătămare ; de aceea rasul sau tunsul părului nu se fac decît cu multă ceremonie. Kumn-ul este foarte sensibil în chestiuni de onoare şi s-ar socoti jignit de moarte dacă mina vreunui Străin ar atinge capul în care el sălăşluieşte. Locuitorii Cam-bodgiei consideră atingerea capului unui om drept o ofensă foarte gravă ; unii refuză să intre într-un loc unde atîrnă ceva deasupra capului ; şi chiar cel mai umil cambodgian nu ar consimţi să locuiască sub o încăpere_locuită. De aceea, casele se construiesc cu un singur cat, şi guvernul însuşi respectă această prejudecată, nelegînd niciodată un prizo¬nier de un stîlp aflat sub etajul unei case, deşi casele sînt înălţate mult deasupra solului. Aceeaşi superstiţie poate fi întîlnită şi la malaezi ; unul din primii călători pe aici povesteşte ca în Java oamenii „umblă cu capul gol şi spun că nu trebuie să aibă ceva.pe cap... iar dacă cineva le-ar pune mîna pe cap i-ar omorî ; de asemenea, ei nu constru¬iesc locuinţe cu etaj, pentru ca să nu umble nimeni peste capul cuiva".

Aceeaşi superstiţie privitoare la cap poate fi întîlnită în întreaga Polinezie. Se spune despre Gattanewa, un con¬ducător din insulele Marchize, că „era un sacrilegiu să-i atingi creştetul capului sau orice obiect care a stat pe, capul

I

I r

gere, înapoind-o astfel părţii de la care o primise". Dato¬rită caracterului sacru al capului, conducătorul maori „nu putea stinge focul suflînd în el, căci suflarea sa, fiind sa¬cră, i-ar fi transmis sfinţenia şi un sclav sau un om din alt trib ar fi putut lua vreun cărbune ; pe de altă parte, focul însuşi ar putea fi folosit pentru alte nevoi, de pildă pregătirea mîncării, pricinuindu-i ca urmare moartea".

6. Păr tabu. De vreme ce capul era considerat atît de sacru încît nici măcar nu putea fi atins fără a se comite o ofensă gravă, este evident că tăierea părului trebuie să fi fost. o

operaţie delicată şi grea. Dificultăţile şi primej¬diile cu.care primitivul împovăra această operaţie erau de două feluri. în primul rînd e vorba de pericolul de a tulbura spiritul capului care poate fi rănit în cursul opera¬ţiei şi stîrnit să se răzbune împotriva celui care îi aduce neajuiisuri. în al doilea rînd mai există dificultatea de a face să dispară şuviţele tăiate. Primitivul crede că legătura simpatetică dintre el şi orice parte a corpului său continuă să existe chiar şi după ce legătura fizică a fost ruptă şi că, în consecinţă,1 va resimţi orice rău făcut unor elemente tăiate din trupul lui, cum ar fi părul sau unghiile. De aceea primitivul va avea grijă ca aceste părţi rupte din el însuşi să nu fie lăsate în locuri unde s-ar putea întîmpla să fie /profanate sau să cadă pe mina unor persoane răuvoitoare care le-ar putea folosi prin magie, spre a-i face rău sau a-1 ucide. Toată lumea este expusă acestor primejdii ; dar mai mult decît oamenii de rînd trebuie să se teamă de ele persoanele sacre astfel încît măsurile de precauţie pe care le iau acestea sînt cu atît mai riguroase. Modul cel mai simplu de a te feri de pericol este să nu-ţi tai niciodată

♦

părul, şi- acesta este în adevăr mijlocul folosit în împre¬jurările cînd se crede că riscul este mai mare decit în ca¬zurile obişnuite. Regilor franci nu le era îngăduit să-şi taie vreodată părul(; ei trebuiau să şi—1 păstreze netuns din copilărie. Să-şi fi tăiat pletele lungi care le ajungeau pînă la umeri ar fi însemnat să renunţe la tron. Cind fraţii coi haini, Clotaire şi Childebert, urmăreau să pună mîna pe rugatul fratelui lor Clodomir care tocmai murise, i-au momit la ei pe nepoţii lor minori — cei doi fii ai lui Clodo¬mir, apoi au trimis ,1a Paris, la regina Clotilda, bunica ce¬lor doi copii, cu o pereche de foarfeci şi o sabie goală. Trimisul a arătat Clotildei foarfecile şi sabia punînd-o să hotărască dacă copiii vor fi tunşi şi lăsaţi să trăiască sau dacă părul nu.li se va reteza, dar îşi vor pierde viaţa. Mîn-dra regină a răspuns că, dacă nepoţii ei nu vor ajunge pe tron, să-i vadă mai degrabă morţi decît tunşi. Şi copiii au fost ucişi de neîndurătorul lor unchi Clotaire cu propria sa mînă. Pvegele din Ponape, una dintre insulele Caroline, trebuie să-şi poarte părul lung, şi aidoma lui, mai marii de la curtea sa. în tribul de negri hos din vestul Africii există preoţi al căror cap nu trebuie atins de brici cit tră¬iesc. Zeul care sălăşluieşte în om îl opreşte să-şi taie părul sub ameninţarea pedepsei cu moartea. Dacă părul creşte prea. lung, zeul trebuie rugat să îngăduie să i se taie mă¬car vîrfurile. De fapt, se crede că părul este lăcaşul şi sediul zeului, astfel încît, dacă părul ar fi tuns, zeul şi-ar

1 Frazei- foloseşte : Gregoire de Tours, Histoire eccleslastique des Francs (Istoria ecleziastică a francilor) în traducerea lui Gui-zot, 1374, voi. III.

20:s

tunse întreaga viaţă sau cel puţin pînă cînd copilul atinge vîrsta bărbăţiei.

7. Ceremonii în legătură cu tăierea pă¬rului. Cînd scurtarea părului devine necesară, se iau măsuri pentru a micşora pericolele legate, după cum se crede, de această operaţiune. Căpetenia tribului Namosi din Fiji mînca întotdeauna un om, ca măsură de precauţie cînd îşi tăia părul. „Un anumit trib trebuia să ofere vic¬tima, iar membrii săi se adunau într-un sfat solemn -ca să o aleagă. Era un, ospăţ de sacrificiu menit să-1 apere pe conducător de orice rău". 1 La maori se rosteau multe vrăji cu prilejul tunderii părului ; de exemplu una era menită să sfinţească cuţitul din obsidian cu care se tăia părul ; alta avea -rostul să îndepărteze tunetul şi trăznetul iscate, după cum se" credea, de tăierea părului. „Cel căruia i se tăia părul era pus sub paza directă a lui Atua (spirit) ; era lip¬sit de contactul

cu familia sa şi tribul său ; nu îndrăznea să atingă singur hrana, ci o altă persoană i-o vîra în gură ; timp de citeva zile nu-şi putea relua ocupaţiile obişnuite şi nici să se alăture tovarăşilor săi." 2 Persoana care taie părul, este şi ea tabu ; deoarece mîinile sale au fost în con¬tact cu un cap sacru, ea nu poate atinge cu ele hrana şi nici nu şi le poate folosi la vreo activitate oarecare ; altcineva îi dă mîncarea pregătită pe un foc sacru. Ea nu poate fi eli¬berată de tabu decît a doua zi, cînd îşi freacă manile cu rădăcini de cartofi sau de ferigă, fierte pe un foc sacru ; şi numai după ce aceste mîncăruri au fost aduse capului fa-
, - Citatele provin din relatări particulare către Frazer, npar-ţinîncl respectiv vev, Lon'mer Fison si lev. H. Worrall, şi datînd amîndouă din 1G33.

pierde reşedinţa lui din acel preot"»1 Membrii unui clan masai, despre care se crede că posedă arta de a aduce ploaia, nu-şi tund barba ca să nu-şi piardă această putere. Marea căpetenie şi vrăjitorii tribului masai respectă ace¬eaşi regulă din aceleaşi motive : potrivit credinţei lor, dacă şi-ar tunde bărbile şi-ar pierde puterile suprana¬turale.
*•; Oamenii care au făcut un legămînt de răzbunare îşi păstrează şi ei cîteodată părul netuns pînă cînd îşi înde¬plinesc legămîntul. Ni se spune despre locuitorii insulelor Marchize că „au uneori capul ras în întregime, în afara unui smoc aflat în creştet, pe care-îl poartă fie liber, fie împletit. Dar adoptă acest din-urmă fel de a-şi tunde părul numai atunci cînd s-au legat în mod solemn, de exemplu, să răzbune.moartea unei rude apropiate etc. întivun ase¬menea caz ei nu-şi taie smocul înainte de a-şi fi îndeplinit legămîntul'". Vechii germani respectau cîteodată un obicei analog ; la populaţia chatti tinerii războinici nu-şi tăiau nicioda'tă părul sau barba înainte de a fi omorît un duş¬man. La populaţia toradja, cînd se taie părul unui copil pentru a-1 scăpa de paraziţi, se lasă cîteva bucle pe creşte¬tul capului ca adăpost pentru unul dintre sufletele copi-lului. Altfel, sufletul nu ar avea loc să se instaleze şi copi¬lul s-ar îmbolnăvi. Karo-batakilor le este foarte teamă să nu sperie sufletul unui copil ; deci, cînd îi taie părul, lasă întotdeauna cîteva şuviţe netăiate, ca sufletul să se poată adăposti de foarfeci. De obicei, aceste şuviţe rămîn ne-
1 v. J. Spieth, Die Eiue-Stămme .* Material zur Kunde des Ewe-Volkes in Deutsch-Togo (Seminţiile Ewe: Material documentar despre popoarele Ewe din Togo german), 1B0G.

miliei pe linie feminină şi mîncate, mîinile sale scapă de tabu. in uncie părţi din Noua Zeelandă, ziua hotărîtă pen¬tru tăierea părului era ziua cea mai sfântă a anului ; în acea zi se adunau în număr mare oameni din tot ţinutul. 8. I n d c p ă r t a r e a p ă r ui ui şi unghiilor tă¬iate. Dar chiar atunci cînd părul şi unghiile au fost tăiate, cu toate precauţiile mai rărnîne dificullatea.de a Ic înde¬părta, căci slăpînul lor îşi închipuie că este expus să re¬simtă tot răul ce li se poate întîmpla. Concepţia că omul poate, ti vrăjit prin mijlocirea lesturilor părului sau un¬ghiilor sale sau a oricărei alic părţi despărţită de corpul lui este răspîndită aproape în întreaga lume ; şi faptele care dovedesc existenţa ei sînt prea numeroase, familiare şi plictisitoare prin uniformitatea lor pentru a le analiza aici pe toate. Ideea generală pe care se sprijină această superstiţie este presupusa legătură simpatetică dintre o persoană şi tot ce a făcut cîndva parte din corpul ei sau a avut, într-un fel sau altul, vreo legătură apropiată cu dînsa. Cilevă exemple sînt suficiente. Ele fac parte din acea ramură a magici simpatetice pe care o putem numi contagioasă. Ni se

spune că teama de vrăjitorie reprezenta odinioară una din trăsăturile cele mai caracteristice ale locuitorilor .din insulele Marchize. Vrăjitorul lua păr, scui¬pat sau orice dejecţie trupească rămasă de la persoana căreia voia să-i facă rău, învelea totul într-o frunză şi pu¬nea pachetul într-un sac ţesut din aţă sau fibre vegetale pe care le împletea cît mai încîlcit cu putinţă. Toiul ora apoi îngropat cu anumite ritualuri şi, de atunci încolo, victima se stingea de o boală care ii sleia.puterile şi dura. douăzeci de zile. Ea putea totuşi scăpa cu viaţă dacă descoperea şi
20C
„ii, Mi ■■
dezgropa pârul, scuipatul şi toate celelalte, ceea ce ar fi dus de îndată la încetarea puterii vrăjii. Un vrăjitor maori, voind să vrăjească pe cineva, s-a gîndit să-şi facă rost de o şuviţă din părul victimei sale, de rămăşiţe de unghii, de scuipat sau de o bucată din îmbrăcămintea aceleia. Punînd mîna pe un lucru de acest fel a rostit cu glas ascuţit anu¬mite vrăji şi blesteme şi a îngropat lucrul acela în pămînt. Se presupunea, că, pe măsură ce el putrezea, persoana că¬ruia îi txparţinuse pierea. Cînd un negru australian vrea să se descotorosească de soţia sa, îi taie, în timp ce ea doarme, o şuviţă din păr şi o prinde de aruncătorul de suliţă pe care îl duce la un trib vecin şi îl dă unui prieten. Prietenul.înfige în fiece seară arma în faţa focului de ta¬bără, iar cînd aceasta cade e semn că femeia a murit. Un wirajuri explica doctorului Howitt felul în care acţionează vraja. „Vedeţi, dacă un doftor negru pune mîna pe un lucru ce aparţine cuiva şi îl arde amestecat cu tot felul de alte lucruri rostind vrăji, focul ia în stăpînire mirosul acelui om şi soarta bietului nenorocit e pecetluită."
f Potrivit credinţei huţulilor din Carpaţil, dacă şoarecii adună părul tăiat al cuiva şi îşi fac cuib în el, persoana respectivă va suferi de dureri de cap sau chiar îşi va pierde minţile/ O credinţă asemănătoare, răspîndită în Germania, spune că odată ce păsările găsesc -părul cuiva şi îşi clădesc cuibul cu el, fostul posesor al părului va suferi de dureri ■ de cap ; cîteodată se crede că va suferi de o erupţie a pielii
1 Sursa de informaţie este : R.F. Kaindl, Neue Bcitrăge zur Etimologie und Volkeskunde cler Huzulen (Noi contribuţii la etno¬logia şi etnografia huţulilor), Globus, LXIX, 189G.
207
'■'.-'

cînd au primit rascuuipcu.^^v, _. tăiat al prizonierului odată cu omul.
Pentru a pune părul şi unghiile tăiate la adăpost de orice rău şi de utilizarea lor periculoasă de către vrăjitori, aceste resturi trebuie păstrate într-un loc sigur. Pletele tăiate ale unui conducător maori se stringeau cu cea mai mare grija şi se depuneau într-un cimitir apropiat. Tahi-tienii îşi îngropau în temple părul tăiat. Un călător mo¬dern a observat pe străzile din Soku grămezi de pietre mari ridicate de-a lungul zidurilor, cu smocuri de păr de om vîrîte în crăpături.. întrebînd despre rostul lor, i s-a răs¬puns că, atunci cînd un indigen de prin acele locuri îşi .tăia părul, el îl culegea cu multă grijă şi îl aşeza într-una din acele grămezi de pietre, care erau toate închinate feti¬şului şi deci inviolabile. El a aflat mai tîrziu că aceste gră¬mezi de pietre sacre nu erau decît o precauţiune împotriva vrăjitoriei, deoarece, dacă cineva nu avea destulă grijă de îndepărtarea părului, acesta putea să cadă în parte pe mîinile unor neprieteni care, folosindu-1. ar îi în stare să arunce asupra lui vrăji şi să-i pună la cale nimi¬cirea. Cînd moţul unui copil siamez a fost tăiat cu mare ceremonie, părul se pune într-o mică plută

împletită din frunze de pătlagină şi este lăsat să plutească la înlîmplare pe rîul sau pe canalul cel mai apropiat. Se credea că tot ce era rău în firea copilului se duce pe apă odată cu părul. Părul lung se păstrează pînă cînd copilul va face un pele¬rinaj la Urma sacră a piciorului lui Buda, pe colina sfînlă la Prabat. Aici părul se dă în dar preoţilor cu încredinţarea că vor face din el perii cu care să şteargă Urma ; dar de
209
11
în vestul Sussex-ului.
g'). Se mai credea de asemenea că părul retezat, sau smuls cu pieptenele, poate strica vremea pricinuind ploaie sau grindină, provocind tunetul şi trăsnetul. Am- văzut că în Noua Zeelandă la tăierea părului se rostea o vrajă pentru a îndepărta tunetul şi fulgerul. în Tirol, se credea că vră¬jitoarele folosesc părul'tăiat sau smuls cui pieptenele pen-. tru a aduce grindină şi furtuni. Se ştie că indienii thlinkeet puneau furtunile în seama unei fete care a comis impru¬denţa de a se pieptăna.afară din casă/Se pare că romanii aveau aceeaşi credinţă, căci cunoşteau o maximă potrivit căreia nimeni aflat pe o corabie nu trebuia să-şi taie părul sau unghiile decît pe timp de furtună, aşadar cînd răul nu mai putea fi ocolitj în munţii Scoţiei, se spune că sora unui marinar plecat pe mare nu trebuie să-şi pieptene părul - noaptea. în vestul Africii cînd un mani din Chitombe sau din Jumba murea, gloata alerga spre cadavru şi îi smul¬gea părul, dinţii şi unghiile pe care le păstra ca vrajă pen¬tru a aduce ploaia, crezînd că altfel va bîntui secete. Popu¬laţia makoko, din Anzikos' cerea misionarilor să-i dea jumătate din barba lor ca vrajă pentru a aduce ploaia.
W' Dacă părul şi unghiile tăiate mai păstrează încă o legă¬tură simpatetică cu persoanele de pe al căror trup au fost desprinse, este limpede că oricine reuşeşte să pună mina pe ele le poate folosi ca zălog de bună purtare a acelei per¬soane ; căci, potrivit principiului magiei contagioase, nu are de făcut altceva decît să vatăme părul sau unghiile pentru a lovi în acelaşi timp pe fostul lor posesor. De aceea cînd nandii au luat un prizonier, îi rad capul şi păstrează
208
fapt li se oferă în fiecare an atît de mult păr încît nu-1 pot folosi în întregime şi ard prisosul în toată liniştea de în¬dată ce pelerinii au plecat. Părul şi unghiile tăiate ale lui Fiamen Diaîis erau îngropate sub un arbore fast. Şuviţele tăiate ale vestalelor se atîrnau de un lotus foarte bătrîn. Adesea părul".şi unghiile tăiate se ascund într-un loc tăinuit, nu neapărat într-un templu, cimitir sau sub un arbore ca m exemplele menţionate. Astfel, în Suabia, se recomandă să pui părul tăiat într-un loc peste care nici soarele, nici luna să nu poată străluci, de exemplu în pă-mînt sau sub o piatră. La Danzig, părul se îngroapă în-, tr-un saC sub prag. La Ugi, una din insulele Solomon, oamenii îşi îngroapă părul de teamă să nu cadă în manile vreunui duşman care să facă cu el vrăji şi să le aducă boli sau nenorociri. Aceeaşi teamă pare a fi răspîndită şi în , Melanezia, şi a dus la obiceiul general de a ascunde părul şi unghiile' tăiate. Multe din triburile sud-africane proce¬dează la fel de teamă ca vrăjitorii să nu pună mîna pe aceste părticele despărţite de trup şi să nu facă rău cu aju¬torul lor. Cafrii merg şi mai departe cu această teamă de a lăsa să cadă în miinile vreunui duşman părţi din ei în-şişi. Nu numai că îşi îngroapă părul şi unghiile tăiate' intr-un loc secret, dar, cînd se caută unul pe altul în cap, fiecare păstrează insectele pe care le prinde „şi le predă cu cea mai mare grijă proprietarului iniţial, presupunînd, după feoria lor, că deoarece aceste vietăţi îşi trăgeau

vlaga din sîngele, omului de pe care fuseseră luate, cel care le va omorî va deveni imediat stăpîn pe sîngele vecinului, dis-punînd astfel de puterea unui fluid magie mai presus de fire".
210
■
Cîteodată. părul şi unghiile tăiate sînt păstrate, nu ■ , pentru a evita să cadă în mîinile vreunui magician, ci pen¬tru ca posesorul lor să le poată avea la reînvierea în care cred unele, popoare. Astfel, incaşii din Peru „aveau o grijă deosebită să păstreze unghiile şi părul tăiat sau rupt cu pieptenele, punîndu-le în crăpături sau în firide în perete ; şi dacă ar fi căzut de acolo, orice indian, vâzindu-le, le-ar •V fi ridicat şi le-ar fi pus din nou la loc. Am întrebat adesea mulţi indieni şi în perioade diferite de ce procedează astfel, ca să văd ce-mi vor spune, şi toţi mi-au răspuns cu aceleaşi cuvinte : <<Să ştii că toate fiinţele care s-au născut trebuie să revină la viaţă (ei nu au cuvînt pentru reîn¬viere) şi sufletele trebuie să se scoale din morminte? cu tot ce a aparţinut trupurilor lor. Ca să nu trebuiască să cău¬tăm părul şi unghiile la acel timp de mare grabă şi zăpă¬ceală, le punem într-un singur loc, astfel încît să poală fi adunate cu uşurinţă, ba chiar ori de cîte ori e cu putinţă scuipăm numai într-un anume loc.»" ' In mod asemănai or. turcii nu-şi aruncă niciodată unghiile tăiate, ci le strîng cu grijă în crăpăturile pereţilor sau seîndurilor crezînd că le vor fi necesare la reînviere. Armenii nu-şi aruncă un¬ghiile şi părul tăiat sau dinţii scoşi, ci le ascund în locuri socotite sfinte, cum ar fi crăpătura unui perete de biserică, stîlpul unei case, sau scorbura unui arbore. Ei cred că la reînviere vor avea nevoie de toate aceste rămăşiţe des¬prinse din ei inşrşi şi că cel ce nu le-a păstrat într-un loc sigur va trebui să alerge de colo colo după ele in ziua cea
1 Garcilasso de la Voga.. Royal Commentaries of ihe Incaş (Comentariile regale ale incaşilor). li!3'J—IU71, frecvent folosită de Frazer pentru relatările despre incaşi.
' , 2U
14*
-■
nimicite, fără a-1 răni în acelaşi timp şi pe cel căruia i-au aparţinut.
9. Scuipat tabu. Teama de vrăjitori care a făcut ca atît de multă lume să-şi ascundă sau să-şi distrugă părul sau unghiile tăiate i-a făcut pe alţii sau chiar pe aceiaşi să se poarte şi cu scuipatul lor la fel. Căci, după princi¬piile magiei simpatetice, scuipatul este o parte din om şi orice acţiune îndreptată împotriva acestuia trebuie să aibă un efect corespunzător şi asupra omului. Un indian chi¬lote, care a strîns scuipatul unui duşman îl introduce în¬tr-un cartof, şi pune cartoful la afumat rostind anumite descîntece, deoarece este convins că. duşmanul său se va prăpădi aşa cum se usucă cartoful în fum. Sau vaantro-duce scuipatul într-o broască, aruncînd Vietatea într-un rîu inaccesibil şi pe care nu se poate naviga, ceea ce va face victima să dîrdîie şi să fie scuturată de friguri. Indi¬genii din Urewera, un district din Noua Zeelandă, erau vestiţi pentru dibăcia lor în arta magiei. Se spunea că fo¬loseau scuipatul oamenilor pentru a-i vrăji. De aceea vizi¬tatorii erau foarte atenţi şi îşi ascundeau scuipatul de teamă să nu pună la îndemîna acestor magicieni un mijloc de a le face rău. La unele triburi din Africa de Sud, nimeni nu scuipă dacă vreun duşman se află prin apropiere, de teamă ca acesta să nu găsească scuipatul şi să-1 dea unui vrăjitor care să-1 amestece cu leacuri magice şi să vatăme astfel persoana de la care provine. Pînă şi în propria casă a cuiva scuipatul este şters cu cea mai mare atenţie şi ascuns dintr-un motiv similar.

Dacă oamenii de rînd iau asemenea măsuri de precau-ţiune, este firesc ca regii şi conducătorii să ia măsuri şi
213
■ ■ ':
mare. In satul Dnimconrath din Irlanda puteau fi întîlnite persoane care, citind în Sfînta Scriptură că Atotputernicul le numără toţi'perii capului, se aşteptau să dea socoteală în ziua judecăţii de fiecare fir. Ca să fie în stare de aşa ceva îndesau tot,părul căzut în acoperişul de paie al colibelor. Unele popoare ard părul ce le cade ca să nu-1 lase să ajungă în mîna vrăjitorilor. Locuitorii Patagoniei şi unele triburi victoriene procedează în acest fel. în Vosgii supe-riori, se spune că nu trebuie să laşi niciodată la întîmplare părul şi unghiile tăiate, ci trebuie să le arzi, pentru ca vrăjitorii să nu le poată folosi împotriva ta. Pentru ace¬laşi motiv italiencele îşi ard părul căzut sau îl aruncă în¬tr-un loc de unde nimănui nu-i poate trece prin gînd să-1 ia. "Spaima, aproape generală, de vrăjitorie îndeamnă pe ■ negrii din vestul Africii, populaţia makololo din Africa de Sud şi pe tahitieni să ardă sau să-şi îngroape părul tăiat. In Tirol multă lume îşi arde părul de teamă ca vrăjitoarele să nu-1 folosească pentru a aduce furtuni, alţii îl ard sau îl îngroapă pentru ca păsările să nu-1 folosească la clădîtul cuiburilor, ceea ce ai* provoca dureri de cap persoanei > de la care provine părul.
Este limpede că această distrugere a părului şi unghii- L
lor implică o inconsecvenţă a gîndirii ; scopul distrugerii este evident împiedicarea vrăjitorilor de a folosi aceste crîmpeie desprinse de corp. Dar pentru ca acest ţel să poată fi atins, trebuie să presupunem că există o legătură ; simpatetică între părţile desprinse şi omul căruia i-au aparţinut. Iar dacă această legătură simpatetică continuă (. să existe,.este clar că părţile desprinse de corp nu pot fi
212
«
mai severe. în insulele Sandwich, căpeteniile erau însoţite de un ora de încredere însărcinat .să ducă o scuipătoare portativă,-al cărei conţinut era îngropat cu multă grijă în fiece dimineaţă, la adăpost de vrăjitori. Din acelaşi motiv,
pe Coasta Sclavilor ori de cîte ori un rege sau un conducă¬tor scuipă, saliva sa se strînge cu grijă şi se ascunde sau , se îngroapă. Aceleaşi măsuri de prevedere se iau din aceeaşi cauză pentru scuipatul unui conducător din Ta-bali în Nigeria meridională.
Posibilitatea folosirii magice a scuipatului îl face să fie utilizat, la; fel ca sîngeie sau resturile de unghii, ca sub¬stanţă potrivită pentru a întemeia un legămînt, deoarece, trecîrtdu-şi unul altuia saliva,-partenerii care cad la învo¬ială îşi dau chezăşie de credinţă. Dacă mai tîrziu vreunul îşi calcă jurămîntul, celălalt îi poate pedepsi perfidiei tra-tînd cu mijloace magice saliva sperjurului, pe care o are în custodie. Astfel, cînd membrii tribului Wajagga din ră¬săritul Africii doresc să cadă la învoială, cele două părţi .se aşază câteodată cu o oală de lapte sau berc între ele şi, după ce-au deseîntat băutura, fiecare ia o gură de lapte sau de bere şi o scuipă in gura celuilalt. La nevoie, cînd nu e timp de pierdut cu ceremoniile, cele două persoane se mulţumesc să-şi scuipe una alteia în gură, ceea ce le pecetluieşte tot.atît de bine înţelegerea.
10. Al i mente tabu. După cum ne putem aştepta, superstiţiile primitivului se concentrează dens în jurul hranei ; el se fereşte să mănînce multe animale şi plante, de

fapt hrănitoare, dar despre care îşi închipuie, pentru un motiv sau altul, că ar putea fi primejdioase sau fatale celui ce le-ar mînca. Exemplele ne sînt prea familiare şi
214
prea numeroase pentru a fi citate. Dar dacă teama su¬perstiţioasă îl împiedică pe omul de rînd să mănînce anu¬mite alimente/ restricţiile de acest fel impuse persoanelor sfinte sau tabu, de pildă regilor şi preoţilor, sînt cu atît mai numeroase şi mai stricte. Am văzut că Flamen Dialis nu trebuia; să mănînce anumite plante şi animale şi nici măcar să le rostească numele, iar consumul de carne al regilor egipteni era limitat la viţel şi gîscă. In antichitate, mulţi preoţi şi regi ai popoarelor barbare nu mîncau nici¬odată carne. Preoţilor fetişi sau Ganga de pe coasta Loango le este interzis să mănînce şi chiar să vadă felurile ani¬male şi peşti; astfel încît dieta lor de carne este foarte li¬mitată ; adesea ei nu trăiesc deeît cu ierburi şi rădăcini, deşi pot bea sînge proaspăt. Este interzis încă clin copi¬lărie moştenitorului tronului din Loango să mănînce porc ; incă de mic copil nu poate mînca fructul cola cînd se află însoţit de cineva ; la vîrsta pubertăţii un preot îl învaţă că nu trebuie să mănînce păsări, în afara celor pe care le-a c-morît şi le-a gătit el însuşi ; şi astfel numărul tabuurilor creşte odată cu numărul anilor săi. La Fernando-Po îi este interzis regelui, după urcarea sa pe tron, <să mănînce cocco (arum acaule), căprioară şi porc spinos, care s'mt hrana obişnuită a poporului, Conducătorul suprem al po¬porului masai nu se poate hrăni decît cu lapte, miere şi ficat de capră fript ; dacă ar mînca altă mîncarc şi-ar pierde puterea de a profeţi şi de a prepara farmece.
(/li. Noduri şi inele tabu . Am văzut că prin¬tre nenumăratele tabuuri pe care trebuie să le respecte Flamen Dialis la Roma unul îi interzicea să aibă vreun nod în vreo parte a îmbrăcăminţii, iar altul îi obliga să nu
215
—— iif"-"!i-> - ■■■-— -. . -■:. . .
" * în toate aceste cazuri; se regăseşte, se pare, ideea că faptul de a face un nod ar „încătuşa" femeia, aşa cum se spune'în Indiile orientale, cu alte-cuvinte ar stînjeni sau . chiar împiedica întremarea după naştere. După principiile magiei, homeopatice sau imitative obstacolul sau impedi¬mentul fizic pe care îl constituie un nod la o sfoară ar crea, în corpul femeii, un obstacol sau un impediment corespun-' zător. Că aceasta este adevărata explicaţie a regulii reiese din obiceiul respectat de către populaţia hos din vestul Africii cu ocazia unei naşteri grele. Dacă o femeie se află în. chinurile -naşterii şi nu poate să nască, se cheamă în ajutorul ei- un magician. Magicianul o priveşte şi spune : „Copilul este legat în pîntece, de aceea mama nu poate naşte". La rugămintea rudelor feminine, magicianul pro¬mite să desfacă nodul, pentru ca să se poată naşte copilul. în acest scop, magicianul le porunceşte să caute în pădure o plantă agăţătoare foarte rezistentă, cu care leagă la spate miinile.şi picioarele pacientei. Ia apoi un cuţit şi strigă cu glas tare numele femeii, şi cînd femeia răspunde, magicianul taie planta'cu cuţitul spunînd: „Tai astăzi legă¬turile copilului tău". Apoi taie mărunt planta agăţătoare, pune bucăţile într-un vas plin cu apă şi spală femeia cu această apă.'Aici, tăierea plantei agăţătoare care leagă pi¬cioarele femeii este un exemplu simplu de magie homeo¬patică sau imitativă ; eliberând membrele de legăturile lor, magicianul îşi închipuie că eliberează în acelaşi timp şi co¬pilul din pîntece de legăturile care îi împiedecă naşterea. Aceeaşi idee se află la baza obiceiului, respectat de anu¬mite popoare, de a deschide toate încuietorilc, toate uşile ş.a.m.d. cînd în casă are loc vreo naştere/ Am văzut că în-
217

V.
poarte decît inele rupte. La fel, pelerinii musulmani, ce se duc la Mecca, se află într-o stare de sfinţenie sau tabu şi nu trebuie să aibă pe ei noduri sau inele. Aceste reguli au probabil o semnificaţie înrudită şi pot fi uşor asociate. Mai intii, în ce priveşte nodurile, putem constata că în diferite părţi ale lumii mulţi oameni refuză cu hotărîre să aibă vreun nod pe ei în anumite perioade critice, mai ales în. timpul lehuziei, la căsătorie şi la moarte//La saşii din Transilvanial, cînd o femeie se află în chinurile fa¬cerii, i se desfac toate nodurile de pe haine, crezîndu-se că i se va uşura naşterea ; şi cu aceeaşi intenţie se deschid în casă toate încuietorile de la uşi şi lăzi./Laponii cred că o femeie care urmează să nască nu trebuie să aibă noduri în haine, deoarece nodurile ar face naşterea grea şi dure¬roasă, în Indiile orientale această superstiţie se întinde pe toată perioada sarcinii ; potrivit credinţei din popor, dacă o femeie însărcinată ar avea noduri sau şnururi în haine sau ar purta orice altceva strîns, copilul ar suferi o apăsai-e iar mama ar fi „încătuşată" cînd îi soseşte ceasul. Ba chiar unii pretind respectarea acestei reguli deopotrivă de tatăl şi de mama copilului ce se va naşte. La populaţia maritimă dyac nici unul dintre părinţi nu poate lega cu o frînghie sau strînge ceva în timpul sarcinii femeii. în tribul toum--buluh din nordul insulelor Celcbes, în a patra sau a cincea lună de sarcină are loc o ceremonie, după care, printre altele, se interzice soţului să facă vreun nod sau să stea cu picioarele încrucişate.

1 Pentru tabu-ul nodului" în Transilvania Frazer îl citează pe J. Hillner cu VolksthiimUcher Brauch and Glaube bei Gcburt und Tai//j im Siebenbiirger Şachenlande (Datina şi credinţa populară a saşilor din Transilvania la naştere şi la botez), 187C/1377.

tr-un asemenea prilej saşii din Transilvania deschid toate broaştele, şi că la fel se întîmplă în Voigtland şi în Mecklenburg.\/In nord-vestul Avgyllshire-uiui persoanele superstiţioase' deschid toate uşile cu ocazia unei naşteri. în insula Salsatte, în .apropierea oraşului Bombay, cinci o femeie este cuprinsă de durerile. facerii, se descuie toate încuictorile uşilor sau ale sertarelor cu cheia pentru a-i uşura naşterea. La tribul Mandeling din Sumatra se ridică toate capacele lăzilor, cutiilor, oalelor şi aşa mai departe ; şi dacă toate acestea nu duc la rezultatul dorit, soţul îngri¬jorat trebuie .să lovească în capetele cîtorva grinzi ale casei pentru a le slăbi din încheieturi ; deoarece se crede că ..totul trebuie să fie deschis şi descleştat pentru a uşura naşterea". La Chittagong dacă o femeie nu reuşeşte să-şi aducă copilul pe lume, moaşa porunceşte să se deschidă larg uşile şi ferestrele, să se scoală dopurile de la toate sticlele, să se scoată cepurile de la toate butoaiele, să se' dezlege toate vacile din staul, caii din grajd, clinele de pază din cuşcă, să se dea drumul oilor, păsărilor şi aşa mai departe. Această libertate totală acordată animalelor şi chiar lucrurilor neînsufleţite, este, după credinţa popu¬lară, un mijloc fără greş de a asigura uşurarea femeii şi va îngădui copilului să se nască. în insula Sahalin. cînd o femeie este în durerile facerii soţul ei desface tot ce se poate desface. îşi desface pletele şi şireturile ghetelor. Apoi deznoacia tot ce se poate deznoda în casă sau în preajma ci. în curte, scoate toporul din butucul în care stă înfipt ; dezleagă, barca, dacă este legată de un pom, scoale cartu¬şele din puşcă şi săgeţile din arbaletă.

l
218
A
■A
—_____
De asemenea am'văzut că un toumbuiuh se fereşte nu numai să facă noduri, dar şi să stea cu picioarele încruci¬şate în timpul sarcinii soţiei sale. ldeea este aceeaşi in r.ra¬bde cazuri. Potrivit principiilor magiei homeopatice, tic că încrucişezi firele să faci un nod, fie doar picioarele pentru a' te aşeza' comod, te împotriveşti sau pui pio.lici mersului liber -al lucrurilor şi acţiunea ta nu poate decît să frîneze şi să împiedice tot ce se dezvoltă în jurul tău. Romanii erau pe deplin conştienţi de acest important adevăr. A te aşeza, cu rnîinile împreunate lîngă o femeie în¬sărcinată sau lîngă un bolnav ce se afla sub îngrijirea me¬dicului înseamnă, spune severul Plinius, să arunci o vrajă rea' asupra acelei persoane ; şi mai ales este rău dacă îţi strîngi genunchii cu mîinile împreunate, sau îţi pui un picior peste celălalt. ^Vechii romani priveau asemenea ati¬tudini ca o-piedică şi o obstrucţie în calea treburilor de orice fel iar la sfatul de război sau la adunarea magistra¬ţilor, la rugăciuni şi sacrificii nu se îngăduia nimănui să stea cu picioarele încrucişate sau cu mîinile împreunate. Exemplul tipic al gravelor consecinţe care puteau surveni din cauza unuia sau altuia din aceste gesturi este al Alc-menei, care, pentru a-i da viaţă lui Hercule, a îndurat chi¬nurile naşterii timp de şapte zile şi şapte nopţi, din cauză că zeiţa Lucina şedea hi faţa casei ei cu picioarele încruci¬şate şi mîinile împreunate, astfel încît copilul s-a putut naşte abia cînd zeiţa a fost ademenită să-şi schimbe pozi¬ţia. După o superstiţie bulgară, dacă o femeie însărcinată are obiceiul să şadă cu picioarele încrucişate, va suferi mult la naştere. în unele părţi din Bavaria, cînd o conversaţie
219
- -—
nimic înnodat sau încheiat cu nasturi, căci altfel duşmanii săi l-ar putea lipsi pe acesta de drepturile sale matrimo¬niale prin mijloace magice. Teama de vrăji de acest gen mai este răspîndită şi în prezent pretutindeni în nordul Africii. Pentru a face un mire neputincios, vrăjitorul nu trebuie decît să facă un nod la o batistă pe care a pus-o mai înainte discret undeva pe corpul mirelui, cînd acesta a încălecat pentru a merge să-şi ia logodnica ; cîtă vreme batista va rămîne înnodată, mirele nu-şi va putea consuma căsătoria.
Puterea răufăcătoare, a nodurilor se poate manifesta şir prin pricinuirea bolii şi a altor necazuri. La tribul hos din vestul Africii, vrăjitorul îşi blesteamă uneori duşmanul şi face un nod într-un fir de iarbă spunînd : „L-am legat pe cutare cu acest nod. Să cadă toate relele pe capul lui! Cînd se va duce la cîmp, să-1 muşte un şarpe ! Cînd se va duce la vînătoare, să se năpustească asupră-i un animal de pradă. Cînd va intra în rîu, să-1 ia apa ! Cînd va cădea ploaia, să-1 lovească trăznetul ! Să-i fie nopţile chinuite !" Se crede că vrăjitorul a legat în nod viaţa duşmanului său.' în Cofran se vorbeşte de acţiunea ne/astă a „celor ce suflă în noduri", iar un comentator arab explică pasajul spu¬nînd că acele cuvinte se referă la femeile care se îndelet¬niceau cu magia făcînd noduri în sfori, suflind şi scui-pînd apoi .peele. El continuă povestind cum, odată, un evreu rău 1-a vrăjit pe însuşi profetul Mohamed, înnodînd de nouă ori o frînghie pe care a ascuns-o într-un puţ. Profetul căzu bolnav şi nimeni nu ştie ce s-ar fi putut în-tîmpla dacă arhanghelul Gavril nu i-ar fi dezvăluit, la timp, omului sfînt locul unde era ascunsă frînghia înno-

se opreşte şi urmează o tăcere prelungita se spune : „cu siguranţă cineva şi-a încrucişat picioarele".
Se credea că efectul magic al'nodurilor care împiedică şi frînează activităţile omului se manifestă cu prilejul căsătoriei la fel ca la o naştere. Se pare că în timpul evu¬lui mediu şi pînă în secolul al XVIII-lea s-a crezut, în ge¬neral, în Europa, că oricine putea zădărnici consumarea căsătoriei dacă, în timpul celebrării nunţii, ar fi încuiat un lacăt sau ar fi făcut un nod într-o sfoară şi apoi ar fi arun¬cat lacătul sau sfoara. Lacătul sau sfoara înnodată trebu¬iau aruncate în apă, şi pînă cînd nu- erau găsite şi des¬chise sau deznodate, nici o unire reală a perechii căsăto¬rite nu era cu putinţă. De.aceea se considera drept o gravă ofensă nu numai să recurgi la o asemenea vrajă, ci chiar să furi sau să faci să dispară instrumentul material al vrăjii, fie lacăt, fie sfoară înnodată. în 1718 parlamentul din Bordeaux a condamnat pe cineva să fie ars de viu pen¬tru că a nenorocit o familie întreagă cu ajutorul frînghiilor înnodate ; iar în 1705, două persoane au fost condamnate la moarte, în Scoţia, pentru că au furat anumite noduri vrăjite făcute de o femeie pentru a tulbura fericirea nup¬ţială a lui Spalding of Ashintilly. Credinţa în eficacitatea acestor farmece pare să fi persistat în ţinuturile deluroase din Perthshire pînă la sfîrşitul-secolului al XVIII-lea ; căci în epoca aceea, în frumoasa comună Logierait, între rîul Tummel şi rîul Tay exista obiceiul de a desface cu grijă toate nodurile îmbrăcăminţii mirilor înaintea celebrării ceremoniei căsătoriei. Şi astăzi mai întîlnirn aceeaşi super¬stiţie şi acelaşi obicei'în Siria. Cei care ajută un mire si¬rian să-şi îmbrace haina de cununie au grijă să nu aibă

dată. Devotatul Aii a scos de îndată vătămătorul obiect din puţ ; profetul a rostit câteva deseîntece care i-au fost rele¬vate anume în acest scop. La fiecare vers al descântecului se desfăcea cile un nod şi profetul simţea o uşurare.
Dacă se crede că nodurile au puterea de a ucide, li se atribuie de asemenea şi puterea de a vindeca. Aceasta de¬curge din credinţa că desfacerea nodului care pricinuieşte boala aduce celui ce suferă o nşurare. Dar, în afara acestei virtuţi negative a nodurilor răufăcătoare, există şi noduri binefăcătoare, cărora li se atribuie o putere pozitivă,, de. însănătoşire. Plinius ne spune că unii vindecau bolile de "\ • pîntece luînd un fir dintr-o ţesătură, făcînd şapte sau nouă noduri pe el si legîndu-1 apoi de pîntecele pacientului ; dar, pentru a asigura puterea' remediului, era necesar să rosteşti numele unei văduve la fiece nod făcut. O'Donovan descrie un remediu împotriva febrei, folosit de tureomani. Vrăjitorul ia păr de cămilă şi îl răsuceşte într-un fir foarte rezistent, murmurînd între timp o vrajă. Face apoi şapte noduri pe fir şi suflă pe fiecare nod.înainte de a-1 sirînge. Bolnavul poartă acest fir legat în noduri la încheietura manii, în chip de brăţară. în fiece zi se desface cîte un nod şi se suflă peste el, iar cînd cel de-al şaptelea este desfăcut, se înfăşoară firul într-un ghem care se aruncă în rîu ; oa¬menii îşi închipuie că ghemul duce febra cu el.
0 vrăjitoare poate folosi şi ea nodurile pentru a cuceri un iubit şi a-1 lega trainic de dînsa. Astfel, în Virgiliu J, tînăra fată bolnavă de dragoste caută să-1 îndepărteze pe Daphnis de oraş şi să-J atragă la dînsa prin vrăji, făcînd
■ trei noduri pe trei sfori de culori diferite. Tot astfel o fată

1 Frazer face aici aluzie la Virgiliu, Bucolice, Egloga VIII.
arabă-care se. îndrăgostise de un anumit bărbat, încerca să-i cîstige inima şi să-1 lege de ea făcînd noduri în biciul aces¬tuia '; dar rivala ei geloasă i-a desfăcut nodurile. După acelaşi principiu, nodurile magice pot fi folosite şi pentru a-pi-inde un fugar. In Swaziland, se zăreşte adesea iarbă legată în noduri pe marginea potecilor. Fiecare stă mărtu¬rie despre o tragedie de familie. O femeie a fugit de la soţul ei, iar acesta şi prietenii lui s-au apucat s-o urmă¬rească legînd cărările, după cum spun ei, pentru a împie¬dica astfel fugara, să se mai întoarcă. în Rusia s-a consi¬derat întotdeauna plasa, cu sumedenia ei de noduri, drept foarte eficace împotriva vrăjitorilor ; de aceea, în unele locuri, cînd o mireasă se îmbracă în haine do nuntă, se azvîiie peste ea o plasă de pescuit pentru a o apăra de rău. Din acelaşi motiv mirele şi prietenii săi se înfăşoară ade¬sea cu bucăţi de plasă sau cel puţin cu cingători foarte strînse, căci înainte ca un magician să le poată face vreun rău, trebuie să desfacă toate nodurile plasei sau să scoată cingătorile. Adesea, o amuletă rusească nu e decît un fir înnodat. Se crede Că ghemul de lină roşie înfăşurat în jurul braţelor şi picioarelor te apără de friguri şi de febră şi se presupune că nouă gheme înfăşurate de gîtul unui copil îl apără de scarlatină. în Gubernia Tver, se prinde un sac făcut anume de grumazul vacii care păşeşte în fruntea cirezii, pentru a goni lupii ; puterea acestuia cetluieşte sto¬macul animalului de pradă. După acelaşi principiu, se în¬conjoară de trei ori cu un lacăt o herghelie de cai înainte de a-i duce la păscut primăvara, iar cel ce poartă lacătul îl încuie şi-1 descuie în tot timpul mersului spunînd : „Cu
şi religioase părul să fie despletit şi picioarele goale se ba¬zează probabil pe aceeaşi teamă de a nu împiedica sau tul¬bura acţiunea în curs, oricare ar fi ea, prin prezenţa unui nod sau a unei legături pe capul sau pe picioarele celui ce îndeplineşte ceremoniile. Unele persoane atribuie ine¬lelor o putere analoagă de încătuşare şi limitare a activi¬tăţilor spirituale şi trupeşti. Astfel, în insula Carpa-thos, oamenii nu încheie niciodată nasturii hainelor unui mort, şi au grijă să-i scoată toate inelele ; „căci, spun ei, spiritul poate fi reţinut chiar şi în degetul cel mic şi nu Be poate odihni". Este limipede că, aici, chiar dacă nu so presupune în mod categoric că la moarte sufletele ies prin vîrful degetelor, se crede totuşi că inelul exercită o anu¬mită influenţă care reţine şi închide spiritul nemuritor, în pofida străduinţelor sale de a părăsi tabernacolul de lut ; pe scurt, inelul, ca şi nodul, acţionează ca un lanţ spiri¬tual. Aceasta era poate cauza vechii maxime greceşti, atri¬buită lui Pitagora, care interzicea oamenilor să poarte inele. Nimeni nu putea să intre în vechiul sanctuar arca-dian al Doamnei din Lycosura cu inel în deget. Persoanele care consultau oracolul din Faunus trebuiau să fie caste, Să nu mănînce carne şi să nu poarte inele.
Pe de altă parte, aceeaşi sugrumare care opreşte su¬fletul să-şi ia zborul poate să nu îngăduie intrarea spiri¬telor rele ; de aceea găsim inele folosite ca amulete împo¬triva demonilor, vrăjitoarelor şi fantomelor. în Tirol se spune că o femeie gata să nască nu trebuie să-şi scoată niciodată inelul de cununie, căci altfel ar cădea sub puterea spiritelor şi vrăjitoarelor. La laponi, cel care pune cada-

, «^uw uutuşu care
nu-mi vor ataca herghelia".

Nodurile şi încuietorile" pot fi folosite nu numai pentru a-i îndepărta pe vrăjitori şi lupi, ci şi pentru a izgoni moartea însăşi. în 1572, de sfintul Andrei, pe cînd o femeie era tîrîtă la călău pentru a fi arsă de vie ca vrăjitoare, s-a găsit la ea o pînză albă, ca un colan avînd o mulţime de sfori cu noduri pe ele. I-au luat-o, cu toată împotrivirea ei, căci după cit se pare era convinsă că nu va muri în flăcări atîta vreme cit purta sforile înnodate. Cînd i-au luat-o, fe¬meia a spus : ;,Acum nu mai am nici o nădejde". în multe colţuri ale Angliei, se crede că o persoană nu poate să moară atîta vreme cît în casă sînt lacăte încuiate sau zăvoare închise. De aceea, potrivit unui obicei foarte răspîn-dit, cînd este limpede că bolnavul se apropie de obştescul sfîrşit, se deschid toate încuietorile şi zăvoarele pentru a nu-i prelungi zadarnic chinurile morţii. De exemplu, în anul 1863, la Taunton, un copil era bolnav de scarlatină şi se părea că nu mai are scăpare. „S-a alcătuit un juriu de femei — cum s-ar spune — şi, pentru ca micuţul să nu aibă o «moarte grea» s-au deschis larg toate uşile, casei, toate sertarele, toate lăzile, toate dulapurile, toate cheile au fost scoase din broaşte şi corpul copilului a fost aşezat sub o grindă unde i s-a putut asigura o fcrejoere lipsită de pri¬mejdii şi uşoară în eternitate". Ciudat este că micuţul a refuzat să profite de toate înlesnirile ce i s-au făcut ca să moară, prin înţelepciunea şi priceperea matroanelor en¬gleze din Taunton ; decît să-şi dea duhul pe loc, a ales să trăiască.
224

'■■»■*■*-■' ' -ftfri
vrui în sicriu primeşte de la soţul, soţia sau copiii defunc¬tului o verigă de bronz, pe care trebuie să o poarte pe bra¬ţul drept pînă ce cadavrul va fi depus, fără vreun accident, în mormînt. Se crede că veriga serveşte ca amuletă per¬soanei respective împotriva oricărui rău pe care fantoma i l-ar putea pricinui. Cit de mult a fost influenţat obice¬iul de a purta inele, sau în ce măsură acest obicei şi-a avut originea în credinţa privind puterea inelelor ca amulete care reţin sufletul în corp, sau scot demonii din el, este o Întrebare care merită să fie luată în considerare. Aici ne ocupăm de această credinţă doar în măsura în care pare să arunce o lumină asupra regulii după care Flamen Dialis putea purta numai un inel rupt. Pusă alături de regula care îi interzicea să aibă un nod în îmbrăcăminte, ea relevă teama că intrările şi ieşirile puternicului spirit care era întrupat în el pot fi stînjenite prin piedici corpo¬rale şi spirituale cum sînt inelele şi nodurile. . .
,-'.
.

CAPITOLUL XXII
1 CUVINTE TABU
■1. Nume proprii tabu.' Neputînd să facă o de¬osebire clară între cuvinte şi lucruri, primitivul işi închi¬puie, de obicei, că legătura dintre nume şi persoana sau 'lucrul denumit cu ajutorul acestuia nu este numai o aso¬ciaţie arbitrară şi ideală, ci o legătură reală şi esent.ială care uneşte numele cu persoana, în aşa fel incit magia poate fi exercitată asupra unui om cu tot atita uşurinţa prin numele său ca şi prin părul sau unghiile acestuia, ori prin orice altă parte materială a persoanei sale. De fapt, primitivul îşi consideră, numele ca parte vitală din el în¬suşi şi are grijă de el potrivit acestei păreri. De exemplu, indianul din America de Nord ..nu consideră că numele său este numai o

etichetă, ci îl socoteşte drept parte dis¬tinctă a personalităţii sale, la fel cu ochii sau dinţii, şi crede că poate fi tot atît de sigur vătămat prin influenţa¬rea malefică a numelui ca şi printr-o rană provocată în orice parte a organismului său fizic. Această credinţă a fost întîlnită la diferite triburi de la Atlantic pînâ. la Pa¬cific şi a dat naştere unor reglementări ciudate privind tăinuirea şi schimbarea numelor". Unii eschimoşi îşi iau
3 .227
15*
care i-ar cunoaşte numele secret ar avea o putere specială de a-i face rău prin mijloace magice."
Aceeaşi teamă pare să fi dus Ia un obicei identic la vechii egipteni, a căror civilizaţie relativ superioară era năpădită şi împestriţată în mod curios de urmele celui mai neevoluat primitivism. Orice egiptean primea două nume, cunoscute respectiv ca numele cel adevărat şi numele cel "bun, sau numele mare şi numele mic ; şi, în timp ce nu¬mele bun- sau mic era cunoscut public numele adevărat sau mare pare să fi fost tăinuit cu grijă. Un copil brahman primeşte două nume, unul e pentru folosinţă curentă, celă¬lalt este secret, şi nimeni nu trebuie să-1 ştie în afară de tatăl său şi de mama sa. Acesta din urmă se foloseşte nu¬mai cu ocazia unor ceremonii cum ar fi căsătoria. Scopul obiceiului este să apere persoana împotriva magiei, deoarece vraja nu poate avea efect decît legată de numele real. De asemenea, indigenii din Nias cred că demonii pot face rău unei persoane al cărui nume l-au auzit rostit. De aceea numele copiilor mici, care sînt în mod deosebit expuşi atacurilor spiritelor rele nu sînt rostite niciodată ; şi, adesea, oamenii se feresc, din acelaşi motiv, să se strige "unul pe altul pe nume în locurile unde de obicei dau tîrcoale duhurile, cum ar fi desişul întunecos al unei pă¬duri, malurile unui rîu, sau vecinătăţile unui izvor care bolboroseşte.
Indienii din Cliiloe îşi tăinuiesc numele şi nu le place să-1 rostească cu glas tare, spunînd că pe continent sau pe insulele învecinate există zîne sau spiriduşi, care dacă ar Şti numele oamenilor le-ar face rău; dar, atlta vreme cît nu
22»
alte nume la bătrâneţe, nădăjduind că se vor bucura ast¬fel de un nou termen, prelungit, de viaţă. Populaţia to-lampoo din Celebes crede că scriind numele persoanei poţi . să-i răpeşti concomitent sufletul. Şi azi mulţi primitivi îşi consideră numele parte vitală din ei, şi din această cauză se străduiesc să-şi ascundă numele reale pentru a nu da unor persoane răuvoitoare un mijloc de a vătăma pe po-, sesorii lor.
i Astfel, pentru a începe cu primitivii aflaţi la nivelul cel mai jos al stării sociale, ni se spune că tăinuirea nume¬lor proprii ale indigenilor australieni faţă de cunoaşterea publică „îşi are originea în mare măsură în credinţa că duşmanul care 'îţi cunoaşte numele are la îndemînă un mijloc pe care îl poate folosi spre a-ţi face rău prin metode magice". „Negrul australian", ne spune un alt autor, ^pre¬getă întotdeauna să-şi spună adevăratul nume şi nu încape îndoială că această şovăială este datorată temerii că prin numele său vrăjitorii pot să-i facă rău." La triburile din centrul'Australiei, fiecare bărbat, femeie sau copil posedă, în afară de numele său propriu folosit în mod obişnuit, un nume secret sau sacru, pe care bătrînii îl acordă îndată după naştere şi care nu este cunoscut de nimeni în afara membrilor pe deplin iniţiaţi ai grupului. Acest nume se¬cret este menţionat numai în ocazii deosebit de solemne ; rostirea lui în auzul unor bărbaţi sau femei aparţinînd altui grup ar însemna o încălcare foarte gravă a obiceiului tribal, tot atît de serioasă, ca şi cel mai flagrant sacrilegiu comis la noi^ Dacă totuşi numele este menţionat, el se ros¬teşte

şoptit cu grija de a nu fi auzit de nimeni altcineva decît de membrii grupului. „Indigenul crede că străinul
123
aesummmm
♦
cunosc aceste nume, spiritele rele sînt neputincioase. Araucanicnii divulgă numai cu mare greutate numele lor unui străin, de teamă ca acesta să nu obţină prin cunoaş¬terea numelui o putere supranaturală asupra lor. Dacă un străin care nu le cunoaşte superstiţiile întreabă un arau-canian cum se numeşte, acesta va răspunde : „Nu am nume". Dacă un ojebway este întrebat cum îl cheamă, îşi va1 îndrepta privirile spre o persoană care se află de faţă, rugînd-o să răspundă ea. „Această reţinere îşi are originea într-o idee pe care şi-o însuşeşte încă din copilărie, cum că rostirea propriilor nume le va opri creşterea şi vor rămîne pitici. Din cauza acestei reţineri de a-şi spune nu¬mele, mulţi străini şi-au închipuit despre ei fie că nu au nume, fie că l-au uitat."
în acest din urmă caz, se pare că n-ar exista reticenţe în legătură cu comunicarea numelui cuiva unui străin, şi divulgarea acestui nume nu pare să pricinuiască efecte rele ; asemenea efecte se produc numai dacă numele este rostit chiar de posesorul lui. Pe ce se bazează această cre¬dinţă ? Şi, mai ales, de ce se crede că omul se opreşte din creştere dacă îşi rosteşte propriul nume ? Putem presu¬pune că, pentru primitivii care acţionează şi gîridesc ast¬fel, numele propriu pare să constituie o parte din ei înşişi numai dacă este rostit cu propria suflare ; rostit prin ră¬suflarea altora nu are legătură vitală cu el, neputîndu-i aşadar pricinui nici un rău. Dimpotrivă, par să argumen¬teze aceşti filozofi primitivi, dacă numele propriu al unui om iese chiar de pe buzele sale, el duce o fărîmă vie din om şi, dacă acesta continuă să se comporte atît de nechib¬zuit, va ajunge fără îndoială să-şi risipească energia şi să-şi
230 \
i
♦
şubrezească sănătatea. Mulţi deşfrînaţi distruşi, multe trupuri plăpînde, roase de boală, au fost date de către aceşti moralişti simpli discipolilor lor încremeniţi de frică drept pildă îngrozitoare de soarta ce va lovi, mai devreme ~sau mai tîrziu, pe destrăbălaţii ce se dedau iară nici o cumpătare ademenitorului obicei de a-şi rosti propriul nume.
Indiferent ce explicaţie am da acestui fapt, este sigur că mulţi primitivi manifestă .cea mai puternică Leţinere faţă de rostirea propriului nume, cu toate că nu fac nici o obiecţie altor oameni care îl pronunţă şi chiar îi îndeamnă să-1 comunice în locul lor, pentru a satisface curiozitatea străinului care vrea să-i cunoască. Astfel, în unele părţi ale Madagascarului rostirea propriului nume de către per¬soana care îl posedă este tabu, dar un sclav sau o slugă poate răspunde în locul ei. Aceeaşi ciudată contradicţie,. aparentă, se întîlneşte şi la unele triburi de indieni ame¬ricani. Ni se spune astfel că ..numele unui indian ameri¬can este un lucru sacru, care nu poate fi divulgat de către posesorul său fără grija cuvenită. Dacă se cere unui răz¬boinic din orice trib să-şi spună numele, fie că întrebarea va întîmpina un refuz făţiş, fie că cel întrebat'va răspunde cu multă diplomaţie că nu înţelege ce i se ceie. în clipa în care se apropie un prieten, războinicul întrebat îi va şopti ce i se cere şi prietenul îi va putea rosti numele, primind o dovadă reciprocă de politeţe de la celălalt." Această con¬statare generală se aplică şi în cazul triburilor indiene din

Columbia Britanică, despre care se spune că ..una din prejudecăţile lor cele mai ciudate, împărtăşită pe cît se parc de j;oate triburile, este neplăcerea de a-şi rosti pro-
/'
cuit se întoarce acasă aducîndu-şi prada, numele i se sus¬pendă temporar, şi nimănui nu-i este îngăduit să-1 'rostească. Oricare ar fi numele real al pescarului, el este numit mwele fără deosebire. Aceasta, din cauză că riul ieste plin de spirite, iar ele, auzind numele real al pesca¬rului, ar acţiona împotriva lui astfel încît n-ar prinde decît puţin peşte sau chiar deloc. Chiar după ce a prins peştele şi 1-a adus la mal, cumpărătorul nu trebuie să se adreseze ■ pescarului spunîndu-i pe nume, ci să-1 numească numai îtiwele ; pentru bă, şi acum chiar, dacă spiritele i-ar auzi numele, fie l-ar memora folosindu-se de el într-altă zi, fie ar strica peştele prins, astfel încît s-ar lua pe el un preţ de nimic. In consecinţă, pescarul poate pretinde despăgubiri însemnate de la oricine i-a rostit numele, sau îl poate constrânge pe vorbitorul necugetat să-1 scape de peşte la un preţ bun, readueîndu-i pe această cale norocul. Cînd membrii populaţiei " sulka din Noua Britanie ajung în apropierea teritoriului duşmanilor lor gaktei, au grijă să nu le rostească numele proprii, crezînd că, dacă ar face-o, duşmanii i-ar ataca şi i-ar masacra. De aceea, în astfel de împrejurări ei îi numesc pe gaktei o lapsiek, adică ^trun¬chiuri de copac putrezite", şi îşi imaginează că numindu-i astfel fac _ca membrele cumpliţilor lor duşmani să se în¬greuneze şi să devină greoaie ca butucii. Acest exemplu ilustrează concepţia extrem de materială pe care aceşti primitivi o au asupra naturii cuvintelor ; ei presupun că simpla rostire a unei expresii însemnând ..lipsă de îndemî-nare" va face, pe cale homeopatică, neputincioase mem¬brele duşmanilor aflaţi la distanţă, O altă ilustrare a aces¬tei curioase concepţii greşite este o superstiţie a cafrilor
2:i:$
priile nume — astfel încît nu poţi afla niciodată adevăratul nume al unei persoane de la ea însăşi ; dar fiecare va spune numele celuilalt, fără nici o ezitare". în întreg Arhipelagul Indiilor răsăritene eticheta este aceeaşi. Ca regulă generală, nimeni nu-şi va rosti propriul nume. în societatea primitivă întrebarea : „Cum te cheamă" este cu desăvârşire lipsită de bună-cuviinţă. Dacă în cursul unor proceduri administrative sau judecătoreşti i se cere unui indigen să-şi spună numele, acesta, în loc să răspundă, se va uita la tovarăşul său, pentru a-1 face să înţeleagă că trebuie să răspundă pentru el, ori va spune de-a dreptul : „întrebaţi-1 pe el". Această superstiţie este curentă în tot cuprinsul Indiilor răsăritene fără excepţie şi poate fi în- ~ tîlnită şi la triburile motu şi motumotu, la papuaşii din Finsch Haven, Noua Guinee olandeză şi la melanezienii din Arhipelagul Bismarck. La multe triburi din sudul ' Africii, bărbaţii şi femeile nu-şi rostesc niciodată propriile , v nume, dacă pot, recurg la altcineva care să-1 rostească în locul lor, dar nu refuză în mod absolut să-1 facă cunoscut | ' cînd acest lucru nu poate fi evitat.

Uneori interdicţia asupra numelor proprii nu este absolută, ci este în funcţie de împrejurări, şi cînd acestea se schimbă ea încetează. Astfel cînd bărbaţii nandi sînt plecaţi

într-o expediţie de pradă, nimănui dintre cei rămaşi acasă nu-i este îngăduit să le rostească numele ; cînd sînt evocaţi li se spune păsări. Dacă un copil şi-ar pierde măsura pînă-ntr-atît încît să pomenească numele vreunuia dintre cei plecaţi, mama l-ar dojeni, spunînd : „nu vorbi " despre păsările care se află în văzduh". La populaţia ban-gala din Congo-ul superior, cînd o persoană plecată la pes-
232 ,'

♦
potrivit căreia caracterul unui hoţ începător poate fi schimbat dacă i se strigă numele deasupra unui vas în care fierbe apă cu leacuri, punînd apoi un capac pe vas şi I lăsînd numele să fiarbă în apă timp de mai multe zile. Nici
■ măcar nu este necesar ca hoţul să cunoască ceea ce se pe¬
trece cu numele său, efectul moral se va produce fără j
ştirea lui,
Cînd se socoteşte necesar ca numele adevărat al cuiva să fie păstrat secret, se obişnuieşte adesea, după cum am văzut, să i se dea o poreclă sau un nume de alintare. După cît se pare, se consideră că aceste nume, fiind deose¬bite de numele adevărate sau originare, nu fac parte din omul însuşi, astfel încît pot fi folosite fără nici o restricţie şi divulgate oricui, fără a-1 primejdui ca urmare a acestui fr.pt. Uneori, pentru a evita folosirea propriului său nume, persoana este desemnată prin referire Ia copilul său. Ast¬fel, sîntem informaţi că „negrii din Gippsland protestează energic împotriva aflării numelor lor de către orice per¬soană care nu face parte clin propriul trib, căci altfel duş¬manul, cunoscîndu-le numele, le-ar folosi în incantaţii si le-ar răpi vieţile cu ajutorul farmecelor. Socotind că doar copiii nu au duşmani, cînd pomenesc despre cineva, ei au
■ obiceiul să-i zică «tatăl, unchiul, sau vărul cutăruiă», nu¬
mind copilul ; dar se abţin în toate împrejurările să ros¬
tească numele adultului". AUoorii din Poso, Celebes. nu-şi
rostesc numele proprii. în consecinţă, la ei, dacă vrej să
afli numele cuiva, nu trebuie să i te adresezi chiar lui, ci
să-i întrebi pe ceilalţi. Dacă însă lucrul acesta nu este po¬
sibil, de pildă pentru că nu mai e nimeni de faţă, trebuie
234
:
să-1 întrebi pe acela care este numele copilului său şi apoi să i te adresezi spunîndu-i „tată al lui cutare". Mai mult decît atît, aceşti alfoori se feresc să rostească chiar şi nu¬mele copiilor ; de aceea dacă un băiat sau o fată au un nepot sau o nepoată, îi zic „unchiul cutăruia" sau „mătuşa cutăruia".-Ni se relatează că, în societatea malaeză origi¬nară, nu se întreabă niciodată o persoană care îi este nu¬mele, şi obiceiul de a numi părinţii după copiii lor este adoptat numai ca un mijloc de a evita folosirea numelor proprii ale părinţilor. Autorul care face această afirmaţie adaugă, ca o confirmare, că persoanele fără copii sînt nu¬mite cu numele fraţilor lor mai tineri. La populaţia con¬tinentală dyak, cînd copiii cresc mari, sînt numiţi, potrivit sexului lor, tatăl sau mama copilului unui frate sau surori mai mici a tatălui ori a mamei lor, adică ceea ce noi am numi văr primar;; Cafrii socotesc drept lipsă de politeţe să strigi o mireasă cu numele ei propriu, şi o numesc deci „mama cutăruia ori cutăruia", chiar dacă este doar logo¬dită, cu atţt mai puţin soţie sau mamă. La populaţiile kuki şi zemi sau kacha naga, din Assam, părinţii îşi părăsesc

numele d,upă naşterea copilului şi sînt numiţi tatăl şi mama cutăruijâ. Perechile fără copii sînt numite „tatăl fără copii" sau ^hama fără copii", „tatăl nici unui copil", „mama nici urnii copil". Uneori s-a presupus că obiceiul foarte răs-pîndit' de a-1 numi pe tată după copilul său derivă din dotinţa tatălui de a-şi afirma paternitatea, după cît se " P&re ca mijloc de a obţine asupra copiilor săi acele drep--^uri care anterior, în matriarhat, au aparţinut mamei. Dar | această explicaţie nu lămureşte obiceiul paralel, de a numi şi.mama după copilul ei, obicei care pare să coexiste în
S 235
exemplu soţul ei se numeşte u-Mpaka, de la impalza, o felină mică, ea trebuie să numească acel animal cu alt CUVÎrit. De. asemenea, unei soţii cafre nu îi este îngăduit să pronunţe,, chiar mental, numele socrului ei precum şi al tuturor rudelor soţului în linie ascendentă ; şi ori de cîte ori se întîmplă ca silaba accentuată a vreunuia dintre nu¬mele acestora să apară într-un alt cuvînt, ea trebuie să-1 evite, fie substituindu-1 cu un cuvînt complet nou, fie, cel puţin, să introducă o altă silabă în loc. Acest obicei a dat naştere unui limb'aj cu- totul distinct al femeilor, pe care cafrii îl numesc „vorbirea femeilor". Desigur interpretarea acestei „vorbiri a femeilor" este foarte grea pentru că „nu se poate da nici o regulă precisă pentru formarea acestor cuvinte substituite şi nici nu este posibil să alcătuieşti un dicţionar al acestora, numărul lor fiind extrem de mare—: deoarece pot exista multe femei, chiar din cadrul aceluiaşi trib cărora, pe lingă numele originare, nu li se mai permite să folosească nici substitutele utilizate de ce¬lelalte. Pe de altă parte, bărbatul cafru nu trebuie să po¬menească numele soacrei sale şi nici aceasta nu trebuie să-) rostească pe al său ; dar el poate pronunţa cuvinte în care apax'e silaba accentuată a numelui ei. O femeie chirchiză nu-îşi îngăduie să rostească numele rudelor mai în vîrstă ale soţului şi nici să folosească cuvinte a căror rezonanţă seamănă cu aceste nume. De exemplu, dacă una dintre aceste rude se numeşte Oier, ea nu trebuie să vorbească despre oi, ci trebuie să le numească ‚jCcle ce behăie" ; dacă •numele'lui este Miel, trebuie să le spună mieilor „cei ti-.neri care behăie". în sudul Indiei soţiile cred că, spunînd 'numele soţului sau rostindu-1 chiar şi în vis, îi vor prici-
237
mod obişnuit cu practica de a numi tatăl după copilul său; Această explicaţie lămureşte şi mai puţin obiceiul de a numi perechile fără copii tată şi mamă ai unor copii care nu există, de a numi oamenii după fraţii lor mai tineri şi a desemna copiii ca unchi şi mătuşi ai. cutăruia, ori ca tată şi mamă ai verilor lor primari. Dar toate aceste obiceiuri pot fi explicate simplu şi firesc dacă presupunem că îşi au originea într-o reţinere faţă de rostirea numelui persoane¬lor cărora te adresezi sau despre care vorbeşti. Această reţinere este bazată, probabil, în parte pe teama de a. nu atrage atenţia spiritelor răufăcătoare şi, în parte, pe teama de a nu dezvălui numele vrăjitorilor care ar putea obţine astfel un mijloc de a face rău posesorului numelui.

2. Nume de rude tabu. în mod firesc ne-am5 putea aştepta ca în cazul rudelor şi.al prietenilor rezerva păstrată în mod obişnuit în legătură cu numele propriu să nu mai existe sau cel puţin să fie mai puţin strictă. Dar adesea lucrurile stau cu totul altfel/Regula se aplică cu cea mai mare stricteţe tocmai persoanelor leggte între ele în modul cel mai intim prin sînge şi mai ales prin căsă¬torie. Unor asemenea persoane li se interzice îndesea nu numai să rostească numele celeilalte, dar chiar .să pro¬nunţe cuvinte obişnuite care seamănă sau conţin o singură silabă comună cu aceste'nume. Persoanele cărora li seiin-. terzice astfel reciproc să-şi rostească numele sînt mai ajes soţii şi soţiile, un bărbat

şi rudele soţiei sale şi o femeia şi tatăl soţului ei. De exemplu, la cafri femeia nu-are voie să rostească în public prenumele soţului ei sau al oricăruia dintre fraţii acestuia, neîngăduindu-i-se nici măcar să fo¬losească cuvîntul interzis în sensul lui obişnuit. Dacă, de
230
.
♦
nui moartea. La populaţia maritimă dyak bărbatul nu poate rosti numele socrului sau soacrei sale fără să-şi a'ragă; mînia spiritelor. Şi, deoarece el consideră drept socru şrj soacră nu numai pe tatăl şi pe mama soţiei, ci şi pe aii Boţiilor fraţilor săi şi pe ai soţilor surorilor sale precum şi]
.pe taţii şi mamele tuturor verilor, numărul numelor tabu | poate fi considerabil, iar ocaziile de a păcătui tot atît- de I numeroase. Pentru a face confuzia încă şi mai mare, nu-| mele de persoane sînt adesea substantive comune, cum ari fi lună, pod, orz, -cobra, leopard, astfel încît dacă vreunul dintre numeroşii socri sau vreuna dintre numeroasele soa-,"{ ere au astfel de nume, acestea nu trebuie să-i iasă din gură. La alfoorii din Minahaşsa, în Celebes, obiceiul merge \ şi mai departe, interzieîndu-se chiar folosirea cuvintelor- \ a căror rezonanţă seamănă eu numele unor persoane. Mai ales numele socrului este pus sub o asemenea interdicţie. < v Dacă îl cheamă, de exemplu, Kalala, ginerele său nu poate \ vorbi despre un cal folosind numele comun kawcdo ; el
. trebuie să-1 numească ,.animalul de călărit" (sasaJcajan), La alfoorii din insula Buru, este tabu să rosteşti numele ! părinţilor şi socrilor, sau chiar să vorbeşti despre obiecte ■ curente folosind cuvinte a căror rezonanţă seamănă cu numele respective. Astfel, dacă numele soacrei este, Dalu, ceea ce înseamnă „betel", nu poţi cere bete] folosind cu- . vîntul obişnuit, trebuie să ceri ..gură roşie" ; dacii doreşti frunze de,betel, nu poţi spune frunze de betel (ăulu'mun), trebuie să spui karon jenna. în aceeaşi insulă este de ase- ; menea tabu să rosteşti numele unui frate mai mare în. prezenţa acestuia. încălcarea acestor reguli este pedepsită : cu amenzi. în Sunda se crede că o anumită recoltă va fi
238

nimicită dacă un bărbat rosteşte numele' tatălui şi ma¬mei sale.
La nufoorii din Noua Guinee Olandeză persoanele le¬gate prin căsătorie nu au voie să-şi rostească reciproc nu¬mele. Printre rudeniile ale căror nume sînt tabu se află soţia, soacra, socrul, -unchii şi mătuşile soţiei, fraţii şi su¬rorile bunicului sau bunicii acesteia, precum şi întreaga familie a soţiei sau soţului dintr-o generaţie cu tine, ex¬cepţie făcînd bărbaţii, care pot rosti numele cumnaţilor lor, deşi femeile nu pot s-o facă. Tabuul devine operant de îndată ce logodna a avut loc şi înainte ca ceremonia că¬sătoriei să se fi îndeplinit. Familiilor legate între ele prin logodna a doi dintre membrii lor, le .este interzis atît să-şi rostească reciproc numele, cît şi să se privească unii pe cei¬lalţi, iar această regulă dă naştere unor scene foarte co¬mice cînd se întîmpla să se întîlnească pe neaşteptate. Dar iui numai numele înseşi, ci şi cuvintele care sună asemă¬nător cu acestea.sînt evitate cu grijă şi înlocuite cu altele. Dacă s-ar întîmpla ca cineva să rostească din greşeală un nume interzis, trebuie să se arunce imediat pe podea şi să spună : „Am rostit un nume greşit. îl azvîiiu printre cră¬păturile podelei, ca să pot mînca bine."
In insulele vestice din strîmtoarea Torres, un bărbat nu rostea niciodată numele proprii ale socrului, soacrei, cum¬natului sau cumnatei sale ; iar femeia era supusă aceloraşi

restricţii. Despie cumnat se vorbea spunîndu-i-se soţul sau fratele unei persoane al cărui nume era îngăduit să se ros¬teascâ ; iar cumnata putea fi numită soţia cutăruia. Dacă .un bărbat rostea din întâmplare numele proprii al cum-
239
poate fi separată de reţinerea manifestată de multe popoare de a rosti propriile lor nume sau numele morţilor ori ale conducătorilor şi regilor ; şi dacă reticenţa privind aceste din urmă nume izvorăşte mai ales din superstiţie, putem trage concluzia că reticenţa în legătură cu cele dintîi nu are o bază mai solidă. Am arătat mai înainte că atitudinea refractară a primitivului privind rostirea pro¬priului său nume este bazată, cel puţin în parte, pe teama superstiţioasă faţă de reaua folosire pe care duşmanii, "oameni sau spirite, ar putea-o da numelui său. Urmează să cercetăm obiceiul similar cu privire la numele morţilor şi al personajelor regale.

3. Nume ale morţilor tabu. Obiceiul de a se feri de rostirea numelor celor morţi era respectat în an¬tichitate de albanii1 din Caucaz şi mai este încă în vi¬goare şi în zilele noastre la multe triburi primitive. Ni se 'spune astfel că unul dintre obiceiurile respectate şi impuse cu cea mai mare stricteţe la indigenii din Australia este acela de a nu rosti niciodată numele unei persoane dece¬date, bărbat sau femeie ; pronunţarea cu glas tare a nu¬melui unei persoane care a părăsit această viaţă însemna o încălcare grosolană a, uneia dintre cele mai sfinte pre¬judecăţi ale lor, pe care se fereau cu mare grijă s-o co¬mită. Cauza principală a acestei abţineri este teama de a nu stârni stafia, deşi neplăcerea firească de a retrăi su¬ferinţele trecutului joacă şi ea un-rol în acoperirea nu¬melor celor morţi cu vălul uitării. Odată Dl. Oldfieid 1-a îngrozit atît de mult pe un indigen strigînd numele unei

1 Denumire sub care erau cunoscute în antichitate popoarele paleoeaucaziene care locuiau în Tfanscaucazia estica.

241
natului său, se ruşina şi îşi lăsa capul în jos. Ruşinea saM putea fi spălată numai dacă făcea un dar în compensaţiei! celui al cărui nume 1-a luat în deşert. Aceeaşi compensaţie I era datorată cumnatei, socrului sau soacrei, dacă li se« rostea numele din greşeală. La indigenii care locuiesc .pe I coastele peninsulei Gazelle din Noua Britanie, rostirea nu-.'i melui cumnatului este cea mai mare jignire ce i se poate I aduce ; este o crimă care poate fi pedepsită cu moartea. în. I insulele Bank din Melanezia, tabuurile privind numele]! persoanelor legate prin căsătorie sînt foarte stricte. Uri" I bărbat nu va rosti numele socrului său, cu atît mai puţin I numele soacrei sale ; dar poate rosti numele surorii soţiei f sale — aceasta nefiindu-i nimic. O femeie nu trebuie să.I rostească numele socrului ei şi cu nici un preţ pe cel al 1 ginerelui. De asemenea, două persoane ai căror copii s-au 1 căsătorit, nu au permisiunea să-şi rostească reciproc nu- I mele. Acestora nu le este numai interzis să-şi rostească l numele unii altora, nu trebuie să folosească nici măcar cu- r vinte obişnuite identice sau avînd unele silabe comune cu l numele respective. Astfel aflăm despre un indigen din f aceste insule că nu putea folosi cuvintele comune „porc" şi | „amuri", deoarece aceste cuvinte apăreau în numele poli- [silabic al ginerelui său ; şi ni se vorbeşte despre un alt j nenorocit căruia nu-i era îngăduit să rostească cuvintele comune însemnînd „mină" şi „fierbinte", din cauza nume- , lui fratelui soţiei sale, şi tot lui îi era interzis chiar să" menţioneze numărul „unu", din cauză că cuvîntul însem-nînd „unu" făcea parte din numele vărului soţiei sale.

Reţinerea de a rosti numele sau chiar silabe din numele persoanelor legate de cel "ce vorbeşte prin căsătorie nu
240

persoane moarte, încît omul a luat-o. la fugă, neîndrăz¬nind să se mai arate cîteva zile. La următoarea lor întîlnire i-a făcut reproşuri amare necugetatului alb pentru necu¬viinţa sa : „Prin nici un mijloc", adaugă Dl. Oldfield, ,,nu l-am putut face .să rostească sunetul îngrozitor al numelui unui mort, pentru că, dacă l-ar fi ros¬tit, s-ar fi dat el singur pe mîna spiritelor răuvoi¬toare". La indigenii din Victoria se vorbeşte numai arareori despre morţi şi atunci niciodată numindu-i ; sînt pomeniţi cu voce scăzută ca „cel pierdut" sau „bietul om care nu mai este". Se presupunea că rostirea numelui lor trezea răutatea lui Couit-gil, spiritul mortului, care mai dă tîr-coale pe pămînt înainte de a pleca definitiv spre soare apune. Ni se spune despre triburile de pe cursul inferior al râului Murray că dacă cineva moare „ei evită cu grijă să-i rostească numele ; dar dacă sînt obligaţi să o facă îl pro¬nunţă într-o şoaptă foarte înceată încît îşi închipuie, că spiritul nu o să le poată auzi glasul. La triburile din centrul Australiei nimeni nu îndrăzneşte să rostească numele celor decedaţi în tot cursul perioadei de doliu decît numai cînd este absolut necesar, şi atunci o fac numai pe şoptite, de teamă să nu tulbure şi să supere spiritul care rătăceşte în chip de stafie. Dacă acesta îşi aude rostit numele, trage concluzia că rubedeniile sale nu ţin cuvenitul doliu după el ; dacă suferinţele lor ar fi sincere, n-ar putea îndura ca numele să treacă din gură în gură. Profund lezată de ne¬păsarea lor fără inimă, stafia indignată va veni şi le va 'tulbura visele.

Aceeaşi reţinere faţă de rostirea numelor celor morţi este răspîndită la toate triburile indigene din America, din
242

•ţinutul golfului Hudson pînă în Patagonia. La populaţia goajiro din Columbia a pomeni de cei morţi în faţa rudelor lor este o ofensă îngrozitoare pedepsită adesea cu moartea ; dacă înlîmplarea se petrece în ranc7io-ul celui decedat, de faţă fiind vreun nepot sau unchi al acestuia, cu siguranţă că-1 vor ucide pe loc, dacă pot, pe autorul jignirii. Dat dacă' scapă, penalitatea se transformă într-o amendă mare, constînd în general din doi sau chiar mar mulţi boi.

Ni se povesteşte despre oroarea similară de a rosti nu¬mele morţilor la popoare foarte îndepărtate unele de altele, cum sînt samoezii din Siberia şi toda din sudul Indiei, mongolii din Tai" tăria şi tuaregii din Sahara. populaţia aino din Japonia şi akamba şi nandi din răsăritul Africii, lin— guianii din Filipine şi locuitorii din insulele Nicobar, din Madagascar şi Tasmania. în toate cazurile, chiar dacă nu este menţionat în mod expres, motivul fundament al al acestei reţineri este probabil teama de stafii. Sîntem infor¬maţi că acesta este cu siguranţă motivul real la tuaregi. Tuaregii sînt îngroziţi la gîndul reîntoarcerii spiritului celui mort şi fac tot ce le stă în putinţă să o evite, mutîn-du-şi tabăra după un deces, începînd pentru totdeauna să rostească numele celui ieşit din rîndurile celui' vii şi Cerin-du-se de tot ce ar putea fi considerai o evocare sau o che¬mare a sufletului acestuia. Din această cauză, ei nu numesc oamenii, ca arabii, adăugind la numele lor numele părin¬ţilor, şi nu vorbesc niciodată despre cutare, fiul cutăruia, ci dau fiecăruia un nume care va trăi şi va dispărea îm¬preună cu el. La unele triburi victoriene din Australia nu¬mele proprii nu se perpetuau docil arareori, deoarece indigenii credeau că cineva care ar adopta numele unei

jj UneorL-extinzînd raţionamentul, toate rudele apropiate ale decedatului îşi schimbă-numele, oricare ar fi acestea, fără îndoială de teamă că pronunţarea numelor familiare : să nu ademenească spiritul- rătăcitor înapoi la vechea sa locuinţă. Astfel la unele triburi victoriene, numele cu¬rente ale tuturor rudelor apropiate erau scoase din uz în ..timpul doliului şi înlocuite cu anumiţi termeni generali, prescrişi de datină. Numirea celui îndoliat cu numele său adevărat era considerată drept o jignire adusă decedatului şi ducea adesea la încăierări şi vărsări de sînge. La tribu¬rile indiene din nord-vestul Americii, rudele apropiate ale decedatului îşi schimbă adesea numele „avînd impresia că spiritele vor fi atrase înapoi pe pămînt dacă-şi vor auzi nu¬mele.rudelor rostite frecvent". La indienii kiowa, nu se rosteşte niciodată numele decedatului în prezenţa rudelor sale şi la moartea oricăruia dintre membrii familiei toţi ceilalţi îşi iau nume noi. Acest obicei a fost observat de colonizatorii lui Raleigh în insula Roanoke acum peste trei sute de ani. La indienii lengua, în afară de faptul că nu¬mele-unui decedat nu este rostit niciodată, toţi supravie¬ţuitorii îşi schimbă numele. Ei spun "că Moartea a fost printre ei, că a plecat cu un război al celor vii şi că se va -întoarce în curînd spre a secera şi mai multe victime ; prin urmare, îşi schimbă numele pentru ca Moartea să nu-şi poată atinge ţinta, crezînd că, la întoarcerea ei, deşi îi are ~ pg toţi înscrişi, nu-i va putea recunoaşte sub noile nume şi va pleca să-i caute în alte părţi. Locuitorii din insulele Nicobar îşi schimbă numele cînd poartă doliu spre a scăpa

245

persoane decedate n-ar mai trăi multă vreme ; se presu¬punea probabil că stafia sa omonimă va veni şi-1 va răpi ducîndu-1 în tărîmul spiritelor.

Aceeaşi teamă de stafii, care-i face pe oameni să în¬lăture vechiul său nume, îi determină pe toţi cei care poartă un nume similar să-1 schimbe cu altul, căci altfel rostirea lui ar atrage atenţia stafiei, despre care, raţional, nu se poate presupune că ar fi capabilă să deosebească diferitele folosiri ale aceluiaşi nume. Ni se spune astfel că la triburile din Adelaida şi golful Encounter din Australia de miazăzi, aversiunea de a rosti numele celor decedaţi recent merge pînă acolo încît persoanele care poartă ace¬laşi nume cu decedatul îl părăsesc şi adoptă fie nume tem¬porare, fie sînt cunoscute după alte nume pe care le au din întîmplare. Un obicei similar,se întîlneşte la unele triburi din Queensland ; dar prohibiţia de a folosi numele dece¬daţilor nu este permanentă, deşi poate dura mulţi ani. La unele triburi australiene, schimbarea numelui obţinut în acest mod este definitivă ; vechiul nume este părăsit pen¬tru totdeauna şi omul este cunoscut sub noul său nume tot restul vieţii sale. sau pînă cînd este obligat să şi-1 schimbe din nou dintr-un motiv asemănător. La indienii nord-ame-ricani ţoale' persoanele fie bărbaţi sau femei, care poarta numele cuiva decedat recent, erau obligate să-1 părăsească şi să ia alte nume, lucru care se îndeplinea în mod formal la prima ceremonie de comemorare pentru răposat. La unele triburi dinspre răsăritul Munţilor Stîncoşi, această schimbare de nume nu dura decît pe perioada de doliu, dar la alte triburi de pe coasta pacifică a Americii de Nord, schimbarea pare să i'i fost definitivă.

244

♦

de raitele nedorite ale stafiei şi, în acelaşi scop, se deghi¬zează, răzîndu-şi părul de pe cap, astfel încît stafia să nu-i poată recunoaşte.

Mai mult decît atît, dacă se întâmplă ca numele deceda¬tului să fie vreun substantiv comun desemnînd un animal, o plantă, focul sau apa, se consideră uneori necesar să se evite acest cuvînt în vorbirea curentă, înlocuindu-1. cu altul. Este evident că un atare obicei poate fi cu uşurinţă un puternic agent de schimbare a limbii, deoarece, acolo unde este foarte răspîndit, multe cuvinte trebuie să iasă constant din uz şi să apară altele noi. Această tendinţă a fost remarcată de observatorii care au consemnat obiceiul în Australia, America şi în alte părţi. S-a observat, de exemplu, în legătură cu indigenii din Australia că „dialec¬tele diferă în general de la un trib la altul. Unele triburi îşi numesc copiii după obiecte din natură, iar cînd persoa¬nele cu astfel de nume mor, cuvîntul nu mai este rostit ' niciodată ; deci, trebuie inventat un alt cuvînt pentru obiectul după care a fost numit copilul". Autorul relatării ' citează exemplul unui bărbat al cărui- nume, Karla, în¬semna „foc" ; cînd Karla a decedat, a trebuit să se folo¬sească un nou cuvînt pentru foc. „în acest fel, adaugă el, limba se schimbă mereu." De asemenea, la tribul din golful Encounter, din sudul Australiei, dacă un bărbat cu numele Ngnke, însemnînd „apă" ar muri, mult timp după moartea acestuia întregul trib ar fi obligat să folosească un alt cu¬vînt pentru a numi apa. Scriitorul care-1 aminteşte presu-

1 Este vorba de R. Bough Smyth, Aborigenes of Victoria {Abo¬rigenii din Victoria), 1878.

»

pune că acest obicei poate explica prezenţa numeroaselor sinonime din limba tribului. Această presupunere este con¬firmată prin ceea ce ştim despre unele triburi victoriene a căror vorbire cuprinde un grup bine precizat de sinonime care trebuie folosite în locul termenilor obişnuiţi de către toţi membrii tribului în perioadele de doliu. De exemplu, dacă un bărbat numit- Waa („cioară") a părăsit această lume, în perioada de doliu nimănui nu-i este îngăduit să "numească o cioară waa ; fiecare trebuie să-i spună nar-rapart. Cînd o persoană care se bucura de titlul de sarig (iveearn) a păşit pe calea pe care se duc toţi pămîntenii, toate rudele sale îndurerate precum şi întregul trib trebuie să numească o bucată de vreme sarigul cu un nume mai sonor, manuungkuurt. Dacă comunitatea ar fi cuprinsă de întristare din cauza pierderii unei femei respectate care purta onorabilul nume de „dropie", numele propriu-zis pentru dropie, care era barrhn barrim, ar fi fost părăsii <l înlocuit cu lillit tilliitsh. Tot astfel se întimpla mutulis mu-tandis cu cacaduul, raţa cenuşie, cocorul uriaş, cangurul, vulturul, câinele dingo şi toate celelalte.

Un obicei similar transforma perpeuu limbajul abipo-nilor din Paraguai la care, oricum, un euvînt odată abolit pare să nu mai fi fost folosit niciodată din nou. Cuvinlelc noL spune misionarul Dobrizhoffer ', se iveau în fiecare an

'-Martin de Dobrizhoffer (1711—1791) — misionar şi istoric austriac. Trimis în Paraguay, petrece 18 ani printre triburile guar-, nis şi abiponi, cărora le consacră lucrarea Historia de Abipovihus, equestri beilicosaque Paraguariac nalionc (Istoria abiponilor. popor de călăreţi şi războinici din Paraguai, 17t!4. :'> voi.), tradusă în en¬gleză, importantă pentru lingvistica dialectelor din America de Sud.

Rocpstorff \ un obicei foarte straniu aespre care s-ar putea• presupune că împiedică în modul cel mai eficace «crearea istoriei» sau, în orice caz, transmiterea naraţiunii ""istorice. Potrivit unei'reguli stricte, pe deplin confirmată f âe superstiţia din Nicobar,

numele unui om nu mai poate '.'. fi rostit după-moartea sa. Obiceiul este respectat într-o t asemenea măsură încît dacă, după cum se întîmplă adesea, H omul poartă numele care în limba nicobarezilor înseamnă * «.orătanie», «pălărie», «foc», «drum» ete, pe viitor se evită • cu "grijă folosirea acestor cuvinte, nu numai ca nume pro¬prii aparţinînd unui decedat, dar chiar ca nume al obiecte¬lor comune pe care le reprezintă ; cuvintele dispar din ■ limbă, şi, fie că se creează noi vocabule pentru a denumi respectivul obiect, fie că se găseşte un substitut pentru cu-vîntul scos din uz, în alte dialecte din Nicobar sau în vreo altă limbă străină. în afară de faptul că acest obicei ieşit din comun adaugă limbii un element de instabilitate, el . distruge şi continuitatea vieţii politice şi face consemnarea evenimentelor trecute precară şi vagă, dacă nu chiar im¬posibilă."
Faptul că o superstiţie care suprimă numele celor morţi trebuie să reteze din rădăcini orice tradiţie istorică a fost observat şi de alţi cercetători în acest domeniu ; „Poporul kîamath, constată dl. A. S. Gatschet2, nu posedă tradiţii istorice care să depăşească un secol, pentru simplul motiv

»_——— —-

1 FA. de Roepstorff, „Tiomberombi", a Nicobar Tale („Tiom¬berombi" , o -poveste din Nicobar), Journal of the Asiatic Society c/ Bengal (Jurnalul Societăţii Asiatice din Bengal), LIII. 1884.

*-Albeft S. Gat.schet (1832—1907) — lingvist şi etnograf ame¬rican Cercetările sale prezintă o mare importanţă pentru cunoaş-teu'a dialectelor indiene din America de Nord.

-.i..

ca ciupercile după ploaie, din cauză că toate cuvintele care semănau cu numele morţilor erau interzise printr-o pro¬clamaţie şi se inventau altele în locul lor. Născocirea cu¬vintelor era în mîinile femeilor bătrîne ale tribului, iar orice termen pecetluit cu aprobarea lor şi pus în circulaţie i era acceptat de îndată, fără murmur, de mic şi mare, şi se răspîndea ca focul în fiecare tabără şi aşezare a tribului. Aţi fi uimiţi, spune acelaşi misionar, dacă aţi vedea cît de supus încuviinţează întregul popor hotărîrea unei' coto¬roanţe ofilite şi cît de repede ies cu desăvîrşire din uz vechile cuvinte familiare şi nu se mai rostesc niciodată, datorită fie puterii obişnuinţei, fie uitării. în cei şapte ani pp - care Dobrizhoffer i-a petrecut în mijlocul acestor in¬dieni, cuvîntul indigen pentru jaguar a fost schimbat de trei ori, iar cuvintele pentru crocodil, spin şi sacrificarea bovinelor au suferit schimbări similare, deşi mai mici. Ca rezultat al acestui obicei, vocabularele misionarilor erau pline de ştersături ; vechile cuvinte trebuiau să fie şterse

• constant ca ieşite din uz, trecîndu-se altele noi în locul lor.

• La multe triburi din Noua Guinee Britanică, numele de persoane sînt în acelaşi timp numele unor obiecte fami¬liare. Oamenii cred că dacă se rosteşte numele unei per¬soane decedate, spiritul acesteia va reveni, şi, cum nu au dorinţa să-1 mai vadă printre ei, rostirea numelui său este tabu, şi se creează un nou cuvînt care să-1 înlocuiască, ori de cîte ori se întîmplă ca numele să fie un termen curent al limbii. In consecinţă multe cuvinte se pierd permanent ori renasc cu sensuri noi sau modificate. In

insulele Nicobar o practică similară a avut o influenţă de acelaşi fel asupra vorbirii indigenilor. „Există la ei, spune Dl. de
248

că exista o lege strictă care interzicea menţionarea persoa¬nei sau a'acţiunilor unui individ decedat folosindu-i nu¬mele. Această lege era respectată cu stricteţe de califor-' nicni, ca şi de oregonieni, iar încălcarea ei putea fi pedep¬sită cu moartea. O asemenea lege este. fără îndoială, suficientă pentru a suprima orice cunoştinţă istorică la un' popor, dun poate fi scrisă istoria fără nume ?"
Totuşi, în multe triburi, puterea acestei superstiţii de a şterge memoria trecutului este slăbită întrucitva printr-o tendinţă firească a minţii omeneşti. Timpul, care estom¬pează urmele cele mai adînc săpate, întunecă inevitabil, sau chiar şterge cu desăvîrşire, pecetea lăsată în mintea primitivului de misterul şi groaza morţii. Mai devreme sau mai tîrziu. cînd amintirea celor dragi păleşte, el devine mai înclinat să vorbească despre ei, şi numele lor rudimentare pot fi uneori salvate de cercetătorul filozof înainte da a s,e pierde definitiv, ca frunzele de toamnă sau zăpezile iernii, în adinca uitare a unui trecui nebulos. La unele triburi victoriene, interdicţia de a rosti numele morţilor era vala¬bilă numai în perioada doliului ; la tribul Port Lincoln clin Australia de Sud ea dura mulţi ani. La indienii chinook din America de Nord „obiceiul interzicea menţionarea nume¬lui unei persoane decedate, cel puţin ciţiva ani de la ple¬carea ei dintre vii"'. La indienii puyallup. respectarea ta-buului devine mai puţin strictă după trecerea cîlorva ani, cînd cei îndoliaţi şi-au uitat amarul ; iar dacă cel decedat a fost un luptător vestit, unul dintre descendenţii săi. de exemplu un strănepot, poate fi numit cu numele acestuia.
250

JP

în acest trib, tabuul nu este respectat întotdeauna foarte •strict decît de' rudele decedatului. Misionarul iezuit Lafitau l ne spune că numele persoanei decedate şi numele similare ale supravieţuitorilor erau, ca să spunem aşa, în¬gropate împreună cu cadavrul, pînă cînd, odată cu domo¬lirea durerii, rudele erau dispuse să „ridice capacul şi să reînvie mortul". Prin reînvierea mortului ei înţeleg acor¬darea numelui celui plecat dintre vii unei alte persoane care.devine astfel, din toate punctele de vedere şi sub toate aspectele, o reîncarnare a decedatului, ţinînd seama că, pe baza principiilor filozofiei primitive, numele este o parte vitală, dacă nu chiar sufletul omului.
La laponi, cînd o femeie era însărcinată şi clipa naşterii se apropia, un strămoş sau o rudă decedată i se înfăţişa în vis destăinuindu-i cine, dintre răposaţi, urma să se nască din nou în copilul ei, care urma deci să-i poarte numele. Dacă femeia nu avea un asemenea vis, tatălui sau rudelor j le revenea sarcina să hotărască numele copilului, prin di-,vinaţie sau cerînd sfatul unui vrăjitor. La populaţia khond, naşterea se celebrează a şaptea zi după eveniment, printr-o sărbătorire făcută în cinstea preotului şi a întregului sat. Pentru a hotărî numele copilului, preotul arunca boabe de orez într-un vas cu apă, numind la fiecare bob cîte un strămoş decedat. După mişcările grăunţelor în apă şi după
1 Joseph-Francois Lafitau (sau Lajiteau) (1670—1740) — misio¬nar iezuit francez în Canada. A publicat, între altele, Moeurs des sauvages comparees aux moeurs des

premiers temps (Moravurile sălbaticilor comparate cu ^moravurile timpurilor primitive), 1723, 2 volume.
251
trebuie rostit de vreun supus, sub ameninţarea pedepsei 'capitale,, iar cuvintele curente cu rezonanţă asemănătoare "se înlocuiesc cu altele. La populaţia bahiba din Africa cen-rtraîă, clnd regele moare, numele său este scos din limbă şi, daca numele acesta aparţinea unui animal, trebuie să se "găsească de îndată un nou apelativ pentru vietatea res-: pectivă. De exemplu, regele este numit adesea leu ; prin urmare la moartea unui rege cu numele Leu, trebuie să se făurească un nume nou pentru lei în general. în Siam era . greu să afli numele adevărat al regelui, deoarece era ţinut cu mare grijă în secret de teama vrăjitorilor, iar oricine î-ar fi rostit era aruncat în temniţă. Despre rege nu puteai să vorbeşti decît folosind anumite titluri răsunătoare, cum ar fi „augustul", „desăvârşitul", „supremul", „marele îm¬părat", „coborîtorul din îngeri" şi aşa mai departe. în Bir-, maniă rostirea numelui suveranului care domnea era so¬cotită drept cea mai mare impietate ; supuşii birmani nu -puteau fi convinşi să-1 pronunţe, chiar dacă se aflau de-f parte "de ţară; după urcarea sa pe tron regele nu mai poate fi menţionat decît prin titlurile regale.
La zuluşi, nimeni nu va rosti numele conducătorului -tribului săli nici numele înaintaşilor acestuia, în măsura în •.care îşi aminteşte de ei şi nu va pronunţa substantivele ' comune care coincid sau se pronunţă asemănător cu nu-: mele tabu.'La tribul dwandwe a existat un conducător nu-* mit Langa, ceea ce înseamnă soare ; din această cauză numele soarelui a fost schimbat din langa în gala şi aşa a ' rămas pînă în prezent, deşi au trecut peste o sută de ani
253
observaţiile făcute asupra pruncului, el afla care dintre i strămoşi a reapărut în el, iar copilul primea, în general, I cel puţin la triburile nordice, numele acelui strămoş. La I populaţia yoruba, de îndată ce se năştea un .copil, preotul I lui Ifa, zeul divinaţiei, îşi făcea apariţia pentru a stabili ce I suflet ancestral s-a renăscut în prunc. Imediat după ce I acest lucru a fost hotărît, li se spune părinţilor că pruncul I trebuie să se conformeze felului de viaţă al strămoşului* care îl sau o însufleţeşte, iar dacă, aşa cum se întîmplăl adesea, ei îşi recunosc neştiinţa, preotul le dă indicaţiile* necesare. De obicei, copilul primeşte numele strămoşului | care s-a renăscut în el.
4. Numele de regi şi de alte persoane I sacre tabu. Cînd vedem că în societatea-primitivă nu- j mele oamenilor de rînd, în viaţă sau morţi, formează I obiectul unei asemenea griji, nu trebuie să ne mirăm că ,|
■
se luau precauţiuni cu totul deosebite pentru a feri de orice vătămare numele regilor şi preoţilor sacri. Astfel, 'J numele regelui din Dahomey este ţinut întotdeauna secret, deoarece cunoaşterea lui ar da putinţa unei persoane rău¬voitoare să-1 vatăme. Apelativele sub care. europenii au." cunoscut diferiţii regi din Dahomey nu sînt numele lor adevărate, ci doar titluri, sau ceea ce indigenii numesc ,tnume puternice". Indigenii par să creadă că nu poate I rezulta nici un rău din faptul că asemenea nume sînt cu- | noscute, deoarece, spre deosebire de numele primite la I naştere, ele nu sînt legate vital de posesorii lor. în regatul Galla din Ghera, numele primit la naştere.de suveran nu"
252

♦

de la moartea lui Langa. De asemenea, la tribul xnumay^ cuvântul care însemna „a păzi vitele" a fost schimbat alusa sau ayusa în kagesa, deoarece numele conducător lui era u-Mayusi. In afară de aceste tabuuri respectate fiecare trib în parte, triburile zuluşe respectau cu toatj tabuul pentru numele regelui care domnea asupra într naţiuni. De exemplu, cînd în Zululand a domnit Pan cuvîntul pentru ,.rădăcină de arbore", care este impan a fost schimbat în nxabo. De asemenea, cuvîntul pent: ,.minciuni" sau „calomnie" a fost schimbat din amace în amahwata, din cauză că amacebo conţine o silabă dii numele vestitului rege Cctchwayo. Totuşi bărbaţii nu îrâ-i ping aceste substituţii atît de departe ca femeile, acestea eliminînd orice sunet care aminteşte pe departe de unul cţ apaie intîmplător în numele tabu. într-adevăr, în kraal-uj regelui, este adesea greu să înţelegi vorbirea văduveloi acestuia, deoarece ele procedează la fel nu numai cu nu¬mele regelui şi al strămoşilor săi, ci chiar şi cu acelea ale fraţilor lui şi ai străbunilor morţi cu generaţii în urmă, Dacă la aceste tabuuri tribale şi naţionale adăugăm tabu? urile familiale, avînd ca obiect numele rubedeniilor create' prin căsătorie pe care le-am descris, putem .înţelege cu uşurinţă de ce în Zululand fiecare trib are cuvinte propri şi" femeile au un vocabular considerabil, numai al lor. asemenea, membrilor unei familii li se poate interzice sâ folosească cuvinte utilizate de membrii unei alte familie De exemplu, femeile dintr-un kraal pot numi hiena cu numele ei obişnuit, femeile din kraal-ul învecinat pot să
25-t
; folosească substitutul comun, în timp ce într-un al treilea fcraal şi substitutul poate. fi.ilegal şi trebuie născocit un altul care să-1 înlocuiască. De aceea, în zilele noastre limba zulu pare aproape dublă ; ea posedă într-adevăr pentru o r mulţime-de lucruri trei sau patru sinonime care, prin amestecarea triburilor, ajung să fie cunoscute pe întreg teritoriul Zulu.

Un obicei similar domneşte pretutindeni în Madagascar avind- ca. rezultat, la fel ca la zuluşi, apariţia anumitor • deosebiri dialectale în vorbirea diverselor triburi. în Madagascar nu există nume de familie, şi aproape fiecare nume propriu derivă din vorbirea curentă şi desemnează :un obiect, o acţiune sau o calitate comune, cum ar fi o "ipasăre, o sălbăticiune, un. copac, o plantă, o culoare şi aşa ^mai departe. Dacă vreunul din aceste cuvinte curente ■ alcătuieşte numele sau o parte a numelui conducătorului . tribului, cuvântul devine sacru şi nu mai poate fi folosit ; în înţelesul său obişnuit de arbore, insectă sau orice ar fi. i Aşa stînd lucrurile, trebuie născocit un nou nume care să [înlocuiască cuvîntul la care se renunţă. Este uşor de înţeles ; ce confuzie şi nesiguranţă se pot introduce într-o limbă I vorbită de multe triburi locale mici, conduse fiecare de către o căpetenie măruntă avînd propriul ei nume sacru. -■Mai există triburi şi popoare care se supun acestei tiranii -a cuvintelor, aşa cum s-au supus şi părinţii lor încă din 'vremuri străvechi. Consecinţele rele ale acestui obicei apar .cit se poate de clar pe coasta de vest a insulei unde, din

■ cauză marelui număr de mici căpetenii independente,
255
/
Polinezia întiLnim aceeaşi prohibiţie sistematică de a rosti numele conducătorilor sau alte cuvinte curente care sea¬mănă cu ele, pe care am intîlnit-o în Zululand şi în Mada-
" gascar. în Noua Zeelandă, numele conducătorului este con¬siderat atît de sacru încît, dacă se întîmplă să fie un cuvînt obişnuit, acesta nu mai poate fi folosit în limbă şi trebuie găsit un altul care să-l înlocuiască. De exemplu, un condu¬cător din ţinutul aflat la miazăzi de East Cape purta numele de Maripi, care însemna cuţit, deci s-a introdus un nou cuvînt (nekra) pentru cuţit, iar cel vechi a ieşit din uz. în aită parte, cuvîntul pentru apă (wai) a trebuit schimbat din cauză că s-a intim plat să fie numele conducătorului, care
| şi-ar fi pierdut caracterul sacru dacă ar fi fost aplicat şi
| lichidului familiar. In mod firesc, acest tabu a dat naştere unei mulţimi de sinonime în limba maori, iar călătorii nou sosiţi în ţară erau uneori uimiţi că aceleaşi lucruri poartă nume cu totul diferite in triburi învecinate. în Tahiti, după ce regele s-a urcat pe tron, .orice cuvînt din limbă care se
..-pronunţă asemănător cu numele său trebuie înlocuit cu un altul. Odinioară, clacă cineva era atît de necugetat, încît
prsă încalce acest obicei şi să folosească cuvintele interzise, nu numai el, ci şi toate rudele sale erau pe loc osîndite la moarte. Dar schimbările făcute în acest mod erau numai
'. temporare ; la moartea regelui noile cuvinte cădea'u în desuetudine şi cele originale erau readuse la viaţă.
în Grecia antică, numele preoţilor şi ale altor înalţi demnitari legaţi de reprezentarea misterelor elcusine nu
' putea fi rostit cît timp aceştia trăiau. Pronunţarea acestor
257 |jş*.' 17 — Creanga de aur, vo). 11
■ i ■ — •■"■' — ■-.' "",JR -li" ■■-"~' • """»*•'.*" -'■■'
numele' lucrurilor, locurilor şi rîurilor au suferit atît multe schimbai! încît de multe.ori se produc eonii deoarece, dacă au fost interzise cuvintele obişnuite de căfc şefi, indigenii nu vor mai confirma că le-au cunos vreodată în vechiul lor sens.
Dar, nu numai numele regilor şi ale conducătorilor I viaţă sînt tabu în Madagascar ; sînt interzise şi nume suveranilor morţi, cel puţin în unele părţi ale insule Astfel, la populaţia sakalava, cînd a murit regele, nobil şi poporul se adună la sfat în jurul trupului mort Şi aleg în mod solemn, un nou nume, prin care monarhul dece urmează să fie cunoscut de aici înainte. După adoptarea numelui nou, cel vechi, sub care suveranul a fost cunoscut in timpul vieţii sale, devine sacru şi nu mai poate fi rostit sub ameninţarea pedepsei cu moartea. Mai mult dedt atît, cuvintele din limba curentă care au o cit de mică ase¬mănare cu numele interzise devin şi ele sacre şi trebuie înlocuite cu altele. Persoanele care rostesc aceste cuvinte! interzise sînt privite nu numai ca deosebit de necuviin-i cioase, dar chiar ca nişte mişei ; ele au comis o crimăl capitală. Totuşi, aceste schimbăii ale vocabularului sînt] limitate la ţinutul unde domnea regele decedat ; în ţinu-j turile învecinate cuvintele continuă să fie folosite în ve-j
_
chiul sens.

Caracterul sacru al persoanelor conducătorilor din Polinezia se extinde în mod firesc şi asupra numelor acestora, nume care în concepţia- primitivă aproape nu sînt separate de personalitatea posesorilor lor. De aceea, în
256
nume era o încălcare a legii. Pedantul din Lucian ne poves- 1
teste cum a întîlnit aceste auguste personaje tirind la A
judecată un neruşinat care îndrăznise să le rostească 1
numele, deşi ştia foarte bine că după consacrarea lor nu-i i
mai e îngăduit s-o facă, din cauză că deveniseră anonimi I
prin pierderea vechilor lor nume şi primirea unor titluri J
noi şi sacre. Din două inscripţii găsite la Eleusis, se deduce -1
că numele preoţilor ~erau încredinţate adîncurilor mării ;-.J
ele se gravau probabil pe tăbliţe de bronz sau de plumb,-.tj
iar tăbliţele erau apoi aruncate în apa cea adîncă a golfului, j
Salamis. Fără îndoială, intenţia era să se păstreze cea mai 3
mare taină asupra numelor şi cum putea fi păstrată mai 3
3
bine taina decât aruncîndu-le în mare ? Ce ochi omenesc I ar fi putut să le urmărească licărirea pînă departe în adîn-cimile însingurate ale apelor verzi ? Ar fi greu să găseşti un exemplu mai clar al confuziei dintre corporal şi necor¬poral decît în acest obicei al civilizatei Grecii.

5. Nurne de zei tabu. Omul primitiv şi-a creat zeii după chipul său. -Xenofan1 a observat încă de mult că-zeii negrilor au obrazul negru şi nasul turtit ; că zeii traci \ sînt roşcovani şi cu ochi albaştri ; _jar dacă boii, caii şi leii ar crede în zei şi ax avea mîini cu care să-i zugrăvească, şi-ar modela fără îndoială zeităţile în chip de boi, cai şi lei. De aceea, la fel cum misteriosul primitiv îşi ascunde ade¬văratul nume din cauză că se teme ca vrăjitorii să nu-1 folo-

.

1 Frazer a cunoscut afirmaţiile lui Xenofan prin lucrările lui Eusebius, Praeparatio Evangelii (Pregătirea Evangheliei), XIII, şi Clemens din Alexandria, Stromateis (Miscellaneea), VII ; de aseme¬nea, v. H. Diels (Die Fragmente der Vorsokratiker. Fragmentele pre socraticilor), 1906—1910. '
258
IC
sească cu intenţii rele, el îşi închipuie că zeii trebuie -să-şi tăinuiască adevăratele nume pentru ca nu cumva alţi zei, sau chiar oamenii, să-cunoască sunetele magice şi să poată face.farmece cu ele. Nicăieri această concepţie primitivă asupra secretului şi virtuţii magice a numelor divine nu a fost păstrată cu mai multă convingere şi nici mai complet dezvoltată decît în Egiptul antic, unde superstiţiile moştenite din vremuri uitate dăinuiau în inima poporului aproape tot atît de concret ca trupurile pisicilor, crocodili¬lor şi restului rnenajeriei divine din mormintele săpate în piatră. Concepţia este bine exemplificată de o povestire care ne spune cum a izbutit să afle iscusita ISLS numele secret al lui Ra, marele zeu egiptean al soarelui. Isis, spune '.povestirea, era o femeie foarte înzestrată cu darul vorbirii ;'si, obosită de lumea oamenilor, tînjea după luniea zeilor. Şi medita în gînd „Nu aş putea oare, cu ajutorul marelui nume al lui Ra, să

devin zeiţă şi să domnesc în ceruri şi pe pămînt la fel cu dînsul ?" Căci Ra avea multe nume, dar marele nume care îi dădea întreaga putere asupra zeilor şi oamenilor nu era ştiut de nimeni altul decît el însuşi. între '•timp, zeul ajunsese bătrîn, îi curgeau balele şi scuipatul său cădea pe pămînt. Isis a adunat scuipatul cu pămînt cu tot, a plămădit un şarpe şi 1-a aşezat pe cărarea pe care '"marele zeu trecea în fiecare zi spre dublul său regat, după pofta inimii sale. Iar eîad zeul s-a ivit, însoţit după obicei .de întregul său alai de zei, şarpele vrăjit 1-a muşcat şi zeul şi-a deschis gura şi a ţipat, iar ţipătul său a răsunat în tot .cerul. Iar alaiul zeilor a întrebat „Ce te doare V şi zeii au
: »* 7
259
|orîn } dese
iwiu .idapuiibe rva ; „tun creat cerul şi pâmmtul, am duit munţii, am zămislit marea cea vastă şi netedă, am în lături cele două zări ca o cortină. Eu sînt cel caie leschide ochii şi se face lumină, îi închide şi se face întu¬neric. La porunca sa apele Nilului cresc, dar zeii nu-i cu¬nosc numele. Eu sînt Khepera în zori, sînt Ra Ia amiază, sînt Turn în amurg." Dar otrava a rămas în ci : otrava pă¬trundea, din ce în ce mai adînc şi marele zeu, nu mai putea păşi. Atunci Isis i-a spus : „Nu mi-ai spus numele tău. "Spune-mi-1 pentru ca otrava să iasă ; căci va trăi cel al cărui'nume este rostit." Acum otrava ardea ca focul, era mai fierbinte deeft para focului. Zeul spuse : ..Consimt ca Isis să privească în mine şi numele meu să treacă din piep¬tul meu în al său". Apoi zeul se ascunse din faţa celorlalţi zei, iar locul său în corabia eternităţii fu gol. Astfel nu¬mele-marelui zeu i-a fost luat şi Isis, vrăjitoarea, vorbi : „Pleacă otravă, depărtează-te de Ra. Sînt eu, eu însămi cea care am biruit otrava şi am azvîrlit-o la pămint ; căci nu¬mele marelui zeu a fost luat de la dînsiil. Ra să trăiască şi otrava să moară."' Aceste cuvinte Ie-a rostit marea Isis, regina zeilor, ea care îl cunoaşte pe Ra şi numele său adevărat.
Se vede din această povestire că se credea că numele real al zeului, a cărui putere nu putea fi despărţită ele el, se află, într-un sens aproape fizic, undeva în pieptul aces¬tuia, de unde Isis 1-a scos printr-un fel de operaţie chirur¬gicală şi 1-a transferat cu toate puterile sale supranaturale în ea însăşi. în Egipt, încercări ca a lui Isis de a-şi în¬suşi puterea unui mare zeu, intrînd în stăpînirea numelui
261

singai : „vai ! ce înumpiare r uar ei nu putea răspunde fălcile îi-clănţăneau, mîinile şi picioarele îi tremurat otrava îi alerga prin trup cum curge Nilul peste cîmpiC Cînd marele zeu şi-a potolit bătăile inimii a strigat celor ct-1 urmau : „Apropiaţi-vă, fiilor, vlăstare ale trupului meu. Sînt' prinţ, fiul unui prinţ, sămînţa divină a unui zeu. Tatăl meu mi-a născocit numele, tatăl şi mama me mi-au dat numele şi numele meu a rămas ascuns în trupul: meu încă din clipa cînd m-am născut, aşa încît nici un ma gician să nu aibă vreo putere magică asupra mea. Am ieşit să privesc ceea ce însumi am făcut, am mers' prin cele două ţinuturi pe care le-am creat şi, vai ! ceva m-a înţepat Ce-a fost nu ştiu. Fost-a foc ? Fost-a' apă ? Inima îmi arde, carnea mi se înfioară, mădularele îmi tremură. Aduceţi-mi' pe fiii zeilor cu cuvinte ce vindecă şi buze înţelegătoare, e a căror putere se înalţă pină la ceruri." Şi-au venit fiii zer lor şi erau plini de amar. Şi a venit Isis cu îndemânarea ei,^ Isis cea a cărei gură este plină cu suflarea vieţii, cea ale. cărei descintece alungă durerea, al cărei cuvînt schimbă moartea în viată. Ea spuse : ..Ce

eSte,,tată divin ? ce este?* Zeul sfint îşi deschise gura. vorbi şi spuse : ,.Păşeam pe. calea mea, mergeam după vrerea inimii mele prin- cele* două ţinuturi pe care le-am creat, ca să privesc cele ce eu: însumi am făcut şi, vai ! un şarpe pe care nu l-am văzut
m-a muşcat. E foc ? E apă ? Sint mai rece deeît apa, sînt
■ mai fierbinte decît focul, toate mădularele-mi asudă, tre¬mur, îmi joacă ochii, nu văd cerul, pe faţă îmi curg apele ca-n toiul verii." Atunci vorbi Isis : „Spune-mi numele tău, tată divin, căci va trăi omul căruia i se spune pe nume".
260

său nu erau numai legende despre fiinţe mitice ainţr-uSuj trecut îndepărtat ; orice magician egiptean aspira sâ mînuiască asemenea puteri prin mijloace similare. Căci sej credea că cel ce posedă adevăratul nume posedă adevărata fiinţă a omului sau a zeului şi poate sili chiar o divinitate să-1 asculte, aşa cum sclavul îşi ascultă stăpînul. Astfel arta magicianului consta în a obţine de la zei revelarea numelor lor sacre, şi magicianul se făcea luntre şi punte ca să-şi în¬deplinească acest scop. Dacă într-o clipă de slăbiciune saa de uitare, zeul i-a împărtăşit vrăjitorului miraculoasa cu-| noştinţă, zeul nu mai putea face altceva decît să se supună cu umilinţă omului sau să plătească daune pentru nesupu-| nerea sa. x î
Romanii împărtăşeau şi ei credinţa în virtutea magică"» numelor divine.. Cînd împresurau un oraş, preoţii se adre¬sau zeului păzitor prin rugăciuni sau incantaţii pregătite dinainte, cerîndu-i să părăsească cetatea asediată şi să treacă de partea romanilor care îl vor trata tot atît de bine sau poate chiar mai bine decît a fost tratat vreodată în ve¬chiul său cămin. De aceea, numele zeului păzitor al Romei era ţinut în mare taină, căci altfel duşmanii republicii l-ar fi putut ademeni, la fel cum romanii înşişi i-au făcut pe mulţi zei să dezerteze ca şobolanii, părăsind oraşele neno-rocoase care îi adăpostiseră în vremuri mai fericite. Dar nu numai numele adevărat al zeităţii ocrotitoare, ci chiar şi: numele oraş/ului era învăluit în mister şi nu trebuia să fie rostit niciodată, nici măcar în cursul ritualurilor sacre. Un' anume Valerius Soranus, care a -îndrăznit să divulge ne¬preţuitul secret, a fost osîndit la moarte sau a sfîrşit-o rău. Se pare, de asemenea, că, în vechime, asirienilor nu le era
262 •
îngăduit să menţioneze numele oraşelor lor; şi chiar în timpurile moderne cheremiştii din Caucaz tăinuiesc nu¬mele satelor lor, din superstiţie.
'Dacă cititorul a avut răbdarea să urmărească această examinare a superstiţiilor legate de numele proprii va fi probabil de acord că misterul cere înconjoară atît de frec¬vent numele personajelor regale nu este un fenomen izolat şi nici expresia arbitrară a unei slugărnicii şi adulări de curte, ci mai degrabă aplicarea specifică a unei legi gene¬rale a gîndirii primitive, care stăpîneşte atît poporul de rînd cît şi zeii, tegii şi preoţii..
/■

rde bunăstarea şi existenţa lui ; bineînţeles, el este constrîns de aceştia să se supună regulilor pe care inteligenţa omului primitiv le-a născocit pentru a îndepărta relele hărăzite trupului, inclusiv răul suprem, moartea. Aşa cum ne-a ară¬tat cercetarea lor, aceste reguii nu sînt altceva decît maxime pe care, în concepţia-primitivă, orice om înzestrat CU bun simţ trebuie să le respecte dacă vrea să trăiască mult pe pămînt. Dar, în timp ce în cazul oamenilor de rînd respectarea regulilor este lăsată la voia individului, în ca¬zul zeului-om ea este impusă, sub pedeapsa destituirii din înalta sa poziţie, sau chiar a morţii. Interesul pe care ado¬ratorii o au pentru viaţa lui este prea mare pentru a-i în-; gădui să-se joace cu ea ca"un uşuratic. Din această cauză,' toate superstiţiile stranii, toate maximele moştenite de la generaţiile anterioare, venerabilele proverbe pe care inge¬niozitatea filozofilor primitivi le-a plămădit în trecutul in-; depărtat şi pe care femeile bătrîne le împărtăşesc în faţa vetrei ca pe nişte comori de mare preţ urmaşilor strînşt lingă foc în serile de iarnă — toate aceste fantezii stră-; "vechi erau adunate, toate aceste pînze de păianjen ala minţii erau ţesute şi întinse în calea regelui antic, zeul-om care, prins în ele ca o muscă, abia putea să-şi mai mişte mădularele în mrejele obiceiului, „uşoare ca fulgul, clar iputernice ca drugii de fier", care întretăindu-se şi încru-cişîndu-se într-un labirint fără ieşire îl legau strîns într-o reţea de datini, din care numai moartea sau detronarea îl mai putea scăpa.

Astfel, pentru cercetătorii trecutului viaţa vechilor regi şi preoţi este plină de învăţăminte. Ea rezuma tot ce era socotit înţelepciune pe vremea.cînd lumea se aflu încă în

CAPITOLUL X\îU DATORIA NOASTRĂ FAŢA DE PRIMITIV!

Ar fi uşor să mărim lista tabuurilor regale şi preoţeşti,.;

" dar exemplele citate în paginile precedente sînt modele suficiente. Pentru a încheia această parte a studiului nos-, tru, nu rămîne decît să strîngem laolaltă în mod rezumativ concluziile la care ne-au dus pînă acum cercetările noastre." Am văzut că în societatea primitivă sau barbară se întîl-. nesc adesea oameni cărora credinţa superstiţioasă a tova-: răşilor lor le atribuie puterea de a controla cursul general-al naturii. Aceşti oameni sînt adoraţi şi trataţi ca nişte zei.; Că aceste divinităţi stăpînesc temporar viaţa şi soarta ado¬ratorilor lor, că funcţiile lor sînt pur spirituale şi supra¬naturale, cu alte cuvinte că sînt şi regi şi zei sau numai zei,

- ' este o nuanţă care nu ne priveşte prea mult aici. Faptul esenţial de care trebuie să ne ocupăm este presupusa lor divinitate. In virtutea acesteia ei .sînt pentru adoratorii lor zălog şi garanţie- că fenomenele fizice de care depinde sub¬zistenţa omenirii vor dăinui în continuare, păslrîndu-şi neschimbată ordinea. De aceea viaţa şi sănătatea unui ase¬menea zeu-om constituie o preocupare şi o grijă firească pentru cei a căror bunăstare şi chiar existenţă sînt legate

2G4

faşă. Era modelul desăvîrşit după care fiecare om năzuia . să-şi orînduiască viaţa ; un model fără greşeală, alcătuit cu acurateţe şi rigoare pe baza felului de viaţă stabilit de o filozofie barbară. Oricît de primitivă şi de falsă ne-ar părea această filozofie, ar fi nedrept să-i negăm meritul consec-venţei logice. Pornind de la concepţia că principiul vital este o fiinţă minusculă, adică un suflet exis tind în fiinţa vie, dar într-o formă distinctă şi separabiiă, această filozo-. fie deduce, pentru îndrumarea practică a vieţii, un sistem de reguli care în general se potrivesc bine împreuiiă şi for- . mează un întreg desăvîrşit şi armonios. Viciul sistemului — unul fatal — nu rezidă în modul de a raţiona, ci în pre¬mise ; în concepţia sa despre natura vieţii, nu în lipsa de relevanţă a concluziilor pe

care le trage din această con¬cepţie. Dar stigmatizarea acestor premise ca ridicole, din cauză „că noi putem descoperi lesne falsitatea lor, ar fi o atitudine lipsită de recunoştinţă şi nefilosofică. Stăm pe te-- meliile durate de generaţiile de dinaintea noastră şi numai cu greu ne putem închipui ce eforturi dureroase şi prelun¬gite a trebuit să facă omenirea ca să cucerească poziţia, la-urma urmei nu cine ştie ce înaltă, pe care am atins-o. Da¬torăm recunoştinţă truditorilor uitaţi şi fără nume, a căror gîndire răbdătoare şi stăruitoare osteneală au contribuit în cea mai mare măsură să fim ceea ce sîntem. Cantitatea de cunoaştere pe care o singură epocă, sau un singur om, o poate adăuga stocului comun este mică şi, pe lingă o do¬vadă de ingratitudine, ar fi stupid şi necinstit să ignorăm mulţimea, lăudîndu-ne cu puţinele „boabe" pe care ara avut privilegiul să i le adăugăm. în prezent, nu exista o . primejdie prea mare de a subevalua contribuţiile pe care
2<i6
timpurile moderne sau chiar antichitatea clasică le-au adus progresului general al speciei noastre. Dar, când trecem dincolo de aceste limite, situaţia se schimbă. Dispreţul şi 'ridicolul sau aversiunea şi condamnarea constituie mult prea frecvent singura recunoaştere pe care binevoim S-o ■ acordăm ' primitivului şi credinţelor sale. De fapt, mulţi, dacă nu chiar cei mai mulţi, dintre binefăcăto¬rii pe care sîntem datori să-i comemorăm plini de recunoştinţă au fost primitivi. Căci, la urma urme¬lor, asemănările noastre cu primitivul sînt mult mai numeroase decît deosebirile ; ceea ce avem comun cu el şi reţinem' în mod deliberat ca fiind adevărat şi 'folositor datorăm strămoşilor noştri primitivi care au cîş-tigat încetul cu încetul prin experienţă şi ne-au transmis prin moştenire ideile aşa-zise fundamentale, pe care sîn¬tem înclinaţi să le socotim originale şi intuitive. Sîntem asemenea moştenitorilor unei avuţii care a fost transmisă de atîtea veacuri, încît amintirea celor care au strîns-o s-a pierdut în vremuri şi stăpînitorii ei actuali o consideră po¬sesia originară şi inalterabilă a viţei lor încă de la începu¬tul lumii. Dar reflecţia şi cercetarea trebuie să ne covingă că sîntem datori predecesorilor noştri pentru multe din lucrurile pe care le considerăm cu totul ale noastre şi că erorile lor n-au fost extravaganţe premeditate sau semne de demenţă, ci simple ipoteze putînd fi justificate ca atare pentru vremea în care au fost propuse, dar pe care o expe¬rienţă mai bogată le-a dovedit neadecvate. Adevărul nu iese la lumină decît prin verificarea succesivă a ipotezelor şi prin respingerea celor false. La urma urmelor, ceea ce
2G7
.
CAPITOLUL XXÎV
UCIDEREA REGELUI DIVIN
1. Zeii rii ur i t o r i. Omul i-a creat pe zei după chi¬pul său, şi, el însuşi fiind muritor, a presupus în mod firesc că şi creaturile sale se află în aceeaşi stare nefericită. Ast¬fel, groenlandezii credeau că vîntul poate ucide pe cel mai puternic zeu al lor şi că el şi-ar pierde cu siguranţă viaţa dacă ar atinge un eîine. Cînd au auzit despre dumnezeul creştin, au întrebat dacă nu moare niciodată, şi, spunîn-du-li-se că nu moare, au fost foarte miraţi, zicînd că trebuie să fie într-adevăr un zeu foarte mare. Ca răspuns la între¬bările colonelului Dodge1, un indian nord-american a afir-matcă lumea a fost creată de Marele Spirit. întrebat fiind .despre care Mare Spirit vorbeşte, cel bun sau cel rău, a răspuns : „Oh ! nici unul dintre ei, Marele Spirit care a făcut lumea a-murit de mult. Nu era cu putinţă să aibă o rviaţă atît de îndelungată." Un trib din insulele Filipine i-a informat pe

cuceritorii spanioli că mormântul Creatorului se află pe vîrful muntelui Cabunian. Heltşi-eibib, zeul sau eroul divin al hotentoţilor, a murit şi a revenit la viată în
1 Colonel R.I. Dodg-e, Our WiM Indkins (Indienii noştri sălba¬tici), 3.886.
2G!I
numim noi adevăr nu-este nimic altceva decît ipoteza care-se dovedeşte a fi cea mai eficace. De aceea, atunci cînd tre-. cern în revistă opiniile şi practicile unor epoci mai primi¬tive, trebuie să privim erorile lor cu îngăduinţă, ca greşeli inevitabile făcute în cercetarea adevărului, şi să le acor¬dăm indulgenţa de care poate noi înşine vom avea nevoie-într-o bună zi : cum excusatione itaque veteres audiendi suntl.
1 Aşadar cei vechi trebuie ascultaţi cu îngăduinţă (lat).

repetate rânduri. în general, ■ mormintele sale se află în trecătorile înguste din munţi. Cînd hotentoţii trec pe lîngă un asemenea mormînt, aruncă peste el o piatră, ca să le aducă noroc, rostind uneori : „Dă-ne vite din belşug !" în Creta, se arăta vizitatorilor momiîntul lui Zeus, marele zeu al Greciei, pînă aproape de începutul erei noastre. Trupul lui Dionysos a fost înmormântat la Delfi lingă statuia de aur a lui Apolo şi mormîntul său purta ' inscripţia „Aici zace mort Dionysos, fiul Semelei". Potrivit unei relatări, Apolo însuşi a fost înmormîntat la Delfi ; se spune că Pi-tagora a săpat o inscripţie pe mormîntul său, arătînd cum a fost ucis zeul de Piton şi cum a fost îngropat sub trepied.
Nici chiar marii zei ai Egiptului nu scăpau de soarta comună. îmbătrîneau şi ei şi mureau. Dar cînd, mai tîrziu, descoperirea artei îmbălsămării a dat un nou răgaz vieţii sufletelor celor morţi, apărîndu-le trupurile de putrezire, pentru nu se ştie cîtă vreme s-a îngăduit zeităţii lor să se împărtăşească din binefacerile invenţiei care oferea zeilor la fel ca şi oamenilor o speranţă întemeiată de nemurire. Drept urmare, fiecare provincie avea mormîntul şi mumia zeului ei decedat. Mumia lui Osiris putea fi văzută la Men-des ; Thinis se mlndrea cu mumia lui Anhouri ; iar'Helio-polis se bucura de posesiunea mumiei lui Toumou. De ase¬menea, marii zei din-Babilon erau imaginaţi la trup ca m\ oamenii, pasionaţi ca oamenii, avînd soarta acestora ; căci veneau pe lume asemenea oamenilor şi tot asemenea oame¬nilor iubeau, se luptau şi mureau.
2. Regi ucişi cînd îşi pierdeau forţele. Dacă se credea că, în cele din urmă, mor şi marii zei care trăiesc departe de frămîntările'şi agitaţia acestei vieţi pă-
-270
mînteşti, nu era de aşteptat ca un zeu care sălăşluieşte într-un tabernacol fragil de carne să scape de aceeaşi soartă, deşi.auzim despre regi africani care şi-au închipuit că sînt nemuritori în virtutea vrăjitoriilor lor. Am văzut că popoarele primitive cred uneori că siguranţa lor şi chiar a întregii lumi este legată de viaţa unuia dintre aceşti zei-oameni sau întrupări ale divinităţii în oameni. Bineînţeles că astfel ei acordă cea mai mare atenţie vieţii acestuia, din preţuire faţă de propria lor viaţă. Dar nici o grijă sau pre¬cauţie nu-1 va împiedica pe omul-zeu să îmbătrînească, să-şi piardă puterile şi în cele din urmă să moară. Adora¬torii săi trebuie să ţină seama de această necesitate şi să-i facă faţă cum pot mai bine. Primejdia este îngrozitoare, căci, dacă mersul naturii depinde de viaţa omului-zeu, la ce catastrofe nu se pot oare aştepta de la slăbirea treptată a puterilor sale şi, în cele din urmă, de la stingerea lor în moarte ? Există o singură cale de a7îndepărta aceste peri¬cole. Omul-zeu trebuie ucis în clipa în care puterile sale încep evident să slăbească, iar sufletul său trebuie să fie transferat la un succesor viguros înainte de a fi grav atins de şubrezirea care îl ameninţă. Pentru primitiv, avantajele uciderii omului-zeu în loc să i se

îngăduie să moară de bă-trîneţe şi boală sînt destul de evidente. Căci, dacă omul-zeu moare de ceea ce noi numim moarte naturală, aceasta în¬seamnă, In mentalitatea primitivului, fie că sufletul s-a despărţit de trup de bunăvoie şi nu mai vrea să se întoarcă în el, fie mai curînd, că a fost smuls sau cel puţin reţinut în pribegirile sale de către un demon sau un vrăjitor. în oricare din aceste cazuri, pentru adoratorii săi, sufletul omului-zeu este pierdut şi odată cu el se duce şi bunăstarea
271
■■■'
Regii dădeau întotdeauna ascultare poruncii pînă în timpul domniei lui Ergamenes, un contemporan al lui Ptolomeu al II-lea, regele Egiptului. întrucît primise o educaţie gre¬cească, care îl eliberase de superstiţiile concetăţenilor săi, Ergamenes îndrăzni să nu respecte ordinul preoţilor şi, in¬stinct în Templul de Aur cu o ceată de soldaţi, îi trecu pe preoţi prin ascuţişul săbiei.
| Obiceiuri de acelaşi fel par să fi existat în această parte a Africii pînă în timpurile moderne. La unele triburi din Fazoql, regele trebuia să împartă dreptatea zilnic sub un anumit arbore. Dacă din cauza bolii sau din orice altă.pri¬cină regele nu era în stare să-şi îndeplinească această în¬datorire timp de trei zile consecutiv, era atîrnat de un co¬pac cu ajutorul unui ştreang de care erau prinse două brice aşezate astfel încît atunci cînd greutatea corpului întindea ştreangul, bricele îi tăiau gitul.
Obiceiul de a-şi ucide regii la primele semne de infirmi¬tate sau de bătrâneţe a existat pînă nu de mult — dacă a dispărut într-adevăr şi nu cumva mai subzistă încă şi acum în stare latentă — la shillukii de pe malurile Nilului Alb, şi, recent a fost studiat cu atenţie de Dr. C. G. Seliigman1. Veneraţia cu care shillukii îşi, tratează regele îşi are origi¬nea mai ales în convingerea că el este reincarnarea spiri¬tului lui Nyakang, erou semidivin care a fundat dinastia şi
1 Charles1 Cabriel Seligman (1373—1940) — antropolog englez. Una dintre lucrările sale cele mai cunoscute The Races of Africa (Rasele din Africa) susţine ipoteza originii „hamitice" a cultului şi civilizaţiei africane. A întreprins expediţii în Asia şi Africa. Este citat de Frazer cu The Cult of Nyakang'and the Divine Kings of the Shilluk (Cultul lui Nyakang şi regii divini la populaţia shilluk), 1911.
273
lor, viaţa. fiindu-le primejduită. Chiar,dacă ar izbuti să prindă sufletul zeului muribund în clipa cînd părăseşte buzele sau nările acestuia şi să-1 transfere succesorului său, scopul lor încă nu ar fi atins ; căci, murind de boală, sufle¬tul şi-ar părăsi trupul într-o stare de slăbiciune şi epuizare totală şi, astfel slăbit, ar continua să-şi tîrască zilele într-o viaţă lîncedă, ^inertă, în orice trup ar fi transferat. în schimb, dacă îl omoară, adoratorii săi ar putea avea, în -primul rînd, siguranţa că pot să-i prindă sufletul în clipa' • în care scapă şi să-1 transfere la un succesor potrivit ; şi, în al doilea rînd, omorîndu-1 înainte de a-şi pierde forţele naturale, ei pot fi siguri că sufletul nu-şi va pierde puterile pe măsură ce omul-zeu se va şubrezi. Astfel; toate condi¬ţiile sînt îndeplinite şi orice pericol este ocolit, prin uci¬derea omului-zeu şi transferarea sufletului său, încă plin de vlagă, la un succesor viguros.
Regii magici ai Focului şi ai Apei din Cambodgia nu au îngăduinţa să moară de moarte naturală. Dacă vreunul' dintre ei este foarte bolnav, iar bătrînii cred că nu se mai poate însănătoşi, îl omoară prin înjunghiere. După cum am văzut, la poporul din Congo, potrivit credinţei, dacă ponti¬ful,din Chitome ar muri de moarte naturală lumea ar pieri, iar

pămînlul, care este susţinut numai de puterea şi de -vrednicia sa, ar fi nimicit de îndată. Ca urmare, cînd pon¬tiful cade bolnav şi se pare că va muri, omul destinat să fie succesorul său intră în casa acestuia cu o frânghie sau cu o măciucă şi îl sugrumă sau îl ucide în bătaie. Regii etiopieni din Meroe erau adoraţi ca zei ; dar oricînd voiau, preoţii trimiteau un vestitor la rege, poruncindu-i să moară şi îşi sprijineau autoritatea acestui ordin pe spusele unui oracol.

272

' ■ 1

a aşezat tribul în teritoriul pe care îl ocupă în prezent. 0 ji sentenţă fundamentală a crezului shillukilor spune că spi- 1 ritul divin sau semidivin Nyakang «ste incarnat în regele J care domneşte, acesta avînd prin urmare, într-o oarecare J măsură, caracter divin. Dar cu toate că shiliukii au faţă de \ regii lor sentimente de adîncă veneraţie, cu adevărat reli«« gioasă, şi iau toate măsurile cu putinţă pentru a-i feri de 1 moarte accidentală, ei nutresc totuşi convingerea că „vege-f lui nu-i poate fi îngăduit să bolească sau să ajungă senil, . căci, odată cu pierderea puterilor sale, vitele s-ar îmbol- : năvi şi nu s-ar mai înmulţi, recoltele ar putrezi pe ogoare ţ şi din ce în ce mai mulţi oameni ar pieri doborîţi de boli". ?! Pentru a evita aceste, calamităţi shiliukii au obiceiul de ■; a-1 omorî pe rege, cînd dă semne de boală sau îşi. pierde puterile. Unul dintre semnele fatale ale decăderii ; era neputinţă de a satisface poftele sexuale ale soţiilor i sale, care erau foarte' multe şi locuiau împrăştiate în' numeroase case din Fashoda. Cînd apărea această slăbi- 1 ciune prevestitoare de rău femeile îi înştiinţau pe con- t ducători care, se spune, notificau regelui osînda ce îl • aştepta acoperindu-i faţa şi genunchii cu o pînză albă în timp ce acesta zăcea moţăind în căldură înăbuşi-.; toare a după-amiezii. Execuţia urma curînd.după condam- - narea la moarte ; în acest scop se construia o colibă ; regele era dus în colibă şi culcat cu capul sprijinit în poalele unei fecioare nubile ; apoi se zidea uşa colibei şi perechea era lăsată fără mîncare, apă sau foc pînă murea de foame ori sufocată. Acesta era vechiul obicei, care a fost însă abolit i acum vreo cinci generaţii din cauza suferinţelor excesive

274

âte unuia dintre regii care au pierit în acest fel. Se spune <äise face cunoscută regelui soarta sa de către conducători, iar apoi acesta este sugrumat într-o colibă construită anume în acest scop.

.-. Din cercetările doctorului Seligman rezultă nu numai Că regele shilluk era ucis, cu toată ceremonia prescrisă, la primele simptome de decădere, ci şi că el putea fi atacat în orice clipă de un rival, chiar în timpul cît sănătatea şi puterea sa erau încă înfloritoare şi trebuia să-şi apere co¬roana într-o luptă pe viaţă şi pe moarte. Potrivit tradiţiei Bhillukilor,"'oricare din fiii unui rege avea dreptul să se lupte cu regele care domnea şi,

dacă reuşea să-1 omoare, să domnească în locul acestuia. Cum fiecare rege avea un harem numeros şi mulţi copii, fără îndoială numărul can¬didaţilor posibili la tron nu era niciodată prea mic şi viaţa monarhului care domnea era tot timpul în primejdie. Dar atacul împotriva regelui putea avea loc cu oarecare şanse de succes numai noaptea ; deoarece în timpul zilei regele îşi aduna în jurul său prietenii şi garda personală, astfel încît aspirantul la tron cu greu putea spera să-şi croiască <lrum pînă la el şi să-1 ucidă^ Noaptea lucrurile stăteau alt¬fel. Garda era liberă şi regele rămînea singur în curtea sa împreună cu soţiile favorite şi nu avea. pe nimeni alături care să-1 apere, în afara cîtorva paznici de vite ale căror colibe se aflau nu prea departe. Din această pricină cea¬surile de întuneric erau timp de primejdie pentru rege. Se spune că el avea obiceiul să le petreacă într-o neîntreruptă stare de veghe, furişîndu-se înarmat pînă în dinţi în jurul
275

crede că ei sînt animaţi de un singur spirit divin, care a fost transmis de la fondatorul semi-mitic — dar avînd pro¬babil o existenţă istorică — al dinastiei prin toţi succesorii săi pînă în zilele noastre. Astfel, privindu-şi regii ca divi¬nităţi întrupate de care depinde implicit "bunăstarea oame¬nilor, a vitelor şi belşugul recoltei, shillukii le purtau în mod firesc cel mai mare respect şi le acordau cea mai mare grijă ; şi, oricît de ciudat ni s-ar părea, obiceiul de a ucide regele de îndată ce dădea semne de boală sau de slăbire a puterilor îşi are originea de-a dreptul în profunda lor vene¬raţie, faţă de el şi în grija de a-1 menţine, pe el sau mai degrabă spiritul divin care îl însufleţeşte, în cea mai de¬plină putere, mai mult decît atît; se poate spune că practica regicidului este cea mai bună dovadă a înaltei considera¬ţii pe care o acordau regilor lor. Ei credeau, după cum am văzut, că' viaţa sau spiritul regelui sînt atit de strîns le¬gate pe-cale simpatetică de prosperitatea întregului ţinut, încît dacă regele cade bolnav sau 'mbătrineşte, vitele se îm¬bolnăvesc şi nu se mai prăsesc, recoltele putrezesc pe ogoare . şi oamenii mor seceraţi de molime. în consecinţă, după pă¬rerea lor, singurul mijloc de a evita aceste calamităţi esle , să-1 ucidă pe rege cît timp mai e sănătos şi robust, pentru ca el să transmită, la rîndu-i, succesorului spiritul divin, moştenit de la predecesori, cît timp se află încă în deplină ■ putere, nevlăguit de boli şi vîrstă. în legătură cu aceasta, 'simptomul caracteristic despre care se spune de obicei că , pecetluieşte hotărîrea morţii regelui este deosebit de sem¬nificativ ; cînd nu mai poate satisface pasiunile numeroase-
1
i
■;■■ I

1
colibelor sale, scrutind întunericul cel mai adine sau stînd? tăcut, cu ochii în patru, ca o sentinelă care îşi îndeplineşte datoria, undeva într-un colţ piei'dut în beznă. Dacă în cekC din urmă rivalul său apărea, lupta avea loc într-o tăcerea înspăimîntătoâre, întreruptă numai de zăngănitul suliţelor? şi al scuturilor, deoarece regele socotea că nu e de demni-1ţ tatea lui să cheme paznicii de vite în ajutor.
Ca şi Nyakang însuşi, întemeietorul lor, fiecare din regii shilluki este adorat după moarte la un altar înălţat deasupra | mormăitului său, mormînt care se află întotdeauna în satul,! " în care s-a născut. Mormîntul-altar al unui rege seamănă | .întotdeauna cu altarul lui

Nyakang, fiind alcătuit din cîtevaE colibe împrejmuite cu gard ; una dintre colibe este clădită , deasupra mormîntului regelui, celelalte sînt ocupate de paz¬nicii altarului. într-adevăr, altarele lui Nyakang şi altarele regilor pot fi deosebite greu unele de altele, iar ritualurile', religioase respectate la fiecare altar sînt identice în formă, variind numai în detalii iar' variaţiile sînt datorate după cit; se pare sfinţeniei mult mai mari atribuite altarelor lui Nyal kang. Mormintele-altare ale regilor sînt îngrijite de bătrîni; sau bătrîne, care corespund păzitorilor altarelor lui Nyal kang. De obicei, sînt văduve sau bătrîni, servitori ai rege¬lui decedat, iar cînd mor, sarcina lor o moştenesc descenl denţii. Mai mult decît atît, pe mormintele-altare ale regi-j lor se jertfesc vite şi se oferă sacrificii la fel ca la altarele; lui Nyakang.
în general, elementul principal al religiei shillukilor pare să fie adorarea regilor sacri sau divini morţi sau vii. Se'
278

•

lor sale soţii, cu alte cuvinte cind a încetat,, parţial sau euj totul, de a mai fi în stare să-şi reproducă speţa, i s-a îm¬plinit sorocul să moară şi să facă loc unui succesor mai vi-' guros. Pe lîngă celelalte motive despre care se pretinde că j hotărăsc moartea regelui,- acesta sugerează că fertilitatea' -oamenilor, a vitelor şi a recoltelor depinde în mod simpa^ tetic de puterea de procreare a regelui, astfel încît lipsa to-^ tală a acestei puteri ar atrage o slăbiciune corespunzătoare a oamenilor, animalelor şi plantelor şi ar atrage după sine într-un viitor apropiat dispariţia totală a vieţii oamenilor, animalelor şi vegetalelor. Nu este de mirare că în faţa unei asemenea primejdii shillukii au cea mai mare grijă să nu-şi lase regele să moară de ceea ce noi am numi moarte na turală, de boală iau de bătrîneţe. Caracteristic pentru ati¬tudinea lor faţă de moartea regilor este că ei se abţin să vorbească despre ea ca moarte ; ei nu spun că regele a murit, ci doar că „a plecat" la fel ca strămoşii săi divini Nyakang şi Dag, primii doi regi ai dinastiei, despre care se spune că nu au murit, ci au dispărut. Legende asemă¬nătoare în legătură cu dispariţia misterioasă a primilor^ regi din alte ţări, de exemplu de la Roma sau din Uganda, se referă poate la un obicei similar de a-i ucide în scopul de a le păstra viaţa.
în general, concepţia şi practicile legate de regii divini ai sliillukilor corespund destul de exact cu ale preoţilor de la Nemi, Regii Pădurii, dacă părerea mea asupra aces- j tora din urmă este îndreptăţită. în amîndouă aceste cazuri intîlnim regi divini despre a căror viaţă se crede că hotă-
278
râşte..fertilitatea oamenilor, a vitelor şi a recoltelor, şi care £înt ucişi fie în luptă corp la corp, fie în alt mod pentru ca spiritul.lor sacru să fie transmis în plină vigoare suc¬cesorilor, neatins de slăbiciunile bolilor sau ale vîrstei, deoarece adoratorii lor cred că o asemenea degenerare a regelui ar atrage degenerarea în aceeaşi măsură a neamu¬lui omenesc, a vitelor şi recoltelor. în cele ce urmează ne Tom ocupa mai în amănunt de unele aspecte privind această explicaţie a obiceiului de a ucide regii divini şi mai ales a metodei de transmitere a sufletelor lor divine la succesori. între timp vom da alte exemple ale acestei prac¬tici generale.

Populaţia dinka este constituită dintr-un conglomerat de, triburi independente din valea Nilului Alb. Este în esenţă o populaţie de păstori care se ocupă cu pasiune de ■îngrijirea numeroaselor lor cirezi de vite, deşi cresc şi oi şi capre, iar femeile cultivă mici cantităţi de mei şi susan. Recoltele şi mai ales păşunile lor depind de regularitatea ploilor ; se spune că în. perioadele de mare secetă întreaga populaţie ajunge la ananghie. Din această cauză, pînă în zilele noastre, aducătorul de ploaie este la ei un personaj foarte însemnat; într-adevăr cei care deţin autoritatea şi cărora călătorii le acordă titlul de conducători sau şeici sînt de fapt aducătorii de ploaie, în funcţie ori potenţiali, ai tribului sau ai comunităţii. Se crede că fiecare dintre aceşti conducători este însufleţit de spiritul unui mare aducător de ploaie, care a ajuns pînă la ei prin mijlocirea unui întreg şir de alţi aducători de ploaie ; în virtutea
279

pnundoi' aducători de ploaie, .şi amîndoi au fost omorîţi în modul cel mai reglementar şi ortodox. Chiar dacă un adu¬cător de ploaie este încă tînăr, va fi omorît dacă ameninţă să se prăpădească de boală. în afară de aceasta, se iau toate măsurile de prevedere ca aducătorul de ploaie să nu moară în urma unui accident(deoarece un asemenea sfir-şit, deşi nu chiar atît de grav ca moartea din cauza bolii sau a virstei înaintate, ar aduce fără îndoială boli în trib. De îndată ce aducătorul de ploaie este ucis, se presupune ca spiritul şâu preţios a trecut la un succesor potrivit, fie fEulsău, fie o altă rudă de sînge apropiată. Sg*; în regatul Bunyoro din Africa Centrală obiceiul impu¬nea, pînă acum cîţiva ani, ca, de îndată ce regele se simţea grav. bolnav sau începea să-şi piardă puterile din cauza virstei. să se omoare cu propria sa mînă ; căci, potrivit unei vechi prorociri, dinastia şi-ar pierde tronul dacă un rege ar muri vreodată de moarte naturală. El se omora bînd o cupă ele otravă. Dacă şovăia sau era prea bolnav pentru a cere cupa, soţia lui avea datoria să-i dea otrava. Cînd pare că se apropie sfîrşitul regelui din Kibanga, de pe cursul su¬perior al fluviului Congo, vrăjitorii îi leagă o frînghie în jurul gîtului şi,o strîng încet, încet pînă cînd regele moare. Dacă se întîmplă ca regele din Gingiro să fie rănit în răz¬boi, el este cmorît de către camarazii săi, iar dacă aceştia nu-şi îndeplinesc datoria, îl ucid rudele, oricît de mult s-ar t'uga de îndurare. Ei spun că nu trebuie să moară de mîna duşmanilor. Juko este un trib păgîn de pe malurile rîului Benue, un afluent mare al Nigerului. în ţara lor ..oraşul
21:1
aueaitu iiispiiu^u, un ciuu\-(.uyi uc yiuuic dilatat st; uucurt.«

de putere foarte mare şi este consultat în toate probie-| mele importante. în pofida sau mai degrabă d a tonta ^ inaltei cinstiri de care se bucură, nici unui aducător de'J ploaie dinkan nu îi este îngăduit să moară firesc de boală sau bătrîneţe ; căci potrivit credinţei, dacă un asemene* eveniment nefericit s-ar întâmpla, tribul ar fi bîntuit de molimi şi foamete, iar cirezile de vite nu s-ar mai| înmulţi. Aşadar, cînd un aducător de ploaie simte că îmbătrâneşte şi puterile îl părăsesc spune copiilor sâl că doreşte să moară. La populaţia agar dinka se sapi' un mormânt mare, iar aducătorul de ploaie se lungeşte în groapă, înconjurat de prieteni şi rude. Din cînd în cînd vorbeşte poporului, reamintind istoria trecută a tribului, felul în care i-a îndrumat şi sfătuit şi dîndu-le instrucţiuni cum să se

comporte în viitor. Apoi, după ce şi-a încheiat poveţele, porunceşte să fie acoperit. Se aruncă pămînt pestei el, aşa cum se află culcat în groapă, şi în curînd moare su¬focat. Acesta este, de regulă cu mici variaţii, sfârşitul uneli cariere onorabile de aducător de ploaie la triburile dinka.' Triburile dinka din Khor Agar i-au spus doctorului Selig-man1 că, după ce'au săpat mormântul aducătorului de/ ploaie, îl sugrumă în casa sa. Tatăl şi unchiul dinspre tată | al unui dintre informatorii doctorului Seligman au fost

1 Ch. G. Seligman, Ancient Egyplian Beliefs in Modern Egypl, în Essays and Studies presenled to William Ridyeday (Credinţa antice egiptene în Egiptul modem, în Eseuri şi studii dedicate lui William Ridgeday), 1913 ; Dinka, în Encyclopaedia oi Religiei and Ethics (Enciclopedia religiei şi a eticii), IV, editată de J. Har-": tings, 1911.

Gatri este condus de un rege ales de bărbaţii însemnaţi din -1 oraş după cum urmează : cînd'ei sînt de părere că regele * a domnit destul, declară că «regele este bolnav», formulă j prin care înţeleg cu toţii că îl vor ucide, deşi niciodată in- ^ tenţia lor nu este exprimată atît de desluşit. Apoi hotă¬ răsc cine. va fi viitorul rege. Tot ei decid într-o adunare cît '4 timp va urma să domnească acesta ; se pune întrebarea şi fiecare dă răspunsul aruncînd pe pământ atîtea surcele cîţi ani crede că trebuie să cîrmuiască noul rege. Vechiul rege este apoi anunţat şi se pregăteşte un mare ospăţ la care acesta se îmbată cu bere de sorg. Apoi este străpuns cu lancea, iar noul ales devine rege. Astfel fiecare rege^Juko ştie că nu va trăi prea mulţi ani şi că va avea soarta pre¬ decesorului său. Lucrul acesta nu pare însă să-i înspăi- l mînte pe candidaţi. Se spune că acelaşi obicei al uciderii regilor există şi la populaţia quonde şi wukari, precum şi ■la gatri".* In cele trei regate Hausa, Gobir, Katsina şi Daura, din nordul Nigeriei, de îndată ce regele dădea semne de boală sau de slăbiciune crescândă, apărea o per¬ soană oficială care purta.titlul de Ucigaşul Elefantului si I îl gîtuia. . I

Matiamvo-ul este un rege mare sau împărat din interio¬rul Angolei. Unul dintre micii regi ai ţării, pe nume Challa, a povestit expediţiei portugheze felul în care un matiamvo j îşi dă obştescul sfîrşit : „La noi era obiceiul, spunea el, ca matiamvii noştri să moară fie în război, fie printr-o moarte i I ,violentă, iar actualul matiamvo trebuie să împărtăşească aceeaşi soartă, deoarece după înaltele exigenţe ce i se im-

1 Cf. relatările lui H. Pope — Tennessy, .în Journal of Anthro- 1 pological Institute, XXX, 1900.

pun,; a trăit destul. Cînd ne dărn seama de aceasta şi ho-tărîm că trebuie ucis, îl îndemnăm să pornească război îm¬potriva duşmanilor noştri, prilej cu care îl însoţim cu toţii. pe el şi lamilia lui, în luptă, şi pierdem şi noi cîţiva dintre ■oamenii noştri. Dacă scapă neatins, ne întoarcem din nou la răboi 'şi luptăm încă două sau trei zile. Apoi îl părăsim brusc pe el şi familia lui, lăsîndu-i pradă sorţii în mîinile inamicului. Văzîndu-se părăsit, porunceşte să i se înalţe tronul şi, aşezîndu-se pe el, îşi cheamă familia în jurul

său. Porunceşte apoi mamei să se apropie ; ea îngenunchează la picioarele lui ; el îi taie mai întîi capul, după aceea îşi decapitează pe rînd fiii, urmează soţiile şi rudele, şi, în cele din urmă, cea mai iubită soţie numită Anacullo. Acest măcel odată săvîrşit, matiamvo-ul, înveşmintat cu toată pompa cuvenită, îşi aşteaptă propria moarte, care urmează de îndată şi este executată de un trimis al puternicilor conducători vecini, Caniquinha şi Canica. Trimisul îi taie mai întîi picioarele şi mîinile de la încheieturi, apoi îi re¬tează capul ; după care trimisul este izbit puternic în cap. Toţi potentaţii pleacă din tabără spre a nu fi martori la moartea sa. Datoria mea este să rămîn pe loc pentru a fi martor al morţii şi pentru a însemna locul unde cei doi ■mari conducători, duşmanii lui matiamvo, au depus capul şi armele acestuia. Aceştia pun mîna pe toată averea mo¬narhului decedat şi a familiei sale şi o duc la propria lor reşedinţă. Eu iau apoi măsuri pentru funeraliile rămăşiţe¬lor mutilate ale răposatului matiamvo şi mă întorc în capitalii sa unde proclam noua cirmuire. Revin apoi la lo-

283

"deci necesar ca regele sa nu prezinte cu nici un cuip asut-i
"de dovezi că a ajuns de prisos şi incapabil de a domni ; din această cauză este important să ascundă aceste semne cît 'mai mult timp cu putinţă. Chaka fusese cuprins de teama apropiatei încărunţiri a părului, care i-ar fi dat de ştire
"că trebuie să se pregătească a părăsi această lume sublu¬nară, încărunţirea părului fiind întotdeauna urmată de moartea monarhului." Scriitorul căruia îi datorăm aceaslă anecdotă instructivă a uleiului de păr omite să indice modul în care un conducător zulu zbîrcit obişnuia „să pă¬răsească această lume sublunară", dar prin analogie putem presupune că el era ucis.

Obiceiul de a ucide regii de îndată ce sufereau de vreun beteşug exista acum două secole în regatul cafru x Sofala.

'■Am văzut că poporul îi socotea pe aceşti regi din Sofala ca fiind- zei, pe care îi implora să aducă ploaie sau soare, după cum se simţea nevoia. Cu toate acestea, un cusur trupesc cît de neînsemnat, cum ar fi pierderea unui dinte, era socotit drept motiv suficient de ă omorî un astfel de zeu-om după cum ne dezvăluie următorul pasaj dintr-un vechi istoric portughez'- : „Odinioară, exista obiceiul ca regii.acestei ţări să se sinucidă dacă erau loviţi de vreo nenorocire sau ajungeau să aibă vreun defect fizic natu-

•ral, ca impotenţa, o boală infecţioasă, pierderea dinţilor

1 Nume dat de arabi populaţiilor bantu de pe coasta de sud¬
ist a Africii, nume preluat de olandezi şi apoi de englezi, care îl
extind la toate populaţiile Alricii meridionale (longa, nguni etc).

2 Istoricul portughez este J. dos Santos, Eastem Etiopia...
loc. cit.

2f>5

cui unde au fost depuse capul, picioarele' şi mîinile şi, con-||
tra a patruzeci de sclavi, le răscumpăr împreună cu măr-I
f urile şi celelalte bunuri, care au aparţinut decedatului şi le?|
predau noului matiamvo proclamat. Acest lucru s-a în-a
tîmplat cu mulţi matiamvi şi trebuie să se întîmple.şi celuia
actual." -.""':'■*

Se pare că potrivit unui obicei zulu regele era ucis de îndată ce începea să aibă zbîrcituri sau să i se încă-,) runţească părul. Cel puţin acest lucru pare să rezulte din 'J următorul

pasaj scris de o persoană care a petrecut cîtva timp la curtea vestitului tiran zulu Chaka,. la începutul | secolului al XlX-lea * : „Extraordinara violenţă a furiei re- f gelui împotriva mea a fost pricinuită în primul rînd de un ." leac absurd, uleiul pentru păr,'cu care dl. Fareweîl 1-a impresionat spunîndu-i că este foarte potrivit pentru în- i lăturarea tuturor semnelor vîrstei. Din clipa în care a au¬zit că se poate obţine un asemenea preparat, şi-a mani- 1 i'estat dorinţa aprigă de a şi-1 procura, şi nu scăpa nici un prilej să ne reamintească grija sa de a-1 avea ; injoncţiu¬nile sale, mai ales cu ocazia plecării noastre în misiune,'; se refereau la acest luciu. Se va vedea că unul dintre a obiceiurile barbare ale populaţiei zoola, privind alegerea regelui, provine din faptul că acesta nu trebuie să aibă zbîrcituri sau păr cărunt, amîndouă constituind semne că e incapabil să devină regele unui popor războinic. Este j

1 Relatarea despre Chaka este dată după Nathaniel Isaacs, Travels and Adventures in Easiern Africa (Călătorii si întîmplări [în Africa de est), 1836.

din faţă, care îi desfigura, în fine orice diformitate sau m năpastă ar fi dat peste ei. Ca să pună capăt unor aseme-.a nea defecte ei se sinucideau, spunînd că regele nu trebuieji atins de nici o meteahnă, iar dacă acest lucru se întîmpla/I era mai bine pentru onoarea sa să moară şi să caute altă|H viaţă unde va fi vindecat, deoarece acolo totul este desă- 1 vîrşit.^ Dar quiteve-ul (regele) care domnea cînd mă aflamJ| în acele părţi nu a vrut să urmeze obiceiul predescesorilor J săi, fiind şi fricos şi prudent ; pierzîndu-şi un dinte din 1 faţă, a proclamat pe întreg întinsul ţării că toţi trebuie J să ştie că şi-a pierdut dintele şi trebuie să-1 recunoască | cînd ii vor vedea fără el, iar dacă predecesorii săi se sinu-a cideau pentru asemenea lucruri erau lipsiţi de minte. El | nu va proceda la fel; dimpotrivă va fi foarte trist cînd se'| va apropia clipa obştescului sfîrşit, deoarece viaţa sa este foarte trebuincioasă pentru păstrarea bunăstării regatului şi apărarea lui de duşmani ; şi îi sfătuia pe succesori să-i •; urmeze exemplul."

Astfel,- regele din Sofala, care a cutezat a supravieţui I după pierderea dintelui său din faţă, a fost un reformator: cutezător, la fel ca Ergamenes, regele Etiopiei. Putem pre¬supune că motivul uciderii regilor etiopieni a fost, ca şi în cazul regilor zulu şi sofalieni, ivirea unui defect trupesc I sau unui semn de decădere de orice fel ; iar oracolul in¬vocat de preoţi ca ternei pentru executarea regelui, trebuie să fi. fost prevestitor de mari calamităţi'ca urmare a dom¬niei unui rege avînd vreun stigmat pe trupul său, la fel cum. oracolul prevenea Sparta împotriva unei „domnii

*şchiloade", adică împotriva domniei unui rege schilod. O rparecare confirmare a acestei presupuneri poate fi găsită Sp faptuL că în Etiopia regii se alegeau după statură, forţă jŞi frumuseţe, cu mult înainte de abolirea obiceiului uci¬derii lor. Chiar în prezent sultanul din Wadai nu trebuie şă. aibă un defect corporal vizibil, iar regele din Angoy nu poate fi încoronat dacă are cel mai neînsemnat cusur, cum ar fi un dinte spart sau stricat ori cicatricea unei răni .vechi.. Potrivit Cărţii lui Acaill şi altor mulţi specialişti, nici un. rege avînd vreun cusur trupesc nu putea domni în Irlanda la Taral. Astfel, cind marele rege Cormac Mac 'Art şi-a pierdut un ochi'în urma unui accident, a abdicat de îndată.

Cale de cîteva zile la nord-est de Abomey, vechea ca¬pitală a Dahomeyului, se află regatul Eyeo. „Cetăţenii din Eyeo sînt guvernaţi de un monarh absolut cu nimic mai prejos decît regele din Dahomey, numai că supus unei re¬glementări constituţionale umilitoare şi neobişnuite. Cind în popor s-a răspîndit părerea că guvernarea sa este rea,

părere răspîndită uneori în mod perfid chiar de către mi¬niştrii săi nemulţumiţi, i se trimite o delegaţie cu un dar, constînd din ouă de papagal, semn al împuternicirii ei, care să-1 vestească că sarcinile domniei de pînă atuiici l-au obosit atît de mult încît socotesc că s-a împlinit sorocul să scape de griji şi să-şi îngăduie un pic de somn. El mul¬ţumeşte supuşilor săi pentru grija ce i-o poartă, se re-

1 Informaţia provine din cartea lui P. W. Joyce, Social Hisiory of Ancient Ireland (Istoria socială o vechii Irlande), 100,'!.

H se dă această grea sarcină, cere prinţului «să se ducă să fdoarmă», ceea ce înseamnă pur şi simplu «să ia otravă şi *<să moară», Dacă în clipa supremă ii lipseşte curajul, un . prieten îi face acest ultim serviciu şi, în linişte, fără să .'trădeze secretul, pregătesc poporul pentru vestea morţii ' regelui. La Yoruba lucrurile se petrec puţin altfel. Cînd regelui din Oyo i se naşte un fiu, se face din lut un model :,-:al piciorului drept al copilului care se păstrează în casa } strămoşilor (ogboni). Dacă regele nu respectă obiceiurile ţării, un trimis îi arată piciorul copilului, fără să rostească -'. vreun, cuvînt. Regele ştie ce înseamnă aceasta ; el bea otravă şi se duce să doarmă." Vechii prusieni recunoşteau '„drept stăpîn suprem un domnitor care îi guverna în nu-|mele zeilor, cunoscut ca „Gura lui Dumnezeu". Cînd se r, simţea slăbit şi bolnav şi dorea să lase în urma lui un re-|nume bun, avea la dispoziţie o „stivă înălţată din tufe de spini şi paie, pe care se urca şi ţinea poporului o lungă cu-vîntare, îndemnîndu-1 să dea ascultare zeilor şi făgăduind să meargă la zei şi să vorbească în favoarea poporului. , -Apoi cineva, lua foc din focul veşnic care ardea în faţa '.stejarului sfînt şi, aprinzînd grămada, regele ardea de viu. ;■, •. 3. Regi ucişi la expirarea unui ter-■mf£n determinat. In cazurile descrise pînă acum, ;.poporul îngăduie regelui.divin sau preotului să-şi exercite . .funcţiunea pînă cînd un defect al înfăţişării sale, un simp-,.;tom vizibil oarecare al sănătăţii şubrezite sau al vîrstei ■..înaintate previne poporul că regele nu mai este în stare ".- să-şi îndeplinească divinele sarcini ; dar regele nu este

trage în odăile sale ca şi cînd s-ar duce Ia culcare, i?r | acolo porunceşte femeilor sale să-1 gîtuie. Lucrul acesta se 3 înfăptuieşte imediat, iar fiul său se urcă liniştit pe tron| în condiţiile binecunoscute de a ţine în mină frînele gu-1 vernării atît cît este vrednic de aprobarea poporului." în'J jurul anului 1774, regele din Eyeo, pe care miniştrii au| încercat să-]" înlocuiască conform obiceiului, a re£uzafl hotărît să primească din mîna lor ouăle de papagal oferite, -spunîndu-le că nici prin gînd nu-i trece să tragă măcar I un pui de somn, ci, dimpotrivă, este decis să vegheze în'l continuare la binele supuşilor săi. Miniştrii, surprinşi şia indignaţi de nesupunerea sa, au organizat o rebeliune, dar-; au fost

înfrinţi cu mare măcel, şi astfel, prin comportarea ' sa inteligentă, regele s-a elibez-at de tirania sfetnicilor săi!; şi a instituit un nou precedent de comportare pentru sue-'"^ cesorii săi. Oricum, vechiul obicei pare să fi reînviat şi al persistat pînă spre sfîrşitul secolului al XlX-lea, deoarece;' un misionar catolic1, care scrie în 1884, vorbeşte despre el; ca fiind încă actual. Un alt misionar2, care scrie în 1831,' descrie astfel obiceiul populaţiilor egba şi yoruba clin ves-.-tul Africii : „Printre obiceiurile ţării, unul dintre cele mai curioase este fără îndoială acela de a-1 judeca şi pedepsi pe rege. Dacă regele a ajuns să trezească ura poporului, abuzînd de drepturile sale, unul dintre sfetnicii săi, căruia

1 Părintele Baudin, Le Fetichisme ou la religion des Negres de la Guinee (Fetişismul sau religia negrilor din Guinea), Missions Catholiques, XVI, 1034.

2 Părintele Holley, Etude sur Ies Egbas (Studii asupra popu¬laţiei egbas), Missions Catholiques, XIII, 1831.

i
.3'.
ucis mimai atunci cînd asemenea-simptomeşi^au făcut\| apariţia. Unii par să se ii gândit că este primejdios J să aştepţi pînă cînd se iveşte un semn de decrepitu--J dine, Ifie el cît de mărunt, şi că este mai bine să-şi .ucidă regele cît timp dispune încă de întreaga sa 'vi¬goare. In consecinţă, au fixat un termen dincolo de :care regele nu mai poate domni şi la împlinirea"că-.| ruia rtrebuie să 'moară, termenul stabilit fiind destul'de j restrîns pentru a exclude probabilitatea degenerării sale 'fizice în acest interval. în unele părţi din sudul Indiei, ^perioada hotărîtă era de doisprezece ani. Astfel, după cum spune un vechi călător, în provincia Quilacare, ^există o casă de rugăciuni pentru păgîni, în care se află un idol -ţi¬nut in mare cinste" şi, la fiecare doisprezece ani, se cele- -brează în onoarea sa o mare sărbătoare la care vin toţi paginii ca la un jubileu. Acest templu posedă multe moşii şi numeroase venituri, el este o foarte r-entabilă afacere. Ţinutul are în fruntea sa un rege, care nu domneşte mai ■ mult de doisprezece ani, de la un jubileu la celălalt. Felul său de a-şi petrece viaţa este următorul : cînd cei doispre¬zece ani s-au împlinit, în ziua acestei sărbătoriri, se adună o mulţime fără număr şi se cheltuiesc mulţi bani pentru alimentele dăruite brahmanilor. Se construieşte pentru rege -un fel de-estradă din lemn acoperită cu covoare de mătase ; în acea zi regele, cu mare ceremonie şi însune-;ţele muzicii, se duce să se îmbăieze într-un bazin, apoi-vine :1a idol şi i se .roagă, se luarea pe estradă, iar .aici, în faţa .poporului, înşfacă cîteva cuţite foarte ascuţite şi începe

. m _~. .
sărşistaie pe" cîhdi nasul, apoi: urechile,, buzele, toate■mem-Ixelb; şic pe; eîfe îi stă. m putinţă'- cit mai multă carne din 'ine;: o>'aruncă în mare- grabă, pîhă cîndi i s-a scurs atît de ulfe sînge încît simte că' se apropie leşinul şi atuncii îşi taie; singur gîtul. El îndeplineşte acest sacrificiu în cinstea sdolului şii oricine doreşte să domnească alţi doisprezece ani şii să se' supună' martiriului trebuie să fie de faţă' şi să privească toată, scena ; iar în' acest loc el" este înălţat la -tron."

Regele: din Galicut, pe coasta Balăbar, posedă titlul1 de şamonin- sau samory: El „pretinde că are un rang superior brahmanilor, şi'este inferior-numai zeilor invizibili ; pre¬tenţia, confirmată de supuşii săi; este considerată absurdă 'şi odioasă' de1 către brahmani, care îl tratează doar ca un sudra*'. Odinioară samorinul- trebuia' să-şi taie gîtul în pu¬blic la, împlinirea a doisprezece ani de domnie. Dar, spre sfîrşitul secolului ai XVII-lea, regula a fost modificată dUpă cum' urmează': „Multe obiceiuri ciudate au' fost ur¬mate-în- această' ţară' hr vremurile de demult şi unele foarte stranii-iruii; sînt respectate şi acum. După un vechi obicei samorinul domnea1 doisprezece ani, nu; mai mult. Dacă murea înainte de expirarea acestui termen, era; salvat de cruda ceremonie nr-cursul căreia trebuia să-şi taie propriul gît în public pe- un eşafod'ridicat anume în aaest scop: El dădea- la început o; serbare pentru- toţi' nobilii mai- mari şi mai mici- — şi> erau, foarte numeroşi. După serbare, îşi săb¬iuţa- oaspeţii, se urca pe1 eşafod-: şî îşi tăia: foarte cuviincios beregata în văzui întregii adunări, iar puţin mai tirziu
1 291

acel timp pe coastă şi am auzit tunurile vreo două-trei zile-.şi nopţi de-a'rîndul." Călătorul englez l a cărui povestire am citat-o nu a fost.el însuşi martor al sărbătorii pe care o descrie, deşi a auzit bubuitul tunurilor de la distanţă. Din fericire, în ar¬hivele familiei regale din Calicut, s-au păstrat rapoarte exacte asupra acestor festivităţi şi a numărului de oameni .care au pierit cu prilejul lor. Spre sfîrşitul secolului al : XlX-lea, aceste arhive au fost studiate de Dl. W. Logan 2, cu sprijinul personal al regelui care domnea, şi clin lucra¬rea sa ne putem forma o idee precisă atît asupra trage-■ diei, cit şi a teatrului ei de desfăşurare, ea avînd loc perio¬dic pînă în 1743.
Ceremoniile în care regele din Calicut îşi risca coroana şi viaţa erau cunoscute ca „Marele Sacrificiu". Ele căddeau ia fiecare doisprezece ani, cînd planeta Jupiter se afla în mişcare retrogradă în zodia Racului şi durau douăzeci şi opt de zile, culminînd în timpul celui de al optulea aste-"rism lunar, în luna Makaram. Deoarece data lor se fixa în .raport cu poziţia planetei Jupiter pe cer şi intervalul din-•; tre ele era de doisprezece ani, ceea ce reprezintă aproxi-[mativ perioada de revoluţie a planetei Jupiter în jurul -*.soarelui, putem presupune că se credea că splendida pla-' netă este într-un anume sens steaua regelui şi îi hotă¬răşte destinul, perioada revoluţiei sale pe cer corespunzînd
HJ Călătorul englez este Alexandra* Hamilton, cu A Neio Account of.the East Indies'(O nouă relatare despre Indiile âe est), citai 'le J. Pinkerton, în Voyages and Travels, VII.
-■*■ W. Logan, Malabar, 1U87.
293
■

292
~ "

trupul său era ars cu mare pompă şi ceremonie, iar marii nobili alegeau un nou samorin. Nu ştiu dacă acest obicei era o ceremonie religioasă sau civilă, dar în clipa de faţa* este părăsit. Samorin ui modern respectă un nou obicei, acela de a proclama un jubileu pe tot cuprinsul domeniilor.' lui, şi la sfîrşitul celor doisprezece ani se înalţă pentru el \ un cori pe o crmpie largă şi se celebrează o mare sârbă] toaxe timp de zece sau douăsprezece

zile, cu veselie şi^ bucurie mare, cu tunuri care trag zi şi noapte, iar la sfîr¬şitul sărbătorii, oaspeţii, care au de gînd să cucerească co¬roana printr-un gest disperat, îşi croiesc cale, 'luptind cîte patru, printre cei treizeci ori patruzeci de mii de paznici şi îl omoară pe samorin în cortul său, iar cel care îl omoară îi urmează la domnie. Un asemenea jubileu a avut loc în anul 1695, iar cortul a fost întins alături de Pennany, porţ¬ia mare, la vreo unsprezece leghe spre sud de Calicul Nu¬mai trei oameni care voiau să se arunce în acea acţiune disperată au năvălit cu săbii şi scuturi printre gărzi şi, după ce au ucis şi rănit o mulţime de oameni, au fost ucişi la îindul lor. Unul'dintre desperados avea un nepot dej cinsprezece sau şaisprezece ani, care îşi însoţea unchiul în atacul Împotriva, gărzilor şi, cînd 1-a văzut căzînd, tînărul | a pătruns, printre gărzi in cort şi a izbit pe majestatea sa în cap ; l-ar fi trimis cu siguranţă pe lumea cealaltă dacă o - lampă mare de bronz care ardea deasupra capului ma-jestăţii sale nu ar fi domolit lovitura ; dar, înainte să mai poată face ceva, a fost omorît de gardă ; şi cred că acelaşi samorin domneşte şi astăzi. S-a întîmplat să mă aflu în
'ZZZZZ.

cu perioada, domniei regelui pe pămînt. Oricum arfi_fosţd| ceremonia se îndeplinea cu mare pompă la. templul. Tirunavayi, pe malul de miazănoapte a fluviului Ponnan.|| Punctul este.apropiat de actuala'cale ferată. Din fuga tre-"| nului, poţi; zări o clipă templul, aproape ascuns de un pîlc;|j de arbori> pe malul rîului. Plecînd de la poarta mare din- Jj spre apus a' templului o şosea, perfect dreaptă, înălţată 1 puţin: peste câmpurile de orez înconjurătoare, umbrită de-38 o alee frumoasă, ajunge după o milă şi jumătate la un-pod 1 înalt, pe' un mal rîpos, pe care mai pot fi observate încă» urmele a trei sau-patru terase. în ziua aceea bogată în eve-jl nimente tribuna regelui era aşezată pe cea mai înaltă^ te* ■'.% rasă. Vederea de aici este frumoasă. Dincolo de întinderile '| j netede ale cîmpurilor de'orez, cu rîul cel lat şerpuind lin printre ele,, privirea întîlneşte spre răsărit platouri înalte, cu povîrnişuri joase acoperite de păduri, iar în depărtare 1 apare, pierdut' în zare, marele lanţ' de apus al rmmţilor Ghaut şi;, foarte departe,' munţii Neilgherrie sau Munţii 'Albaştri;, deosebindu-se cu greu de siniliul csrului.
Dar, bineînţeles, ochii regelui nu se opreau asupra pri- !: veliştii din. zare în această clipă de cumpănă a destinului său. Un spectacol mult mai la îndemînă îi atrăgea atenţia; Căci pe toată cîmpia de la picioarele sale mişunau trupele, cu steagurile fîlfiind vesele'în> bătaia soarelui, cu cortui'ile : albe ale taberelor'ieşind puternic în evidenţă din verdele şi auriul cîmpurilor de orez. Patruzeci de mii de luptători, poate • şi mai mulţi, se adunaseră acolo să-şi- apere regele. Dar, deşi cîmpia era înţesată de soldaţi, şoseaua care o

294
;Steăbătea 'de la templu pînă :1a tribuna regelui era pustie. Ţipenie *de .om nu se zărea pe ea. -Pe amîndouă laturile drumului se Înălţau palisade, şi dintele se ivea un lung gard "wiu^de,suliţi, ţinute de braţe puternice şi .îndreptate spre şoseaua :goală, tăişurile lor unindu-se la mijloc, într-o ,boltă strălucitoare de oţel. Totul era acum pregătit. Regele Jaceîun semn cu sabia. într-o clipită un lanţ mare de aur masiv, împodobit cu pietre scumpe, e pus pe 'un elefant aflat 'lingă-el. Acesta.era semnalul. în clipa aceea o miş-tare sestîrneşte cam lao milă şi jumătate depărtare de poarta templului. Un grup de luptători, înarmaţi cu săbii, 'împodobiţi, cu flori şi mîzgăliţi-cu cenuşă, s-a ivitdin mul¬ţime. 'Luptătorii tocmai se ospătaseră pentru ultima oară pe .acest pămînt şi, primindu-şi acum ultima binecuvîn-tare, 'îşi luau rămas bun ide la prieteni. Peste o clipă ei coboară prin desişulde suliţi, despicîndu-şi drum cu sabia şi izbind în; dreapta şi stînga pe lăncieri, răsucindu-se şi zvîrcdlindu-se printre tăişurLcu nişte trupuri parcă lipsite de oase. Totul este zadarnic. Luptătorii cad unul după al¬tul, unii lîngă rege, alţii mai departe, mulţumiţi că nu mor ■pentru umbra unei coroane, ci mai.ales pentru.a-şi dovedi, în faţa întregii lumi, curajul neînfricat şi calităţile de luptător, iîn ultimele .zile.ale'.sărbătorii, aceeaşi magnifică dovadă de •vitejie, acelaşi,sacrificiujfără rost.de vieţi se va repeta iarăşi şi iarăşi. 'Şi totuşi ,poate că nici o jertfă care -dovedeşte iCăsînt oameni ce preferă vieţii onoarea nu este cu totul inutilă.

295

<ă i-a sunat ceasul. Bărbatul care ii dădea lovitura de jnoarte ■ făcea parte din spiţa regală şi, de îndată ce şi-a tfus la buh sfîrşit fapta sîngeroasă, urcîndu-se singur pe tron, era privit ca rege legitim, cu condiţia să-şi poată men¬ţine liniştit scaunul măcar o singură zi. Totuşi regicidul nu izbutea întotdeauna. Cînd Ferfiao Peres d'Andrade j, călă¬torind prin China, s-a oprit la Passier să încarce mirode¬nii au fost masacraţi doi regi în cea mai deplină ordine, fără nici o luptă, fără urmă de tumult în oraş sau răs¬coala, iar lucrurile şi-au urmat cursul ca şi cînd asasinarea sau- executarea regelui ar fi un eveniment de toate zilele. Iptr-adevăr, odată, trei regi au fost ridicaţi pe primejdio¬sul tron, păşind fiecare pe întunecata cale a morţii, în aceeaşi zi. Poporul apără acest obicei pe care îl socoteşte vrednic de laudă, ba chiar- vede în el o instituţie divină, spunînd că Dumnezeu nu va îngădui niciodată ca o fiinţă (apt de sus-pusă şi de puternică ca un rege, care domneşte că trimisul său pe pamînt, să moară de moarte violentă^ afară doar de cazul că o merită, din pricina păcatelor sale.' La foarte mare depărtare de insula tropicală Sumatra, ve¬chii slavi respectau şi ei o regulă de acelaşi fel. Cînd capii-] ■vii Gunn şi Jarmerik au pus la cale uciderea regelui şi re-j .ginei slavilor şi au reuşit să fugă, au fost urmăriţi de bar-

1 Vorbind de călătorul portughez Ferfiao Peres D'Andrade,
Fra2er se sprijină pe informaţiile pe care i le furnizează De Barros
to lucrarea Da Asia, dos feitos que os Portuguezes fizeram no des-
cubrimento e conquista dos mares e terras do Oriente (Despre Asia,
două isprăvi pe care portughezii le-au săvîrşit cu prilejul descope¬
ririi şi cuceririi mărilor şi păminturilor din Orient), Decada Ter-
celra, Liv, IV, cap. I, 177,7. v

297

„Există un obicei ciudat în. Bengal, spune un vechi iş3 toric originar din India ' după care ereditatea nu joacă deeît un foarte mic rol în succesiunea la domnie... Oricine' îl omoară

pe rege şi reuşeşte să se înalţe pe tron este ime¬diat recunoscut ca rege ; toţi amirii, wazirii, soldaţii şi ţă¬ranii. îi dau imediat'ascultare şi i se supun, considerîndu-1 suveranul lor la fel cum îl socoteau şi pe principele dinainte, şi dau implicit urmare poruncilor sale. Poporul din Bengal spune : «sîntem credincioşi tronului; oricine ar ocupa tronul, îl ascultăm .şi îi sîntem devotaţi»." Un obicei asemănător exista odinioară şi îri micul regat Pas-sier de pe coasta de nord a insulei Sumatra. Vechiul isto¬ric portughez. De Barros2, care povesteşte acest obicei, no¬tează uimit că nici un om înţelept nu ar vrea să fie rege în Passier, deoarece supuşii nu-i îngăduiau regelui să trăiască prea multă vreme. Din cînd în cînd un fel de furie cuprin¬dea poporul, şi oamenii străbăteau străzile. oraşului into-nînd cu voci răsunătoare cuvintele fatale : „Regele trebuie să moară !" Cînd regele auzea acest cîntec de moarte, ştia

1 Aici Frazer se foloseşte de lucrarea lui siv H.M. Elliot, The History of India as told by its own Historians (Istoria Indiei aşa cum este povestită de propriii ei istorici), IV, 1867—1877.

1 João de Barros (aprox. 1490—1570) — istoric şi umanist por¬ tughez de prestigiu. Este primul mare istoric al Coloniilor şi un pionier în materie de orientalistică. De asemenea, a fost unul din¬ tre înnoitorii sistemului educaţional şi manualele sale au fost fo¬ losite de iezuiţi pentru convertirea băştinaşilor din Asia şi Ame¬ rica. Opera sa cea mai importantă (Decades de Asia) este o compi¬ laţie de vaste proporţii care narează cuceririle în est şi descope¬ ririle geografice, lucrare pentru care a folosit surse de informaţii de mare autoritate. *

barii care le strigau că, de se întorc, vor domni în locui: monarhului asasinat, deoarece, potrivit unei pravile moţjj tenite din vechime, succesiunea la tron revenea celui ceîj omoară pe rege. Dar regicizii fugari n-au vrut să ţinSJ seama de făgăduieli, socotindu-le o simplă momeală ca Sît-f aducă înapoi la pierzanie, aşa că şi-au continuat fuga, ia^ strigătele' şi larma barbarilor s-au pierdut încet, încet îa depărtare.

Dacă regii trebuiau să îndure moartea, pe care şi-o dă» deau ei înşişi sau cu mîna altora, la împlinirea unui n de ani dinainte fixai, este firesc că au încercat să tr. mită. această îndatorire îngrozitoare împreună cu unele p; vilegii ale domniei unui substitut care să sufere, ca deleg în locul lor. Unii principi din Malabar par să fi recurs lai. acest expedient. Am fost informaţi de căti'e un cunoscător*! localnic1 că „în unele locuri întreaga putere, atît execu-iş tivă cît şi judecătorească, erau delegate de către suveran,:! pe o perioadă fixă, unor indigeni. Această instituţie a foştii denumită Thalavet-tiparothiam adică autoritatea obţinută-.'! în schimbul decapitării... Era o funcţie care putea fi ocu- I pată timp de cinci ani, perioadă în care cel ce o îndeplinea i era înzestrat cu puteri despotice în toate domeniile pe j care le stăpinea. Cînd se încheiau cei cinci ani, omul era scurtat de un cap, iar capul era aruiicat în văzduh, de faţă I fiind o mulţime de săteni care se -întreceau să-1 prindă îa

1 Este vorba de T. K. Gopal Panikkar, a cărui lucrare, Malabat; and its Folks (Malabar şi folcloirul său), 1900, Frazei- o foloseşte caI sursă de informaţie. ;

«Sdecea lui- înapoi pe pămînt. Cel ce reuşea să pună mina pe cap ocupa, postul pentru viitorii cinci ani." IpOdată ce regii, care pînă atunci trebuiau să moară de moarte violentă cînd se împlineau un număr de ani, au avut fericita inspiraţie de a deceda prin delegat, ei s-au străduit bineînţeles să introducă această idee în practică, aşa că nu trebuie să ne mire că în multe ţări întîlnim înce-.iâţenit acest mijloc ingenios sau vestigii ale lui. Tradiţiile scandinave cuprind unele indicaţii cum că, din vechime, regii suedezi nu domneau decît o perioadă de nouă. ani, după scurgerea cărora erau ucişi sau trebuiau să găsească un înlocuitor care să moară în locul lor. Se spune că Aun sau On, regele Suediei, a oferit sacrificii lui Odin pentru ca să-i prelungească zilele şi zeul i-a răspuns că vă trăi cit timp îşi va sacrifica unul dintre fii la fiecare nouă ani. Şi->a sacrificat nouă copii în acest mod şi l-ar fi sacrificat şi pe al zecelea, dar suedezii nu i-au mai îngăduit s-o facă. Ca urmare, a. murit şi a fost înmormîntat într-un tumul la Uppsala. O altă menţiune a unui mijloc similar de păstrare a coroanei se întîkieşte într-o curioasă legendă în legătură cu detronarea şi surghiunirea lui Odin. Jigniţi de faptele sale rele,.ceilalţi zei l-au ostracizat, punînd în locul lui un substitut, pe nume Oller, un vrăjitor şiret, căruia i-au acordat.atît însemnele regalităţii, cît şi pe cele divine. în¬locuitorul a purtat numele lui Odin şi a domnit aproape zece ani, cînd a fost alungat de pe tron, adevăratul Odin ocupîndu-1 din nou. Rivalul său, căruia i se dăduseră pla¬nurile peste cap, s-a retras în Suedia şi a fost omorit mai

209

|§Pacă la început durata funcţiei regale era limitată la spartani la opt ani, putem bineînţeles sa ne întrebăm de fes-a ales tocmai această perioadă ca răstimp al domniei regelui ? Este probabil că motivul poate fi găsii în calculele astronomice care au stat la baza calendarului timpuriu al grecilor. Dificultatea de a pune de acord timpul lunar cu cel solar este una din nedumeririle care au pus permanent Ia încercare agerimea oamenilor ce se ridică clin starea de barbarie. Ciclul de opt ani este cea mai scurtă perioadă la sfîrşitul căreia soarele şi luna indică într-adevăr timpul concomitent, după ce în decursul întregului interval şi-au încrucişat, ca să spunem aşa, mersul. De exemplu, numai o dată .la opt ani luna plină coincide fie cu ziua cea mai lungă fie cu ziua cea mai scurtă ; şi cum această coinci-'denţă poate fi constatată cu ajutorul unui simplu cadran, e firesc că această observaţie c unul dintre primele ele¬mente ce pot fi folosite ai bază pentru un calendar care să pună timpul lunar şi timpul solar într-o armonie tole¬rabilă, dacă nu chiar exactă. Dar. în vremurile primitive potrivirea calendarului este o problemă care ţine ele reli¬gie, deoarece de ea depinde cunoaşterea perioadelor priel¬nice spre a cîştiga bunăvoinţa divinităţilor, a căror favoai-e este neapărat necesară pentru bunăstarea comunităţii. Nu este de mirare că regele, fiind cel mai mare preot al sta¬tului, sau zeu el însuşi, putea fi detronat sau ucis la sfîrşi¬tul unei perioade astronomice. Cînd, în înalturi, marii aş¬tri şi-au străbătut drumul şi sînt gata să-şi reînceapă cursul ceresc, lesne se poate ivi ideea că şi regele trebuie

r.oi

„ „lvwm» ^v- a-ţi j-iiuit-pia soarta

potrivnică. Zeii fiind de cele mai multe ori simpli oameni care, se strevăd .nedesluşit prin'ceţurile legendei, puteai presupune că această povestire norvegiană - păstrează o' amintire confuză despre vechii regi suedezi care domneau1 fără întrerupere nouă sau zece

ani, abdicînd apoi şi lăsîM altora privilegiul de a muri pentru ţară. Marile serbări care; se ţineau la Uppsala la fiecare nouă ani vor fi fost poate; • prilejul în care regele sau reprezentantul .său era. ucis.; Ştim că sacrificiile omeneşti făceau parte din ritualuri Există unele motive care ne fac să bănuim că domnia. a mulţi regi antici greci era limitată la opt ani, sau cel puţin că, potrivit credinţei, la sfîrşitul fiecărei perioade de opt ani este necesară o nouă consacrare, o nouă revărsare. a graţiei divine pentru a-i face capabili să-şi îndeplinească' obligaţiile civile şi religioase. O.regulă a constituţiei spajl tane prevedea că la fiecare opt ani eforii trebuiau să aleagă; o noapte limpede şi fără lună şi, ştînd jos, să privească ij cerul în tăcere. Dacă în timpul acestei veghi zăreau uni! meteor sau o stea căzătoare, trăgeau concluzia că regele a' păcătuit împotriva divinităţii şi îl suspendau din funcţiile sale pînă cînd oracolul delfic sau olimpic îl repunea în| drepturi. Acest obicei, care pare a proveni din îndepărtata antichitate, nu a rămas literă moartă nici în ultima pe-1 rioadă a monarhiei spartane ; deoarece, în secolul al IlI-lea î.e.n., un rege, care a trezit ura partidului reformator, a-fost detronat, invocîndu-se diverse pretexte printre care un loc de seamă îl ocupa acela că semnul rău-prevestitor fusese văzut pe cer.

800

sâ-şi reînnoiască energiile divine sau, consh'ins deame^ ninţarea de a lăsa loculunui.succesor maiviguros, să arătat că ele au rămas intacte. După cum am.văzut,. în sudullnra diei-domnia şi < viaţa-regelui: se sfîrşeau odată, cu revoluţia*» planetei Jupiterîh>jurul;soarelui. Pe de raită parte, se-pare. 3 că,. în' Grecia;. la sfirşitul fiecăror opt- ani, soarta regelui.] era-pusă în balanţă.şi' talgerul era gata să se înalţe pînăw sus, cînd celălalt era? încărcat cu. povara: unei- stele- cărj zătoare.

Oricare ar fi-fost--originea sa, ciclul de opt ani pare;să | fi coincis cudiu^ta.m£diea>domniei regelui şi în alte părţi ale Greciei, în afară de Sparta. Astfel se spune că-Minos, regele Knososului^ din Creta, aii cărui mare palat a- fost dezgropat acum<cîţiva ani ', îşi deţinea funcţia pe perioade 'de opt ani consecutivi; La'sfîrşitul: fiecărei-perioade se re¬trăgea o vreme în peştera oraculară: de pe muntele lela şi; acolo, stătea de vorbă' cu divinul său< tată: Zeus, făcîndu-i i. cunoscute cele întîmplate in-, cursul domniei) sale- în anii care s-au scurs-şi! primind de la el: sfaturii privindi purtarea sa ■ în- anii oe - urmau: săi vină.-. Tradiţia implică. în; mod clar credinţa că la-sfîrşitul'fiecăror-- optanii puterile sacre ale regelui trebuiau- să fie reînnoite ■ prin: legături cu - divinităr

1: Primele săpături, la Cnossos,■• datînd. de la- sfirşitul. sec aii XlX-lea, au fost conduse de sir Arthur J.' Evans (1851—1941). Ele■ au dus la descoperirea•-. palatului şi a. mormintelor învecinate. Au fost dezgropate numeroase documente literare (în „lineara B"), bijuterii, statuete de ivoriu, şi bronz, decoruri defaianţă colorată,, de metal; de'piatră etc Săpăturile au. dezvăluit legăturile profunde pe care civilizaţia cretană le-a-avut cu Asia Mică, Egiptul, insulele-Arhipelagului grecesc.

302 '. .

♦

Iţea! şi că-fără o asemenea reînnoire-regele'şi-ar fi pierdut fJdrepturilela'tron. • •-Putem-presupune,'fără prea mare risc, că tributul de *şapte flăcăi şi -şapte fecioare pe care atenienii trebuiau :Sâ-l trimită lui"Minos la fiecare opt ani are o anume legă-*>tură cu reînnoirea puterilor regelui pentru un nou ciclu *'deopt ani. ^n ceea ce priveşte soarta care îi aştepta pe îbăieţi şi pe fete la sosirea lor în Creta, miturile nu afirmă Şţoate acelaşi lucru, dar părerea obişnuită pare să fi fost jcă erau închişi în labirint pentru a fi devoraţi

de minotaur, fsau cel puţin pentru a rămîne întemniţaţi tot restul vieţii. '"-Erau poate sacrificaţi fiind arşi de vii în statuia de bronz a -unui taur, sau a unui om cu cap de taur, în scopul de a re¬înnoi puterea regelui sau a soarelui, pe care îl personifica •acesta. Oricum, acest lucru este sugerat de legenda lui Talos, un bărbat de bronz care strîngea oamenii la piept şi păşea cu ei în foc unde erau arşi de vii. Se spunea că el a fost dat de către Zeus Europei, sau de către Hefaistos lui ,'Minos, pentru a păzi insula Creta unde patrula de trei ori pe zi. Potrivit unei povestiri, Talos era un taur, potrivit al¬teia era soarele. Era probabil unul şi acelaşi cu minotaurul şi, dacă i se înlăturau trăsăturile mitice, nu era altceva de-cît o imagine de bronz a soarelui, înfăţişat ca un om cu cap de taur. Pentru a da din nou viaţă focului solar, se sacri¬ficau poate idolului fiinţele omeneşti care erau arse în-lăuntrul corpului său gol sau erau. aşezate pe braţele sale înclinate de unde se rostogoleau într-o groapă cu foc. Acesta era şi procedeul prin care cartaginezii îşi sacrificau pro-

303

Parkinson nu a putut obţine nici un amănunt asupra aces¬tui subiect.

V La Babilon, în timpurile istorice, funcţia regală era deţi¬nuta" practic în tot cursul vieţii, deşi în teorie pare să fi

:fost mai degrabă anuală. în fiecare an, la sărbătorirea lui Zagmuk, regele trebuie să-şi reînoiască puterea apucir-d mâinile statuii lui Marduk, în. marele templu al lui Esagj] din Babilon. Chiar cînd Babilonul a ajuns sub puterea Asi-riei, se cerea ca monarhii acestei ţări să-şiconsacre dreptul la tron în fiecare an, venind la Babilon şi îndeplinind , vechea ceremonie la sărbătoarea Anului Nou, iar aceasta obligaţie părea unora dintre ei atît de supărătoare încîî preferau să n-o îndeplinească, renunţînd la rangul de rege şi mulţumindu-se cu acela mai modest, de guvernator. Mai mult decît atît, se pare că, în vremurile străvechi, înainte de epoca istorică, la sfîrşitul unui an de deţinere a funcţiei, regii din Babilon sau predecesorii lor barbari îşi pierdeau nu numai coroana, ci şi viaţa. Cel puţin aceasta este con¬cluzia pe care par să o indice următoarele fapte.. Potri¬vit istoricului Berossus 1 care, ca preot babilonian, vorbea în deplină cunoştinţă de cauză, la Babilon se celebra anuai

:.o sărbătoare numită Sacaea. începea în a şaisprezecea zi ;. lunii Lous şi dura cinci zile, în timpul cărora stăpînii şi slu-

. 1 Berossus (sau Bel-usur ?) (sec. al IV-lea — sec. al Ill-lea î.e.n.) — preot caldean. Opera sa, scrisă în greacă, trata despre istoria şi cultura poporului babilonian ; s-au păstrat fragmente în compilaţiile autorilor greci. Pentru descrierea sărbătorii Sacaca Frazer citează versiunile lui Athaeneus, XIV şi Dio Chrysostom, Orationes, IV.

305

6wu.^K uu «uuuui. v-upin erau aşezaţ.i-pe Draţeie unei,-] statui de bronz cu cap de viţel de pe care alunecau într-unJ cuptor încins, în timp ce poporul dansa în sunetele fluiere-! lor şi tobelor, pentru a acoperi strigătele victimelor care! ardeau. Asemănarea pe care tradiţiile cretane o au cuî practica cartagineză sugerează că acest cult asociat cu I numele lui Minos şi al minotaurului a fost puternic influen-'; ţat de tradiţia semitului Baal. în mitul lui Phalaris, tiranul I din Agrigent, şi taurul său de aramă, avem poale un ecou'i al unor ritualuri similare în Sicilia, unde puterea cartagi¬neză şi-a înfipt puternice rădăcini. în provincia Lagos, tribul ijebu clin neamul yoruba'este împărţit în două ramuri, cunoscute respectiv ca ijebu ode-şi ijebu remon. Ramura ode a tribului este condusă de

un şef care poartă titlul de Awujale şl este învăluit într-un adînc mister. Pînă într-un trecut foarte apropiat obrazul; său nu putea fi văzut nici măcar de propriii săi supuşi şi, : dacă împrejurările îl obligau să comunice cu ei, folosea un paravan care îl ferea de priviri. Cealaltă ramură, remon, a ' tribului ijebu este guvernată de un şef cu un rang mai mic decît Awujale. Dl. John Parkinson1 a fost informat că odi¬nioară acest şef subordonat era ucis cu toată ceremonia după o domnie de trei ani. Deoarece ţara se află acum sub protecţie britanică, obiceiul de a ucide conducătorul după o perioadă de trei ani a fost abolit de multă vreme şt dl.

1 John Parkinson (fost funcţionar la Mineral Survey of Sou¬thern Nigeria), Southern Nigeria, the Lagos Province (Nigeria de sud, provincia Lagos), The Empire Review (Revista imperiului), voi. XV, mai 1908.

gile i îşi. schimbau locurile, slugile dînd porunci şi stăpînii « supunîndu-se. Un prizonier osindit la moarte era Îmbrăcat în .vesmintele-regelui şi aşezat pe tronul acestuia ; i se îngăduia să dea orice porunci ar fi-dorit,. să:mănmce, să bea, să se .veselească şi să se culce cu concubinele regelui. Dar, la sfîrşitul.celor, cinci zile, i se. smulgeau hainele regale şi-era biciuit, .apoi spânzurat sau tras, în ţeapă. în cursul -scurtei perioade în care funcţiona, purta titlul de Zoganes. S-ar fi putut eventual explica acest obicei ca fiind mai de--1 grabă o farsă oribilă săvârşită în cursul unei perioade de veselie pe socoteala unui criminal nefericit.-Dar o a/iumită 'împrejurare — -posibilitatea dată falsului rege de a.se bucura de-concubinele regelui adevărat — este hotărît po- j trivnică-acestei interpretări. Ţinând seama de geloasa izo¬lare a haremului unui despot oriental, putem fi siguri că ,un asemenea despot n-ar fi îngăduit, niciodată cuiva să^.pă- j trundă în el, .cuatît mai mult unui criminal condamnat, afară doar dacă nu avea un motiv de o extremă gravitate. Cu greu ar fi putut fi acest motiv altul decît acela că omul condamnat urma să moară în locul regelui, şi pentru a face substituirea perfectă trebuia ca el să se bucure de toate drepturile regalităţii în cursul scurtei sale domnii. Nu este nimic surprinzător în această substituire. Legea conform căreia regele tre-,, buie ucis, : fie la apariţia oricărui simptom de decă¬dere fizică, fie la sfârşitul unei perioade hotărîte, este desigur o regulă pe care regii urmau mai devreme sau mai târziu, să o ..abolească, sau cel puţin să o modifice.- Am văzut că1 în-Etiopia,'Sofala şi'Eyeo a fost înlăturată cu curaj de către monarhii luminaţi ; şi că la Calicut, vechiul obicei

e a ucide regele, la sfîrşitul unei perioade de doisprezece
jai; a fost .transformat'. în îngăduinţa dată oricui de a ataca..regele la sfîrşitul:perioadei.de doisprezece ani şi, în eventualitatea că îLucide, sădomnească în locul acestuia ; numai;că-atit:timp cît.regele lua.măsuri să fie înconjurat în acea; perioadă' de; gărzile sale, îngăduinţa dată era aproape formală;.O-altă'-cale de modificare a acestei vechi datini ■ nemiloase • este obiceiul babilonian pe care l-am descris.. CîndJ se: apropia vremea ca regele să fie ucis (se pare.că da Babilon.acest'lucru se întîmpla la sfîrşitul unui singux an de. domnie), el abdica pentru cîteva zile, în cursul cărora domnea orn rege temporar, care pătimea în locul său. La'început, regele temporar poate să fi fost un ins fără prihană,, poate chiar, un membru al familiei regelui; dar, odată cu dezvoltarea:civilizaţiei, sacrificarea unui nevinovat ar.-fi.jignit;sentimentul:public, şi, ca.urmare, cu scurta şi ■

fatala domnie: era investit un criminal osîndit. în cele ce urmează, vom; întîlni şi alte exemple de criminali sortiţi pieiriLînirolu Tunor zei.ee urmau sămoară. Nu trebuie să uităm*că,1 aşa'cum:arată limpede cazul regilor shilluki, regele :este ueis:în calitatea sa de zeu sau semizeu, moartea şi:reînvierea.sa'— unice mijloace de a perpetua neştirbit viaţai divinăs— fiind.» socotite necesare pentru salvarea poporului său şi ia Jumiii. Q^rămăşiţăiapracticii de a ucide regele la sfîrşitul unei domnii. de - un am pare • să fi supravieţuit în sărbătoarea numităAMacahity^ care. se celebra în Hawai în cursul'ulti¬mei luni:. a anului. Acum • vreo. sută de ani, un călător rus *

1 Este vorba despre'U;.Ijisiansky, citat'cu<A Voyage Rbună the World.inAhe-yeari 1&03 (O călătorie în jurul lumii în anul 1803).

Ml

nului sînt limitate la o singură zi. In Ngoio, provincie din vechiul regat Congo, legea cere ca persoana care îşi asumă :sarcina suveranităţii să fie întotdeauna omorîtă în noaptea 'de după încoronare. Dreptul de succesiune revine condu¬cătorului populaţiei Musurongo ; dai* nu trebuie să ne mirănv că acesta nu'îl exercită şi tronul rămîne vacant. „Nimănui nu-i este pe plac să-şi piardă viaţa pentru cîteva ore de glorie pe tronul provinciei Ngoio."

descrie acest obicei după cum urmează : „Tabuul Macahityj este destul de asemănător cu sărbătoarea noastră a Crăpiu-cului. El ţine o lună întreagă timp în care poporul se vese¬leşte cu tot felul de dansuri, jocuri şi lupte simulate."

_ Regele trebuie să deschidă acest festival oriunde s-ar afla. Cu.acest prilej, majestatea sa îşi îmbracă mantia şi coiful

'cel mai de preţ şi este dus în canoe de-a lungul coastei, urmat uneori de o mulţime de supuşi. Se îmbarcă devreme şj trebuie să-şi termine drumul la răsăritul soarelui. Se aleqi' cel mai puternic şi mai priceput luptător .ca să-1 intimpine în locul unde trage la mal. Luptătorul pîndeşte

- barca de-a lungul ţărmului, şi, de îndată ce regele debarcă şi îşi dezbracă mantia, aruncă suliţa spre el de la o depăr¬tare de aproximativ de treizeci de paşi, iar regele trebuie să prindă suliţa în mină de nu, ar fi rănit; aici nu încape glumă. După ce a prins suliţa, regele o duce sub braţ, cu vîrful în jos, îi- templu sau heavoo. La intrarea regelui, mulţimea incepe imediat luptele simulate şi văzduhul se .| întunecă pe dată. de norul de suliţe boante, făcute anume pentru această ocazie. Hamamea (regele) a fost adesea sfătuit să pună capăt acestei ceremonii ridicole, în care an de an îşi risca viaţa ; dar zadarnic. întotdeauna a răspuns că este capabil să prindă'o suliţă aruncată de oricine de pe insulă împotriva lui. In timpul festivalului Macahity,' se iartă toate pedepsele din întreaga ţară ; şi nimeni nu poate părăsi locul în care 1-a prins începutul sărbătorilor, I - pentru nici un fel de interese, oricît de importante ar fi. Faptul că regele era ucis în mod regulat la sfîrşitul unui I an de domnie nu poate fi pus la îndoială, cînd ştim că pînă ; astăzi mai există un regat în care domnia şi viaţa suvera-

3U8

CAPITOLUL XXV
REGI TEMPORARI

în miele părţi forma modificată a vechiului obicei al regicidului — care pare să fi fost practicată la Babilon — a fost1 îmblînzită şi mai mult. Regele continuă să abdice anual pentru puţină vreme iar un suveran, care domneşte mai mult sau mai puţin cu numele, îi o'cupă locul ; dar la sfîrşitul .scurtei lui domnii, acesta nu mai este ucis, deşi, uneori, mai supravieţuieşte o execuţie simulată, ca amin¬tire a vremurilor cînd era omorît cu adevărat. Să citǎm cîteva exemple. Anual, în luna Meac (februarie), regele Cambodgiei abdica pentru trei zile. în acest timp nu înde¬plinea nici un act de autoritate, nu se atingea de sigilii şi. nici nu încasa veniturile ce-i reveneau. în locul său domnea un rege temporar- numit Sdach Meac, adică Regele Februa¬rie. Funcţiunea de rege temporar era ereditară într-o familie înrudită de departe cu casa regală, fiii urmînd taţilor, iar fraţii mai tineri fraţilor mai în vîrstă, întocmai ca în cazul succesiunii la suveranitatea reală. Într-o zi favorabilă hotărîtă de astrologi, mandarinii îl însoţeau pe regele temporar într-o procesiune triumfală. El călărea pe
310
.unul dintre elefanţii regali, şedea în palanchinul x-egal şi era escortat de soldaţi care, îmbrăcaţi în costume potrivite pentru acest prilej, reprezentau popoarele învecinate din Siam, Annam, Laos şi aşa mai departe. în locul coroanei de aur, purta o glugă albă cu vîrf ascuţit, iar însemnele sale regale, în loc să fie din aur şi încrustate cu diamante, erau din lemn neprelucrat. După ce aducea omagii adevă¬ratului stăpînitor, de la care primise pentru trei zile dom¬nia, împreună cu toate veniturile ce-i reveneau în acest răstimp (deşi acest obicei a fost părăsit de cîtăva vreme), regele temporar înconjura palatul şi trecea pe străzile capitalei în fruntea convoiului. în a treia zi, după obişnuita procesiune, poruncea ca elefanţii să calce în picioare „mun¬tele de crez", care ex*a o rampă de bambus înconjurată de snopi de orez. Poporul strîngea orezul, fiecare ducînd acasă câteva boabe pentru a obţine o recoltă bogată. O parte din acest orez se dădea regelui care îl fierbea şi-
1 dăruia călugărilor.
în Siam, în a şasea zi după luna nouă din luna a şasea (sfîrşitul lui aprilie) se numeşte un rege temporar care se bucură timp de trei zile de prerogativele regale, adevăratul rege rămînînd închis în palatul său. Regele temporar tri¬mite numeroşi acoliţi în toate direcţiile ca să strângă şi să confişte tot ce pot găsi în bazar şi în prăvăliile deschise ; se confiscă chiar şi vasele şi joncile * care sosesc în port în cursul acestor trei zile şi care trebuie răscumpărate. El se
1 Mică ambarcaţiune cu pînze, folosită în bazinul apusean si
Oceanului Indian.
211

||Se sprijină pe un cadru de lemri cu baldachin aurit, iar atu brahmani stau la dreapta şi la stînga lui. Brahmanii' cart-. dansează poartă în mîini coarne de bivol cu care scot apa dintr-o căldare mare de aramă, stropind cu ea spectatorii : se crede că această ceremonie aduce noroc, şi poporul va ; trăi în linişte şi pace, sănătos şi prosper. Domnul Oştilor ; Cereşti trebuie să stea într-un picior timp de aproximativ trei ore. Lucrul acesta se face pentru „a pune la încercare . dispoziţia pe care o au Devatta şi spiritele". Dacă îşi pune |kpiciorul jos „îşi poate pierde averea, iar regele îi poate .Înrobi familia, deoarece se crede că acesta ar fi semnul rău care'prevesteşte nimicirea statului şi instabilitatea Bonului. Dar dacă stă neclintit se crede că a cîştigat o Ketorie asupra spiritelor răuvoitoare şi, mai mult decît atît, are. privilegiul, cel puţin în aparenţă, de a sechestra | orice navă care

intră în port în decursul acestor trei zile şi a pune stăpînire pe încărcătură, precum şi să intre în orice prăvălie deschisă din oraş, luînd din ea tot ce doreşte". I ■ Acestea erau datoriile şi privilegiile Regelui într-un ;;Picior din Siam pînă spre mijlocul secolului al XlX-lea sau Tchiar mai tîrziu. Sub domnia ultimului monarh luminat, Best personaj amuzant a fost lipsit în anumită măsură de ..aureola sa şi eliberat de povara funcţiei sale. El continuă ca şi odinioară să-i asiste pe brahmanii care se balansează într-un leagăn suspendat între doi stîlpi înalţi, fiecare de vreo nouăzeci de picioare ; dar îi este îngăduit să şadă, în loc să stea în picioare, şi, cu toate că mulţimea încă îi mai cerc să-şi ţină piciorul drept pe genunchiul sting în tot
313
duce la un teren aflat în mijlocul oraşului, uncie i se aduce un plug aurit, tras de boi împodobiţi cu mare strălucire După nuntirea plugului şi după ce boii au fost frecaţi cu tămîie, falsul rege trage nouă brazde cu plugul, urmat de , femeile virstnice din palat care aruncă prima sămînţă a anului.'De îndată ce cele nouă brazde au.fost trase, mul¬ţimea de spectatori năvăleşte şi se bate pentru săminţa semănată, crezînd că, dacă o amestecă cu orezul de să¬mînţă, se va obţine o recoltă bogată. Boii sînt dejugaţi şi li se pune dinainte orez, porumb, susan, sago, banane, trestie de zahăr, pepeni galbeni şi altele ; se crede că ceea ce vor mînca mai întîi va fi scump în anul următor, deşi unii tălmăcesc semnul în sens opus. în acest răstimp re¬gele temporar stă rezemat de un copac cu piciorul drept sprijinit pe genunchiul stâng. Pentru că stă într-un pi¬cior i se spune chiar Regele într-un Picior ; dar titlul său oficial este Ph'ays Phollthep, „Domn al Oştilor Ce¬reşti". El este un fel de mare dregător în treburile agricole ; toate neînţelegerile privind holdele, orezul şi aşa mai departe sînt. aduse în faţa lui. Dea.ltmin-teri, aceasta este o altă ceremonie în care îl repre-j zintă pe rege. Ceremonia are loc în luna a doua (care cade în anotimpul rece) şi ţine trei zile. Falsul rege este dus în • fruntea procesiunii pînă la locul deschis din faţa Templului Brahmanilor, unde se află cîţiva stîlpi împodobiţi ca slîlpii de mai, pe care se leagănă brahmanii. Tot timpul cît aceştia se leagănă şi dansează, Domnul Oştilor Cereşti trebuie să stea într-un picior pe un scaun făcut din cărămizi tencuite cu ipsos, acoperit cu pînză albă şi împodobit cu covoare.
312

timpul ceremoniei,-el nu .şirar .atrage nici o pedeapsă .după j lege dacă, spre :mar,ea .dezamăgire .a poporului, sitar ,puofi j piciorul obosit pe pământ. Şi alte indicii ne vorbesc despre I invadarea Răsăritului de.către ideile şi civilizaţia.acciden-3 tală. Căile care duc .spre locul reprezentaţiei sînt înţesate -j de vehicule, lampadare şi stîlpivde telegraf, pe care specta-| tc-rii curioşi se caţără ca,nişte maimuţe, se;înalţă<din mijlo-J cui mulţimii înghesuite ; în timp ce o .orchestră de modă : veche, în .straie ţipătoare de «culoare stacojie sau galbenă, 1 bate în darabane şi suflă în trompete cu forme.antice, un alai de.soldaţi desculţi, îmbrăcaţi-în imifoirne.strălucitoare, ■', păşeşte .vioi în sunetele însufleţite.ale unei fanfare militare < modeme care.dntă „Mărşăluind prinGeoi-gia".
în prima zi .a lunii .a şasea, socotită ca începutul anului,' regele şi pqporuLdin Samarkand îmbrăcau tftune noi .şi îşi tundeau pârul şi ■bărbile. .Se--duceau apoi într-o pădure din apropierea capitalei unde, călărind, trăgeau cu.arcul ..timp de şapte zile. In ultima zi ţinta .era o monedă de.aur, şi-cel care o nimerea avea «.dreptul de a fi .rege timp de-o.zi. în Egiptul de .Sus, în .prima .zL a, an ului solar ;după numără¬toarea coptă, adică la 10

septembrie, cînd de obicei apele' Nilului ating nivelul cel.mai înalt, guvernul,în -funcţie este' suspendat ipe trei zile .şi fiecare .oraş îşi alege un cîrmuitor propriu. .Acest domnitor .temporar .poartă pe cap .un iei .de bonetă ascuţită de paiaţă -şi o .barbă lungă de in şi este îmbrăcat într-o mantie .ciudată. Ţinînd în mînă bagheta ;şi înconjurat tde ..oameni degbiza.ţi în ^scribi, .călăi ;şi aşa ,mai departe, se ;îndreaptă spre casa guvernatox-ului. Acesta,se
314

ăscos.din funcţie ; falsul rege, urcîndu-se pe tron ţine o deeată, iar guvernatorul şi autorităţile trebuie să se oe-m.faţa:hotărîrilor sale. După1 trei zile falsul rege este 'ndamnat la moarte-; învelişul'în care este închis, un fel de sicriu improvizat, este aruncat în flăcări, iar felahul se trecoară pe- furiş afară din cenuşa acestuia. Obiceiul .teste: probabil o veche practică de a arde regele ade¬vărat: fără nici o milă sau iertare.' în. Uganda erau arşi fraţii; regelui,, deoarece nu era legiuit să se verse sînge regesc. ■ _
Studenţii, mahomedani din Fez, Maroc, au îngăduinţa de a-şi numi un sultan propriu; care domneşte ca Sultan trtulba, „sultanul scribilor". Această autoritate efemeră estescoasă la mezat şi atribuită celui care_oferă mai mult. Ea. aduce cu sine cîteva privilegii, substanţiale, deoarece cel care o deţine este scutit de taxe începînd cu data numi¬rii, şi are dreptul să ceară o favoare de la sultanul adevărat. Această favoare este arareori refuzată ; ea constă de obicei din. eliberarea unui deţinut. In afară de aceasta, trimişii studentului-sultan percep amenzi de. la negustori şi pro¬prietari: scornind pe seama lor felurite vini caraghioase. Sultanul temporar este înconjurat de toată pompa unei curţi, adevărate şi trece solemn pe străzi însoţit de muzici şi; aclamaţii, iar capul îi este apărat de umbrela regală. Cu' aşa-numitele amenzi şi daruri voluntare, la care sultanul adevărat adaugă o cantitate îmbelşugată de alimente, stu¬denţii au destul, ca. să pună la-cale'un ospăţ magnific şi se veselesc după pofta inimii cu tot felul de jocuri şi distracţii.
' 315

pînă în secolul al XVI-lea. în ..Duminicii mică a Paşilor", micii proprietari liberi din oraş şi de pe marile moşii feudale se adunau, personal sau prin trimişii lor, şi, unul din ei. tras la-sorţi, îmbrăcat ţipător şi călărind vitejeşte cu o coroană pe "cap, un sceptru în mină şi cu o sabie purtată înaintea sa, trecea pe strada principală spi'e biserică, iar toţi ceilalţi, călări. îl urmau supuşi. Preotul, îmbrăcat în cele.mai frumoase odăjdii, îl întîmpina în poarta curţii bisericii şi îl conducea să asiste la serviciul divin. Plecînd din biserică, se îndrepta, cu aceeaşi pompă, spre o casă anume pregătită să-1 primească. Aici îl aştepta un ospăţ 'at în cinste-a lui şi a suitei sale ; i se dădea locul din capul esei, şi era servit în genunchi şi cu capul plecat, cu tot itualul cuvenit unui prinţ. Ceremonia se termina odată cu masa şi fiecare se întorcea acasă.
.Uneori regele temporar nu ocupa anual tronul, ci o Singură dată la începutul fiecărei domnii. Astfel, în rega¬tul- Jambi din Sumatra, există obiceiul ca, la începutul unei noi domnii, un om din popor să fie înălţat pe tron şi să' exercite . prerogativele regale o

singură zi. Originea acestui obioei este explicată printr-o legendă, după care ar fi" trăit odată cinci fraţi de sînge domnesc ; primii .patru au refuzat tronul, invocînd felurite defecte fizice şi lă-sîndu-1 fratelui celui mai tînăr. Dar fratele cel mic a ocu¬pat tronul o singură zi. rezervind ""pentru descendenţii săi un privilegiu similar la începutul fiecărei domnii. Ast¬fel, funcţia de rege temporar este ereditară pentru o fami¬lie înrudită cu casa regală. La'Bilaspur pare să existe obi-
311
in primele şapte zile, falsul sultan stă în colegiu ; apoi se duce la o depărtare de vreo milă de oraş şi îşi aşază tabăra' pe malul rîului, urmat de studenţi şi de o.mulţime de cetăţi ţeni. In a şaptea zi de la ieşirea sa din oraş, este vizitat de] sultanul adevărat care îi satisface cererea şi îi mai dăruieşte şapte zile de domnie, astfel încît guvernarea „sultanului^ scribilor" durează oficial trei săptămîm. Dar după ce s-au scurs şase zile din ultima săptămînă, sultanul cel fals se-înapoiază noaptea în oraş. Acest sultanat temporar are lq9 întotdeauna primăvara, pe la începutul lui aprilie. Se. spune că originea sa este următoarea. Pe cînd Mulai Raşidj al II-lea lupta pentru tron în 1G64 sau 1665, la Taza un evreu a uzurpat autoritatea regală. Dar rebeliunea a fost-repede înăbuşită datorită loialităţii şi devotamentului stu-' denţilbr. Pentru a-şi atinge ţinta, ei au recurs la o strate-gemă ingenioasă. Patruzeci de studenţi s-au ascuns în'cî-teva lăzi care au fost trimise în dar uzurpatorului. în toiul" nopţii, pe cînd evreul, care nu bănuia nimic, dormea liniş¬tit printre lăzi, capacele au fost ridicate pe furiş, cei patru¬zeci de viteji s-au strecurat afară, l-au ucis pe uzurpator şi au pus stăpînire pe oraş în numele adevăratului sultan ; iar acesta, spre a-şi arăta recunoştinţa pentru ajutorul pe care î l-au dat la nevoie, a conferit studenţilor dreptul de a-şi numi în fiecare an un sultan al lor. Povestirea are aerul unei ficţiuni inventate anume pentru a explica un vechi obicei, al cărui sens şi origină reală au fost uitate.

La Lostwithiel, în Cornwall, obiceiul dea numi în fiecare an un rege fals pentru o singură zi a fost respectat
316
oeiul-ca, după moartea unui rajah, um brahman-să^ mănînce orez din, mina rajahuruiimort,.apoi.'săiocupe^taţj nul timp> de- un", an: La sfîrşitul- anului- de domnie,, bx'ah*-1 manul' primeşte daruri şi- trebuie să părăsească ţinutUlS interzicindu-ri-se, după. cît se. pare, să. se mai înapoieze.-) „Credinţa pare să fi fost că spiritul.rajahuluiintră în brahs manul:care mănîncă khir (orez şi lapte)'din.mîna sa după.'" ce rajahul a murit, deoarece brahmanul este, după cît se " pare, supraveghiat cu grijă în cursul: întregului an şi nu-i' este îngăduit să'plece undeva.i:'Se crede- că' acelaşi obicei-.sau'un obicei similar există şi în statele dimregiunile delu-roase de lingă ^Kangra. Obiceiul'de. a-h exila-pe brahma--nul-care-îl: reprezintă-pe rege"- poate îh un, substitut1 al' uciderii'sale. Lai instalarea unui prinţ: în • Carintia, un. ţă¬ran,, în a- cărui familie această! funcţie- erai eneditară,, se urca pe o bucată de marmurătcare se afla,,înconjurată?*de păşuni, într-o. vale largă ; aveai la■ dreapta- lui- o vacă.i nea- : gră cu lapte,-.la stînga^o iapă.costelivă-şi: urîtă.,O mulţime "deţărani se adunau-în-juruliui. Apoi •viitorul1 prinţ, îmbrâ<-cat-ţărăneşte'şi-purtînd o bîtă de cioban, se apropia.de.el,. însoţit.de curteni; şi ide slujbaşi. Zăiindu-1, ţăranul:striga,: „Gine este cel; pe care îl; văd; venind; atît. de: semeţ- ?" Iar poporul, răspundea--: „Domnul! ţăriii'. Ţăranul: trebuia atunci să: predea'scaunul'de marmură prinţului, cu, con? diţja. săi primească,

şaizeci de penny,. vaca şi: iapa. şi. să. fie scutit de impozite: Dar înainte de a-roeda locul, îl lovea uşor pe prinţ: peste?obraz.-
Unele- aspecte; în-, legătură.- cu: regii; temporarii merită: 6ăşfie amintite în-mod: speciali înainte de a trece la.urmăr
313
Darea itreaptă a demonstraţiei. în primul rînd, exemplul dgianşi cel siamez arată-în mod clar că sînt trans-perate.substitutului temporar mai cu seamă:funcţiile di-
.^vine.sau.:magice ale regelui. Acest lucru rezultă din cie-■cdinţa-.că, .dacă reuşea ^să-şi ţină piciorul ridicat, i-egvie 1itemporar.al Siamului cîştiga o victorie asupra spiritelor ;*rele,.iar dacă şi—1 lăsa jos punea în primejdie existenţa ■^Statului. De asemenea, ceremonia cambodgiana conslînd t'din ^răsturnarea muntelui de orez" şi ceremonia siameză 3?rin care începea aratul şi semănatul sînt vrăji pentru a Iobţine recolte bogate, aşa cum se vede din credinţa că ■• cine -duce acasă orez din cel împrăştiat sau din sămînţa : aruncată în brazdă va avea o recoltă bună. Mai mult decit '.atît, cînd substitutul regelui siamez ară, poporul îl scru¬teză-cu grijă, nu pentru a vedea dacă trage o brazdă dreaptă, Ci pentru a fixa cu precizie pînă unde-i ajunge .poala hainei sale de mătase ; deoarece 9e crede că de lun¬gimea ei depinde starea vremii şi a recoltei- în anotimpul ce vine..Dacă Domnul Oştilor Cereşti îşi ridică îmbrăcămin-,'tea deasupra genunchiului, vremea va fi umedă şi ploi nă-.praznice vor nimici:recoltele. Dacă o lasă să se tîrască pînă :1a gleznă, va fi secetă. Dar vremea va fi bună şi recoltele bogate dacă haina atîrnă pînă la jumătatea,pulpei. Mersul naturii — şi odată cu el bunăstarea şi necazurile poporului sînt strîns legatede cel^mai.neînsemnat act sau gest al celui ce-1 întruchipează pe rege. Dar sarcina de a face re¬coltele să crească, dată în seama regilor temporali, este una din funcţiile magice despre cai'e se crede în mod cu-
319

!;-în" cazurile amintite pînă acum, regele temporar este mumit în fiecare an, potrivit unui obicei statornic. Dar în [alte cazuri el este numit numai pentru a se face faţă unei necesităţi extreme, cum ar fi salvarea regelui adevărat de pun rău actual sau de unul care-1 ameninţă în viitor, abă--tîndu-l asupra unui înlocuitor înălţat pe tron pentru o -perioadă scurtă. în istoria Persici întîlnim exemple de ase¬mene substituiri ocazionale ale şahului. Astfel şahul •-'Abbas cel Mare, fiind prevenit de astrologii săi în anul 1591 ';căo primejdie de nioarte îl ameninţă, a încercat să înlăture .reaua prevestire abdicînd şi numind în locul său pe un -necredincios oarecare, probabil creştin, numit Yusoofee. în consecinţă, înlocuitorul a fost încoronat şi, dacă putem da crezare istoricilor persani, s-a bucurat timp de trei zile nu numai de numele şi demnitatea de rege, dar şi de puterea "regală. La sfîrşitul scurtei sale domnii a fost ucis ; hotă-rîrea aştrilor a fost îndeplinită prin acest sacrificiu ; iar lui Abbas," care s-a urcat din nou pe tron în ceasul cel mai prielnic, astrologii i-au făgăduit o domnie lungă şi glorioasă.
*
21 — Creanga de aur, voi. II
rent în societatea primitivă că revine regilor. Regula că-jj regele fals trebuie să stea cocoţat într-un picior pe ual scaun înălţat în cîmpul cu orez era probabil, la început,;fflj vrajă pentru ca holdele să crească mari ; cel puţin acesta,-; era obiectul unei ceremonii similare îndeplinită de vechii I prusieni. Cea mai înaltă fată, stînd într-un picior pe uaj scaun, cu poala plină de turte, cu un pahar de rachiul în mîna dreaptă şi o bucată de

scoarţă de ulm sau de tâ'\ în mîna stingă, se ruga zeului Waizganthos să facă inul să* crească la fel de înalt. Apoi, după ce golea paharul, îl um-^ plea din nou şi răspîndea rachiul pe pămînt ca ofrandăl pentru Waizganthos, iar prăjiturile le arunca pe jos, pen-j tru spiritele care îl însoţesc. Dacă rămînea neclintită în-' tr-un picior în timpul ceremoniei era semn că recolta va< fi bună ; dar dacă îşi lăsa piciorul jos, poporul se temea ci'î recolta va fi slabă. Poate şi legănatul brahmanilor are' aceeaşi semnificaţie, întrucît odinioară Domnul Oştilor Cereşti trebuia să fie şi el de faţă, stînd într-un picior. Pe -baza principiilor magiei homeopatice sau imitative se; poate crede că, cu cît preoţii se ridicau mai sus în timp ce' se legănau, cu atît va creşte orezul mai înalt. Căci cere¬monia a fost descrisă ca sărbătoare a recoltei, iar letonii din Rusia obişnuiau şi ei să se legene cu intenţia mărturi¬sită de a influenţa creşterea recoltei. Se pare că primăvara şi la începutul verii, între Paşti şi Ziua Sfîntului Ion (sol-stiţiul de vară), fiecare ţăran leton îşi foloseşte orele' de odihnă, dîndu-se cu mult zel în leagăn, deoarece, cu ca se înalţă mai sus in văzduh, cu atît inul-va creşte mai înalt pe cîmp în anul acela.

CAPITOLUL XXVI
SACRIFICAREA FIULUI REGELUI

Un detaliu vrednic de menţionat în legătură cu regii temporali descrişi în 'capitolul precedent constă în faptul că, în două locuri (Cambodgia şi Jambi), aceştia provin • dintr-o spiţă despre care se crede că este înrudită cu fa-* milia regală. în cazul în care concepţia, pe care am prezen¬tat-o aici în legătură cu originea regalităţii temporare este corectă, putem înţelege uşor de ce, uneori, înlocuitorul trebuie să fie din aceeaşi stirpe cu regele. Cînd regele ia] . reuşit pentru întîia oară să obţină ca jertfa vieţii altuia să fie acceptată în locul propriei sale vieţi, el a trebuit să arate că moartea acelei persoane serveşte tot atît de bine scopului urmărit ca şi propria sa moarte. Cum x-egele tre¬buie să moară ca zeu sau semizeu, cel care îşi dădea în lo¬cul lui. viaţa trebuia învestit, cel puţin cu acest prilej, cu atributele divine ale regelui. După cum am văzut, acesta era cu siguranţă' cazul regilor temporari ai Siamului şi Cambodgiei ; ei erau învestiţi cu funcţiile supranaturale atribuite regelui într-un stadiu mai primitiv al societăţii. Dar nimeni nu putea să-1 reprezinte mai bine pe rege, ca personaj divin, decît. fiul său, despre cai-e se putea pre-,

upune că împărtăşeşte însuşirile divine de care se bucură "tăi său. Aşadar nimeni nu era mai potrivit a muri pentru ge, şi astfel pentru întregul popor, decît fiul acestuia. Am văzut că, potrivit tradiţiei, Aun sau On, regele uediei, şi-a sacrificat nouă din fiii săi lui Odin la Uppsala, entru ca propria lui viaţă să fie cruţată. După ce şi-a sa-rificat al doilea fiu, a primit de la zeu răspuns că va trăi atît timp cît îi' va da pe unul din copiii săi la fiecare nouă ani. Cînd şi-a sacrificat al şaptelea copil, mai era încă în viaţă, dar era atît de slăbit încît nu se mai putea ţine în picioare şi trebuia să fie cărat într-un jilţ. Atunci şi-a sa¬crificat pe cel de al optulea fiu şi a mai trăit nouă ani, zăcînd în pat. Şi-a sacrificat apoi şi pe al nouălea fiu şi a mai trăit încă alţi nouă ani, dar a ajuns într-o stare atît de nenorocită încît trebuia să bea cu biberonul, ca sugacii. A mai vrut să sacrifice şi ultimul copil, dar suedezii nu i-au îngăduit s-o facă. A murit şi a fost înmormîntat într-un gorgan la Uppsala.

în Grecia antică pare să fi existat cel puţin o dinastie, în vremurile străvechi, în care primii născuţi puteau fi oricînd sacrificaţi în locul regeştilor părinţi. Xerxes, măr¬şăluind prin Thesalia în fruntea marii sale oştiri, ca să-i atace pe spartani la Termopile, a ajuns în oraşul Alus. Aici i s-a arătat altarul lui Zeus Laphistianul, despre care călăuzele i-au spus o poveste ciudată. Povestirea suna după cum urmează. Odinioară, regele acestui ţinut, pe nume Athamas şi-a luat de soţie pe Nefele, de la care a avut un fiu numit :Phrixuş şi o fiică numită Helkv Apoi, şi-a. luat'o i'.a doua soţie, numită Ino, de la care a avut doi fii, Lear-chus şi-Melicertes. Dar a doua sa soţie era geloasă pe copiii
323

{ane din Colchida, după alţii de către Hercule care a adus vestea că fiul regelui Phrixus se mai află în viaţă. Astfel l Athamas a fost salvat,- dar după aceea a înnebunit şi, luîn-. ' du-1 pe fiul său Learcus drept fiară sălbatică, 1-a ucis cu : o săgeată. A vrut apoi să-1 ucidă şi pe fiul care îi mai rămă¬sese, Melicertes, dar pe acesta 1-a salvat mama sa, Ino, care a alergat şi s-a aruncat împreună cu copilul de pe o slîncă înaltă în mare. Mama şi copilul au fost transformaţi în di-' vanităţi marine, iar copilul a fost adorat în insula Tencdos unde i se sacrificau prunci. Nefericitul Athamas, rămas fără soţie şi copii, şi-a părăsit ţara şi, înlrebînd oracolul unde trebuie să se aşeze, i s-a spus să rămînă în orice loc , unde va fi hrănit de animale sălbatice. A întîlnit o haită '.de lupi sfîşiind nişte oi şi cînd lupii l-au zărit au luat-o la '.fugă, lăsîndu-i rămăşiţele însîngerate ale prăzii lor. Astfel s-a îndeplinit spusa oracolului. Dar pentru că regele Athamas nu a fost sacrificat pentru mîntuirea întregii ţări, ;'zeii au hotărît ca în fiecare generaţie primul descendent ""masculin din familie să fie negreşit sacrificat dacă şi-ar " pune vreodată piciorul în pritaneu, unde cei din casa lui j Athamas ofereau jertfe lui Zeus Laphislianul. I s-a spus :: lui Xerxes că mulţi membri ai familiei au fugit în ţări :.: străine ca să scape de osîndă, dar unii dintre ei s-au în¬tors după multă vreme şi, fiind prinşi de paznici în timp .ce intrau în pritaneu, au fost legaţi ca nişte victime, duşi ;cu alai şi sacrificaţi. Asemenea exemple par să fi fost no-...torii,..,dacă nu chiar frecvente; căci autorul unui dialog .atribuit lui Platon, după ce vorbeşte despre sacrificarea 4 victimelor omeneşti la cartaginezi, adaugă că astfel de . practici erau cunoscute şi la greci şi aminteşte cu oroare
325
săi vitregi, Phrixus şi Helle, şi a pus la cale uciderea lor. I S-a dovedit foarte şireată în atingerea mîrşavului ei scop. I •în primul rînd a convins femeile de la ţară să prăjească,' în taină sămînţa pentru semănat înainte de a fi aruncată^ în pămînt. In anul următor seminţele n-au mai încolţit şij poporul murea de foame. Regele a trimis solii la Delfi să I afle cauza foametei. Dar păcătoasa mamă vitregă 1-a mi- I tuit pe sol să spună că zeul ar fi răspuns că foamea nu va;? înceta decît dacă Athamas îi va sacrifica lui Zeus pe co- * piii pe care i-a avut cu prima sa soţie. Cînd Athamas.a » auzit răspunsul, a trimis după copii, care erau duşi cu oile. I Dar un berbec cu lînă de aur a prins a grăi cu glas de băr- ' bat şi i-a prevenit pe copii de primejdia ce-i ameninţă..' Copiii au încălecat pe berbec şi au fugit peste mări şi ţări. Pe cînd treceau marea, fata a alunecat de pe spatele ani-I malului si s-a înecat. Dar fratele ei Phrixus a ajuns ne- ; vătămat pe pămîntul Colchidei, unde a domnit ca fiu, al Soarelui. Phrixus s-a. însurat cu fata regelui, şi aceasta i-a I dăruit un fiu, Cytisorus. Şi aici a sacrificat berbecul cu lîna de aur lui Zeus, Zeul fugarilor; dar unii spun că a sacrificat animalul lui Zeus Laphistianul. Lîna de aur a dăruit-o tatălui

soţiei sale, care a agăţat-o pe un cui bătut : într-un stejar din dumbrava sacră a lui Ares, pe care-1 ,păzea un balaui'ce nu aţipea niciodată. între_timp, acasă, un oracol a poruncit ca însuşi regele Athamas să fie omo? ■rit ca jertfă expiatorie spre binele întregii ţări. Poporul 1-a împodobit cu cununi- de flori ca pe o victimă şi 1-a dus ia altar, unde era-gata să fie"-sacrificat, dar a fost 'salvat după unii de către nepotul'său Cytisorus, care a sosit la
S24

v ■ - - ■■- , .■ '
de jertfele oferite pe muntele Lycaeus şi de cele oferite de
^descendenţii lui Athamas. .
• Bănuiala că acest obicei barbar nu a fost părăsit nici
"chiar în timpurile mai noi este întărită de cazul unui sa¬crificiu omenesc întîmplat în timpurile lui Plutarh, la Orchomenus, un foarte vechi oraş din Beoţia, aflat la o depărtare de numai cîteva mile peste cîmp de locul de. naştere al istoricului. Aici locuia o familie ai cărei bărbaţi eţ-au cunoscuţi sub numele de Psoloeis adică „acoperiţi cu funingine", iar femeile erau cunoscute sub numele de Olee sau ,,nimicitoare". în fiecare an, la sărbătoarea Agrio-niei, preotul Dionysos urmărea pe aceste femei cu sabia, scoasă din teacă şi, dacă prindea pe vreuna dintre ele, avea dreptul să o ucidă. Pe vremea lui Plutarh, acest. drept era exercitat de un preot, Zoilus. Familia astfel ex¬pusă a da în fiecare an cel puţin o victimă omenească era de sînge regal, căci se trăgea din Minyas, vestitul rege antic din Orchomenus, monarhul care avea o bogăţie fa¬buloasă şi a cărui măreaţă visterie, după cum se spune, se mai poate vedea şi astăzi în locul în care prelunga colină stîncoasă de la Orchomenus se pierde în vasta întindere
- plană a cîmpiei Copaie. După legendă, cele trei fiice ale. regelui îşi băteau joc de celelalte femei din ţară, pentru că luau parte la freneziile bahice, şi stăteau în casa rege¬lui, petreclndu-şi vremea, pline de dispreţ, cu furca de tors şi <:u ghergheful,-pe cînd acelea, împodobite cu flori, cu pletele în bă tăia vîntului, cutreierau în extaz dealurile ple-
, şuve ce se înălţau peste Orchomenus, făcînd singurătatea «olinelor să răsune de muzica sălbatică a chimvalelor şi
S28
tamburinelor. Dar, cu timpul, furia divină le-a cuprins chiar şi pe.regeştile domniţe în liniştita lor odaie ; au fost cuprinse de o dorinţă aprigă de a gusta carne de om şi au tras la sorţi care dintre ele să-şi dea copilul ca să se pre¬ gătească un ospăţ cu carne de om. Sorţii au căzut pe Leuccipe, iar ea şi-a dat pe fiul Hippasus, care a fost sfî-şiat în bucăţi, mădular cu mădular, de către cele trei mame.' Din aceste femei necugetate se trag Olee şi Psoloeis, des¬ pre aceştia din urmă spunîndu-se că erau numiţi astfel din cauză eă purtau haine de culori sumbre, semn al doliului şi amărăciunii'lor. ^
. Această practică de a sacrifica victime omeneşti de obîr-,' şie regală la Orchomenus este cu atît mai semnificativă, • cu Cît despre însuşi Athamas se spune că a domnit în ţi¬nutul Crchomenus, chiar înainte de Minyas, iar în faţa oraşului se înalţă puntele Laphistius, pe

care, la fel ca la Alus, era un sanctuar al lui Zeus Laphistianul unde, po¬trivit tradiţiei,. Athamas se pregătea să-şi sacrifice cei doi copii, Phrixus şi Helle. în totului tot, comparînd legendele despre Athamas cu obiceiul, care încă mai dăinuia în timpurile istorice, privind pe descendenţii săi, putem de¬duce cu destul temei că în Thesalia şi probabil şi în Beo-ţia domnea odinioară o dinastie, ai cărei regi puteau fi sacrificaţi, pentru binele ţării, zeului numit Zeus Laphis¬tianul, dar că aceştia au reuşit să treacă îndatorirea su¬premă pe umerii urmaşilor lor, primul născut fiind întot¬deauna destinat altarului. Cu trecerea vremii, crudul obicei a fost îmblînzit atît de mult încît s-a acceptat un berbec ca jertfă substituită victimei regale, cu condiţia ca prin¬cipele 'să nu pună niciodată piciorul în pritaneu, unde una.
j
',„După un vechi obicei, la vreme de mare primejdie, con¬ducătorul unui oraş' sau al • unui popor îşi dădea prea-iubi tur fiu pradă morţii ca răscumpărare pentru întregul : popor, oferită demonilor răzbunători ; iar copiii astfel 'aduşi ca ofrandă erau ucişi în cursul unor ceremonii mis¬tice. Astfel Cronus — pe care fenicienii îl numeau Is¬rael —, fiind rege al ţării şi avînd un singur copil numit Jeoud (pentru că în limba feniciană Jeoud înseamnă „sin-■gurul născut"), 1-a îmbrăcat în veşminte regale şi 1-a jertfit pe altar în timp de război, cînd ţai'a se afla în mare primejdie, ameninţată de duşmani". Cînd regele Moabu-lui a fost împresurat de izraeliţi şi supus unui puternic asediu, şi-a jertfit fiul cel mai vîrstnic, arzîndu-1 de viu pe zidul cetăţii.
dintre rudele sale oferea sacrificii lui Zeus Laphistianul. Dar dacă era atit de necugetat încît să pătrundă în lăcaşul morţii, atrăgînd asupră-i, prin propria sa vrere, atenţia •= zeului care binevoise să închidă ochii la substituirea lui cu un berbec, vechea osîndă, care fusese numai suspendată, reintra întru totul în vigoare şi nimic nu-1 mai putea scăpa de la pieire.- Tradiţia care lega sacrificiul regelui sau al copiilor săi de o mare foamete se referă în mod clar la cre¬dinţa, atît de răspîndită la popoarele primitive, că regele răspunde de starea vremii şi a recoltelor şi că e firesc ca el să plătească cu viaţa vremea nemiloasă sau pustiirea recoltei. Pe scurt, Athamas şi spiţa sa pare că au unit funcţiile divine sau magice cu funcţiile regale ; şi această ipoteză e puternic întărită de pretenţiile la divinitate pe care se spune că le-ar fi ridicat Salmoneus, fratele lui Athamas. Am văzut că acest muritor prezumţios susţinea că este însuşi Zeus, că stăpîneşte tunetul şi fulgerul pe care le imita lovind în căldări răsunătoare şi folosind făclii aprinse. Dacă judecăm prin analogie, aceste tunete şi ful-geie imitate nu erau o simplă înscenare menită să amă¬geascâ şi să impresioneze spectatorii ; erau vrăji practi¬cate de regele-magician în scopul de a provoca fenomenele cereşti,pe care le imita cu slabele lui mijloace.
La semiţii din vestul Asiei, cînd poporul său era în primejdie, regele îşi oferea uneori propriul fiu ca jertfă. In scrierea asupra evreilor, Philon din Byblos ţ spune :
1 Philon din Byblos (Hcrennius) (? — sec. al II-lea e.n.) — istoric gfec, autor al unor lucrări de gramatică, al unei biografii a împăratului Adrian, al unei istorii a Feniciei etc. Numeroase frag¬mente din.'opera sa-s-au păstrat datorită lui Eusebius (Praeparatio Evangelii, I).
32fl

■JN***-"
CUPRINS

XI. . XII.
XIII.
XIV.
I xv.
XVI. XVII.
XVIII.
xix.
Influenţa sexelor asupra vegetaţiei Căsătoria, sacră .
1. Diana, zeiţa fertilităţii
2. Căsătoria zeilor . . Regii Romei şi ai Albei

1. Nuina şi Egeria
2. Regele, personificare a lui Jupiter ; Succesiunea la tron în vechiul Latium Cultul stejarului ...»,.. Dianus şi Diana . '£ ". '. . Povara regalităţii . ; . ' «'

1. Tabuuri privind regii şi preoţii.
2. Divorţul dintre puterea spirituală şi puterea tem¬porală . , , ...
Pericolele sufletului . . ; ,'
1. Sufletul manechin
2. Absenţa şi readucerea sufletului
3. Sufletul, umbră şi reflectare Acţiuni tabu .....
.1. Tabuuri în relaţiile -cu străinii .
5
14*
14
18
23
23
31
39
54 •
60
73
73
88 »
95 * 95 93. 113
127 127
531

XXIII. Datoria noastră faţă de primitivi '. I '."., l 204
'XXIV. Uciderea regelui divin ....'.',.. 269
L Zeii muritori ....'»;.•.... 20!)
2. Regi ucişi când îşi pierdeau forţele ... ■; , . . 270
3. Regi ucişi la expirarea unui termen determinat . 28!)
XV. Regi temporari 310
CVI. Sacrificarea fiului regelui ... ; XV-J

a ? /■"
'■! TV.

2. Tabuuri privind mîncatul şi băutul r
3. Tabuuri care interzic să-ţi arăţi faţa
4. Tabuuri în legătură cu părăsirea casei .
5. Tabuuri în legătură cu rămăşiţele de alimente *■ XX. Persoane tabu ■•"..'

1. Căpetenii şi regi tabu ", : ". 2 "
2. Tabuuri privind persoanele în doliu :
3. Tabuuri privind femeile în perioada menstruaţiei a naşterii . . ".
4. Luptători tabu ;:.....
5. Ucigaşi tabu »■•."!
6. Vânători şi pescari tabu
Obiecte tabu- .•..-. . ' . . . i
1. Semnificaţia tubuului . . . • .
2. Fier tabu ....
3. Arme tăioase tabu '. ...
4. Sînge tabu
5..' Capul tabu î '. '.
6. Păr tabu . I ' . .' . : -.' I ".
7. Ceremonii- în legătură cu tăierea părului
8. îndepărtarea parului şi unghiilor tăiate
9. Scuipat tabu . . . . . I . ■

10. Alimente ■ tabu . .'.."..
11. Noduri şi inele tabu . . . . XXII. Cuvinte tabu . . . . . •"-' •
.
' 1.' Nume proprii tabu ■ * • . i .
2. Nume de rude7 tabu ,...',.
3.' Nume ale -morţilor tabu ...
' 4.-Numele de regi şi de alte persoane sacre tabu
■' 5.- Nume- de zei tabu . , ,